

HISTORIA ET THEORIA IURIS

Printový a e-časopis
pre mladých vedeckých pracovníkov
právnických fakúlt na Slovensku

Ročník: 3

Číslo: 6/2011

ISSN 1338-0133

HISTORIA ET THEORIA IURIS, printový a e-časopis pre mladých vedec-
kých pracovníkov právnických fakúlt na Slovensku. Vydáva Právnická fa-
kulta UK v rámci projektu MŠ SR KEGA č. p. 3/7511/09, tem. oblasť 2

Hlavný redaktor: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.
Výkonný redaktor: JUDr. Ján Puchovský, PhD.

Redakčná rada:

prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.
prof. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.
doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.
doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.
doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.
JUDr. Eduard Bárány, DrSc.
JUDr. Peter Muríň, CSc.
JUDr. Marek Števček, PhD.
Ing. Ján Puchovský

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.
doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.
doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.
doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.
JUDr. Eduard Bárány, DrSc.
JUDr. Marek Števček, PhD.
JUDr. Ján Puchovský, PhD.

Adresa redakcie: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická
fakulta, Šafárikovo nám. 6, P.O.BOX 313,
810 00 Bratislava 1
Kontakt: 02/592 44 262, mob. 0907/23 11 84, 0905/47 54 37
E-mail: ht.iuris@gmail.com
webová stránka: <http://www.ht-iuris.sk>

Za koordináciu realizačných zložiek vrátane jazykových korektúr, spoluprácu
s autormi a redakčné spracovanie zodpovedá fä. Ján Puchovský – LACH-
MAN. Grafickú prípravu, tlač a distribúciu zabezpečuje HEURÉKA, vyda-
vatel' právnickej literatúry. Webovú stránku a elektronickú verziu časopisu
aktualizuje MOBILab, s.r.o. Časopis HISTORIA ET THEORIA IURIS vy-
chádza dvakrát ročne v náklade 300 ks. Je recenzovaný členmi Expertnej ra-
dy projektu KEGA. Anglické resumé neprešlo jazykovou korektúrou. Bez-
platne je distribuovaný na všetky katedry právnických fakúlt na Slovensku
a denným doktorandom týchto fakúlt.

ISSN 1338-0133

OBSAH

PROJEKT KEGA SA KONČÍ, ELEKTRONICKÁ VERZIA VYDÁVANIA ČASOPISU HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) BUDE POKRAČOVAŤ	5
JUDr. JÁN PUCHOVSKÝ, PhD.	
VYUŽITEĽNOSŤ PROJEKTU KEGA-HTI V PUBLIKAČNEJ PRAXI MLADÝCH PRÁVNÝCH VEDCOV	8
REDAKCIA HTI	
ROZVOD MANŽELSTVA PODĽA ZÁKONA O RODINNOM PRÁVE Z ROKU 1949	13
JUDr. IVANA ŠOŠKOVÁ, PhD.	
SLOVENSKÁ REPUBLIKA VE STÍNU MNICHOVA A NELEHKÉ OBNOVOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI	33
JUDr. PETR BERÁNEK, PhD.	
MOHAR V STAROVEKOM ÍZRAELI	43
MGR. JÁN VYHNÁNEK	
PRÁVO U AZTÉKOV	58
JUDr. PETER VYŠNÝ, PhD.	
SYSTÉM ŠTÁTNYCH ORGÁNOV ŠPANIELSKA PODĽA ÚSTAVY Z CÁDIZU (1812)	73
JUDr. JÁN PUCHOVSKÝ, PhD.	
K PROBLEMATIKE DEFINOVANIA VLASTNÍCKEHO PRÁVA	89
MGR. MATEJ MLKVÝ	
VPLYV PIETIZMU A PURITANIZMU NA NOVOVEKÚ A SÚČASNÚ SPOLOČNOSŤ	101
JUDr. MARTIN TURČAN, PhD.	
VÝZNAM TELEOLOGICKÉHO VÝKLADU	113
MGR. MÁRIA DORKOVÁ	
PRÁVNÝ VÝZNAM ODÔVODNENIA NÁLEZU ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONANÍ O SÚLADE PRÁVNÝCH PREDPISOV A ODÔVODNENÍ ROZHODNUTÍ VYŠŠÍCH SÚDOV	126
JUDr. JAROSLAV JAKUBČO	

MOŽNO ROZHODNUTIE O AMNESTII ZMENIŤ ALEBO ZRUŠIŤ?	137
MGR. EVA VRANKOVÁ	
ŠVEC OVÁ, ADRIANA. FORMÁLNO-PRÁVNA STRÁNKA ZRIADENIA ÚKONOV POSLEDNÉHO PORIADKU NA SLOVENSKU DO ROKU 1950. BRATISLAVA : VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, 2010. 230 s. ISBN 978-80-224-1140-0. (RECENZIA)	149
JUDR. JOZEF HORŇÁČEK, PhD.	
PUCHOVSKÝ, JÁN. PRÁVNE DEJINY RÍŠE INKOV A MIESTOKRÁJOVSTVA PERU. BRATISLAVA : UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA, 2010. 248 s. ISBN 978-80-7160-288-0. (RECENZIA)	152
JUDR. VOJTECH VLADÁR, PhD.	
ŠMIHULA, DANIEL. TEÓRIA ŠTÁTU A PRÁVA. BRATISLAVA : EPOS, 2010. 397 s. ISBN 978-80-8057-854-1. (RECENZIA)	156
MGR. MICHAL POVAŽAN	
KOLEKTÍV AUTOROV (ZOST. MILICA MAJERIKOVÁ). NEPOKOKOJNÁ HRANICA. ZBORNÍK Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE. KRAKOV : SPOLOK SLOVÁKOV V POESKU, 2010, ISBN 9788374903462. (RECENZIA)	159
MGR. MIROSLAV ĽUBA	
VLADÁR, VOJTECH. PRAMENE PRÁVA KATOLÍCKEJ CIRKVI V HISTORICKOM VÝVOJI. PLZEŇ : ALEŠ ČĚNEK, 2009, 220 s. ISBN: 978-80-7380-187-8. (RECENZIA)	162
DOC. JUDR. MIRIAM LAČLAVÍKOVÁ, PhD. DOC. JUDR. PHDr. ADRIANA ŠVEC OVÁ, PhD.	
MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA PROTIŽIDOVSKÉ ZÁKONODARSTVO NA SLOVENSKU A V EURÓPE	164
MGR. ONDREJ PODOLEC, PhD.	
AKADEMICKÉ AKCENTY 2011	167
MGR. MAREK PIPA	
POKYN Y PRE AUTOROV HTI (HISTORIA ET THEORIA IURIS)	168

PROJEKT KEGA SA KONČÍ, ELEKTRONICKÁ VERZIA VYDÁVANIA ČASOPISU HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) BUDE POKRÁČOVAŤ

JUDR. JÁN PUCHOVSKÝ, PHD.
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Rozbor tvorby a prezentácie výsledkov činnosti mladých právnych vedcov z jednotlivých právnických fakúlt na Slovensku, ktorý bol predmetom úvah ich popredných predstaviteľov prostredníctvom redakčných rozhovorov na stránkach HTI, sa končí. O záverečné zhodnotenie končiaceho sa projektu KEGA sme požiadali prof. JUDr. Jozefa Beňu, CSc. – jeho vedúceho z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Projekt KEGA-HTI sa končí. Je tu čas na hodnotenie. Ako pri spätnom pohľade po troch rokoch vnímate potrebu vzniku takto orientovaného projektu? Splnil podľa vás svoje ciele?

Potreba vzniku takto orientovaného projektu, ktorého súčasťou bolo zjednotušene povedané metodické usmerňovanie, motivovanie autorskej tvorby vedeckých článkov zo strany doktorandov a mladých právnych vedcov, vyplynula z požiadaviek merania úrovne VŠ, kvality ich absolventov. Vychádzala okrem iného – čo by som podčiarkol nielen z pohľadu vysokoškolského pedagóga, ale aj viacročného člena Akreditačnej komisie – zo scientometrického atribútu hodnotenia fakúlt na základe počtu vychovaných doktorandov a ich publikovaných prác. Ide jednak o to, aby takýto stupeň štúdia fakulta mala akreditovaný, ako aj o to, aby sme sa mohli prezentovať, že plníme tieto kritériá. Bez doktorandského štúdia by sa dnes štúdium práva nemohlo hodnotiť ako univerzitné štúdium. Pred piatimi rokmi sme to ešte tak intenzívne nevnímali, no v súčasnosti je akcent na kvantitu a najmä na kvalitu tretieho stupňa vysokoškolského vzdelávania podstatne citeľnejší. Predtým sa zvyklo považovať ukončenie magisterského štúdia takpovediac za konečnú stanicu právnického vzdelávania. Dnes sa to posúva o stupeň vyššie – na úroveň absolvovania doktorandského štúdia. Zatiaľ čo bakalára a magistra až do záveru štúdia obrazne povedané vodíme za ruku, presviedčame sa, či si osvojil a vie reprodukovať predpísané učebnice, u doktoranda sú nároky vyššie. Tam sa

jednoducho povie: tu je téma, tu je problém a ty ho musíš uchopiť a zvládnuť – samostatne cez štúdium literatúry v knižnici, za pomoci elektronických zdrojov, s použitím metód právnej náuky, pri konzultáciách so školiteľom. Pričom v projekte načrtneš spôsob riešenia a v dizertačnej práci predložíš nové poznanie, jeho dimenzie. Je tu očividný pedagogický posun: nestačí sa len niečo naučiť, recipovať a reprodukovat'. Treba zmonitorovať stav poznania o téme, spoznať na riešenie dozreté problémy, skúmať ich teoreticky, vývojovo, formulovať hypotézy, verifikovať ich, dospieť k novým poznatkom, k novému pohľadu na problém v doteraz nepoznaných vzťahových reláciách a vnútornej štruktúre.

Dá sa to teda tak rozumieť, že projekt chcel predovšetkým metodologicky napomôcť formovanie tvorivého prístupu k štúdiu zo strany doktorandov? Podarilo sa to?

Projekt HTI vychádzal z tejto premisy a výsledok možno hodnotiť pozitívne. Jednak pomohol nám vysokoškolským právnym pedagógom, školiteľom, prípadne garantom doktorandského štúdia pri usmerňovaní študentov práva tretieho stupňa a jednak doktorandom samým. Vznikla tu akási základňa s redakčným domicilom HISTORIA ET THEORIA IURIS, na ktorú sa dalo konkrétne obracať, kde sa mohli aplikovať ich výsledky vedeckého výskumu do konkrétnej podoby vedeckých článkov. So zreteľom na to, že išlo zároveň o recenzovaný časopis, vznikla tu tiež príležitosť na odborný dialóg na úrovni autor – skúsené recenzentské zázemie z celého Slovenska, najmä z právnických fakúlt v Bratislave, v Košiciach a v Trnave.

Vašimi rukami prešlo množstvo príspevkov do časopisu HTI. Hovorí sa o vás, že ste to robili prísny okom. Ako hodnotíte úroveň mladých autorov?

Je celkom solídna. Niektorí autori boli doslova vynikajúci. Priniesli nové témy a úplne novú materiu, ktorou sa zaoberali. U iných zasa bolo cítiť, že na pole vedeckých publikácií iba vykročili, s čím bola nevyhnutne spojená istá začiatočnícka daň. Tu bolo povinnosťou recenzenta s autorom popracovať, pomôcť mu s literatúrou i praktickou radou. Mali sme však aj autorov, kde bol viditeľne zrelší rukopis a tomu zodpovedajúce zvládnutie témy. Celkovo sa ukazuje, že časopis HTI je výborná platforma metodologickej pomoci pedagogickému procesu výchovy doktorandov a treba ju dať do pozornosti najmä začínajúcim študentom tretieho stupňa vzdelávania právnických fakúlt na Slovensku.

Projekt KEGA sa končí, končí sa aj vydávanie časopisu HTI?

Súčasťou projektu KEGA, ktorý sa naozaj končí, bolo vydávanie časopisu HTI v printovej a elektronickej podobe. Keďže printová verzia HTI je fi-

nančne dosť náročná a predbežný prieskum ukázal, že právnické fakulty na Slovensku nemajú dostatočné prostriedky na jej ďalšie vydávanie, hľadá sa – ako to už v takýchto prípadoch býva – istý kompromis. Tým bude pokračovanie vydávania HTI v elektronickej podobe. Príležitosť na prezentovanie výsledkov výskumu mladých právnych vedcov sa tým zachová. Chápeme to ako povinnosť nás pedagógov poskytnúť doktorandom, ako aj talentovaným študentom bakalárskeho či magisterského štúdia priestor na ďalší odborný rast inšpirujúci k samostatnej a tvorivej vedeckej práci.

VYUŽITEĽNOSŤ PROJEKTU KEGA-HTI V PUBLIKAČNEJ PRAXI MLADÝCH PRÁVNÝCH VEDCOV

REDAKCIA HTI
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je recenzovaný odborný časopis pre oblasť právnej vedy financovaný v rámci schváleného projektu zo zdrojov MŠ SR a grantovej agentúry KEGA na roky 2009 – 2011. Vychádza dvakrát ročne v elektronickej (www.ht-iuris.sk) a printovej podobe. Cieľom projektu bol výskum kvality formácie a vedeckokvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov. Praktickým výstupom výskumu pre uvedenú cieľovú skupinu je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných, diplomových a bakalárskych prác frekventantov 1. až 3. stupňa vysokoškolského štúdia a perspektívne aj habilitačných prác mladých vedeckých a pedagogických pracovníkov do veku 35 rokov na právnických fakultách v SR. Hlavným poslaním prieskumu organizovaného redakciou HTI elektronickou cestou s vybranou skupinou prispievateľov do časopisu HTI z právnických fakúlt v Bratislave, Košiciach a v Trnave bolo urobiť prehľad o využiteľnosti projektu KEGA-HTI v publikačnej praxi mladých právnych vedcov, najmä s akcentom na problematiku citovania a odkazovania na klasické a elektronické zdroje. Celá diskusia je dostupná na webovej stránke www.ht-iuris.sk.

Úvod

Redakcia časopisu HTI sa obrátila na vybranú skupinu autorov so sériou konkrétnych otázok, ktorých cieľom bolo overiť si, ako mladí právnici na Slovensku vnímajú zameranie projektu KEGA-HTI cez optiku svojich praktických skúseností. Výsledok vyznieva pre tvorcov projektu povzbudivo: potvrdzuje užitočnosť takto zameraného výskumu a nabáda na pokračovanie podobne orientovaných aktivít.

Výsledky prieskumu

Prieskum dištančnou formou potvrdil, že s problematikou metodológie, ako písať záverečné a kvalifikačné práce, sa väčšina prispievateľov do HTI oboznámila počas vysokoškolského štúdia z vlastnej iniciatívy napríklad z publikácie D. Katuščáka: Ako písať záverečné a kvalifikačné práce. Čias-

točne sa tak stávalo aj v procese výučby na právnických fakultách, no systematicky až v treťom stupni vysokoškolského štúdia. Študentom prvého a druhého stupňa a najmä doktorandom pritom s metodológiou písania záverečnej alebo kvalifikačnej práce do istej miery pomáhali ich zodpovední vedúci, ale väčšia časť aktivít v tomto smere zostávala na ich osobnej angažovanosti. Ukazuje sa, že najmä väčšina doktorandov má pomerne vyhranenú a jasnú predstavu o spracovaní svojej dizertačnej práce a zodpovední vedúci ich nemusia zásadne usmerňovať po metodologickej stránke. Podľa názoru jedného z diskutérov by bolo potrebné a vhodné zaradiť takýto predmet aj o semester skôr ako pred vypracovaním konkrétnej záverečnej práce bakalárskeho a masterského štúdia, prípadne by nebolo na škodu ani zavedenie predmetu, ktorého obsahom by bola metodológia vedeckej práce a praktické poznatky o písaní odborných textov, hneď do prvého semestra štúdia na právnických fakultách.

Zaujímavé zistenie vyšlo, pokiaľ ide o hodnotenie záverečných prác doktorandov z hľadiska citovania a odkazovania na klasické a elektronické zdroje dokumentov, s ktorými pracovali. Ani školitelia, ani oponenti sa vo svojich posudkoch k ich úrovni podrobnejšie nevyjadrovali. Až na menšie výnimky robili tak skôr stručne v zmysle všeobecného konštatovania, že práca je v súlade s citačnou normou. Naproti tomu, ak boli vedúcimi záverečných prác (školiteľmi) svojich študentov alebo ich oponentmi samotní prispievatelia do časopisu HTI, zvyčajne venovali väčšiu pozornosť problematike citovania a odkazovania, ako to bežne býva zvykom. Viedli študentov k tomu, aby dôsledne citovali a naučili sa používať jednotlivé metódy citovania podľa normy ISO 690 a ISO 690-2, ale najmä dodržiavali etiku citovania. Poskytovali im zároveň informáciu, že na webovej stránke časopisu HTI majú k dispozícii materiály, ktoré sa zaoberajú technikami citovania. Dá sa to v istom zmysle označiť za pozitívny výsledok vplyvu projektu KEGA-HTI.

Prínos projektu KEGA-HTI

Väčšina účastníkov prieskumu napísala svoj prvý vedecký alebo odborný článok v prvom ročníku svojho doktorandského štúdia. Nie všetkým boli pri príprave naň známe základné požiadavky na jeho napísanie. Sú však v tomto smere i výnimky – ide skôr o jednotlivcov, ktorí s takouto iniciatívou prichádzajú už počas bakalárskeho či masterského štúdia alebo na strednej škole. Celkovo sa dá povedať, že všetci účastníci prieskumu privítali existenciu časopisu HTI, ktorý pravidelne prinášal odborné články orientované aj na hlavné zásady citovania a odkazovania. Považujú to za správne a veľmi prínosné, pretože podľa nich medzi mladými slovenskými právnymi vedcami nie sú dostatočné vedomosti o tejto problematike, čo potvrdzuje aj nejednotná prax citovania a odkazovania a nedodržiavanie platných noriem. Preto je podľa

nich osвета v tejto oblasti veľmi žiaduca a môže prispieť k skvalitneniu ich praxe citovania a odkazovania.

Možno povedať, že výzvou doby v oblasti publikovania sú odkazy na informačné pramene v elektronickej forme. Až na niekoľko výnimiek sa za dostatočne zorientovaných v tejto problematike označilo skôr menej diskutujúcich. Požiadavky normy ISO 690-2 na správne citovanie elektronických zdrojov považujú za pomerne komplikované a väčšina z nich uvítala možnosť zoznámiť sa s nimi na stránkach HTI, aby zvládla citovanie elektronických zdrojov v súlade s platnou normou. Objavil sa tiež návrh vypracovať prehľad zahraničných informačných databáz dostupných on-line a potom, aspoň v základnej miere, priblížiť návod na prácu s nimi. Vynorilo tu aj viac otázok, najmä pokiaľ ide o aktuálnosť a stálosť odkazov a prameňov, ako postupovať, ako si overiť pri častej zmene stránok, kedy môžu byť odkazy v niektorých prípadoch už po roku – dvoch neaktuálne a pod.

Na otázku, v čom vidia účastníci prieskumu prínos projektu, prípadne nedostatky alebo možnosti na jeho lepšie využitie, prevládol jednoznačný názor, že projekt KEGA-HTI, ktorý sa tohto roku končí, umožňujúci v pravidelných intervaloch publikovať vedecké články v recenzovanom a celoslovensky známom vedeckom časopise, možno označiť za vynikajúcu myšlienku. Osobitne ocenili skutočnosť, že im to pomáha v kvalifikačnom raste. Okrem toho majú možnosť prehĺbovať svoje poznatky v oblasti metodológie vedeckej práce, ktoré garantovali vysokokvalifikované odborníčky z oblasti knižničnej a informačnej vedy. Ako výborný nápad rovnako označili existenciu elektronickej formy časopisu HTI, ktorá bola so zreteľom na relatívne nízky náklad printovej verzie (300 ks) garanciou dostupnosti tohto časopisu pre všetkých potenciálnych záujemcov. Ďalší vyzdvihli skutočnosť, že každý príspevok bol recenzovaný skúsenými hodnotiteľmi, čo mladým autorom pomáhalo odhaľovať silné a slabé stránky v ich vedeckej práci.

Vízia budúcnosti

Za užitočnú označili viacerí účastníci prieskumu možnosť výmeny skúseností, príležitosť publikovať svoje vedecké výstupy a posilňovať publikačnú prax. Je to trend bežný „vo veľkom svete“ – na kvalitných univerzitách a fakultách, kde sú podobné časopisy (projekty, možnosti) obvykle samozrejmosťou, pretože rozvíjajú potenciál mladých vedeckých pracovníkov. Projekt bol v tomto ohľade veľmi užitočný a jednoznačne zaznela podpora každému pokusu o jeho zachovanie. Objavil sa i názor, že projekt treba privítať ako zaujímavú alternatívu pre tých študentov, ktorí sa chcú venovať odbornej publicistike z odboru právo. Doteraz na právnických fakultách v tejto podobe neexistovala. V tomto smere je inšpiráciou aj pre študentskú vedeckú odbor-

nú činnosť (ŠVOČ), ktorá sa do roku 2010 na nich konala len v obmedzenej miere.

Väčšina diskutujúcich dištancnou formou vyjadrila s úrovňou časopisu HTI maximálnu spokojnosť a vyjadrovala želanie i nádej, že bude vychádzať naďalej. Uvítala by aj príležitosť, aby vychádzanie printovej a elektronickej podoby časopisu HISTORIA ET THEORIA IURIS pokračovalo v dvojazyčnej anglicko-slovenskej mutácii a jeho distribúcia sa okrem právnických fakúlt na Slovensku rozšírila na vybrané univerzity a právnické fakulty v zahraničí. Zväčšilo by to prestíž samotného časopisu, zároveň by ho tento „internacionálny“ aspekt atraktívnil aj pre prispievateľov a kládol postupne väčšie nároky na kvalitu, potenciálne by sa mohol zvýšiť aj počet zahraničných citácií našich autorov. Až na jeden prípad všetci autori v diskusii prejavili záujem o prezentáciu v takomto anglicko-slovenskom časopise pre mladých právnych vedcov aj za predpokladu, že by okrem slovenskej pripravovali a dodávali redakcii tiež jeho anglickú verziu. Prácu navyše s prekladom by boli ochotní vynaložiť, pretože to okrem iného stimuluje a rozširuje jazykové zručnosti. Za prínos by považovali aj možnosť prezentovať výsledky svojej vedeckej práce v zahraničnej komunite vedcov. To všetko sa však zrejme stane až súčasťou námetu na úplne nový projekt KEGA v budúcich rokoch.

Záver

O publikovanie v časopise HTI väčšina účastníkov prieskumu prejavila záujem, pretože ich od samého začiatku oslovil sympatický a na Slovensku ojedinelý nápad v podobe projektu, ktorého cieľom bolo urobiť výskum kvality formácie a vedeckokvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov spojený s vydávaním kvalitného, recenzovaného časopisu. Mladí právni vedci zo SR tak mohli prezentovať čiastkové výsledky svojej vedeckej činnosti, publikovať ich v podobe článkov v HTI s možnosťou využiť ich aj pri tvorbe svojich záverečných a kvalifikačných prác, pokiaľ boli s nimi tematicky kompatibilné. Navyše zaujala aj koncepcia, že časopis vychádzal okrem printovej verzie i v elektronickej podobe, čo umožňovalo dištancnú formu komunikácie s autormi a potenciálnymi čitateľmi. Prednosťou časopisu HTI bolo, že išlo o periodikum s redakčnou radou zloženou z odborníkov – renomovaných predstaviteľov slovenskej právnej vedy v jej jednotlivých odboroch, ktorí poskytovali každému prispievateľovi fundovanú oponentúru a vecnú kritiku jeho diela, čo je najmä pre začínajúcich autorov mimoriadne cenné. Je oprávnený predpoklad, že keď sa časopis dostane do širšieho povedomia študentov a absolventov právnických fakúlt na Slovensku, porastie jeho význam aj pri tvorbe záverečných, kvalifikačných a habilitačných prác, ako aj pre ďalšie vzdelávanie a prehľbovanie vedomostí mladých právnych vedcov

v jednotlivých oblastiach. V priebehu projektu napríklad úspešne zavŕšili proces habilitácie dve z aktívnych autoriek časopisu HTI. Diskutujúci celkovo vyzdvihli kvalitu práce celej redakcie HTI. Každý článok mal garantovanú odbornú úroveň a časopis pôsobil reprezentatívnym dojmom. Využitelnosť časopisu vidia najmä v možnosti publikovania čiastkových výsledkov pripravovaných dizertačných a habilitačných prác mladých právnych vedcov. Potešiteľné je, že časopis HTI bude aj po skončení projektu KEGA-HTI vychádzať naďalej, hoci so zreteľom na obmedzené finančné prostriedky iba v elektronickej podobe.

ROZVOD MANŽELSTVA PODĽA ZÁKONA O RODINNOM PRÁVE Z ROKU 1949

JUDR. IVANA ŠOŠKOVÁ, PhD.

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TEÓRIE A DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na analýzu právnej úpravy inštitútu rozvodu manželstva, ktorý sa vo význame definitívneho zániku manželského zväzku u nás po prvýkrát objavil až prijatím zákona o rodinnom práve č. 265/1949 Sb., prvého a zároveň ideologicky nového, socialistického kódexu rodinného práva v Československu. Autorka sa venuje pozadiu pojmového označenia daného rodinnoprávného inštitútu, jeho odlišeniu od pôvodných pojmov rozluka a rozvod od stola a lože. Následne rozoberá jednotlivé ustanovenia zákona o rodinnom práve upravujúce rozvod. Na základe problémov s aplikáciou príslušných ustanovení o rozvode v súdnej praxi poukazuje, do akej miery sa zámer zákonodarcov pri koncipovaní právnej úpravy rozvodu osvedčil v praktickom živote v 50. rokoch minulého storočia.

ŠOŠKOVÁ, Ivana. Rozvod manželstva podľa zákona o rodinnom práve z roku 1949. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 13-32.

Úvod

Rodinnoprávna teória vo všeobecnosti rozlišuje tri spôsoby zániku manželstva – smrťou niektorého z manželov, vyhlásením manžela za mŕtveho a napokon na základe súdneho rozhodnutia o zániku manželstva za života oboch manželov. Posledne menovanému spôsobu zániku manželstva je dodnes v rámci problematiky manželskoprávných pomerov venovaná značná pozornosť. Rozvod manželstva patrí v justičnej praxi k výrazne frekventovaným právnym inštitútom.

Rozvod manželstva vo význame definitívneho zániku manželského zväzku na základe rozsudku súdu sa v československom práve po prvýkrát objavil až v zákone o rodinnom práve č. 265/1949 Sb. (ďalej len „ZoRP“). Manželské právo platné a účinné na území Slovenska do prijatia uvedeného zákona rozlišovalo tzv. rozluku manželstva a tzv. rozvod od stola a lože. Rozluka znamenala definitívny právny zánik manželstva na základe rozhodnutia súdu. Rozlukové dôvody boli absolútne a relatívne. Absolútne dôvody mali za následok povinnosť súdu dané manželstvo rozlúčiť, pri relatívnych dôvodoch musel súd uvážiť ďalšie trvanie manželského zväzku a v záujme záchrany manželstva mal nariadiť oddelené žitie manželov. Iné následky mal tzv. roz-

vod od stola a lože. Išlo o inštitút prevzatý pôvodne z práva kanonického, pri ktorom z právneho hľadiska manželstvo ostávalo platne uzavreté, no manželia boli priamo rozhodnutím súdu zbavení povinnosti spoločného života. Rozvod od stola a lože, ktorý pretrval na základe niekdajšieho silného náboženského vplyvu na manželstvo ako také, tak predstavoval určitý legálny prostriedok „vyriešenia“ nepriaznivého manželského spolužitia pre osoby, ktorým ich náboženstvo nedovoľovalo rozlúčenie manželstva. Oddelené žitie nariadené v rámci rozlukového konania na základe relatívnych rozlukových dôvodov alebo rozvod od stola a lože viedli v praktickom živote k častému zamieňaniu týchto právnych inštitútov, možno povedať k určitému „publicit-nému“ chaosu. Nepriaznivým javom bol tiež nárast počtu tzv. mŕtvych manželstiev, kde už manželia po súdnom rozhodnutí nariadenom oddelenom žití neprejavovali záujem fakticky obnoviť svoje manželské spolužitie.

I. K pojmu „rozvod“ manželstva

Zákon č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve sa úpravy rozvodu manželstva dotkol podstatne v niekoľkých smeroch. V prvom rade oproti minulosti uznával iba jedinú formu rozviazania manželstva, pričom pre ňu zaviedol pojem **rozvod**. Upustil od ďalšej úpravy pôvodne platného inštitútu *rozvodu od stola a lože*, ktorým sa manželský zväzok síce uvoľňoval, no právne nezankoval, a inštitucionálne nový pojem „rozvod“ (už bez špecifického dodatku „od stola a lože“) spojil s úplným zrušením manželstva. Tým došlo tiež k zániku inštitútu tzv. *rozluky* manželstva. Toto možno vo vývoji rodinného práva na našom území považovať za určujúci moment. Totiž v tomto zmysle – t.j. že pri *rozvode* išlo o zrušenie manželstva so všetkými jeho právnymi dôsledkami vo vzťahoch súkromnoprávných, ako aj v oblasti práva verejného – začala pojem „rozvod“ chápať nielen právna úprava ZoRP z roku 1949, ale aj všetky právne úpravy nasledujúce¹, v súčasnosti v Slovenskej republike platné nevynímajúc.

Zákon o rodinnom práve teda vedome opustil dovtedajšie delenie spôsobov zániku manželstva za života manželov na rozvod od stola a lože a na rozluku. Tu si možno položiť otázku, prečo však zákonodarcovia vnímali potrebu zakotviť už len jeden možný spôsob zániku manželstva a prečo sa nakoniec priklonili k názvu „rozvod“ a jeho naplneniu novým obsahom. Zmyslom pôvodného inštitútu rozvodu od stola a lože, ktorý sa do európskych právnych úprav dostal pod vplyvom rímskeho a neskôr kanonického práva², bolo dovoliť manželom žiť oddelene (*separatio*) za súčasnej právnej

¹ RADVANOVÁ, Senta – ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Inštituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1999, str. 60.

² Tento inštitút rozvodu od stola a lože sa uplatňoval tam, kde právna úprava zrušenia manželstva za života oboch manželov vychádzala z konfesijnej príslušnosti

existencie ich manželského zväzku, čo im bránilo v uzavretí nového manželstva. Prakticky to znamenalo, že manželstvo po rozvode neplnilo svoje poslanie byť „trvalým a úplným životným spoločenstvom“, reálne strácalo svoju spoločenskú, ekonomickú i biologickú funkciu. Právne však naďalej ostávalo v platnosti, čím právny stav manželstva nezodpovedal stavu faktickému. Odôvodnenie, že inštitút rozvodu od stola a lože mal slúžiť na nápravu rozvádzaných manželov, právna veda ľudovej demokracie vnímala ako príliš slabé a v súdnej praxi vôbec neosvedčené³. Prax ukazovala, že inštitút rozvodu od stola a lože bol vo väčšine prípadov len akýmsi „odrazovým mostíkom“ k rozluke manželstva, používaným za plného využitia formalistických procesných predpisov na ľahšie dosiahnutie rozluky⁴. Pôvodná právna úprava rozvodu tak akoby úpenlivo trvala na určitej fikcii manželstva, ktorá už bola ďalej neudržateľná⁵. Manželstvo rozvedené od stola a lože v praxi v zásade znamenalo manželstvo ukončené. Umelé udržiavanie fiktívneho zväzku prostredníctvom práva spoločnosť vývojovo vnímala už ako zavrhnutiehodné⁶ – z praktických i ideologických dôvodov⁷.

Čo sa týka dôvodov, prečo bol pre úplné zrušenie manželstva zákonodarcami zvolený pojem „rozvod“ a nie „rozluka, ktorá by v tomto prípade azda

manželov. Hlavnú úlohu tu zohrával princíp nerozlučiteľnosti manželstva presadzovaný katolíckou cirkvou. U nás nerozlučiteľnosť manželstiev katolíkov platila až do vydania tzv. manželskej novely č. 320/1919 Sb., známej tiež ako „rozlukový zákon“. Zákon umožnil rozlučiteľnosť manželstiev, avšak ponechal v platnosti aj inštitút rozvodu od stola a lože.

³ „Funkce rozvodu od stolu a lože, vypočítaná podle některých buržoasních právníků také k tomu, aby tato instituce sloužila k nápravě rozváděných manželů, se nadto v praxi vůbec neosvědčila.“ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 14.

⁴ Tamtiež, str. 14.

⁵ Domnievam sa, že tento inštitút rozvodu má vždy svoje opodstatnenie len v systémoch, ktoré akceptujú princíp nerozlučiteľnosti manželstva, a preto nemohol už viac obstáť tam, kde právny poriadok dovoľoval úplné rozviazanie manželstva, pretože sa ukazoval ako inštitút neživotný a nepraktický.

⁶ „Zákon radikálně skoncoval se starým pojetím rozvodu a umožňuje v odůvodněných případech, aby manželství zaniklo právně i fakticky.“ *Komentář k Zákonu o právu rodinném*, vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 108.

⁷ „Institute rozvodu od stolu a lože, jak jej znalo dosavadní právo, je typickou ukázkou buržoasního abstraktního pojetí funkce práva, vypočítaná toliko k tomu, aby pravý potlačovatelský význam a třídní obsah buržoasního práva, t.j. udržení manželství jako výrobní kapitalistické buňky, byly zatemňovány. Nová společnost zavrhuje proto takovou nemorální fikci manželství a zákon o právu rodinném právem tuto instituci nepřevzal.“ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 14.

naznačovala určitú aspoň obsahovú kontinuitu s pôvodným právom, je potrebné dať do popredia predovšetkým tvrdenie dobovej právnej vedy, že práve pojem „rozvod“ je tým, ktorým si ľud zvykol označovať zánik manželstva ako taký, a teda, keďže práve tento pojem bol ľudu bližší a zrozumiteľnejší, mal byť tým najvhodnejším pre všeobecné označenie zániku manželstva⁸. Navyše, k voľbe označenia „rozvod“ prispelo v neposlednej miere i dobrozdanie jazykovej kodifikačnej komisie, ktorá názov „rozvod“ označila ako „jazykovo správny a ľudovo vžitý“⁹. Na podklade týchto všetkých argumentov dostal pojem „rozvod“ úplne nový obsah: s účinnosťou od 1.1.1950 vystihoval jediný možný spôsob úplného zániku manželstva za života manželov.

II. Dôvody rozvodu manželstva a súdna prax

Ďalšou významnou zmenou, ktorú nový ZoRP priniesol v oblasti právnej úpravy rozvodu, bolo podstatné zjednodušenie hmotnoprávnej úpravy rozvodu. Celkovo tu došlo k absolútnemu opusteniu pôvodného kauzistického prístupu¹⁰, t.j. neboli naďalej kauzisticky vyjadrené a taxatívne vypočítané dôvody rozvodu (pôvodné „rozlukové“ dôvody¹¹). Ku kritike a nakoniec

⁸ „Stojí za zmienku, že se nový zákon přiklonil k názvu rozvod v jeho nynějším obsahu v uvážení, že náš lid odedávna ztotožňoval pojem rozvod se zánikem manželství, že mu rozdíl mezi starým rozvodem od stolu a lože a mezi rozlukou zůstal v podstatě neznám.“ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 14. Obdobne: „Nový zákon o rodinném právu proto instituci rozvodu ve smyslu starých ustanovení, t.j. jako pouhé zrušení manželského společenství bez současného rozvázání manželského svazku, nezná, nýbrž zná jen úplné zrušení manželství. Toto zrušení však nazývá nikoli rozlukou, jak činil rozlukový zákon č. 320/1919 Sb., nýbrž rozvodem, a to proto, že tento termín je našemu lidu bližší a srozumitelnější a že náš lid si jím zvykl označovat instituci, kterou právní terminologie nazývala rozlukou.“ Z prejavu poslankyne a zároveň spravodajkyne ústavnoprávneho výboru Dr. Patschovej, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavnoprávneho k vládnomu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949.

⁹ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 14.

¹⁰ RADVANOVÁ, Senta – ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1999, str. 60.

¹¹ Dôvody rozluky sa podľa platnej právnej úpravy v tzv. manželskom zákone (uh. zák. č. XXXI/1894) delili na absolútne a relatívne. Pri absolútnych dôvodoch platilo, že ak boli preukázané, súd bol povinný manželstvo rozlúčiť. Súd tu teda nemal povinnosť zvažovať všetky okolnosti či brať do úvahy alebo prihliadať na situáciu manželov. Ak si po predložení dôkazov súd ozrejml, že dôvody označované zákonom ako absolútne (§§ 76 až 79 MZ) boli skutočne naplnené, manželstvo rozlúčil. Naopak, pri dôvodoch relatívnych (§ 80 MZ) mal súd právo voľnej úvahy,

nezakotveniu taxatívneho výpočtu rozvodových dôvodov v novom ZoRP viedla predovšetkým prax z minulosti, ktorá ukázala, že formy ľudského spolužitia sa nedajú vtesnať do kauzistickej formulácie¹². Taxatívny výpočet dôvodov viedol často k formalistickému posudzovaniu manželských pomerov. V praxi to znamenalo spravidla zamietanie žalôb, lebo sudy počas rozvodového/rozlukového konania nepripúšťali zmenu žalobných dôvodov¹³. Pôvodná úprava taktiež umožňovala manželom dosahovať rozluky tým spôsobom, že sa vzájomne dohodli o tom, že jeden z manželov v spore uplatní niektorý z taxatívnych dôvodov, vďaka čomu súd viac záležitosť nepotreboval skúmať a po preukázaní naplnenia takéhoto dôvodu manželstvo automaticky rozlúčil. Domnievam sa, že celá situácia so svojimi praktickými dôsledkami sa teda naozaj mohla javiť ako veľmi na ochranu manželstva nedbajúca, akoby len podporovala „zmluvné“ chápanie manželského zväzku, kde ak nastali určité vopred presne stanovené dôvody rozviazania, „zmluva“ jednoducho po potvrdení súdom zanikla¹⁴.

t.j. prihliadol na všetky okolnosti daného prípadu, osobnosť, povahu manželov, ich osobné pomery a pod. Ak bola súdu preukázaná existencia niektorého zo zákonných dôvodov uvedených v § 80 písm. a) až d) a súd uvážil, že manželstvo postihol taký rozvrat, kvôli ktorému sa manželské spolužitie stalo pre manžela žiadajúceho rozluky neznesiteľným, potom mohol vyniesť rozlučujúci rozsudok. Rozsudku o rozlúčení manželstva na základe relatívneho dôvodu však muselo v zmysle § 665 O.s.p. (zák. čl. I/1911) predchádzať súdne nariadenie oddeleného žitia v trvaní od 6 do 12 mesiacov. Bez splnenia tohto predpokladu nebolo možné vyniesť rozlukový rozsudok. Bližšie pozri: ŠOŠKOVÁ, Ivana. Právna úprava rozluky a rozvodu od stola a lože v medzivojnovom období na Slovensku vo svetle judikatúry. *NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICAE*, roč. XII.-XIII., Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. str. 229–248.

¹² Komentár k Zákonu o právu rodinném. Vydal Právnický ústav Ministerstva spravodlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 109. Obdobne: „*Zákon úmyslně nevypočítává žádných důvodů, které obyčejně mívají za následek hluboký rozvrat, neboť si je vědom toho, že okruh těchto vážných důvodů nelze vůbec vypočítat a že je třeba, aby soud v každém jednotlivém případě zkoumal, zdali je tu vážný důvod hlubokého a trvalého rozvratu.*“ Z prejavu poslankyne Dr. Patschovej, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavno-právneho k vládnomu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949.

¹³ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 18.

¹⁴ Z judikatúry: „*Hluboký a trvalý rozvrat nutno hodnotit s hlediska společenského, ježto manželství není smlouvou dvou osob, nýbrž společenským zřízením pod zvláštní ochranou zákona.*“ Kraj.s. Ústí n. Labem 7 Ok 373/51.

Takýto formalizmus vedúci k mechanickému posudzovaniu manželstiev bol pre autorov nového ZoRP neprípustný¹⁵. Nové rodinné právo malo mať nový obsah a novú funkciu – spevniť nové vytvorené spoločenské a hospodárske pomery¹⁶; pre potreby ďalšieho vývoja potrebovalo eliminovať akékoľvek brzdy a zábrany¹⁷ k pokrokovému vývoju rodiny¹⁸. To všetko viedlo k tomu, že zákon ako jediný a výlučný dôvod na rozvod manželstva ustanovil objektívny a súdnym zistením preukázaný „hlboký a trvalý rozvrat, ktorý medzi manželmi nastal z dôležitých dôvodov“ (§ 30 ods. 1 ZoRP). Ten mal predstavovať určitý generálny, všeobecný dôvod na rozvod. Slovné spojenie „z dôležitých dôvodov“ zákon použil vedome, v zmysle určitej motivácie rozvratu, čiže malo znamenať, resp. spoločne označovať jednak javy spočívajúce v osobách, v oboch manželoch (korene manželskej krízy spočívali v osobných vlastnostiach a v osobnom správaní manželov) a taktiež javy zisťiteľné objektívne (napr. duševná porucha¹⁹, neplodnosť jedného z manželov, prípadne dokonca aj neprimeraný vekový rozdiel medzi manželmi²⁰ a pod.),

¹⁵ „Ve všech socialistických státech převládá tudíž správný názor, že rozvodové důvody nelze specializovat a zmechanizovat.“ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 21.

¹⁶ Tamtiež, str. 17.

¹⁷ „»Důvody praxe«, uváděné buržoasním zákonodarcem k důvodové zprávě k manželské novele, nejsou přece ničím jiným, než vyjádřením snahy nedovolit pokrokový vývoj rodinných poměrů a poměrů společenských vůbec, nýbrž podříditi je staré organizační právní, která se ve službách kapitalismu osvědčila. S našeho hlediska takovéto formalistické taxativní důvody chovají pro potřeby našeho dalšího vývoje směrem k socialismu nejen nebezpečí jakési mechanisace úkolu soudu, ale i nebezpečí přímé brzdy a zábrany tomuto vývoji.“ Tamtiež, str. 17.

¹⁸ „Zavržením taxativního výpočtu rozvodových důvodů dal zákonodárce jasné najevo, že plně uznává vědecky dokázaný fakt, že vývoj rodiny je závislý na vývoji hospodářských a sociálních poměrů a že nechce tento vývoj brzditi úpravou, která by v dalších etapách naší vývojové cesty už vyhovovat nemohla.“ Komentář k Zákonu o právu rodinném. Vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 109.

¹⁹ Z judikatury: „Okolnost, že manžel nemá pro svoji duševní poruchu vinu na rozvratu manželství s hlediska subjektivního, nevylučuje, že duševní choroba nemůže být po stránce objektivní důležitým důvodem vzniku hlubokého a trvalého rozvratu.“ Nejv.s. Cz I 207/51.

²⁰ Z judikatury: „Nápadně velký věkový rozdíl manželů může být důležitou příčinou rozvratu.“ Nejv.s. Cz I 277/51. Podobne: „Objektivní spolupříčinou, která spolupůsobila při vzniku a prohlubování rozvratu, může být za určitých podmínek i to, že manželka je o 10 let starší než manžel.“ Kraj.s. Uherské hradiště 5 Ok 778/52.

pretože pre rozviazanie manželstva musela byť smerodajnou vždy objektívne zistená spoločenská nežiaducnosť manželstva²¹.

Všetky rozvádžajúcimi sa manželmi tvrdené dôvody hlbokého a trvalého rozvratu mal starostlivo preskúmať súd na princípe zisťovania materiálnej pravdy²² – nestačilo tu len zistenie určitých závažných skutočností, ale bolo predovšetkým nutné, aby súd svedomito preskúmal, či tieto zistené skutočnosti naozaj viedli k rozvratu a rozvrat privodili. Zároveň bolo úlohou súdu pôsobiť na manželov počas rozvodového konania výchovne, smerom k rozumnému zachovaniu manželstva, obzvlášť s ohľadom na záujem maloletých detí. Až keď súd po vlastnej úvahe dospel k presvedčeniu, že manželstvo trpí skutočne hlbokým a trvalým rozvratom, pre ktorý manželstvo viac nie je spôsobilé plniť svoj spoločenský účel, povolil rozvod manželstva. Zakotvenie jediného dôvodu rozvodu tak prenieslo obrovskú zodpovednosť na súdnictvo, ktoré malo so svojimi životnými skúsenosťami ľudových sudcov predstavovať spoľahlivého strážcu manželstiev²³. Jediný, všeobecne nastavený dôvod rozvodu manželstva tak mal oproti pôvodnému právnomu stavu nie zjednotiť²⁴, ako by sa mohlo zdať po odbúraní konkretizácie dôvodov prostredníctvom ich taxatívneho výpočtu, ale práve naopak, mal privodiť sťaženie

²¹ „Zákon o právu rodinném zavádí jako jediný důvod rozvodu hluboký a trvalý rozvrat manželský, který má v zápětí, že manželství nemůže plnit svůj účel.“ Z prejavu poslankyne Dr. Patschovej, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavno-právneho k vládnomu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949. Obdobie: „Ako jediný dôvod uvádza zákon hlboký a trvalý rozvrat manželstva, následkom ktorého manželstvo nemôže plniť svoj účel.“ ŠIMKOVIC, Alexander. Niekoľko otázok z rodinného práva. *Právny obzor*, č. 5, 1950, str. 258.

²² Súd zisťoval, či boli splnené podmienky rozvodu priamo z úradnej povinnosti. Neobmedzoval sa len na účastníkmi prednesené skutočnosti ani na nimi predložené dôkazy. Obstarával a vykonával ex offio aj také dôkazy, ktoré nenavrhol žiadny z účastníkov rozvodu, ak mali pre rozhodnutie o rozvode význam. Takýmto spôsobom súd musel zisťovať nielen naplnenie dôvodu „hlbokého a trvalého rozvratu manželstva“, ale aj skutočnosť, či rozvod nebude v rozpore so záujmom maloletých detí – pritom využíval pomoc opatrovníckeho súdu (pozri ďalej).

²³ „Lidové soudnictví si již vysloužilo důvěru našeho lidu a proto zákon ponechává posouzení důležitosti důvodu soudu jako jednomu ze strážců naší společnosti.“ *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 109.

²⁴ „Snahou nového rodinného práva však rozhodně není rozvody usnadňovat.“ ELIÁŠ, Josef. Upuštění od výroku o vině v řízení o rozvod a zásada materiální pravdy. *Lidové soudnictví*, č. 2, 1952, str. 58.

rozvodu²⁵, s posilnením spoločenskej kontroly nad rozvodmi, pretože súdy mali v súlade so spoločenskou morálkou pôsobiť výchovne²⁶ a pri svojom rozhodovaní najprv dbať na záujem spoločnosti, potom na záujem maloletých detí a až v poslednom rade na záujem rozvádzajúcich sa manželov²⁷. Toto sťaženie bolo odôvodnené záujmom štátu na zachovaní manželského zväzku tam, kde ešte nezhoda medzi manželmi nedosahovala taký stupeň, ktorý by zo stanoviska spoločnosti vylučoval možnosť ďalšieho trvania manželstva²⁸. Opäť tu možno uvažovať o určitej účelovosti právnej úpravy rozvodu, pretože takto mali byť aj občania vedení k zvýšenej zodpovednosti za svoje manželstvo, do ktorého sa už raz rozhodli vstúpiť.

Ako však ukázala súdna prax, začiatky uplatňovania jediného dôvodu rozvodu, ako ho, sledujúc určitý účel, nastavil zákonodarca v § 30 ods. 1 ZoRP, nie celkom zodpovedali želanému stavu. Štatisticky za prvý rok účinnosti nového ZoRP bol počet povolených rozvodov „značne vysoký a naproti tomu počet zamietnutých žiadostí o rozvod bol nepatrný, asi 3 % všetkých

²⁵ „Skutečnost, že nestačí jen zjištění určité závažné skutečnosti, nýbrž že je nutno, aby soud svědomitě zkoumal, zdali tato zjištěná skutečnost opravdu k rozvratu vedla, znamená ovšem ztížení rozvodu proti dosavadnímu stavu, neboť tento lehký umožňoval i rozvody lehkomyšlné a věcně neopodstatněné.“ Z prejavu poslankyne Dr. Patschovej, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavnoprávneho k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949. Obdobie: „To ovšem znamená ztížení rozvodu proti dřívějšímu platnému zákonnému stavu, takže v tomto ustanovení se jeví jasná tendence, směřující k ochraně manželství.“ PATSCHOVÁ, Zdenka. Je duševní choroba důvodem k rozvodu? *Soudce z lidu*, č. 1, 1952, str. 18.

²⁶ „Soudní rozhodnutí rozvodová budou mít tedy velký výchovný význam a pomohou spoluvytvářet správný názor na rodinu a manželství v naší společnosti.“ *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 109.

²⁷ *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 109.

²⁸ Pozri dôvodovú správu k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom. Zvláštna časť, k §30. Zdroj: tisk č. 382 – Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném. Národní shromáždění republiky Československé 1949, I. volební období, 4. zasedání. Státní ústřední archiv v Praze.

Podporne z judikatury: „Nelze umožňovat rozvody lehkomyšlné, ve kterých neshoda mezi manžely není takového stupně, jenž by ze stanoviska společnosti vylučoval možnost trvání manželství. Sluší vždy zkoumat, zda je tu rozvrat objektivní, t.j. takový, že s hlediska společnosti a ne z výlučných osobních vlastností manžela nasvědčuje tomu, že rodina není schopna plnit svou společenskou funkci.“ Kraj.s. Karlovy Vary 6 Ok 79/51.

konaní o rozvod²⁹. Súdom sa na základe prieskumu rozvodovej praxe vyčítalo najmä šablónovité vybavovanie rozvodových vecí a fakt, že šli často „cestou najmenšieho odporu“. Kde manželia žiadali o rozvod súhlasne, sudy im vyhovovali a rozvod povolili bez toho, aby starostlivo skúmali, či boli skutočne splnené podmienky podľa zákona o rodinnom práve, t.j. či nastal hlboký a trvalý rozvrat z dôležitých dôvodov. Keď sa rozvody povoľovali liberálne, pôsobilo to nepriaznivo i na sobášnu morálku a dochádzalo potom k ľahkomyselným uzatváraniam manželstiev³⁰. V danej situácii to bol podľa môjho názoru prirodzený dôsledok nedostačujúcej skúsenosti ľudových sudcov. Nastolený problém bol vnímaný so všetkou vážnosťou a bol mu venovaný značný priestor na druhej celoštátnej konferencii delegátov sudcov z ľudu konanej vo februári 1951 v Prahe, kde sa požiadavka upevňovania a ochrany trvanlivosti rodiny stala programovým bodom prijatej rezolúcie. V nej sa súdom „kládlo na srdce“, že zlepšenie rozvodovej praxe sa docielili len vtedy, keď sa sudy budú vystríhať akejkolvek povrchnosti a šablónovitosti a keď pôjdu v každom jednotlivom rozvodovom prípade s náležitou dôkladnosťou do hĺbky a vyšetrí starostlivo vlastnú príčinu poruchy, ktorá v manželstve nastala³¹. Problém rozvodov najmä mladých manželstiev však pretrvával ďalej. Bola mu venovaná diskusia v rámci jedného z bodov programu 21. schôdze Právnej rady KSČ konanej dňa 12. septembra 1951, kde bola podávaná „Zpráva o provádění zákona o právu rodinném“.³² Z tejto vyplýva, že prieskum sa najviac zaoberal problémami rozvodu, poukazovalo sa na veľké množstvo rozvodov mladých manželstiev, pričom za hlavnú príčinu rozvratu týchto manželstiev bolo považované ľahkomyselné a neuvážené uzatváranie manželstiev. Na odstránenie tohto negatívneho javu sa uvažovalo o širokej agitačnej akcii prostredníctvom masových organizácií (ČSM, ČSŽ a pod.), vyžadovala sa propagácia novej socialistickej morálky medzi mládežou i rodičmi, najmä v štádiu plánovania manželstva³³. Tofko, pokiaľ išlo o prevenciu pred negatívnymi dosahmi mladých manželstiev. Pokiaľ však išlo o mladé manželstvá, kde sa už rozvodové konanie začalo, opäť sa zdôrazňovala povinnosť sudov starostlivo z hľadiska zásady materiálnej pravdy zisťovať skutkový stav rozvodu a či rozvrat nastal z dôležitých dôvodov. Mnohokrát totiž, ako uvádza daný archívny materiál, išlo len o dôvody takpovediac malicherné. Preto len v tých prípadoch, kde súd zistil, že mladé

²⁹ F.A. (red. skratka pre: Felix ADAMCZYK). O rozvodech a z rozvodové praxe. *Soudce z lidu*, č. 4, 1951, str. 62.

³⁰ Tamtiež, str. 62.

³¹ Tamtiež, str. 62.

³² Zápis z 21. schůze Právní rady KSČ konané dne 12. září 1951. Tajné. (Stupeň utajenia zrušený z dôvodu 490/2000 – NBÚ/80) Státní ústřední archiv v Praze. Archiv ÚV KSČ, fond č.100/24 Klement Gottwald.; arch. jednotka: 938; sv. 61; list č. 72.

³³ Tamtiež.

manželstvo je hlboko rozvrátené z dôležitých dôvodov, mal súd rozvod povoliť³⁴. Ako ďalej z uvedenej správy vyplývalo, celkovo tiež súdy rozvodové konanie neuskutočňovali dostatočne dôstojne: „*Soud není dosud na politické a morální výši jako důstojný reprezentant naší nové rodící se socialistické společnosti. Rozvody se vyřizují stejně jako jiné spory, což zvláště na mladé manžele působí nepříznivě.*“³⁵

Ako možno vidieť, prax súdov bola zo začiatku neuspokojivá. Súdy nemali dostatok skúseností s uplatňovaním nového zákona o rodinnom práve, jedinou oporou im mali byť nové zásady rodinného práva či dôvodová správa k zákonu. O starú judikaturu sa už opierať nemohli a nové judikáty k dispozícii nemali, samy boli ich tvorcami takpovediac za pochodu. I keď sa snažili svoju činnosť a postupy na poli rodinného práva zlepšovať, neuspokojivá situácia v rozvodovej praxi pokračovala aj ďalej, ako sa dozvedáme z informácie z roku 1953, že podľa výsledkov štatistík počet rozvodov narastal³⁶. Stále panovala značná nejednotnosť v názoroch na rozvodové dôvody a súdy údajne stále nedostatočne zvládali uplatňovanie politickovýchovnej funkcie v rozvodových veciach na podporu manželstva a socialistickej rodiny³⁷. Domnievam sa, že súdy mohli nastúpiť úspešnú cestu k napĺňaniu funkcie „strážcov manželstiev“ a ochrancov trvalých zväzkov len za súčasnej dobre prepracovanej prevencie pred negatívnymi vplyvmi na manželský život zo strany celej spoločnosti. Prevenciu mohla zabezpečiť predovšetkým pozitívna výchova k manželstvu a tá zatiaľ podľa predstáv tvorcov nového rodinného práva nefungovala naplno. Agitácia založená do značnej miery na socialistickej politickej výchove „uvedomelého občana“ zažívala len svoje začiatky. Avšak stúpajúca tendencia rozvodov i počas ďalších rokov³⁸ „éry na ceste k socializmu“ nasvedčovala tomu, že výchova zďaleka neznamenalala pre spoľahlivé manželstvá všetko.

III. Rozvod s ohľadom na záujem maloletých detí

Záujem spoločnosti na udržaní manželstva bol markantne vyjadrený aj ustanovením § 30 ods. 3 ZoRP, ktorým sa nedovoľoval rozvod manželstva tam, kde by to bolo v rozpore so záujmami maloletých detí. Toto ustanovenie malo uviesť do popredia zásadu, podľa ktorej v manželstve rozhodoval záu-

³⁴ Tamtiež.

³⁵ Tamtiež.

³⁶ HAVELKA, Josef. Rozvody manželství zvláště se zřetelem na mladá manželství. *Soudce z lidu*, č. 1, 1953, str. 12.

³⁷ Tamtiež, str. 12.

³⁸ V rokoch 1950 až 1954 išlo v ČSR priemerne o 12 250 rozvodov a v roku 1958 prekročil počet rozvodov 15 000. V ďalších rokoch rozvodovosť stúpala. Pozri BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Rodinný právní rádce*. Praha : Práce, 1978, str. 384.

jem dieťaťa, ktorému predovšetkým muselo manželstvo jeho rodičov slúžiť³⁹. Osobný záujem rodičov na rozvode tak mal ustúpiť záujmu dieťaťa. V praxi súdov to znamenalo, že samotná existencia objektívne zisteného a objektívne pôsobiaceho rozvratu medzi manželmi ešte nemusela stačiť na povolenie rozvodu tam, kde by toto povolenie bolo v rozpore so záujmom maloletých detí, ktorých spoločnými rodičmi manželia boli. Ak disharmónia medzi rodičmi nemala podstatný negatívny vplyv na riadnu výchovu a výživu maloletých detí, alebo tam, kde dokonca súdom zistená miera nesúlady medzi manželmi riadnu výchovu a výživu detí nenarúšala, tam súdy rozvod nepovoľovali. Opäť sa tak, a myslím, že s veľmi pozitívnym vplyvom vo vývoji práva až do súčasnosti, snažili apelovať na manželov, aby si boli vedomí najmä svojich povinností voči spoločnosti, ktorá od nich požadovala riadnu výživu a výchovu ich maloletých detí⁴⁰.

Podľa dikcie § 32 ZoRP v prípade, že súd naozaj zistil a uznal dôvody na rozvod manželstva, kde manželstvo pre hlboký a trvalý rozvrat medzi manželmi nedokázalo viac slúžiť k prospechu maloletých detí, mohol súd definitívne vyniesť rozsudok povoľujúci rozvod jedine vtedy, ak boli ohľadne dieťaťa a jeho majetku upravené práva a povinnosti rodičov na čas po rozvode. Pokiaľ nebolo stanovené, kde budú deti naďalej vychovávané (buď u matky, otca, alebo inde), a pokiaľ nebolo rozhodnuté o vyživovacej povinnosti rodičov k deťom, rozvodový súd nemohol vydať rozhodnutie povoľujúce rozvod. Konanie podľa § 32 ZoRP viedol vždy opatrovnícky súd, pričom na jeho konanie dával podnet rozvodový súd takým spôsobom, že urobil opatrenie, aby všeobecný súd maloletých detí podmienene – pre prípad, že rozvod bude vyslovený – upravil práva a povinnosti rodičov k maloletým deťom. To znamená, že rozvodový súd mal toto opatrenie urobiť až vtedy, keď mu bolo vzhľadom na všetky okolnosti prípadu zrejmé, že rozvod bude pravdepodobne

³⁹ „... v manželství rozhoduje zájem dítěte, jemuž především musí manželství jeho rodičů sloužit, kdežto rodiče nemají práva stavět do popředí své osobní zájmy.“ Dr. Zdenka PATSCHOVÁ. *Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném*. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č. 29: Právníková komise ÚV KSČ (1945 – 1955), archivní jednotka č. 265: Studijní materiály k rodinnému a manželskému právu. č. listu: 25.

⁴⁰ „Proto již dnes věnuje stát rodině zvláštní ochranu a klade důraz na to, aby manželství bylo trvalým svazkem, v němž se vytváří nejvhodnější prostředí pro tělesný a duševní růst dětí, příštích generací. A tak společnost bude připouštět zrušení manželství jen ve výjimečných případech tam, kde z vážných důvodů nastal hluboký rozvrat, takže manželství nemůže plnit své základní funkce.“ Z projevu ministra spravodlivosti A. Čepičku, ktorý predniesol dňa 7. decembra 1949 na 37. schôdzi Národného zhromaždenia RČS pri prejednávaní vládneho návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Zdroj: www.psp.cz – Digitální knihovna/ NS RČS 1948-1954 – stenoprotokoly/ 37. schůze/ středa 7. prosince 1949.

povolený, obzvlášť keď tu bolo dostatočne zistené, že rozvod nebude v rozpore so záujmom maloletých detí. Z počiatočnej praxe súdov však vyplývalo⁴¹, že sudy pristupovali k úprave rodičovských práv na čas po rozvode často na žiadosť rodičov⁴², ktorí sa mnohokrát ešte len chystali požiadať o rozvod, teda keď rozvodové konanie sa ešte vôbec nezačalo. Taktiež a oveľa častejšie boli prípady, keď rozvodový súd žiadal o úpravu práv podľa citovaného § 32 ZoRP ihneď, ako bol podaný návrh na zrušenie manželstva rozvodom. Rozvodové sudy dôvodili, že takýto postup urýchlí konanie o rozvod, pretože v opačnom prípade bolo potrebné často pomerne dlhý čas čakať na právoplatnosť uznesenia vydaného opatrovníckym súdom a to spomaľovalo rozvodový proces⁴³. Uvedený postup súdov však bol čoskoro uznaný za nemiestny⁴⁴. Predsa poslaním súdov nemalo byť rozvodové spory urýchľovať, ale práve veľmi starostlivo uvážiť, či v danom prípade boli skutočne splnené podmienky na rozvod. Navyše, konanie podľa § 32 ZoRP začaté ešte pred samotným rozvodovým konaním alebo súčasne s ním muselo skôr mariť akékoľvek zmierenie manželov, pretože viac prehlbovalo rozpory medzi nimi, ako by prispelo k ich upokojeniu. Preto boli sudy inštruované žiadať opatrovnícky súd o úpravu rodičovských práv k deťom na čas po rozvode až vtedy, keď došli k presvedčeniu, že pri manželstve nie sú vyhliadky na zmierenie a rozvod bude s veľkou pravdepodobnosťou povolený.⁴⁵

V rámci úpravy rodičovských práv k deťom na čas po rozvode by som sa chcela v krátkosti pristaviť pri častom probléme ľudového súdnictva v začiatkoch účinnosti nového ZoRP, **komu zveriť dieťa rozvedených rodičov do výchovy**. Ani pri rozhodovaní v tomto smere sudy nemali žiadny vzor či

⁴¹ ŠPERLING, J. Úprava práv a povinností rodičů k dětem pro případ zrušení manželství rozvodem (§ 32 zák. o právu rodinném a § 240 o.s.ř.). *Lidové soudnictví*, č. 3, 1952, str. 111.

⁴² Z judikatury: „Rozhodnutí podle § 32 zák. nemůže vyvolat některý z manželů svým návrhem, nýbrž řízení lze zahájit jen z úřední povinnosti opatrovníckým soudem teprve po podnětu soudu rozhodujícího o rozvodu. Je proto nesprávné, když opatrovnícký soud, ačkoli jej dojde podnět rozvodového soudu podle §240 o.s.ř., vyčkáva ještě návrhu manželů k zahájení řízení, stejně však je nesprávný postup opatrovníckého soudu, když řízení zahájí k návrhu některého z manželů ještě před dojitím podnětu od rozvodového soudu.“ Kraj. s. Pardubice 5 Ok 258/52.

⁴³ ŠPERLING, J. Úprava práv a povinností rodičů k dětem pro případ zrušení manželství rozvodem (§ 32 zák. o právu rodinném a § 240 o.s.ř.). *Lidové soudnictví*, č. 3, 1952, str. 111.

⁴⁴ Z judikatury: „O opatření podle § 32 zák. nerozhodne opatrovnícký soud, dokud rozvodové řízení není v běhu, resp. dokud není rozvodovým soudem o takové opatření požádán.“ Nejv. s. Cz 284/52.

⁴⁵ Z judikatury: „Opatření podle § 32 zák. není třeba, když podle výsledků řízení k rozvodu nemůže dojít. Rozhodnutí podle § 32 zák. není předběžné pro rozhodnutí o návrhu narušení manželství.“ Kraj.s. Ústí n. Labem 7 Ok 644/51.

skôr algoritmus pre svoje závery. Predovšetkým základným ustanovením úzko súvisiacim s otázkou výchovy a výživy dieťaťa aj po nevydarenom a ukončenom manželstve rodičov bolo jedno zo všeobecných ustanovení 1. časti druhej hlavy ZoRP – § 35, v ktorého zmysle sa rodičia mali starať o telesný a duševný rozvoj svojich detí, najmä starať sa o ich výživu a výchovu tak, aby boli náležite pripravené prispievať svojou prácou, podľa svojich schopností a náklonností na prospech spoločnosti. Zjednodušene, výklad tohto ustanovenia smeroval k takej výchove maloletého dieťaťa, aby z neho vyrástol „riadny člen spoločnosti pracujúcich ľudí“⁴⁶. Zachovanie tejto zásady pri výchove dieťaťa muselo byť garantované i v prípade rozvedeného manželstva rodičov dieťaťa. A tu už bol potrebný istý politický postoj k danej otázke, potreba dobovej ideológie – v jej intenciách sa na súdy apelovalo, aby zvážili, do akého výchovného prostredia zveria dieťa po rozvode, pretože dovtedajšia prax ukazovala, že súdy si menej všímali, či mravný profil rodiča vyhovuje i po stránke politickej⁴⁷. Tento trend možno badať už zo spomínaného zápisu z 21. schôdze Právnej rady KSČ⁴⁸, kde sa doslovne odporúčalo: „V otázkach, ktorému z manželů mají být děti odevzdány do výchovy, musí především rozhodovati, který z rodičů může zajistit dítěti lepší politickou výchovu a dítě rovněž hmotně zajistit.“⁴⁹ Za povšimnutie stojí poradie stanovených priorit. Podanie v tomto istom duchu o krátky čas priniesol i prejav vtedajšieho ministra spravodlivosti Štefana Raisa na celoštátnej konferencii predsedov krajských súdov a krajských prokurátorov dňa 28. septembra 1951 v Bratislave, ktorý sa stal vyslovene smernicou pre činnosť ľudových súdov a v ktorom odznelo, že zo strany súdov malo dochádzať k výrazu tiež v skúmaní a náležitom hodnotení prostredia, v ktorom dieťa žilo, a to po tej stránke, či toto prostredie zaručovalo správnu výchovu dieťaťa z hľadiska jeho budúcich občianskych povinností v tomto štáte.⁵⁰ Podľa ministra Raisa sú-

⁴⁶ PATSCHOVÁ, Zdenka. Komu svěříme dítě rozvedených rodičů. *Soudce z lidu*, č. 12, 1951, str. 252.

⁴⁷ Tamtiež, str. 252.

⁴⁸ Zápis z 21. schůze Právní rady KSČ konané dne 12. září 1951. Tajné. (Stupeň utajenia zrušený z dôvodu 490/2000 – NBÚ/80) Státní ústřední archiv v Praze. Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/24 Klement Gottwald.; arch. jednotka: 938; sv. 61; list č. 72.

⁴⁹ Tamtiež.

⁵⁰ „V případech, kdy rodiče dítěte nežijí v životním společenství a kdy tedy nemohou dítě společně vychovávat, svěřují naše soudy dítě obvykle jednomu z rodičů, a to tomu rodiči, který může lépe splnit úkol vyhovat dítě vlásce a oddanosti k lidově demokratické vlasti a vychovat z něho budoucího uvědomělého budovatele socialismu. ...při rozhodování o schopnosti rodiče k výchově dítěte je nutno přihlížet zejména ke kladnému postoji rodiče k budovatelskému úsilí pracujícího lidu...“ PATSCHOVÁ, Zdenka. Tři roky boje za novou rodinu. *Socialistická zákonnost*, č. 1, 1953, str. 20.

dom nesmelo byť ľahostajné, či bolo dieťa vychovávané v ideáloch socializmu alebo v duchu nášmu štátu a jeho zriadeniu priamo nepriateľskom⁵¹. Táto ideologická propaganda sa potom na základe „smerodajných“ myšlienok od ministra plne rozvinula, keď niektorí zanietení tvorcovia právnej vedy priamo, ba až, dovoľm si tvrdiť, nezdravo povyšovali politickú výchovu nad tradičnú morálnu⁵². V smernici ministra spravodlivosti sa ďalej ako správne odporúčalo, aby dieťa bolo vo výchove vlastných rodičov a v útlom veku predovšetkým vo výchove matky, pričom zapojenie matky do produktívnej práce malo byť hodnotené z hľadiska výchovy dieťaťa len kladne⁵³. Taktiež boli súdy usmerňované, aby sa pri rozhodovaní o maloletých deťoch „zbavili niekdajšieho úradne suchého postoja a svoje rozhodovanie preteplili ľudsky vrelým vzťahom k dieťaťu“⁵⁴. Takto sa mal sledovať maximálny prospech a blaho dieťaťa. Dokonca ochranná funkcia štátu sa prejavovala zabezpečením kolektívnej výchovy dieťaťa v detskom domove, pokiaľ žiadny z rodičov nebol schopný spoľahlivo plniť svoje výchovné úlohy, ako aj v prípadoch, keď išlo o deti mravne narušené alebo deti so zníženou duševnou schopnosťou.

⁵¹ PATSCHOVÁ, Zdenka. Komu svěříme dítě rozvedených rodičů. *Soudce z lidu*, č. 12, 1951, str. 252.

⁵² „... některé soudy správně chápou důležitost politického hlediska v otázce, komu z rodičů má být dítě svěřeno do výchovy. Mnohem častější jsou ovšem zatím jen ona rozhodnutí soudů, která připomínají rodičům jejich výchovné povinnosti nikoli s hlediska politického, nýbrž s hlediska morálního soužití v rodinných vztazích lidí.“ Tamtiež, str. 252.

⁵³ „V žádném případě nemůže být dítě odevzdáno otci, který se znovu oženil a jehož manželka nepracuje, s odůvodněním, že matka je zaměstnána a nemůže se o dítě starat.“ Takto znel jeden zo záverov schôdze Právnej rady KSČ v septembri 1951, prijatých v rámci prerokovania Správy o vykonávaní zákona o rodinnom práve. Aj tento záver predstavoval smernicu pre rozhodovanie súdov v príslušných s rozvodom súvisiacich veciach. 21. schůze Právní rady KSČ konané dne 12. září 1951. Tajné. (Stupeň utajenia zrušený z dôvodu 490/2000 – NBÚ/80) Státní ústřední archiv v Praze. Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/24 Klement Gottwald.; arch. jednotka: 938; sv. 61; list č. 72.

„Důsledně je dodržována zásada, že dítě má být zpravidla svěřeno do výchovy především řádně pracující matce, neboť její pracovní zařazení svědčí o jejím kladném postoji k budovatelskému úsilí našeho lidu... Soudy správně argumentují, že je naprosto nesprávné stanovisko, jež bylo běžné za kapitalismu a jež bylo urážkou a nedoceněním zejména dělnické ženy, že to, že žena je zaměstnána, vylučuje, aby mohla současně řádně pečovat o svoje dítě.“ PATSCHOVÁ, Zdenka. Tři roky boje za novou rodinu. *Socialistická zákonnost*, č. 1, 1953, str. 20.

⁵⁴ PATSCHOVÁ, Zdenka. Tři roky boje za novou rodinu. *Socialistická zákonnost*, č. 1, 1953, str. 18.

IV. Otázka viny na rozvode manželstva

V čom nový ZoRP v oblasti rozvodu manželstva do určitej miery prevzal právnu úpravu z minulosti, bolo určenie viny na rozvode. Preukázanie a určenie skutočnosti, ktorý z manželov zaviniel rozvod manželstva, tvorilo v zmysle § 31 ods. 1 ZoRP neoddeliteľnú súčasť každého rozvodového rozsudku. Vina na rozvode totiž so sebou prinášala vážne, nielen morálne následky, ale predovšetkým dôležité právne následky materiálneho významu. Spočívali v zásahu do výšky podielu vinného manžela na majetku patriaceho do zákonného majetkového spoločenstva (ZMS) manželov a ďalej v povinnosti vyživovať druhého nevinného manžela v prípade, že tento po rozvode nebol schopný sám uspokojovať svoje osobné potreby. Súd v zásade nemohol rozhodnúť o rozvode manželstva bez toho, aby sa otázkou viny zaoberal a náležite o nej rozhodol, pretože mala rozhodujúci vplyv na rozhodovanie o ďalších právach, resp. povinnostiach rozvedených manželov. ZoRP tak na jednej strane objektivizoval rozvodový dôvod, na strane druhej však zachoval právny význam subjektívneho prvku – viny⁵⁵.

Výnimku z inak obligatórneho rozhodnutia o vine, znamenajúcu aj upustenie od výroku o vine tvoril vždy iba prípad, keď obaja manželia súhlasne o upustenie od výroku o vine výslovne požiadali (§ 31 ods. 2 ZoRP). Vtedy na žiadosť oboch manželov súd v rozsudku upustil od výroku o vine. Dokonca ak tu bola takáto dohoda manželov, rozvodový súd sa ani podľa názoru niektorých právnikov⁵⁶ i súdnej praxe⁵⁷ nemal púšťať do rozhodovania o vine. Tomu však názorovo odporovali iní praktici, ktorí tvrdili, že tak bola zásada materiálnej pravdy „obetovaná“ akejsi fikcii, pretože súd nevychádzal z pravdivého stavu vo veci viny, ale z fiktívnej neviny oboch manželov⁵⁸. V každom prípade, prax sa časom ustálila na presvedčení, že otázka viny, v prípade, ak manželia spoločne požiadali o odpustenie jej vyriešenia v rozsudku, mala byť s konečnou platnosťou považovaná za vyriešenú v tom zmysle, že obaja bývalí manželia sa týmto považovali i pre všetky ďalšie,

⁵⁵ RADVANOVÁ, Senta. – ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Inštitúty rodinného práva*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1999, str. 60.

⁵⁶ OTTLYK, Ivan. „Úhrada osobných potrieb rozvedených manželov v prípade upustenia od výroku o vine“ – diskusný príspevok k stati Dr. Steinera (uverejnenej v PO č. 10/1951 – pozn. autorky). *Právny obzor*, č. 3, 1952, str. 272.

⁵⁷ Z judikatúry: „Požadají-li oba manželé soud, aby od výroku o vině na rozvodu bylo upuštěno, je soud tímto návrhem vázán a nemůže již vyslovit vinu na rozvodu.“ Kraj.s. Brno Co IX 94/50. Ďalej tiež napr.: „Soud je zásadně povinen zabývat se otázkou viny na rozvodu. Nečiní tak jen v případě § 31 ods. 2 zák.“ Nejv. s. Cz 40/52.

⁵⁸ STEINER, Ján. Úhrada osobných potrieb rozvedených manželov v prípade upustenia od výroku o vine. *Právny obzor*, č. 10, 1951, str. 944.

s daným konkrétnym rozvodom súvisiace záležitosti za nevinných. Následky nevinu sa konkrétne prejavovali v tom, že jeden z manželov, ktorý predsa len v skutočnosti niesol vinu na rozvode (z odôvodnenia rozsudku to vzhľadom na zisťovanie materiálnej pravdy muselo byť zjavné⁵⁹) nemohol byť nijako ukrátený na podiele z majetku patriaceho do ZMS a taktiež mu musel byť proti nevinnému manželovi priznaný nárok na úhradu osobných potrieb, ak sám nebol po rozvode schopný svoje osobné potreby uspokojovať⁶⁰. Vzhľadom na závažnosť takýchto následkov – a to najmä pre manžela, ktorý rozvod nezavinil a napriek tomu si želal, aby súd od výroku o vine upustil – bolo súdom neraz zdôrazňované, aby v takýchto prípadoch výslovne a jasne manželov ešte raz oboznámili a dôkladne im vyložili všetky právne následky ich konania. Toto poučenie bolo takého závažného a výnimočného dosahu, že súdom sa odporúčalo zahrnúť ho doslovne do súdneho protokolu.⁶¹

Otázka viny na rozvode mala obrovský význam i z toho dôvodu, že podľa **§ 30 ods. 2 ZoRP o rozvod manželstva nemohol žiadať ten manžel, ktorý rozvrat výlučne zavinil, ak druhý, nevinný manžel s rozvodom nesúhlasil**. Tu muselo ísť skutočne o výlučné zavinenie z jednej strany, ktoré súd potvrdzoval vtedy, ak sa preukázalo, že manžel vedome svojím konaním porušoval svoje zákonné i spoločenské povinnosti vo vzťahu k manželstvu⁶². V praxi sa neraz stávalo, že o rozvod požiadal práve ten z manželov, u ktorého v priebehu preskúmania veci súd dospel k názoru, že práve on svojím počinaním priviedol manželstvo k hlbokému rozvratu. V takých prípadoch súdy prísne žaloby o rozvod zamietali⁶³. Malo to plniť funkciu akejsi pomyselnej trvalej sankcie pre manžela, ktorý rozvrat manželstva výlučne zavinil. Účelo-

⁵⁹ Z judikatúry: „I v prípade súhlasu odporcu s rozvodom podľa § 30 ods. 2 zák. o práve rodinnom musí súd zistiť, že manželstvo je trvale a hlboko rozvrátené z dôležitého dôvodu.“ Kraj. s. Bratislava 13 Ok 176/51.

⁶⁰ Pozri ELIÁŠ, Josef. Upuštění od výroku o vině v řízení o rozvod a zásada materiální pravdy. *Lidové soudnictví*, č. 2, 1952, str. 57. Podotýkam, že právo rozvedeného manžela, ktorý nebol rozvodom vinný a sám nebol schopný uspokojiť svoje osobné potreby, proti druhému manželovi na úhradu osobných potrieb bolo právom **osobným**, ktorého sa nebolo možné platne vzdať. Išlo totiž o nescudziteľné a osobné právo manžela, nárokovateľné na základe ZoRP, ktoré nepripúšťalo, aby ním oprávnený disponoval ako s nárokom majetkovoprávnym i napriek tomu, že nárok sám obsahovo spočíval v požadovaní majetkových hodnôt. Bližšie pozri napr. KOCNA, Adolf. Dohoda manželů o úhradě osobních potřeb pro dobu po rozvodu. *Právní obzor*, č. 7, 1957, str. 425.

⁶¹ ELIÁŠ, Josef. Upuštění od výroku o vině v řízení o rozvod a zásada materiální pravdy. *Lidové soudnictví*, č. 2, 1952, str. 58.

⁶² Komentář k Zákonu o právu rodinném. Vydal Právnícký ústav Ministerstva spravedlnosti, Orbis – Praha, 1954, str. 110.

⁶³ Pozri bližšie F. A. (red. skratka pre: Felix ADAMCZYK). O rozvodech a z rozvodové praxe. *Soudce z lidu*, č. 4, 1951, str. 62 – 63.

vo tak išlo o zákonné ustanovenie morálneho, ale aj v istom zmysle politicko-výchovného významu pre udržanie manželstiev⁶⁴. Efekt sa však vymykal želaniu zákonodarcov, ako uvidíme ďalej.

V prvých rokoch účinnosti ZoRP sa sudy prísne držali zákona a zamietali všetky žiadosti o rozvod, kde navrhovateľom bol manžel, ktorý výlučne zavinil rozvod⁶⁵. Čoraz častejšie sa však začali objavovať návrhy na rozvod tzv. mŕtvych manželstiev, t.j. takých, kde rozvrat trval už dlhý rad rokov a kde už vôbec nebolo nádeje, že by manželstvo ešte niekedy mohlo plniť svoju spoločenskú funkciu. Išlo napríklad o manželstvá za predchádzajúceho právneho stavu rozvedené od stola a lože, no nerozlúčené. „Konzervovanie“ takýchto manželstiev by už spoločnosti neprinášalo naozaj žiadny osôh – mnohí z manželov žili dávno oddelene, prípadne si založili rodinu mimo svojho pôvodného neúspešného manželstva. Manžel, ktorý sa však cítil na rozvrate manželstva nevinný, prejavoval často svoju dotknutosť odopieraním súhlasu s rozvodom. Dikcia § 30 ods. 2 ZoRP hovorila jasne – žiadny rozvod bez súhlasu nevinného – a tak sa situácia súdov komplikovala.

Začali sa objavovať súdne rozhodnutia, ktoré napriek nekompromisnej zákonnej úprave zrušovali dávno rozvrátené manželstvá aj proti vôli nevinného manžela. Sudy túto životom overenú nevhodnosť zákonnej úpravy obchádzali napríklad tak, že aj u nevinného manžela umelo vykonštruovali aspoň malú vinu na rozvrate manželstva, čím vina navrhovateľa prestala byť výlučnou a manželstvo bolo možné zrušiť rozvodom z viny oboch manželov. Napriek môjmu životnému presvedčeniu, že na každom rozvrate manželstva majú svoj „podiel“ obaja manželia, z právneho hľadiska v uvedených prípadoch takýmto konaním súdov dochádzalo k prekvalifikovaniu nevinného manžela na vinného a tým k jasnej ujme na jeho právach a povinnostiach. Ďalej tiež sudy uplatňovali spôsob zakrytia výlučnej viny navrhovateľa tým, že vedľa nej uvádzali ako dôležité dôvody rozvratu nejaké objektívne okolnosti, nezávislé od vôle manželov. Tak nemohla byť vina pririeknutá žiadnemu z manželov.⁶⁶

Podľa prieskumu v počiatočných rokoch účinnosti ZoRP sa spravidla súhlasu s rozvodom bránili ženy. Právne sa odvolávali na to, že navrhovateľ rozvodu niesol na rozvrate manželstva výlučnú vinu. Skutočným zisteným dôvodom však bola obava žien, že nebudú po rozvode hmotne zabezpečené,

⁶⁴ „V nyní nově přijatém principu viny výlučné je skryta hluboká výchovná tendence. Zcela nevinný manžel je nové společnosti zárukou, že se mu podaří napravit manžela druhého a že se o to bude pokoušet případně po celý svůj život.“ PETRŽELKA, Karel. O rozvodu manželství. *Právník*, 1950, str. 18.

⁶⁵ PLANKOVÁ, Olga. Zmena predpisov o rozvode. *Právny obzor*, č. 3, 1956, str. 250.

⁶⁶ Tamtiež, str. 250 – 251.

inde išlo len o akýsi „truc“, hoci hmotne zabezpečené boli. Po prerokovaní celého problému na schôdzi Právnej rady KSČ v roku 1951 sa opäť apelovalo na súdy, aby v takýchto prípadoch postupovali nasledovne: rozvod povoliť a manželku hmotne zabezpečiť, pokiaľ nebola schopná zárobku. Svojvoľné „truce“ však nemali brať vôbec do úvahy⁶⁷. Pokiaľ teda žena bola zamestnaná, mala vlastný príjem, prípadne nepotrebovala žiadne hmotné zabezpečenie a jej nesúhlas s rozvodom pramenil z čisto osobného zaujatia nad vlastným nepriaznivým osudom, súd mohol rozvod manželstva i napriek jej nesúhlasu povoliť⁶⁸.

V každom prípade, ustanovenie § 30 ods. 2 ZoRP bolo stále platné v nezmenenej podobe. Pôsobilo neprimerane prísne, zmierňovalo sa iba pokynmi adresovanými súdom, ako majú určité praktické situácie pri rozvodoch mŕtvych manželstiev čo najlepšie vyriešiť. Súdna prax tak v snahe priblížiť právo praktickému životu v podstate obchádzala zákon a poukázala na potrebu prispôbiť právnu úpravu rozvodov v tomto smere reálnemu životu.

K dôležitej zmene došlo zákonným opatrením č. 61/1955 Sb. o zmene predpisov o rozvode⁶⁹. S účinnosťou od 1. 1. 1956 bol § 30 ZoRP zmenený tak, že po prvom odseku upravujúcom možnosť manžela žiadať pre hlboký a trvalý rozvrat o rozvod manželstva bol hneď v druhom odseku prioritne zohľadnený najprv záujem maloletých detí (manželstvo nebolo možné zrušiť, ak by to bolo v rozpore s ich záujmom) a až po týchto odsekoch nasledovali ustanovenia odsekov 3 a 4 venované problematike žiadania o rozvod zo strany vinného manžela, keď nevinný manžel s rozvodom nesúhlasil. Tretí odsek znemožňoval rozvod manželstva, ak oň žiadal manžel, ktorý rozvrat výlučne zaviniť, ibaže by druhý manžel prejavil s rozvodom súhlas. Zákonné opatrenie č. 61/1955 Sb. však významne doplnilo § 30 ZoRP o ďalší, v poradí 4. odsek, ktorý znel: **„Avšak i bez tohto súhlasu môže súd, majúc na zreteli záujem spoločnosti, zrušiť manželstvo rozvodom vo výnimočných prípadoch, ak manželia po dlhú dobu spolu nežijú.“** Týmto bola úprava rozvodu zmenená a doplnená tak, aby výnimočne umožňovala zrušenie manželstva všade tam, kde to vzhľadom na všetky okolnosti a na záujem spoločnosti

⁶⁷ Zápis z 21. schôdze Právnej rady KSČ konané dne 12. září 1951. Tajné. (Stupeň utajenia zrušený z dôvodu 490/2000 – NBÚ/80) Státní ústřední archiv v Praze. Archiv ÚV KSČ, fond č.100/24 Klement Gottwald.; arch. jednotka: 938; sv. 61; list č. 72.

⁶⁸ BITERMANOVÁ, Antonie. Jak řešíme rozvody manželství. *Soudce z lidu*, č. 3, 1951, str. 55.

⁶⁹ Táto zmena a doplnenie zákona o rodinnom práve sa uskutočnilo zákonným opatrením, na ktorom sa uznieslo Predsedníctvo Národného zhromaždenia Československej republiky dňa 15. decembra 1955. Opatrenie nadobudlo platnosť dňa 29. 12. 1955 a účinnosť od 1. 1. 1956. Schválené bolo uznesením NZ č. 4/1956 Sb. zo dňa 9. februára 1956. Zdroj: <http://jaspi.justice.gov.sk>.

bolo viac-menej nevyhnutné. Táto úprava nemala v úmysle nijako obmedziť práva nevinného manžela. Mala sa vzťahovať iba na výnimočné situácie, kde už trvanie manželstva nebolo pre nevinného manžela nijakou výhodou ani jemu na prospech a kde zrušenie manželstva nemalo mať za následok znevýhodnenie jeho právneho postavenia⁷⁰. Posúdiť výnimočnosť prípadov a povoliť rozvody v obdobných situáciách malo byť úlohou súdov, pri ktorých zárukou správneho a so zreteľom na záujem spoločnosti spravodlivého rozhodovania malo byť okrem iného i dôsledné zachovávanie zásady účasti žien v rozvodových senátoch⁷¹.

Záver

Zákon o rodinnom práve z roku 1949 priniesol ako jediný spôsob ukončenia manželstva za života oboch manželov inštitút nazvaný rozvod. Išlo o novo zavedený pojem, odôvodnený ako ľudovo vžitý, ľudu bližší a zrozumiteľnejší. Nielen pojmovo, ale najmä obsahovo nahradil dovtedajšie inštitúty rodinného práva súvisiace so zánikom manželstva – rozluku (ktorej svojou podstatou najviac zodpovedal) a tzv. rozvod od stola a lože. Na súde bola pri rozvode manželstva podľa nového zákona kladená väčšia miera zodpovednosti za rozhodovanie vo veci, keďže súde už v porovnaní s minulosťou nemali taxatívne vytýčené dôvody na povolenie alebo nepovolenie rozvodu. Jediným akceptabilným dôvodom bol hlboký a trvalý rozvrat manželstva, ktorý musel súd zistiť na princípe zisťovania materiálnej pravdy. Pozitívnosť novej úpravy možno badať i v ďalšej podmienke rozvodu – súde nesmeli rozvody povoľovať tam, kde by to bolo v rozpore so záujmom maľoletých detí. Prax súdov pri povoľovaní rozvodov bola zo začiatku nejednotná a komplikovaná, sudcovia nemali žiadne skúsenosti s uplatňovaním nového rodinného práva, chýbali judikáty, používanie judikátov z minulosti už neprichádzalo do úvahy. Apelovalo sa tiež na politickovýchovnú funkciu súdov v rozvodových veciach. Veľmi diskutovanou bola i otázka viny na rozvode a ustanovenie, že o rozvod manželstva nemohol žiadať vinný manžel bez súhlasu manžela nevinného. Takáto právna úprava totiž bránila vyriešaniu problému tzv. mŕtvych manželstiev. Preto sa neskôr (od roku 1956) legislatívne upravila možnosť pristúpiť vo výnimočných prípadoch i k rozvodu bez súhlasu nevinného manžela. Boli to prvé zmeny zákona o rodinnom práve, ktoré si vyžiadali praktický život.

Recenzent: doc. JUDr. Anton Dulak, PhD., doc. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

⁷⁰ PLANKOVÁ, Oľga. Zmena predpisov o rozvode. *Právny obzor*, č. 3, 1956, str. 251.

⁷¹ Tamtiež, str. 251.

ŠOŠKOVÁ, Ivana. Divorce by Act on family law of 1949. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 13-32.

Presented article aims at legal analysis of the institute of divorce, which in the sense of definitive extinction of matrimony has appeared for the first time by adoption of Act No 265/1949 Coll. on family law - the first and ideologically new socialistic code on family law in Czechoslovakia. The author pays a special attention to conceptual designation of legal institute of divorce, to differentiation from previously used terms *legal separation of marriage* and so called *separation a toro et mensa*. Subsequently author concentrates on individual provisions of the divorce by act on family law. In according to problem with application of new law by courts the author points out how the intent of the legislators approved in judicial practice in the fifties of 20th century.

SLOVENSKÁ REPUBLIKA VE STÍNU MNICHOVA A NELEHKÉ OBNOVOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI

JUDR. PETR BERÁNEK, PHD.
ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Abstrakt

Smyslem článku je srozumitelným způsobem nastínit čtenáři provázanost mezi událostmi pohnutého období Mnichova a vzniku samostatného Slovenského štátu. Politická situace druhé republiky umožnila (byť v rozporu s doposud platnou ústavní listinou z roku 1920) přijmout ústavní zákony č. 299/1938 Sb., o autonomii slovenské krajiny, který svým způsobem rozvolňoval doposud pevný svazek Slovenska s českými zeměmi a byl nutným předpokladem k pozdějšímu vyhlášení slovenské nezávislosti dne 14. 3. 1939. Článek rovněž pojednává o obtížích, které byly spojeny se snahou obnovit hranice Československé republiky v původních předmnichovských hranicích.

BERÁNEK, Petr. Slovenská republika ve stínu Mnichova a nelehké obnovení československé státnosti. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 33-42.

Dne 14. 3. 1939 vznikla samostatná, tzv. válečná Slovenská republika. To je základní informace, se kterou se setká každý zájemce o československou právní historii na sklonku třicátých let minulého století. Tohoto dne tedy Slovenská republika vznikla *de facto*, když její faktickou existenci uznaly Belgie, Francie a Velká Británie. Položíme-li si však otázku, zda Slovenská republika existovala i *de iure*, když byla takto uznána dalšími 25 státy, je hledání adekvátní odpovědi poněkud problematictější¹. Relativně vysoký počet států, které samostatnost Slovenské republiky *de iure* uznaly, a faktické uznání Francií a Velkou Británií může v leckom navozovat pocit, že Slovenská republika *de iure* skutečně existovala. Avšak profesor Beňa z právnické

¹ Samostatná Slovenská republika byla oficiálně uznána Maďarskem, Polskem, Německem, Vatikánem, Itálií, Švýcarskem, Španělskem, Velkou Británií, Libérií, Ekvádorem, Kostarikou, Japonskem, Mandžukaem, Jugoslávií, Francií (později i vichistickou), Belgií, Švédskem, Rumunskem, SSSR, Litvou, Bulharskem, Estonskem, Lotyšskem, Holandskem, Finskem, Dánskem a nankingskou Čínou. Více MIKUŠ, J. A. *Slovensko v dráze Európy*. Bratislava : Matica slovenská, 2002, s. 106 – 107; Vládne vyhlásenie v Sneme (Bratislava, 23. 1. 1945). In BEŇKO, J. A. KOLEKTIV. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, str. 374 – 377.

fakulty v Bratislavě argumentuje, že „... uznáním i de iure štát nenadobudne medzinárodnoprávnu subjektivitu. O skutočnom vzniku štátu možno hovoriť vtedy, ak novovzniknutý politický útvar má hlavné charakteristické črty štátu ako subjektu medzinárodného práva.“²

Slovenská republika naplňovala podstatné znaky štátu pouze čiastočne. Měla sice své území, obyvateľstvo i organizovanou politickú moc, ale táto politická moc nebola a nemohla byť zcela suverénná. Jeden ze základných znakov štátu, požiadavka politickej suverénnej moci, teda nemohol byť patríčne naplnený. Jej smerovanie plne záviselo na Hitlerovej libovôli. Ten mohol politickú situáciu na Slovensku ovplyvňovať a tiež ovplyvňoval, kedykoľvek tohoto bolo z nemeckého pohľadu zapotrebie, umožňovala mu to totiž smlouva o ochrannom pomere (*Schutzvertrag*) ze dne 23. 3. 1939³. Ríša na základe tejto smlouvy prevzala ochranu nad územnou integritou Slovenska a jeho politickú nezávislosť. Inými slovami Slovensko sa podrobovalo Nemecku a naďalej zastávalo len úlohu plne závislého loutkového štátu. Jelikož bola ochranná smlouva uzavretá vzápätí po vyhlásení slovenskej samostatnosti, „... slovenský štát ani nemohol osvedčiť, že je trvale suverénnym, ako to vyžaduje medzinárodné právo“⁴.

Naplnilo sa slovenské vazalstvo prejavilo salcburskou intervenciou v roku 1940, kedy Hitler nadiktoval slovenskému prezidentovi Tisovi zmeny vo slovenskej vláde. Minister zahraničných vecí Ďurčanský tak musel uvoľniť post menej schopnému, avšak k Nemcom zcela loajálnemu Tukovi⁵. Z uvedeného vyplýva, že Slovensko nesplňovalo všetky predpoklady k tomu, aby sme mohli z pohľadu medzinárodného práva uznať jeho medzinárodnoprávnú subjektivitu.

² BEŇA, J. Slovenská národná štátnosť a roky 1939 – 1945. *Nové slovo bez rešpektu*. Nezávislý týždenník, 4. júla 1994, č. 27, ročník IV., str. 28.

³ „Zmluvou o ochrannom pomere medzi nemeckou ríšou a slovenským štátom z 18./23. marca 1939 ríša prevzala ochranu nad politickou nezávislosťou a integritou územia slovenského štátu. Zmluva bola uzavretá vzápätí po vyhlásení samostatnosti, bola jeho súčasťou a podmienkou, takže vlastne sa slovenský štát ani nemohol osvedčiť, že je trvale suverénnym, ako to vyžaduje medzinárodné právo.“ – Tamtéž; Tajný dodatkový protokol k tejto smluve Slovensku mimo iné ukladal, aby své zemědělství, lesnictví, těžbu surovin a průmysl řídilo se zřetelem na odbytiště v Německu. Blíže LIPTÁK, Ľ. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968, str. 194; Wikipédie. Otvorená encyklopédia. *Ochranná smlouva*. [online]. (cit. 10. 6. 2011). <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ochrann%C3%A1_smlouva>.

⁴ BEŇA, J. Slovenská národná štátnosť a roky 1939 – 1945. *Nové slovo bez rešpektu*. Nezávislý týždenník, 4. júla 1994, č. 27, ročník IV., s. 28.

⁵ MIKUŠ, J. A. *Slovensko v dráme Európy*. Bratislava : Matica slovenská, 2002, str. 147.

Dalším argumentem proti existenci mezinárodněprávní subjektivity Slovenska je anulování mnichovské dohody ex tunc. Benešova teorie právní kontinuity Československa hovoří o tom, „... že vše, co se dělo počínaje Mnichovem na území našeho státu, byly protiprávní akty německého útočnictví...“.⁶ Lze tedy dovodit, že ani přijetí ústavního zákona č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny, Národním shromážděním dne 22. 11. 1938, nebylo v souladu s platnými československými ústavními normami. Přitom právě tento ústavní zákon změnil ústavní listinu z roku 1920, definoval Slovensko jako autonomní součást Česko-Slovenské republiky, a napomohl tak následnému vyhlášení samostatné Slovenské republiky slovenským sněmem.

Ústavní zákon č. 299/1938 Sb. má však další slabinu. Podle ústavní listiny z roku 1920 musela pro schválení či změnu ústavního zákona hlasovat kvalifikovaná třípětinová většina všech poslanců a senátorů. Znamená to tedy, že ústavní zákon mohl být schválen pouze v případě, že se pro něj vyslovilo nejméně 180 poslanců z 300 a zároveň 90 senátorů ze 150. Avšak ústavní zákon č. 299/1938 Sb. podpořilo pouze 144 poslanců a 78 senátorů. Proti hlasovalo 25 poslanců a žádný senátor. Ve stenoprotokolech z jednání Národního shromáždění ze dne 19. 11. 1938 je zachyceno oznámení předsedy poslanecké sněmovny Jana Malypetra, že „... pro osnovu se tedy vyslovila kvalifikovaná třípětinová většina z nynějšího počtu všech poslanců a tím také posl. sněmovna osnovu tuto přijala ve čtení druhém jako zákon ústavní“.⁷ V podobném duchu proběhlo i hlasování v Senátu dne 22. 11. 1938, kdy téměř totožnou formulaci pronesl předseda Senátu dr. František Soukup⁸. Jak správně argumentuje docent Gronský z pražské právnické fakulty, ústavní listina z roku 1920 neznala termín „nynější počet poslanců a senátorů“.⁹ Je tedy nutno vycházet z faktu, že ústavní zákon č. 299/1938 Sb. nebyl přijat kvalifikovaným kvorem poslanců a senátorů předepsaným doposud platnou

⁶ DRTINA, P. Právo v pojetí a díle presidenta Dr. Edvarda Beneše. Praha : Československý kompas, 1947, str. 20; Poněkud zatrpkle se k Benešově exilové snaze staví F. Vnuk: „... Beneš si počas svojho londýnskeho exilu myslel, že udalosti z rokov 1938-39 možno odčiniť. Myslel si, že história je ako zvrtná reakcia, že pomocou politiky a mocenských prostriedkov možno chod dejín nielen zastaviť, ale aj posunúť späť.“ VNUK, F. Neuveriteľné sprisahanie. Trenčín : Vydavateľstvo Ivana Štelcера, 1993, str. 111.

⁷ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Digitální repozitář. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945 – 1946. Stenoprotokoly (7. schůze, středa 14. listopadu 1945). [online]. (cit. 10.6.2011).

<<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155003.htm>>.

⁸ Tamtéž.

⁹ GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. (1914 – 1945). Praha : UK Praha, 2005, str. 283.

a účinnou ústavní listinou z roku 1920. Přijetí tohoto ústavního zákona okleštěným Národním shromážděním za okolností uvedených výše tedy nebylo v souladu s tehdejší platným československým právním řádem¹⁰.

Lze se tedy bez dalšího přiklonit k názoru prezidenta Beneše a dalších, kteří dění po Mnichovu označují za porušení ústavní listiny z roku 1920. Josef Budník k této otázce v časopise Právník uvedl: „*Toto porušení doznalo výrazu v neústavních aktech Háchovy vlády, jež v té míře, jak zasáhly dosavadní úpravu prvotní právotvorby, přetrhly kontinuitu s dosavadním právním řádem a staly se východiskem nové ústavy (ústava druhé republiky)*.“¹¹ Mezi tyto neústavní právní akty řadí Budník zejména volbu dr. Emila Háchy prezidentem republiky, ústavní zákony č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenské krajiny a č. 329/1938 Sb. o autonomii Podkarpatskej Rusi a rovněž opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 253/1938 Sb. o zániku mandátu některých členů Národního shromáždění.¹²

Právě ono opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb., na jehož základě došlo ke snížení počtu členů Národního shromáždění, je flagrantním případem porušení ústavní listiny z roku 1920. Mandát člena Národního shromáždění mohl zaniknout pouze jeho smrtí, vzdáním se mandátu, odepřením slibu či vykonáním slibu s výhradou nebo na základě rozhodnutí Volebního soudu¹³. Stálý výbor neměl oprávnění stanovit nový počet poslanců a senátorů, proto-

¹⁰ Srovnej s poněkud opatrnějším postojem F. Weyra: „*Dne 30. září 1938 přijala československá vláda s okamžitou platností, t.j. od 1. října, a bez právní výhrady usnesení Mnichovské dohody čtyř shora uvedených velmocí, podle kterého mělo být vyklizeno německé, resp. převážně německé území v Československu a přiděleno k Německé říši, což znamenalo změnu státního území ve smyslu § 3 ústavní listiny, podle kterého juristicky taková změna jest proveditelná pouze ústavním zákonem Národního shromáždění, nikoliv vnitrostátními počínem vlády nebo vnějším zásahem mezinárodního rázu, jakým byla Mnichovská dohoda. Povšechný protest, který čs. vláda při té příležitosti tlumočila celému světu, nelze považovati za výhradu v juristickém smyslu. Počin čs. vlády, proti kterému vzhledem k tehdejší situaci nelze arcit' s politického hlediska nic podstatného namítati, dal by se juristicky zachránit toliko na základě učení o tzv. nouzovém právu státním podle kterého státní orgán nemusí respektovati hranice své kompetence, jde-li o životní zájmy státu (viz Theorie práva, str. 308). Odstoupení území, uskutečněné 1. října 1938 nebylo ani později dodatečně konvalidováno příslušným ústavním zákonem, ale praxe měla přes za to, že se stalo na základě práva (rozuměj československého)*.“ WEYR, F. Ústavní vývoj československý v roce 1938. Právně historický fragment. Časopis pro právní a státní vědu, ročník 27, 1946, str. 26.

¹¹ BUDNÍK, J. Kontinuita státu a práva československého. Právník, 1947, str. 137.

¹² Tamtéž, str. 138.

¹³ Ustanovení § 19 a nasl. ústavní listiny z roku 1920. K otázce rozhodování Volebního soudu o ztrátě mandátu poslance viz PEŠKA, Z. Československý volební soud. Praha, 1927, str. 18 a nasl.

že ustanovení § 54 odst. 8 písm. b) ústavní listiny výslovně odpírá Stálému výboru možnost měnit ústavní zákony, což by byl v dané věci nevyhnutelný předpoklad.

Ke změně počtu poslanců a senátorů stanoveného ústavní listinou z roku 1920 v ustanovení § 8 (300 poslanců) a § 13 (150 senátorů) mohlo dojít pouze za předpokladu dodržení předepsaného postupu pro změnu ústavy podle čl. 2. odst. 2 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, a ustanovení § 33 ústavní listiny samotné, tedy změnou zákonem výslovně označeným za ústavní, pro jehož přijetí by se při hlasování vyslovila kvalifikovaná třipětinová většina všech členů obou komor československého Národního shromáždění.

Z výše uvedeného vyplývá, že ústavní zákon č. 299/1938 Sb. nebyl přijat v souladu s ústavní listinou z roku 1920 a jako takový musí být považován za absolutně neplatný ex tunc. Rovněž tak musí být za neplatné považovány všechny právní akty, které na tento ústavní zákon navazují či se o něj opírají. Nelegitimní slovenský sněm, který byl ustaven na základě čl. V zmiňovaného ústavního zákona a který dne 14. 3. 1939 vyhlásil nezávislost Slovenského štátu, nemohl být v žádném případě k takovému kroku oprávněn, protože sám nevznikl předepsanou ústavní cestou. Je nutno zdůraznit, že platná změna hranic Československé republiky nadále přicházela v úvahu pouze za splnění podmínek uvedených v ustanoveních § 3 odst. 1 a § 33 ústavní listiny, tudíž i nadále podléhala souhlasu kvalifikované třipětinové většiny všech poslanců a senátorů.

Slovenský štát tedy dne 14. 3. 1939 de iure nevznikl, vznikl však fakticky¹⁴. Jeho území a obyvatelstvo ale tvořilo z pohledu mezinárodního práva nadále součást nikdy nezaniknuvší Československé republiky. Rozličné pokusy před koncem války, učiněné pro záchranu samostatné Slovenské republiky cestou „přeběhnutí“ od paktu Osy ke spojencům, byly předem odsouzeny k neúspěchu, protože žádná z vítězících mocností se nehodlala kompromitovat jednáním se slovenským klerofašistickým režimem. Záchrana samostatného Slovenska nepřicházela v úvahu již také z důvodu uznání československé Benešovy vlády v Londýně, která vystupovala jako spojenec protihitlerovské koalice¹⁵.

S ohledem na výše uvedené je patrné, že další existence samostatné Slovenské republiky po porážce nacistického Německa nebyla z vícera důvodů myslitelná a přijatelná. Vehementním kritikem a odpůrcem slovenské samo-

¹⁴ „14. marec oddelil na čas osudy českého a slovenského národa, ale bol súčasne aj krokom k tomu, čo ich malo opäť po niekoľkých rokoch spojiť, bol stupienkom k rozpútaniu druhej svetovej vojny.“ LIPTÁK, str. 174.

¹⁵ KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha : Panorama, 1990, str. 160.

statnosti byl nepopíratelně československý exilový prezident Beneš, kterému se podařilo za vynaložení téměř nadlidského úsilí a za využití mnohých osobních kontaktů přesvědčit se svými věrnými protihitlerovskou koalici, že by mělo po rozdrčení Německa a jeho satelitů dojít k obnově Československa v jeho původních, předmnichovských hranicích. Dnes považujeme tyto historické hranice, resp. hranice dnešní České a Slovenské republiky, za samozřejmost, nicméně dlouhou dobu nebylo vůbec jisté, v jakých hranicích bude v případě vítězství spojenců společný stát Čechů a Slováků obnoven. Jako prostředek k dosažení obnovy československého státu v původních předmnichovských hranicích posloužila Benešova teorie právní a politické kontinuity Československa. Exilový prezident ji obhajoval zejména v klíčové mezinárodněprávní oblasti. „*Kontinuita je pro nás hlavní zbraní pro budoucí mírovou konferenci, kdežto revoluce a přiznání se k ní, prolamuje kontinuitu a zapojujeme se do všeobecného revolučního hnutí.*“¹⁶ Beneš zdůrazňoval, že sféru kontinuity a sféru revoluce je nutné odlišovat. „*Kontinuita pro zahraniční stanoviska, pro naše uznání spojeneckými státy, v otázce hranic, v tom platí kontinuita. V otázce vnitřní úpravy poměrů, tam platí princip revoluce. Jsme ve válce s Německem, neděláme odboj, to je princip kontinuity, ale jak upravíme vnitřní věci, nezávisí na nás, není vyloučeno, že je budeme musít upravit revolučně.*“¹⁷

Prohlášení Mnichovské dohody za neplatné od samého počátku (*ex tunc*) vytvořilo reálné předpoklady pro znovuoobnovení republiky. Splnil se tak jeden z hlavních Benešových cílů. Logickým vyústěním odvolání podpisů z Mnichovské dohody bylo také především odznění mezinárodní platnosti vídeňské arbitráže a událostí března 1939¹⁸. Pro úplnost uvádím hlavní důvody neplatnosti mnichovského diktátu z pohledu Československé republiky:

- Československo nebylo smluvní stranou dohody, ačkoliv ta se týkala jeho státního území, na kterém vykonávalo bezprostředně a suverénně státní moc. Suverénní československý stát tak byl nepřípustně a nedůstojně degradován na pouhý objekt ujednání čtyř mocností¹⁹.
- Na Československo byl činěn nátlak hrozbou užití vojenské síly. V případě odmítnutí akceptace dohody mu hrozila přímá vojenská agrese vojen-

¹⁶ ČECHUROVÁ, J., ČECHURA, J., KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. *Válečné deníky Jana Opočenského*. Praha : Karolinum, 2001, str. 106.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ KUKLÍK, J. *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*. Praha: Linde, 2002, str. 109 – 110.

¹⁹ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky. Základy ústavního práva*. Praha: Prospektrum, 1999, str. 30.

sky mnohanásobně silnějšího nacistického Německa a jeho spojenců. V žádném případě tak nemůžeme hovořit o svobodném projevu vůle²⁰.

- Jak zdůrazňoval Edvard Beneš, dohoda nebyla přijata předepsanou ústavní cestou²¹. Ústava z roku 1920 stanovovala v § 3 odst. 1, že „... území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem“. Podle této dikce tedy mohlo ke změně československých hranic dojít pouze a jen na základě ústavního zákona přijatého Národním shromážděním²². Mnichovskou dohodu přitom akceptovala československá vláda, která k takovému kroku neměla oprávnění. Odstoupení československých území Německu nebylo ani dodatečně konvalidováno Národním shromážděním.
- Mnichovskou dohodu svévolně porušilo samotné Německo, které přes veškeré záruky Československu vyvinulo v březnu 1939 nepřijatelný nátlak na vyhlášení samostatné Slovenské republiky a později nepokrytě narušilo územní integritu zbytkových českých zemí okupací a vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava.

Nejen z pohledu československého ústavního práva je zřejmé, že mnichovská dohoda trpěla zcela zásadními a nezhojitelnými právními vadami. Ze strany čtyř mocností došlo k hrubému porušení pozitivního mezinárodního práva i mezinárodních obyčejů a zvyklostí²³. Své trapně nedůstojné pochybe-

²⁰ Tamtéž; Hrozba užitím vojenské síly je v rozporu také s tzv. Briand-Kelloggovým paktem (Pařížský akt) z roku 1928, který zapovídá řešit mezinárodní spory válkou. Viz např. ŠRÁMEK, P. *Politická situace v Evropě v letech 1918 až 1938 a ČSR. Studie a materiály předválečné armády*. [online]. (cit. 10.6.2011).

<<http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/5.htm>>; www.Juristick.cz. *Vývoj a současný stav mezinárodního humanitárního práva (1. část)*. [online]. (cit. 10.6.2011).

<<http://mezinarodni.juristick.cz/159310/clanek/mpv1>>.

²¹ KUKLÍK, J. Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Sborník příspěvků. Praha : UK, 2004, str. 133.

²² Podle čl. 2 odst. 2 a ustanovení § 33 Ústavní listiny musela být změna ústavy přijata alespoň třípětinovou většinou všech poslanců a třípětinovou většinou všech senátorů.

²³ GERLOCH A KOLEKTIV, str. 30; V tomto ohledu je však vhodné seznámit se i s jinými názory. Např. z úvah prof. Weyra vyplývá Weyrův příklon k platnosti Mnichovské dohody (zcela otevřeně to Weyr nevyslovil, ovšem připouštěl možnost, že na základě tzv. učení o nouzovém právním právu to možné je – srovnej poznámku pod čarou č. 10), za neplatné považoval Weyr až její následky. Srovnej: Druhá světová válka. *Dokumenty. Mnichovská krize. Ústavní vývoj československý v roce 1938. Část II.* [online]. (cit. 10.6.2011).

ní s tragickými následky odmítaly Francie a Británie zpočátku uznat a trvaly na platnosti mnichovské dohody. Obrat v přístupu k dohodě nastal až po zahánějící a potupné bleskové porážce Francie Německem. Ovšem přimět Brity a Francouze anulovat Mnichov byl velmi náročný proces, který trval několik let. Zvláště vztahy československé vlády s Velkou Británií dlouhou dobu zatěžovaly neshody v právním posouzení neplatnosti mnichovské dohody a z toho vyplývající otázky budoucích československých hranic a postavení německého obyvatelstva v Československu²⁴. Pro československou exilovou vládu musela být nakonec poněkud trpká skutečnost, že Velká Británie odvolala dne 5. 8. 1942 svůj podpis mnichovské dohody nikoliv na základě zmiňovaných závažných právních pochybení, ale neplatnost mnichovské dohody ex tunc odvozovala pouze od porušení mnichovské dohody samotným Německem²⁵.

Mnichovská dohoda byla úhelným kamenem k zániku první Československé republiky, utvoření samostatného Slovenského štátu i následnému obnovení československého státu v původních předmnichovských hranicích (pomineme-li ztrátu Podkarpatské Rusi, která byla v červnu 1945 odstoupena

<<http://www.fronta.cz/dokument/ustavni-vyvoj-ceskoslovensky-v-roce-1938-cast-ii>>; Dále srovnej s následujícím vyjádřením F. Weyra: „*Při svých pokusech udržeti územní celistvost státu vycházela československá vláda v druhé polovici roku 1938 z předpokladu, že západní velmocí nedopustí násilné odtržení hraničních území s Německem a mohla přitom ovšem počítati s tím, že mocnosti ty dodrží závazky, plynoucí pro ně z paktu (úmluvy) Společnosti národů (zejména čl. 10, který zněl: Členové společnosti se zavazují, že budou hájiti nynější územní celistvosti a politické nezávislosti všech členů Společnosti proti každému vnějšmu útoku), jedna ze zvláštních mezinárodních obranných úmluv (s Francií a Ruskem). Tento předpoklad ukázal se ovšem býti mylným. Neboť když Německo nepokrytě hrozilo válkou pro případ nesplnění svých ultimativních požadavků (27. září 1938), bylo již jasno, že velmocí své závazky nehodlají splnit a vláda československá byla tak donucena přijmouti usnesení zástupců Německa, Francie, Anglie a Itálie, učiněné v Mnichově dne 29. září, které znamenalo odtržení německých, resp. většinou německých krajů a připojení jich k Německé říši.*“ WEYR, F. Ústavní vývoj československý v roce 1938. Právně historický fragment. *Časopis pro právní a státní vědu*, ročník 27, 1946, str. 24; Zajímavý pohled na problematiku Mnichova nabízí rovněž článek História potupy a zrady. *Pravda*, 1. októbra 1947, č. 225, ročník 1947, str. 4.

²⁴ KUKLÍK, J. *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*. Praha : Linde, 2002, str. 122.

²⁵ Až dne 18. 9. 1990 se britská předsedkyně vlády M. Thatcherová omluvila za britskou účast na podpisu Mnichovské dohody. Francouzský národní výbor prohlásil Mnichovskou dohodu za neplatnou ex tunc 29. 9. 1942, Itálie 26. 9. 1944 a Spolková republika Německo až 11. 12. 1973 v rámci „Ostpolitik“. Blíže viz Wikipedie. Otevřená encyklopedie. *Mnichovská dohoda*. [online]. (cit. 10.6.2011).

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda>.

SSSR). Bez přijetí Mnichovské dohody bychom jen velmi obtížně mohli očekávat úplné osamostatnění se Slovenska v březnu 1939. Bez jejího porušení samotným Německem by byla na druhou stranu značně ztížena cesta k obnově Československa v původních hranicích. Úvahy o tom, zda válečná Slovenská republika *de iure* existovala či nikoliv, budou nakonec vždy přehlušeny skutečností, že existovala fakticky, tedy reálně. Stejně tak v dnešní době ztrácí na významu odpověď na otázku, z jakých důvodů byla Mnichovská dohoda prohlášena za neplatnou *ex tunc* (viz počáteční nešťastný britský přístup zmíněný výše). S připuštěním trochy kontrolované frivolnosti pak s ohledem na konstatované mohu uzavřít, že ústavní a mezinárodní právo (či zvyklosti) jsou v kritických časech (např. v době ohrožení státní suverenity apod.) často tvářeny tak intenzivně a bezohledně, že lze spíše než o ústavním či mezinárodním právu hovořit o aukci společenských, kulturních a mezinárodních hodnot, jejíž oktrojovaný výtěžek je později označen honosnými nálepkami právo, spravedlnost, seburčení apod. Nedávné události v Kosovu či recentní dění v Libyi mě v této skeptičnosti jen utvrzují a nepředpokládám, že v blízké budoucnosti bych mohl být příjemně překvapen zjištěním, že jsem se mýlil a žil v zajetí bludných představ o tom, že nátlak či agrese byly již dávno v mezinárodně právních vztazích nahrazeny poněkud nadějnějšími pojmy porozumění, mír, svoboda, rovnoprávnost či konsensus. Opak je spíše pravdou a míra určité mezinárodně právní neurvalosti a nekontrolovatelného přizpůsobování si mezinárodního práva k mocenským účelům, která probíhá napříč časem jako sinusoida kolem své osy, má v současné době vzrůstající tendenci. Dle mého soudu se bohužel opětovně přibližuje novému vrcholu, novému a horšímu pomyslnému Mnichovu. Pokud budou jeho následky napraveny, budeme moci my či naši potomci na čas očekávat dočasnou pokornou autoreflexi mocných tohoto světa, která ovšem bude jako vždy zaplácena krví mnoha nevinných. Historie se v tomto ohledu opakuje až příliš pravidelně a bylo by proto pošetilé se domnívat, že bude lépe. Mýlím-li se ve své závěrečné úvaze, je to jistě důvod k radosti, která bezesporu přebije mé pošramocené ego, resp. stud pramenící z vlastní hlouposti a nevědomosti. Domnívá-li se však čtenář, že má úvaha není zcela bezpředmětná, je na místě, aby se sám zamyslel nad současnými trendy prosazovanými velmocemi dneška v mezinárodních vztazích a mezinárodním právu a dokázal alespoň koutkem oka postřehnout patologické změny, kterým mezinárodní právo a zvyklosti v posledních desetiletích podléhají obdobně, jako tomu bylo v období mezi světovými válkami.

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

BERÁNEK, Petr. Slovak Republic in the shadow of Munich Agreement, and difficult recovery of Czechoslovak statehood. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 33-42.

The adoption of the Munich Agreement without the participation of the Czechoslovak Republic was a flagrant violation of international law and practice. This agreement was forced to Czechoslovakia by four powers (Germany, Italy, France and Great Britain), nevertheless, it allowed to release a solid volume of the Czech Lands and Slovakia. Post-Munich situation enabled to Slovakia a wide political autonomy and eventually it culminated in the secession of Slovakia from the remaining Czech lands and the proclamation of the independent Slovak Republic on 14th March 1939. Very important for the restoration of an independent Czechoslovak state in its original pre-Munich borders was when Germany violated the Munich Agreement by occupying the remaining Czech Lands in the 15th March 1939. For that matter, Great Britain withdrew its signature. Hence it did not admit (at least initially) to their mistake and it derived the invalidation of the Munich Agreement from its violation by Germany itself.

MOHAR V STAROVEKOM IZRAELI

MGR. JÁN VYHNÁNEK
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

VYHNÁNEK, Ján. Mohar v starovekom Izraeli. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 43-57.

Práca analyzuje postup pred uzavretím manželstva v starovekom Izraeli, ktorého obligatórnou položkou bola kúpna cena ženy – mohar. V úvodnej časti je načrtnutá sémantická analýza predmetného pojmu aj s jeho ďalším možným vysvetlením. Nasleduje detailizácia vymeriavania moharu v predzákonnom období ilustrovaná na konkrétnych prípadoch (Izák, Jakob, Sichem) a komparácia s jeho ukladáním v kodifikačnej ére. Záver obsahuje stručné načrtnutie dejinnej evolúcie inštitútu.

Úvod

Integrálnou a povinnou súčasťou vzniku manželského zväzku v starom Izraeli bolo uzavretie kúpnej zmluvy medzi ženíchom a rodičmi (otcom) nevesty¹, ktorej esenciou je záväzkovoprávny vzťah. V ňom vystupujú do popredia dva subjekty – predávajúci (otec) a kupujúci (ženích). Z teoreticko-právneho hľadiska je takýto vzťah definovaný ako zložitý², preto je štruktúra

¹ Ide o najfrekvencovanejší modus vzniku kontraktu. V určitých prípadoch však mohli za ženicha uzavrieť zmluvu rodičia (Gn 21:21; Gn 24; Gn 38:6; Sd 14:2), prípadne žena (rozvedená, vdova) vystupovala ako subjekt práv s plnou spôsobilosťou na právne úkony a sobáš vynegociovala sama (1S 25:39-42; Ez 16:8). Ojedinele sa muž oženil proti vôli rodičov (Gn 26:34-35). Porov. *An Introduction to the History and Sources of Jewish Law*. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 11. HARRIS, V.W. – MARSHALL, J.P. – SCHVANEVELDT, J.V. In the Eyes of God: How Attachment Theory Informs Historical and Contemporary Marriage and Religious Practices among Abrahamic Faiths. In *Journal of Comparative Family Studies*, 2008, roč. 59, č. 2, s. 259 a nasl.

² Právna teória rozlišuje jednoduché a zložité záväzkovoprávne vzťahy. Jednoduché vzťahy sa vyskytujú len ojedinele, vyznačujú sa tým, že subjekty v nich majú fixné postavenie dlžníka a veriteľa. Per exemplum záväzok vlastníka stavebného pozemku voči vlastníkovi susedného domu, že nepostaví stavbu, ktorou by zabránil svojmu susedovi vo výhľade do krajiny. Pokiaľ by bol takýto záväzok dojednaný bezplatne, vlastník domu by mal voči vlastníkovi pozemku len právo bez toho, aby mal aj nejakú povinnosť. Vlastník pozemku by mal postavenie dlžníka a vlastník stavby postavenie veriteľa. Záväzkovoprávne vzťahy sú však spravidla zložité,

vzťahu subjektov precizovaná súborom vzájomných práv a povinností. Predávajúci (otec) bol ako veriteľ (kreditor) oprávnený prijať od kupujúceho (ženicha) kúpnu cenu a požadovať prevzatie predmetu kúpy (nevesty) a súčasne ako dlžník (debitor) povinný odovzdať kupujúcemu (ženichovi) predávanú vec (predmet kúpy – nevestu) a previesť na neho vlastnícke právo k nej. Práva a povinnosti kupujúceho (ženicha) na strane veriteľa a dlžníka zodpovedali inverznej forme práv a povinností predávajúceho. Obligatónnymi pojmovými znakmi (podstatnými zložkami), bez ktorých dojednania by takáto kúpna zmluva nemohla byť právoplatne uzavretá, boli

- a) kúpna cena (mohar),
- b) predmet kúpy (nevesta – dcéra).

Žena tak vystupovala len ako objekt právneho vzťahu.

Slovom mohar bola v starovekom Izraeli označovaná kúpna cena nevesty³. I keď ho viaceré verzie Starého zákona prekládajú rôzne, najčastejšie ako veno (dowry⁴, Heiratsgabe⁵, věno⁶), Morgengabe⁷, bride-price⁸, zásnubný dar

preto v nich subjekty majú postavenie dlžníka aj veriteľa. Porov. LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 11.

³ Porov. WALLIS, L. *Sociological Study of the Bible*. Chicago : University of Chicago Press, 1912, s. 43.

⁴ Preklad King James Version. *The Official King James Bible* [online]. 2011 [cit. 2011-08-12]. Dostupné na internete:

<<http://www.kingjamesbibleonline.org/book.php?book=Exodus&chapter=22&verse=17>>

⁵ Elberfeldský preklad. *Die Heilige Schrift*. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag Wuppertal, 1976, s. 61.

⁶ Kralický, ale aj ekumenický preklad. Porov. *Bible Svatá aneb všechna svatá písma Starého i Nového Zákona*. Praha : Kalich, 1969, s. 77. *Studijní Bible s výkladovými poznámkami*. Springfield : Life Publishers International, 2009, s. 149. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1979, s. 74.

⁷ *Die neue Scofield Bibel mit Erklärungen*. New York : Oxford University Press, 1973, s. 99. Morgengabe (česky jitřní dar) ako druh obvenenia predstavovalo hmotný dar muža žene po svadobnej noci ako odmenu za defloráciu (konzumáciu manželstva). Porov. ARJAVA, A. *Women and Law in Late Antiquity*. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 291. CONNELL, W. J. *Society and Individual in Renaissance Florence*. Berkeley : University of California Press, 2002, s. 85.

⁸ Preklad New King James Version. MACARTHUR, J. *The MacArthur Study Bible*. Nashville : Word Publishing, 1997, s. 128. Bolo to plnenie manžela rodine nevesty ako náhrada za stratu pracovnej sily. Svojím zmyslom a významom sa pravdepodobne najviac identifikuje a stotožňuje s moharom. Porov. *The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition*. New York : Columbia University Press, 2009, s. 31008. ERSÉN, M.T. Parallel Brides. In: *Natural History*, 2002, roč. 111, č. 4, s. 73 a nasl. FIEDLER, A. A. Women's Rights on Agenda. In *African Business*, 1999, č. 240, s. 21 a nasl.

(jegyajándéka⁹), ale aj priamo cenu¹⁰, resp. cenu za nevestu¹¹ či poplatok za nevestu¹², majorita vedeckej a teologickej obce tieto výrazy rigidne diferencuje a v záujme zachovania presnosti a pôvodného významu často operuje s pojmom v originálnom tvare ako s lingvistickou jednotkou a inštitútom sui generis. V tejto forme sa dodnes zachoval v lexike arabských roľníkov¹³. Niektorí exegeti mohar nechápu ako kúpnu cenu, ale ako náhradu za stratu pracovnej sily a snažia sa dokázať, že samotní židia nehľadeli na sobáš ako na obyčajnú kúpu. Antagonisticky Mišna výslovne zaraďuje ženu (popri otrokyni a nehnuteľnosti) medzi majetok, ktorý je možné nadobudnúť tromi spôsobmi: peniazmi, službou, sexuálnym násilím¹⁴.

Mohar v predkodifikačnom období

V predzákonnej dobe, počas éry protoizraelského práva, keď ešte nebol volúmen odplaty za predmet kúpy zaužívaný, požíval predávajúci (otec) vysoký stupeň autonómie a vlastne bol oprávnený ľubovoľne zvoliť formu i výšku kúpnej ceny. Z toho obdobia slúžia ako evidencia prípady Izáka, Jakoba a Sichema, v ktorých vo funkcii moharu nefigurovali peniaze (všeobecný výmenný ekvivalent – striebro), ale plnenia sui generis¹⁵.

⁹ Preklad Gáspára Károliho. *Szent Biblia*, s. 75.

¹⁰ Preklad Mons. ThDr. Antona Boteka. *Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*. Trnava : Dobrá kniha, 2004, s. 110.

¹¹ Preklad Mgr. Heleny Panczovej, PhD., z gréčtiny a SSLic. Milana Sovu z hebrejčiny, porov. *Genezis. Komentáre k Starému zákonu, I. zväzok*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 618.

¹² Evanjelický preklad. *Biblia. Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy*. Londýn : Spojené biblické spoločnosti, 1979, s. 67.

¹³ SCHAUSS, H. *The Lifetime of a Jew throughout the Ages of Jewish History*. Cincinnati : Union of American Hebrew Congregations, 1950, s. 126.

¹⁴ Porov. napr. INSTONE-BREWSTER, D. *Divorce and Remarriage in the Bible: The Social and Literary Context*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 2002, s. 5. ROSENTHAL, R. S. Of Pearls and Fish: An Analysis of Jewish Legal Texts on Sexuality and Their Significance for Contemporary American Jewish Movements. In *Columbia Journal of Gender and Law*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 485 a nasl. FALK, Z. W. *Hebrew Law in Biblical Times – Marriage and Divorce* [online]. 2011 [cit. 2011-08-17]. Dostupné na internete: <http://maxwellinstitute.byu.edu/publications/books/?bookid=128&chapid=1524#_edn44>

¹⁵ V tomto kontexte je preto vhodnejšie hovoriť o zámennej než o kúpnej zmluve.

Izákov otec Abrahám poveril svojho sluha Eliezera: „... pojdeš do mojej zeme a k mojej rodine a odtiaľ vezmeš môjmu synovi Izákovi ženu.“¹⁶ (Gn 24:4) Takéto konanie je veľmi podobné dnešnému inštitútu príkaznej zmluvy, i keď vertikalizované (inferiórne) postavenie Eliezera (vzťah pán – sluha) vydilitovalo eklatantné náležitosti zmluvného vzťahu – rovnosť strán a slobodu a autonómiu vôle. Odhliadnuc od spomínanej diskrepancie sa Eliezer (príkazník) zaviazal Abrahámovi (príkazcovi), že pre neho a v prospech tretej osoby (Izáka) vykoná činnosť, ktorá smerovala k obstaraniu manželky pre jeho syna. Avšak predmetom príkaznej zmluvy je len obstaranie nejakej veci alebo vykonanie inej činnosti, nepatrí k nemu aj výsledok obstarania alebo činnosti. To znamená, že príkazník je povinný riadne splniť svoju povinnosť, aby obstaral vec alebo vykonal inú činnosť, pričom nezodpovedá za to, že sa očakávaný výsledok dostaví¹⁷. S tým korešpondujú Abrahámove (príkazcove) slová: „A keby nechcela žena ísť s tebou, budeš čistý od tejto mojej prísahy...“ (Gn 24:8) „Vtedy budeš oprostený mojej prísahy, keď príjdeš k mojej rodine, a jestli ti nedajú, nuž budeš prostý svojej prísahy.“ (Gn 24:41) Zároveň ho vybavil hmotnými darmi (strieborné a zlaté klenoty, rúcha a iné drahocenné veci – Gn 24:53), z ktorých časť slúžila ako prezent pre nevestu (mattan) a časť ako kúpna cena (mohar) prislúchajúca jej rodine. Je to importantný dôkazový materiál, vypovedajúci o fakte, že už vo fetálnom štádiu formovania staroizraelského práva prvý izraelský patriarcha Abrahám vnímal svoju nevestu ako predmet kúpy a jej zaobstaranie aplikoval prostredníctvom moharu. Z právneho hľadiska je irelevantné, že Eliezer napokon netradične odovzdal dary (kúpnu cenu – mohar) Rebekinej matke a bratovi Lábanovi: „Potom vyňal služobník strieborné klenoty a zlaté klenoty a rúcha a dal Rebeke a drahocenné veci dal i jej bratovi i jej matke.“ (Gn 24:53) Túto realizáciu nemožno kvalifikovať ani ako fragment protoizraelského práva, keďže Betuelova neizraelská (aj keď duchovne spriaznená, napr. Gn 24:31: „A (Lában) povedal (Eliezerovi): Vojdi, požehnaný Hospodinov!“ Gn 24:50: „Vtedy odpovedal Lában a Betuel a riekli: Od Hospodina vyšla vec; nemôžeme hovoriť s tebou ani dobré, ani zlé.“) rodina obývala mezopotámsku oblasť Aram-Naharaim, v ktorej bol opísaný rodinný modus operandi bežným javom, a tak sa nepodieľala na tvorbe staroizraelského práva. Zo skutočnosti, že v rodine napriek prezencii otca Betuela zaujímal dominantný status syn Lában (vítal a prijímal hostí¹⁸, mal hlavné slovo pri stole¹⁹ či dojednával so-

¹⁶ Pokiaľ nie je uvedené inak, biblické odkazy sú citované podľa prekladu Jozefa Roháčka. Porov. napr. *Svätá Biblia*. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1998. Zoznam skratiek je uvedený v závere textu.

¹⁷ LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 203.

¹⁸ Gn 24:29: „Lában bežal k mužovi von ku studni.“ Gn 24:31: „A (Lában) povedal (Eliezerovi): Vojdi, požehnaný Hospodinov!“ Gn 24:32: „Lában odsedlal veľblú-

báš²⁰), je legitímne postulovať, že išlo o formu fratriarchátu²¹, systému rodinného usporiadania, v ktorom zaujímal primárnu pozíciu a autoritu ešte za života otca (prvorodený) syn²². Táto prax sa nikdy nestala zložkou písomného alebo ústneho práva starého Izraela.

V niektorých dimenziách je divergentný príbeh Izákovho syna Jakoba. Jeho otec nepoveril obstaraním nevesty sluhu, ale priamo Jakoba: „A Izák povolal Jakoba a požehnal ho, potom mu prikázal a riekol mu: Nevezmeš si ženy z dcér Kanaánových. Zober sa, idi do Pádan-arama, do domu Betuela, otca svojej matky, a odtiaľ si vezmi ženu, z dcér Lábana, brata svojej matky.“ (Gn 28:1-2) Jakob tak síce nebol slobodný vo výbere životnej družky, avšak mal väčšiu dispozičnú právomoc ako Izák, za ktorého v plnom rozsahu konal otec (Abrahám) ako variant zákonného zástupcu. Voľnosť jeho dispozície spočívala nielen v tom, že bol sám oprávnený vybrať si z dcér svojho strýka, ale aj vo výsade (a zároveň povinnosti) zvoliť formu a výšku kúpnej ceny (mohar), keďže mu Izák na rozdiel od Abraháma neposkytol žiadne hmotné statky určené pre Labana ako kompenzáciu za stratu dcéry: „Potom povedal Lábán Jakobovi: Či preto, že si môj brat, budeš mi darmo slúžiť? Povedz mi, čo bude tvoja mzda? A Jakob si zamiloval Ráchel a povedal: Budem ti slúžiť sedem rokov za Ráchel, tvoju mladšiu dcéru. A Lábán odpovedal: Lepšie je, aby som ju dal tebe, než ako by som ju mal dať inému mužovi.“ (Gn 29:15, 18-19) I keď sa epizóda odohrávala opäť na teritóriu odlišnom od právnej kultúry starého Izraela, Jakob sa ako nositeľ a spolutvorca staroizraelských protoprávnych princípov (zásada personalita práva) neprispôbil domácim zvyklostiam, ale slobodne decidoval, že mohar bude predstavovať 7 rokov jeho pracovnej činnosti v prospech Lábana. Preto je legitímne dotknutú kúpnu cenu kvalifikovať ako komponent starovekého židovského práva. Kon-

dov a dal veľblúdom slamy a krmu a vody umyť jeho nohy i nohy mužov, ktorí boli s ním.“

¹⁹ Gn 24:33: „Ale muž riekol: Nebudem jesť dokiaľ nepoviem, čo mám povedať. A Lábán povedal: Hovor!“

²⁰ Gn 24:50: „Vtedy odpovedal Lábán a Betuel, a riekli: Od Hospodina vyšla vec; nemôžeme hovoriť s tebou ani dobré ani zlé.“ Napriek tomu, že súčasne s ním odpovedal aj otec, Lábán je uvedený na prvom mieste. Gn 24:55: „Ale jej brat (Lábán) povedal i jej matka: Nech zostane dievča s nami niekoľko, asi desať dní, a potom pôjdeš.“

²¹ HAMILTON, V. P. *The Book of Genesis: Chapters 18-50*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 1995, s. 152. FRIEDMAN, S. S.: *A History of the Middle East*. Jefferson : McFarland, 2006, s. 36.

²² *The International Standard Bible Encyclopedia. Volume: 3*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 1979, s. 569. ERBERTOVÁ, N. *Osobné, manželské a rodinné právo v starovekom Izraeli* : bakalárska práca. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 42.

trakt medzi Jakobom a Lábanom možno percipovať aj ako pracovnú zmluvu na dobu určitú (7 rokov)²³, pričom mzda (Ráchel') mala byť splatná súhrnne po uplynutí dohodnutej temporálnej periódy: „Potom povedal Jakob Lábanovi: Daj mi svoju ženu, lebo sa vyplnili moje dni, aby som vošiel k nej.“ (Gn 29:21) Po svadobnej hostine a novomanželskej noci však Jakob zistil, že ho svokor podviedol a namiesto Ráchel' mu odovzdal staršiu dcéru Leu: „A povedal Lábanovi: Čo si mi to urobil? Či som neslúžil u teba za Ráchel'? Prečo si ma tedy oklamal? A Lában povedal: Tu u nás sa nerobí tak, aby sa mladšia vydala prv ako staršia, prvorodená.“ (Gn 29:25-26) Lában porušil obligáciu a nevyplatil kontrahentovi dohodnutú mzdu, navyše z dikcie „u nás sa nerobí tak, aby sa mladšia vydala prv ako staršia“ je opodstatnené vyextrahovať, že Jakoba uviedol do omylu úmyselne (mala fide) už v čase uzatvárania zmluvy. Právny úkon (zmluva) sa tak stal relatívne neplatný, keďže ho Jakob urobil v omyle vychádzajúcom zo skutočnosti, ktorá bola pre jeho uskutočnenie rozhodujúca (prísľub Ráchel' ako mzdy) a Lában si toho bol vedomý. Napriek neodkladnému dovolaniu sa neplatnosti právneho úkonu adresovanému jeho druhému účastníkovi (Lábanovi, Gn 29:25) tá ďalej nenadobudla status absolútnej neplatnosti, keďže neexistovala vyššia autorita (súd), ktorej jurisdikcii by Lában podliehal a na ktorej by bol Jakob oprávnený uplatniť nárok na náhradu škody²⁴. Naopak, Lában zo svojej faktickej i právnej pozície superiórneho pána domu presvedčil Jakoba, aby uzavretie kapcióznej zmluvy i sobáš s Leou konvalidoval a za Ráchel' slúžil ďalších 7 rokov. Azda ako prejav dobrej vôle ju dal Jakobovi za ženu vopred: „Vyplň týždeň tejto (Lei), a potom ti dáme i túto (Ráchel') za službu, ktorú budeš slúžiť u mňa, ešte druhých sedem rokov. A Jakob urobil tak a vyplnil jej týždeň, a tak mu dal Ráchel', svoju dcéru, jemu za ženu.“ (Gn 29:27-28) Pokiaľ je mohar aj v tomto prípade definovaný napriek pracovnej zmluve ako kúpna cena nevesty, tak splatnosť kúpnej ceny (sedemročnej práce) exemptne nastala až po odovzdaní predmetu kúpy (Ráchel'), čím ju možno definovať ako kúpu na úver. Spravidla však bola takáto zmluva administrovaná ako pronumeráčna kúpa, keď splatnosť kúpnej ceny (mohar) nastala pred odovzdaním ženy (predmetu kúpy).

Niektorí autori a bádatelia sa nazdávajú, že Jakob pristúpil na nevýhodné podmienky, pretože jeho strýko argumentoval princípom Ex 22:16-17: „Keby našiel niektorý muž dievku, pannu, ktorá by nebola zasnúbená, a pochytil by

²³ Prípadne i variáciu kúpnej/zámennej zmluvy, kde predmetom kúpy bola Ráchel' a kúpnu cenou práca.

²⁴ Podľa súčasného Zákonníka práce (§ 129 ods. 1) a Občianskeho zákonníka (§ 517 ods. 2) by nevyplatenie mzdy zakladalo nárok zamestnanca na jej zaplatenie spolu s úhradou úrokov z omeškania, čo však bolo v deskribovaných podmienkach neaplikovateľné.

ju a ležal by s ňou, a boli by najdení, vtedy dá muž, ktorý ležal s ňou, otcovi dievky päťdesiat šeklov striebra, a bude mu ženou..." Jakob by v takom prípade bol označený ako ten, čo zviedol pannu (Leu), a tak prvých 7 rokov služby personifikovalo kúpnu cenu za ňu a nie za Ráchel²⁵. Z viacerých aspektov je táto konštrukcia nepravdepodobná. Či už preto, lebo uvedená právna norma bola prijatá a stala sa segmentom staroizraelských zákoníkov až o niekoľko storočí neskôr a Lában ju nemohol poznať, alebo preto, že prezumovala ako obligatórnu náležitosť subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu úmysel páchatel'a („a keby niekto zviedol pannu..."), ktorý u Jakoba absentoval. Pravdepodobnejším vysvetlením sa javí už načrtnutý nerovný vzťah Jakoba a Lábanu so strýkovou dominanciou a prevalenciou.

Analogické naprojektovanie moharu je badateľné počas Mojžišovho úteku z dvora egyptského faraóna²⁶. Počas oddychu pomohol dcéram svojho budúceho svokra Reguela s napojením dobytka, pričom im poskytol ochranu pred násilnými pastiermi: „A madianský kňaz mal sedem dcér, ktoré prišli a ťahaly vodu a nalievaly do válovov, aby napojily stádo oviec a kôz svojho otca. Ale prijdúc pastieri odohnali ich. Vtedy vstal Mojžiš a pomohol im a napojil ich stádo.“ (Ex 2:16-17). Keď bol ich otec oboznámený s Mojžišovým počínaním, inkorporoval ho do svojej domácnosti, pričom elementárnym dielcom Mojžišových povinností bola s veľkou pravdepodobnosťou ďalšia pracovná činnosť pre Reguela. Následne sa ten za preukázané služby odhodlal zosobášiť Mojžiša so svojou dcérou Ciporou: „A (Reguel) povedal svojim dcéram: A kdeže je? Prečo ste tam nechali človeka? Zavolajte ho, a bude jest' chlieb. A Mojžiš privolil bývať s mužom. A Reguel dal Mojžišovi Ciporu, svoju dcéru za ženu.“ (Ex 2:20-21) I keď sa z Mojžiša neskôr konštituoval jeden z najvýznamnejších izraelských náboženských i kmeňových predákov histórie, je dubiálne, či uvedenú príhodu slobodno akcentovať ako korpus izraelského protopráva. Keďže organizátorom a osnoveateľom sobáša bol Reguel, jeho právna stránka bola pravdepodobne regulovaná právnymi zásadami madianskej proveniencie.

Poslednou markantnou kauzou protoizraelského práva s výskytom moharu bola aféra pohana Sichema Hevejského, ktorý zviedol Jakobovu dcéru Dínu a následne ju hodlal požiadať o ruku. V súlade s tamojšími zvykmi poslal

²⁵ Porov. SPRINKLE, J. M. Law and Narrative in Exodus 19-24. In *Journal of the Evangelical Theological Society*, 2004, roč. 47, č. 2, s. 235 a nasl.

²⁶ Mojžiš bol vychovávaný ako adoptívny syn faraónovej dcéry. Latentne však prechovával izraelské povedomie, ktoré naplno erupovalo a konflagovalo, keď sa stal svedkom útľaku svojho súkmeňovca: „A videl egyptského muža, ktorý bil hebrejského muža, jedného z jeho bratov. A obzrúc sa sem i ta a vidiac, že nieto nikoho, zabil Egypt'ana a ukryl ho v piesku... A keď počul faraon tú vec, hľadal zabiť Mojžiša. Ale Mojžiš utiekol od tvári faraónovej a býval v Madianskej zemi.“ (Ex 2:11-12, 15)

rokovat' o svadbe svojho otca Chamora: „A Sichem povedal Chamorovi, svojmu otcovi, a riekol: Vezmi mi to dievča za ženu. A Chamor, otec Siche-mov, vyšiel k Jakobovi, aby hovoril s ním.“ (Gn 34:4, 6). Vyjednávania boli účastní i Jakobovi synovia a samotný Sichem, ktorý sa zaviazal uhradiť mohar v akejkol'vek forme a kvalite: „Aj Sichem hovoril jej otcovi a jej bratom: Nech nájdem milosť vo vašich očiach, a čo mi povie, dám. Žiadajte odo mňa akékoľvek veľké veno²⁷ a dar, a dám, ako mi povie, len mi dajte dievča za ženu.“ (Gn 34:11-12) Z formulácie „akékoľvek veľké veno (mohar)“ možno predikovať, že v danom historickom momente mal otec absolútnu voľnosť pri jeho vyrubení a pokiaľ nesúhlasil s osobou pytača, úmyselne ho stanovil privysoké ako frapantný odradzujúci prostriedok. To atestuje reakcia rodiny: „A synovia Jakobovi odpovedali Sichemovi a Chamorovi, jeho otcovi, ľstivo a tak i vraveli, pretože poškvrnil Dínu, ich sestru. Povedali im: Nemôžeme urobiť takú vec, aby sme dali svoju sestru mužovi, ktorý nie je obrezaný, lebo to nám je mrzkosťou. Len na takýto spôsob vám povolíme: ak budete jako my, aby sa vám obrezal každý mužského pohlavia. Vtedy dáme svoje dcéry vám, a vaše dcéry budeme brať sebe. A tak budeme bývať s vami a budeme jedným ľuďom.“ (Gn 34:13-16) Mohar tak bol ustálený de facto ako formálna konverzia na judaizmus. Obriezka bola zavedená počas života Abraháma a symbolizovala duchovný vzťah (zmluvu) medzi Bohom (Hospodínom, Jahvem) a vyvolenými recipientmi jeho zaslúbení: „A Bôh hovoril s ním (Abrahámom) a riekol: Ja som, hľa, moja smluva je s tebou, a budeš otcom mnohých národov. Toto je moja smluva, ktorú budete zachovávať, medzi mnou a medzi sebou a medzi tvojím semenom po tebe: Obrezať sa vám má každý mužského pohlavia. Obrežete telo svojej neobrezanosti, a to bude znamením smluvy medzi mnou a medzi vami.“ (Gn 17:3-4, 10-11)

Konfúznou sa javí intervencia Jakobových synov, ktorí prebrali iniciatívu pri vytýčení kúpnej ceny. Z dikcie „odpovedali... ľstivo“ vyplýva, že nezasťávali len funkciu hovorcov svojho otca, ale sa ako aktívny a svojbytný agens podieľali na vypracovaní plánu, ktorého inherentnou súčasťou bola reglementácia ceny za nevestu. Mohlo by to pripomínať postavenie Betuela vo fratriarchálnom rodinnom usporiadaní²⁸. Zo širšieho koridoru a spektra činiteľov je však bezpochyby zjavné, že otcovskú moc vykonával Jakob, čo potvrdzovala aj skutočnosť, že si ho Chamor zvolil ako rovnocenného negociačného partnera („A Chamor... vyšiel k Jakobovi...). Svoju alfapozíciu ma-

²⁷ V hebrejskom origináli mōhar. Porov. BIČ, M. – SOUČEK, J.B. *Biblická konkordance*, S-Ž. Praha : Kalich, 1967, s. 2083.

²⁸ RABINOWITZ, L.I. *Family in the Bible* [online]. 2008 [cit 2011-08-14]. Dostupné na internete: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0006_0_06268.htm>

nifestoval i po genocíde Chamorových mužov jeho synmi: „A stalo sa tretieho dňa, keď mali najväčšiu bolesť, že vzali dvaja synovia Jakobovi, Simeon a Lévi, bratia Dínini, každý svoj meč a prišli smelo na mesto a pobili všetkých mužského pohlavia. A Jakob povedal Simeonovi a Lévimu: Zarmútili ste ma a spôsobili ste mi trápenie, lebo ste ma zosmradili obyvateľom zeme. Ak sa zhromaždia na mňa, zabijú ma...“ (Gn 34:25, 30) Jeho slová legitimizujú dva výsledky: 1. Jakobovi synovia boli rodinnoprávne zodpovední svojmu otcovi („zarmútili ste ma“). 2. „Obyvatelia zeme“ považovali Jakoba za kompetentného správcu svojho domu („zosmradili ste ma obyvateľom zeme“) a zákonného zástupcu svojich synov („zhromaždia sa na mňa“ – retribúcia za trestný čin Simeona a Léviho, za ktorých konanie zodpovedal). Ďalšou proklamáciou Jakobovej zvrchovanosti nad synmi je fakt, že len s ním hovoril Hospodin (porov. Gn 35:1-2, 9-10) a dával mu inštrukcie, ktoré ovplyvňovali chod celej domácnosti. Práve tak bol spôsobilý odňať svojmu prvorodenému synovi Rúbenovi („sila a počiatku Jakobovej vlády“ – Gn 49:3) požehnanie v dôsledku zneváženia otca (Jakoba)²⁹. Pokiaľ vykonával právomoc nad najstarším descendentom, na ktorého bola v jeho neprítomnosti (in absentia) delegovaná otcovská moc³⁰, istotne ju v nie menšej intenzite uskutočňoval i nad mladšími potomkami Simeonom a Lévim, ktorí boli titulnými aktérmi zosnovania úkladnej vraždy. Komparácia rodinnoprávneho statusu Jakoba a Betuela tak poukazuje na diametrálnu dištinkciu, aká len môže jestvovať medzi patriarchátom a fratriarchátom.

Vysvetlenie participácie Jakobových synov v negociačnom procese je preto možné hľadať v jeho celkovom koncepte. Gn 34:6 informuje, že sa Chámor vybral len za Jakobom. A hoci ten už bol notifikovaný, že Sichem

²⁹ Rúben bol vydedený, pretože súložil s Jakobovou ženou: „A stalo sa, keď býval Izrael v tej zemi, že išiel Rúben a ležal s Bilhou, ženinou svojho otca, a Izrael (Jakob) sa to dopočul.“ (Gn 35:22) Vydedenie ako jednostranný adresovaný výslovný prejav vôle malo v Jakobovom podaní ústnu formu: „Rúben, ty si môj prvorodený, moja sila a počiatok mojej vlády, predné dôstojnosti a predné moci. Zkypenie u teba jako zkypenie vody; nebudeš vynikať, lebo si vystúpil na lož svojho otca. Vtedy si poškrvrnil moju posteľ vystúpiac na ňu.“ (Gn 49:3-4) Poručiteľ (Jakob) tak odobral svojmu potomkovi právo, ktoré by mu inak (v skorších dobách podľa tradície, neskôr zo zákona – Dt 21:15-17) patrilo.

³⁰ Ad exemplum počas príprav na Jozefovu bratovraždu, keď ako reprezentant otcovej moci rozhodol o jeho prežití: „A tak išiel Jozef za svojimi bratmi a našiel ich v Dotáne. A uvideli ho zďaleka, a prv ako sa k nim priblížil, úkladili proti nemu, aby ho zabili. A povedali druh druhovi: Hľa, tamto ide majster snov! A tak teraz poďte, zabijeme ho a hodíme ho do niektorej cisterny a povieme: Dravá zver ho zožrala. A potom uvidíme, čo budú jeho sny. Ale keď to počul Rúben, vytrhnul ho z ich ruky a povedal: Nezabijeme ho! A ešte im povedal Rúben: Nevylievajte krvi! Hodte ho do tejto cisterny, ktorá je tu na pustine, ale nevzťahujte na neho ruky.“ (Gn 37:17-22)

„poškvrnil Dínu“ (Gn 34:5) a konfrontovaný Chamorom, ktorý ho pokladal za činiteľa s príslušnou rozhodovacou kompetenciou, dobrovoľne (nie kvôli fratriarchálnemu zriadeniu) si zaumienil pravdepodobne kvôli vážnosti situácie involvovať do diskusie aj svojich synov: „ale Jakob mlčal, až prišli.“ (Gn 34:5) Úvodná reč patrila otcovi potenciálneho ženicha (Chámorevi) a primárne bola adresovaná rodičovi nevesty (Jakobovi), aj keď smerovala i k jej bratom. Svedčí o tom špecifikácia Díny ako dcéry, nie ako sestry: „Duša môjho syna Sichema visí na vašej dcére; dajte mu ju, prosím vás, za ženu.“ (Gn 34:8) Kumulatívne s Gn 34:6 je evidentné, že Jakob bol ten, u koho sa predpokladala rozhodujúca aktivita. Po Chamorovom privete si zobral slovo jeho syn Sichem a až ako reakcia na jeho záväzok pro futuro vystúpili ako jeho pendanti aj Dínini bratia. Napriek tomu, že pôsobili ako eminentní ideológovia stanovenia kúpnej ceny (mohar), ich propozícia (obriezka) vzhľadom na otcov vrchnostenský post určite musela podliehať jeho katalýze a akceptácii, i keď to nie je explicitne zaznamenané. Deskribované okolnosti preto nie sú dokladom o fratriarchálnej postati protoizraelského práva, ale o extraordínárnej realizácii, keď otec ako patriarchálna hlava rodu vzhľadom na výnimočné okolnosti (nikdy dovtedy nebola staroizraelská žena zvedená nevercom³¹) ponúkol možnosť kooperovať pri uzatvorení kontraktu aj svojim synom.

Aj keď sa ponímanie moharu v intenciách protoizraelského práva často prelínalo a fuzionovalo s jeho úpravou podľa neizraelských právnych obyčají, predsa je možné z troch uvedených príkladov vygenerovať špecifické znaky charakteristické pre mohar predkodifikačného obdobia starého Izraela:

- a) nebýval vyjadrený v peniazoch (hmotné predmety – Abrahámove/Izákove drahocenné veci; ľudská práca – 7 rokov Jakobovej služby; náboženský úkon – Sichemova obriezka),
- b) výška kúpnej ceny nebola určená vopred paušálne, závisela od rozhodnutia otca, prípadne od dohody medzi otcom a ženichom (Lában akceptoval drahocennosti od Eliezera³² i Jakobovu ofertu sedemročnej práce, Sichem apeloval na Jakoba a jeho synov, nech definujú povinné plnenie),
- c) výnimočne sa na jeho stanovení mohli popri otcovi zúčastniť aj nevestini bratia (Sichemova obriezka podľa príkazu Jakobových synov),

³¹ Sichem pochádzal z kananejského národu (Hevejci), s ktorými sa po uzavretí zmluvy medzi Abrahámom a Hospodinom (Gn 15) neodporúčalo sobášiť.

³² Odovzdanie cenností Eliezerom Lábanovi a jeho matke ako substitúciu za Ráchel bolo regulované fratriarchálnymi zvyklosťami, preto bol považovaný za hlavu domu, i keď jeho otec Betuel bol ešte nažive. Je relevantné, že Abrahám ako embryonálny nositeľ staroizraelského práva sformuloval podľa vlastného uváženia konkrétne ponuku, a preto je prípustné klasifikovať ju ako prvok právnych zvyklostí starého Izraela.

- d) ženích štandardne nadobudol vlastníctvo k predmetu kúpy (neveste) po zaplatení kúpnej ceny (pronumeračná kúpa), zriedkavo pred uskutočnením transakcie (kúpa na úver – sobáš Jakoba a Ráchel pred odpracovaním siedmich rokov).

Mohar v kodifikačnom období

V etape existencie *ius scriptum*, v dobe rozkvetu staroizraelskej normotvorby, bola výška kúpnej ceny (mohar) ponímaná ako fixná finančná suma. Aj keď zákon priamo neurčoval výšku kúpnej ceny, z ustanovenia o peňažnom treste za znásilnenie panny sa predpokladá, že by podľa obyčajového práva mohlo ísť o paušálnu sumu 50 šekelov striebra³³: „A keby niekto zviedol pannu, ktorá ešte nebola zasnúbená, a ležal by s ňou, dá jej veno a vezme si ju za ženu. Ak by mu ju jej otec nechcel dať nijakým činom, odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena³⁴.“ (Ex 22:16-17) „Keby našiel niektorý muž dievku, pannu, ktorá by nebola zasnúbená, a pochytil by ju a ležal by s ňou, a boli by najdení, vtedy dá muž, ktorý ležal s ňou, otcovi dievky päťdesiat šekelov striebra, a bude mu ženou...“ (Dt 22:28-29) Existujú prezumpcie, že skutočná výška moharu musela byť menšia, keďže v citovanej právnej norme 50 šekelov striebra zosobňuje peňažný trest za hriech/trestný čin³⁵. Dikcia „odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena“, naopak, poukazuje skôr na to, že spomínaná finančná suma bola konformná s obvyklou výškou kúpnej ceny nevesty, a tak aglomerovala peňažný trest aj sumu za budúcu manželku. Či bola hodnota moharu 50 šekelov alebo menej, nie je až také podstatné, relevantný je fundament, že podľa právnych tradícií bola panna oceňovaná fixným úhrnom striebra. Zároveň platila nepriama úmernosť: čím vyššia miera opotrebovania ženy (vdova, rozvedená, cudzoložnica), tým nižšia cena: „A Hospodin mi riekol: Id' ešte a zamiluj si ženu, milovanú od priateľa a cudzoložnú, jako miluje Hospodin synov Izraelových, kým oni sa obracajú tvárou k iným bohom a milujú hroznové hrudy. A tak som si ju kúpil za pätnásť šekelov striebra a za pol druhu chomera jačmeňa.“ (Hoz 3:1-2) Zaujímavá je kombinácia peňažného a naturálneho plnenia. Napriek fixácii kúpnej ceny sú známe dva príbehy, ktoré evidujú otca ako iniciátora obradu a modifikátora tradície.

³³ Keďže jeden šekel striebra vážil 11 – 16 gramov, panna sa v starovekom Izraeli oceňovala aproximatívne na 750 gramov striebra.

³⁴ V hebrejskom origináli je použitý výraz *mōhar*. Porov. BIČ, M. – SOUČEK, J. B. *Biblická konkordance, S-Ž*. Praha : Kalich, 1967, s. 2083.

³⁵ Porov. DE VAUX, R. *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. New York : McGraw-Hill, 1961, s. 26.

Prvý izraelský kráľ Saul v ranom období štátneho usporiadania³⁶ začal vnímať Dávida kvôli jeho vojenským úspechom a obľúbenosti medzi poddanskou populáciou ako svojho konkurenta³⁷. Preto mu ponúkol svoju najstaršiu dcéru Mérab, pričom ako kúpnu cenu (mohar) uložil Dávidovi štátnu službu profesionálneho vojaka: „A Saul povedal Dávidovi: Hľa, moja staršia dcéra Mérab, tú ti dám za ženu, len mi buď chabým mužom a bojuj boje Hospodinove. Ale Saul povedal sám pre seba: Nech nezomrie od mojej ruky, ale nech zomrie od ruky Filištínov.“ (1S 18:17) Od bežného postupu sa tento odlišoval v niekoľkých smeroch:

- a) aktívny a hybný prístup otca – návrh zmluvy pochádzal od svokra (Saula) a nie od zaťa (Dávida),
- b) kúpna cena nebola konkretizovaná ako finančná úhrada, ale ako ľudská práca (vojenská štátna služba),
- c) išlo o fúziu pronumeračnej kúpy a kúpy na úver. Mérab mala byť kompenzáciou za už vykonané vojenské služby (porov. 1S 18:13-16) s podmienkou, že ich Dávid bude realizovať naďalej.

Návrh zmluvy (oferta) ako jednostranný adresovaný právny úkon sa ihneď dostal do Dávidovej sféry dispozície („A Saul povedal Dávidovi“), a tak sa stal perfektným. K oferentovmu (Saulovmu) prejavu vôle však nepristúpil súhlasný jednostranný právny úkon adresáta (Dávida), ktorý ho neakceptoval a Saulov ústny návrh tak zanikol: „A Dávid riekol Saulovi: Kto som ja, a čo je môj rod, čeláď môjho otca v Izraelovi, aby som bol zaťom kráľovým?! A stalo sa v tom čase, keď mala byť Mérab, dcéra Saulova, daná Dávidovi, že

³⁶ Kráľovskej ére predchádzala doba sudcov, keď ešte nemožno hovoriť o štátnom zriadení, len o kmeňovom zväze. Jednotlivé izraelské vetvy sa riadili rovnakými zákonmi, ale nepodliehali svetskej autorite vykonávajúcej štátnu moc na celom teritóriu. Ich duchovnou hlavou bol Boh (Hospodin), ktorý prostredníctvom svojich reprezentantov – sudcov – usmerňoval religiózny a vojenský život kmeňov. Až voľbou prvého sekulárneho panovníka (Saula) sa staroizraelská societa transformovala na spoločnosť štátnu, čím sa zriekla primárneho spirituálneho Božieho protektorstva: „Ale Hospodin riekol (sudcovi) Samuelovi: Poslúchni na hlas ľudu vo všetkom, čo ti povedali, lebo nie teba zavrhlí, ale mňa zavrhlí, aby som nekráľoval nad nimi...“ (1S 8:7)

³⁷ Dávid si získal slávu najprv ako premožiteľ filištínskeho obra Goliáša, nasledujúce oslavy boli zo Saulovho zorného uhla spojené s protištátnymi manifestáciami: „A spievajúc odpovedaly si hrajúce sa ženy navzájom a vravely: Saul porazil svoje tisíce, ale Dávid svoje desaťtisíce. Vtedy sa veľmi nahneval Saul, a tá vec bola zlá v jeho očiach, a povedal: Dávidovi dali desaťtisíce a mne dali tisíce. Iného už netreba, len aby mu ešte pririekly aj kráľovstvo!“ (1S 18:7-8) Neskôr sa Dávid osvedčil aj ako vojenský hodnostár v štátnej službe: „... a (Saul) ustanovil si ho (Dávida) za veliteľa tisíce, a vychádzal a vchádzal pred ľuďmi. A Dávid si múdre počínal na všetkých svojich cestách. A Hospodin bol s ním. Keď potom videl Saul, že si počína veľmi múdre, bál sa ho.“ (1S 18:13-15)

bola daná Adrielovi Mecholatskému za ženu.“ (1S 18:18-19) Je interesantné, že napriek hierarchizovanému postaveniu (kráľ – poddaný) Saul v tomto vzťahu vystupoval ako súkromná fyzická osoba a Dávid tak bol v rámci rovnosti strán oprávnený uzavrieť zmluvu a sobáš odmietnuť bez akejkoľvek hrozby penalizácie.

Zakrátko sa do Dávida zaľúbila Saulova mladšia dcéra Míchal a opäť to bol otec – panovník, ktorý ponúkol Dávidovi prevedenie vlastníckych práv k nej: „Saul rozkázal svojim služobníkom: Hovorte Dávidovi tajne a vravte: Hľa, ľúbiš sa kráľovi, a všetci jeho služobníci ťa majú radi. Buď teda zaťom kráľovým.“ (1S 18:22) Dávid sa tentoraz k návrhu nepostavil a priori opozitne, i keď jeho prvú verziu neprijal a signalizoval, že je ochotný si Míchal vziať za pozmenených podmienok: „A keď hovorili služobníci Saulovi tie slová v uši Dávidovi, riekol Dávid: Či sa vám to vidí takou ľahkou vecou stať sa zaťom kráľovým, keď, ako vy dobre viete, som ja chudobný človek a opovrhzený?“ (1S 18:23) Deklaroval, že sa nenachádza na takom stupni hmotného zabezpečenia, aby mohol pokryť kúpnu cenu kráľovej dcéry vyjadrenú v peniazoch, korešpondujúc s Ex 22:16-17³⁸. Saul expresne zareagoval a substituoval finančnú sumu za heroický vojenský skutok: „Na to povedal Saul: Takto povieť Dávidovi: Kráľ si nežiada ženichovho kúpneho, iba sto neobriezok od Filištínov, aby bolo pomstené na nepriateľoch kráľových.“ (1S 18:25) Dávid novú ofertu recipoval, a tak konsenzuálne vznikla zmluva ako dvojstranný právny úkon: „A keď oznámili jeho služobníci tie slová Dávidovi, ľúbilo sa to Dávidovi byť zaťom kráľovým.“ (1S 18:26) Kým v prvom prípade išlo o perpetuálne plnenie (vojenská služba na dobu neurčitú), teraz bol mohar realizovateľný ako jednorazový akt: „Lebo Dávid vstal a išiel, on i jeho mužovia, a zabil z Filištínov dvesto mužov a tak doniesol Dávid ich neobriezky, a oddali ich v plnom počte kráľovi, aby bol zaťom kráľovým, a tak mu dal Saul Míchal, svoju dcéru, za ženu.“ (1S 18:27) Dolózny motív otcovho (Saulovho) konania je indiferentný, centrálnym údajom ostáva jeho posibilita subsidiárne modifikovať formu a výšku kúpnej ceny.

Ďalšou flagrantnou fumigáciou zásady Ex 22:16-17 bolo konanie Kálefa, ktorý v snahe vydať svoju dcéru učinil verejný prísľub: „A Kálef povedal: Tomu, kto zbije Kirjat-sefer a zaujme ho, dám Aschu, svoju dcéru, za ženu.“ (Joz 15:16, Sd 1:12) Bol to jednostranný neadresovaný právny úkon, ktorým sa Kálef verejným vyhlásením zaviazal, že odovzdá odmenu (dcéru) tomu, kto splní ním nadiktované podmienky (dobyje mesto Kirjat-sefer), čím de facto simultánne vyrovná kúpnu cenu nevesty (mohar). Z povahy záväzku vyplýva, že ocenený mohol byť len jednotlivец (polyandria nebola vlastná staroizraelskému písanému ani ústnemu právu). Tým bol Kalefov synovec

³⁸ Je možné, že kúpna cena kráľovej dcéry vzhľadom na budúcu privilegovanosť ženiča bola vyššia ako hodnota obyčajnej panny.

Otniel: „A zaujal ho (Kirjat-sefer) Otniel, syn Keneza, brata Kálefovho, a tak mu dal Aschu, svoju dcéru, za ženu.“ (Joz 15:17) „A zaujal ho (Kirjat-sefer) Otniel, syn Kenaza, brata Kálefa, mladšieho od neho a dal mu Achsu, svoju dcéru, za ženu.“ (Sd 1:13) Takýto modus vyčíslenia moharu bol úplne exkluzívny, nielen preto, že opäť propagoval počiatočnú agilnosť otca, ale najmä preto, že zaplatenie kúpnej ceny nerezultovalo z dvojstranného právneho úkonu (zmluvy) medzi rodičom nevesty a ženichom, ale z jednostranného neadresovaného právneho úkonu (verejného prísľubu) svokra.

Z uvedených prototypov nie je jasné, v akej miere a za akých podmienok bol otec oprávnený pôsobiť ako rektifikačný faktor. Apodiktické (nepochybné) je len to, že po trestnom čine znásilnenia jeho dcéry paradoxne nemal voči páchatelovi nárok odmietnuť ani zmeniť výšku moharu: „Ak by mu (delikventovi) ju jej otec nechcel dať nijakým činom, odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena.“ (Ex 22:17)

Z uvedeného sa dajú abstrahovať kruciálne rysy anatomizujúce mohar úvodnej fázy kodifikačného obdobia staroizraelského práva:

- a) v zásade býval precizovaný v peniazoch (Ex 22:16-17, Dt 22:28-29), výnimočne inak (vojenská služba – 1S 18:17, vojenský úkon – 1S 18:25-27, Joz 15:16, Sd 1:12),
- b) jeho výška bola určená vopred invariabilne, avšak otcovi bolo ponechané určité dispozičné oprávnenie a aktivita (Saulov návrh zmluvy – 1S 18:17 a 18:22, Kálefov verejný prísľub – Joz 15:16, Sd 1:12),
- c) jeho právnym titulom bol zriedkavo aj jednostranný právny úkon a protiprávny úkon (Kálefov verejný prísľub – Joz 15:16, Sd 1:12, znásilnenie panny – Ex 22:16-17),
- d) deflorovaná žena bola lacnejšia ako panna, pričom pri jej zaobstaraní bol muž povolaný integrovať peňažnú platbu s barterovým obchodom (Hoz 3:1-2),
- e) ženich nadobudol manželské a vlastnícke práva k neveste prevažne až po úhrade moharu (pronomeračná kúpa, splnenie podmienok verejného prísľubu).

Záver

Aj mohar v starovekom Izraeli prešiel postupne vývojom, ktorý súvisel s pozvoľnou emancipáciou žien v starovekom Izraeli. Osoba ženského pohlavia získavala dôstojnejší (právny i sociálny) status, ktorého imanentnou črtou bola väčšia miera spôsobilosti na právne úkony a právna ochrana. Preto sa v priebehu storočí čoraz viac presadzovala negácia sobášu ako kúpnej zmluvy a žena už neplnila len funkciu pasívneho príjemcu povinností či práv (objektu právneho vzťahu). Pod týmto vplyvom sa zmenil spôsob vyplácania moharu. Ako rodinnoprávny komponent už nestelesňoval kúpnu cenu, ktorá

sa uhrádzala vopred a otcovi, ale v súlade s ustanoveniami ketuby (písomnej svadobnej zmluvy) peňažnú sumu (garantovanú spravidla manželovým majetkom), splatnú pro futuro pre prípad zániku manželstva priamo žene³⁹.

Zoznam použitých skratiek

- 1S – Prvá kniha Samuelova
- Dt – Deuteronomium, Piata kniha Mojžišova
- Ex – Exodus, Druhá kniha Mojžišova
- Ez – Prorok Ezechiel
- Gn – Genesis, Prvá kniha Mojžišova
- Hoz – Prorok Hozeáš
- Joz – Kniha Jozuova
- Sd – Kniha Sudcov

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

VYHNÁNEK, Ján. Mohar in Ancient Israel. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 43-57.

The work is an analysis of the procedure preceding a marriage in ancient Israel including the woman's cost of acquisition – mohar - as its obligatory part. The introduction deals with the semantic analysis of the term and its further possible explanations. It is followed by the detailed study of the mohar setting in the early legal stage of Israeli history. The particular examples (Isaac, Jacob, Sichem) illustrate the father's autonomy in making legal decisions about the price and its form. The analysis continues in dealing with the specifics of the mohar settings in the codification period in which the price was basically paid in cash (David and Otniel being the exceptions). The conclusion is dedicated to a brief survey of the mohar's evolution throughout the history, related to the gradual legal emancipation of Israeli women.

³⁹ Viac o dejinnej evolúcii moharu pozri napr. HAUPTMAN, J. *Rereading the Rabbinic: A Woman's Voice*. Boulder : Westview Press, 1998, s. 62-68.

PRÁVO U AZTÉKOV

JUDR. PETER VYŠNÝ, PHD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

Abstrakt

O aztéckom práve je možné hovoriť ako o práve vo vlastnom zmysle. Právo-tvorba bola u Aztékov (zrejme z väčšej časti) skôr inkorporáciou právnej tradície ako vytváraním nových právnych úprav. Formálnymi prameňmi aztéckeho práva boli: právna obyčaj, právny predpis, koncepcia „rozumného muža“ a súdny precedens. Efektivita pôsobenia práva v aztéckej spoločnosti bola vysoká. Právo malo v očiach Aztékov sakrálny charakter, prispievalo k všeobecnému dobru a bolo považované za neúprosnú a nebezpečnú silu. Obyvateľstvo s ním bolo dobre oboznámené a rešpektovalo ho. Existovali určité ideové koncepcie a všeobecné vzory (ideály) správania (etické normy), ktoré sa premietali do obsahu pozitívneho práva.

VYŠNÝ, Peter. Právo u Aztékov. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 58-72.

Úvod

Pojem Aztékovia sa používa vo viacerých významoch. Predovšetkým ním možno označiť obyvateľov mestských štátov *Tenochtitlan*, *Tezcoco* a *Tlaco-pan*, ktoré od 30. rokov 15. stor. po Kr. vytvárali v strednom a čiastočne aj južnom Mexiku *Aztécku ríšu* a spoločne jej vládli.¹ Nezriedka sa však výrazom Aztékovia označujú iba obyvatelia Tenochtitlanu, ktorý v priebehu druhej polovice 15. stor. nadobudol postavenie hlavného mocenského centra (metropoly) Aztéckej ríše.

Poznatky o Aztékoch, ktoré v posledných dekádach prinieslo medzinárodné bádanie, sú rozsiahle. Akosi stranou záujmu bádateľov však zostalo *aztécke právo*. Vedeckých prác, ktoré sa ním *systematicky* zaoberajú, je málo.

¹ Z kultúromohistorického a jazykového hľadiska patrili Aztékovia k *Nahuom* (*nahuas*). Nahuami boli už *Toltékovia*, ktorých ríša v strednom Mexiku zanikla niekedy v 12. stor. V období nasledujúcom po jej zániku (tzv. *neskoršie postklasické obdobie*; cca 1200 – 1521) možno výrazom Nahuovia súhrnne označiť väčšinu spoločenstiev obývajúcich stredné Mexiko. Tieto spoločenstvá nepredstavovali ani etnický, ani politicky jednotný celok. Predstavovali však určitú kultúrnu jednotu danú tým, že mali podobnú hmotnú a duchovnú kultúru, hovorili tým istým jazykom *nahuatl* a žili v obdobných formách sociálno-politickej organizácie, ktorej základnou jednotkou bol tzv. *altepetl*, t.j. mestský štát.

Viacere z nich, navyše, približujú úpravy aztéckeho práva *pozitivisticky* bez toho, že by ich aj dostatočne *kontextualizovali*, t.j. že by hľadali *autentické* ideové a materiálne (sociálne, ekonomické, politické) základy a kontexty aztéckeho práva. Ďalším problémom je používanie termínov a interpretačných schém *cudzích* aztéckemu prostrediu.

Cieľom tejto štúdie je pojednať o aztéckom práve vo všeobecnej rovine. Prostriedkom na dosiahnutie cieľa bude riešenie nasledovných výskumných otázok: *Je možné hovoriť o existencii práva ako takého u Aztékov? Ako možno aztécke právo vymedziť z geografického a chronologického hľadiska? Ako bolo aztécke právo kreované a aké malo pramene? Ako pôsobilo právo v aztéckej spoločnosti a bolo toto pôsobenie efektívne? Ako Aztékovia nazerali na právo?*

Teoreticko-metodologické otázky spojené s aztéckym právom

Aztécka spoločnosť je od Slovenska či Európy vzdialená nielen v chronologickom a geografickom zmysle, ale aj – a to predovšetkým – v zmysle kultúrnom. Jej objektívne skúmanie si preto vyžaduje zohľadnenie „perspektívy domorodca“, čiže autentického pohľadu Aztékov na ich societu, štát, právo atď. V kultúrnej a sociálnej antropológii je takýto prístup súčasťou metodiky *etic/emic approach*, ktorá sa (aj keď nie pod týmto označením) využíva aj v histórii. Pod *etic approach* sa rozumie interpretácia skúmanej cudzej kultúry v pojmoch vlastných kultúre bádateľa a v nej dobre zrozumiteľných, pod *emic approach* zasa interpretácia cudzej kultúry v pojmoch vlastných a dobre zrozumiteľných príslušníkom skúmanej cudzej kultúry.²

Metodika *emic/etic approach* umožňuje určité prekonanie tzv. *etnocentrizmu* (resp. *europocentrizmu*) bádateľa. Na druhej strane však nevedie k dostatočne koherentnej interpretácii skúmanej cudzej kultúry, keďže jej konzekventné použitie produkuje *dualistický* obraz skúmanej kultúry. Tento problém sa často rieši tak, že sa kultúra síce skúma na základe *emic approach*, ale jej konečná interpretácia je založená na *etic approach*, t.j. na prostriedkoch *západných* spoločenských vied, keďže iba takejto interpretácii sa konvenčne priznáva skutočne vedecký charakter (naproti tomu interpretácie založené na *emic approach* sa považujú za „naivné“ či „ľudové“, resp. nevedecké), aj keď sa tým vlastne vyvoláva nesprávne zdanie kvázi celosvetovej použiteľnosti západných interpretačných schém. Iným riešením tohto problému, inšpirovaným porovnávaním kultúr, je používanie abstraktných *meta-konceptov* ako akýchsi *medzikultúrnych „spoločných menovateľov“* (*tertia*

² FIKENTSCHER, W. *Law and Anthropology. Outlines, Issues, and Suggestions*. München : Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 2009. Chapter 6 : Analyses in cultural anthropology. HARRIS, M. History and Significance of the Emic/Etic Distinction. In *Annual Review of Anthropology* 5, 1976, s. 329-350.

comparationis). Metakoncepty sú *kultúrne neutrálne*: nie sú špecifické iba pre kultúru bádateľa alebo iba pre kultúru skúmanú bádateľom, ale nimi možno pomenovať – na vyššom stupni *zovšeobecnenia* – konkrétne javy vyskytujúce sa v oboch týchto kultúrach.³

Použitie toho istého metakonceptu na označenie javov vyskytujúcich sa v dvoch, príp. viacerých kultúrach pritom dokladá iba ich relatívnu podobnosť. Preto použitie metakonceptu „právo“ na označenie aztéckych pravidiel správania nemožno chápať ako konštatovanie *totožnosti* práva Aztékov a práva povedzme západnej civilizácie, keďže nejde o normatívne systémy toho istého druhu. Ako uvádza F. de Trazegnies Granda⁴, zásadný rozdiel medzi prevažne obyčajovým (nepísaným) právom predkolumbovských amerických kultúr a prevažne písaným (zákonným) právom krajín západnej civilizácie nespočíva v ich odlišnej forme, ale v tom, že ide o právne systémy dvoch výrazne rozdielnych historických prostredí, ktoré sú normatívnym výrazom značne odlišných sociálnych podmienok a javov či verejných a súkromných vzťahov, pri ktorých tak možno rozpoznať rozdielne príčiny, ciele, princípy i obsahy právnej regulácie, v dôsledku čoho týmto systémom chýba, povedané obrazne, rovnaký „duch“.

Je napriek uvedenému prípustné označiť tým istým metakonceptom „právo“ tak západné, ako aj aztécke pravidlá správania? V nadväznosti na Wittgensteinovu predstavu o „rodinných podobnostiach“ (*family resemblances*), ktorú R. Needham rozpracoval vo svojej koncepcii tzv. *polytetických klasifikácií*,⁵ môže byť odpoveď na túto otázku kladná. Uvedená koncepcia totiž umožňuje zaradiť rôzne sociálne a kultúrne javy do určitých klasifikačných (typologických) tried – v našom prípade do triedy „právo“ – nie však na základe toho, že by *všetky* javy patriace do danej triedy mali spoločnú nejakú vlastnosť (alebo súbor vlastností), čo reálne ani nie je možné, ale podľa nasledovných princípov polytetetickej klasifikácie:⁶

1. Každý prvok polytetetickej triedy má súbor vlastností z určitého väčšieho počtu daného súboru vlastností.
2. Každú jednotlivú vlastnosť z tohto väčšieho súboru má veľký počet týchto prvkov.
3. Nijakú jednotlivú vlastnosť alebo určitý súbor vlastností nemajú všetky prvky tvoriace triedu.

³ FIKENTSCHER, W. Law and Anthropology. Chapter 6 : Analyses in cultural anthropology.

⁴ TRAZEGNIES GRANDA, F. de. El Derecho prehispánico. Una aproximación al estudio de la Historia del Derecho en las culturas sin Derecho. In *Revista de Historia del Derecho* (Buenos Aires) 2002, s. 309.

⁵ KANOVSKÝ, M. *Kultúrna a sociálna antropológia*. Osobnosti a teórie. Bratislava : Chronos, s. 233-238.

⁶ KANOVSKÝ, M. *Kultúrna a sociálna antropológia*, s. 236.

Formy (formálne pramene) aztéckeho práva, procesy jeho kreácie a realizácie, ako aj jeho konkrétne inštitúcie je možné *do určitej miery* interpretovať prostriedkami *západných* právnych vied,⁷ osobitne rímskeho práva.⁸ Na aztécke právo *ako také* sa však cez prizmu západných právnych vied adekvátne nazerať nedá. Tieto vedy totiž nedospeli k *univerzálnej*, t.j. *kultúrne neutrálnej* definícii práva, ktorá by umožnila hovoriť aj o *nezápadných* právach ako o „skutočných právach“. Napr. podľa teórie H. L. A. Harta by aztécke právo nebolo „skutočným právom“, keďže tzv. *rule of recognition* nemala u Aztékov písomnú formu, čo v čase platnosti aztéckeho práva neumožňovalo jednoznačne určiť, ktoré spomedzi rôznych aztéckych noriem boli všeobecne záväznými a v tomto zmysle „skutočnými“ právnymi normami.⁹ Táto teória vlastne neguje existenciu „skutočného práva“ v orálnych kultúrach, ale aj v literárnych kultúrach, v ktorých neprišlo k rozsiahlejšiemu spísaniu práva, čo však vo svetle výskumov právnych historikov a právnych antropológov neobstoí. Aztécke právo by nebolo „skutočným právom“ ani podľa ďalšej západnej teórie, ktorá právo chápe ako *autopoietický* systém.¹⁰ Jeho normy do značnej miery neboli zreteľne oddelené od noriem iných normatívnych systémov aztéckej spoločnosti (najmä od morálnych a náboženských noriem) ani od nich nezávisle realizované. Napr. ani právna norma, ktorá dovoľovala rozvod manželstva aj napriek tomu, že sa priečil norme morálnej, nie je v priamom rozpore s týmto tvrdením: aztécky súd sa totiž *ex officio* usiloval rozvodu zabrániť, a ak už k nemu muselo dôjsť, vyhýbal sa jeho výslovnému schváleniu,¹¹ t.j. súd sa riadil morálnou/nezáväznou normou, ako keby išlo o normu právnú/záväznú.

⁷ Západnými právnymi vedami tu zjednodušene rozumiem niektoré právne teórie, ktoré sa rozvinuli v prostredí európskeho kontinentálneho alebo anglo-amerického právneho systému.

⁸ Priekopníckou nazerania na aztécke (súkromné) právo prostredníctvom teórie a terminológie rímskeho práva pri súčasnom zohľadnení ideových, kultúrnych a sociálnych špecifik aztéckeho prostredia je mexická právna romanistka a znalkyňa práv pôvodných obyvateľov stredného Mexika M. Gayosso y Navarrette. Táto bádatelka napr. ukázala, že dichotómia človek-osoba, ktorá bola rozpracovaná tak v antickej a neskoršej západnej, ako aj v aztéckej filozofii, sa do oblasti práva/právneho myslenia u Rimanov aj Aztékov premietla v podstate rovnako: pre Rimanov aj Aztékov bol osobou človek z hľadiska svojho právneho statusu, resp. statusov, pričom rímske aj aztécke právo mu poskytovalo určitú ochranu a výhody už v prenatálnom stave. K tomu pozri: GAYOSSO Y NAVARRETTE, M. *Persona: naturaleza original del concepto en los derechos romano y náhuatl*. Xalapa: Universidad Veracruzana 1992, passim.

⁹ CRUZ BARNEY, O. *Historia del derecho en México*. México : Oxford University Press 2006, s. xxiv-xxv.

¹⁰ PŘIBÁŇ, J. *Sociologie práva*. Praha : Sociologické nakladatelství 2001, s. 131-143.

¹¹ VYŠNÝ, P. Aztécke rodinné právo. In *Historia et theoria iuris* 2, 2009, s. 72-73.

To, že aztécke právo (v niektorých ohľadoch) nezodpovedá konvenčnému chápaniu práva západnými právnymi vedami, však neznamená, že by nebolo „skutočným právom“, ale iba toľko, že nie je právom v súčasnom západnom zmysle. Na druhej strane, aztécke právo sa vyznačuje určitými znakmi, ktorými sa vyznačuje aj právo západnej civilizácie a ktoré sú – aspoň z hľadiska právnej antropológie – podstatnými znakmi prakticky *akéhokoľvek* práva. Takýmito *medzikultúrnymi* črtami práva sú podľa W. Fikentschera:¹² preskriptívny charakter práva – právo nevyjadruje *to, čo je* v sociálnej realite, ale ustanovuje *to, čo má byť* v sociálnej realite, t.j. právo má meniť sociálnu realitu; to, čo podľa práva má byť, je autorizovaným a sankcionovaným výsledkom metodologickej aplikácie hodnôt v určitom (sociálnom) systéme a v určitom čase. Preskriptívnosť, autorizovanosť a sankcionovanosť vyjadrujú, *čo je právo*. To, čo podľa práva má byť, implikuje *spravodlivosť*, ktorá je zamýšľaným účelom práva. Hodnoty, metóda ich aplikácie, systém a čas majú – ako *prvky súvisiace so vznikom práva* – v rôznych právnych kultúrach rôzny význam (pre existenciu a charakter ich práva).

Všeobecná charakteristika aztéckeho práva

Pramene neumožňujú hovoriť o jednotnom práve Mexického údolia, príp. celého stredného Mexika. Pramene však neumožňujú tvrdiť ani o to, že by sa jednotlivé mestské štáty tohto priestoru spravovali zásadne odlišnými práva-
mi. Určitá podobnosť práv týchto štátov súvisela s ich historickými interak-
ciami a spoločnou kultúrnou bázou. Jej súčasťou bolo v aztéckej dobe znač-
nej prestíži sa tešiacie *toltéctvo* (*toltecayotl*), t.j. ideové, kultúrne a politické
dedičstvo v 12. stor. zaniknutej predaztéckej civilizácie *Toltékov*. Aztékovia
ho intencionálne oživovali (napr. aj umiestňovaním predmetov toltéckej pro-
venienencie na verejné miesta v Tenochtitlane či imitáciou toltéckych archi-
tektónických a umeleckých štýlov), a to najmä z dôvodu, že legitimita moci
aztéckych panovníkov – *tlatoque* (sg. *tlatoani*) bola odvodená od legitimacy
moci toltéckych vládcov, za ktorých potomkov a nástupcov (hoci z genealo-
gického hľadiska veľmi vzdialených) sa vládovia Tenochtitlanu (ale aj ďal-
ších mestských štátov Mexického údolia) považovali.¹³ Zdá sa, že toltéctvo
zahŕňalo aj akúsi *eticko-právnu tradíciu*, porovnateľnú povedzme s rímskymi

¹² FIKENTSCHER, W. Law and Anthropology, s. 66-69.

¹³ LÓPEZ LUJÁN, L. – LÓPEZ AUSTIN, A. Los mexicas en Tula y Tula en Méxi-
co-Tenochtitlan. In *Estudios de Cultura Náhuatl* 38, 2007, s. 34-83. MATOS
MOCTEZUMA, E. *Tenochtitlan*. México: El Colegio de México. Fondo de Cultu-
ra Económica 2010, s. 20-24. SMITH, M. E. *The Aztecs*. Cambridge : Blackwell
Publishers Inc. 1996, s. 42.

mores maiorum. Nazývala sa *tlamanitiliztli*, čo možno voľne preložiť ako *starobyľný spôsob života*.¹⁴

Vzhľadom na uvedené sa vynára otázka, čo sa v tejto štúdii vlastne rozumie aztéckym právom z geografického/topografického hľadiska. Bude sa ním rozumieť *právo Tenochtitlanu* a *právo Tezcoka*. Neprikláňam sa k J. A. Offnerovi, ktorý predstavil právo Tezcoka ako v prevažnej miere originálny právny systém,¹⁵ ale k názoru, že toto právo sa v značnom rozsahu podobalo na právo Tenochtitlanu,¹⁶ hoci určité rozdiely medzi oboma právami nepochybne existovali. V literatúre sa tiež často zdôrazňuje, že právna kultúra Tezcoka bola vyspelejšia ako právna kultúra Tenochtitlanu, čo však nemuselo platiť v každom ohľade.

Existovali aj právne regulácie, ktoré sa uplatňovali v Tenochtitlane, ale nie aj v Tezcoku, a *vice versa*. Aby boli komplikácie ešte väčšie, presná lokalizácia určitých ideových koncepcií spojených s aztéckym právom, právnej terminológie obsiahnutej v aztéckom jazyku *nahuatl*, ako aj niektorých právnych regulácií nie je možná. Tieto elementy boli pravdepodobne súčasťou spoločného základu práv Tenochtitlanu, Tezcoka, ako aj ďalších mestských štátov Mexického údolia/stredného Mexika.

Pokiaľ ide o chronologický rámec aztéckeho práva, možno konštatovať, že pramene v určitom rozsahu umožňujú rekonštruovať právny vývoj tak Tenochtitlanu, ako aj Tezcoka. O právnom vývoji Tezcoka však informujú vo väčšom rozsahu a podrobnejšie ako o právnom vývoji Tenochtitlanu. Ako vyčerpávajúco ukázal J. A. Offner,¹⁷ všetci tlatoque Tezcoka sa zaoberali záležitosťami spojenými s právom (tvorili, rozvíjali či reformovali právo, aplikovali ho pri riešení konkrétnych prípadov a pod.). Za vlády *Nezahualcoyotla* (1433 – 1472) a jeho syna *Nezahualpilliho* (1472 – 1515) dosiahla právna kultúra Tezcoka vrchol svojho rozvoja.

Podľa jedného prameňa¹⁸ sa zdá, že právne dejiny Tenochtitlanu by bolo možné zhruba rozdeliť na dve obdobia. *Prvé obdobie* predstavuje vláda prvých troch tlatoque (70. roky 14. stor. až 20. roky 15. stor.). Prameň opisuje 9 konkrétnych trestnoprávných prípadov, ktoré sa v Tenochtitlane v tomto ob-

¹⁴ LEÓN PORTILLA, M. *La filosofía náhuatl estudiada en sus fuentes*. México : UNAM 1993, s. 234. LEÓN PORTILLA, M. *Toltecáyotl. Aspectos de la cultura náhuatl*. México : Fondo de Cultura Económica 2003, s. 317-318.

¹⁵ OFFNER, J. A. *Law and Politics in Aztec Texcoco*. Cambridge : Cambridge University Press 1983.

¹⁶ LEE, J. Reexamining Nezahualcōyotl's Texcoco: Politics, Conquests, and Law. In *Estudios de Cultura Náhuatl* 37, 2006, s. 246-251. LÓPEZ AUSTIN, A. *La Constitución Real de México Tenochtitlan*. México : UNAM 1961, s. 82.

¹⁷ OFFNER, J. A. *Law and Politics in Aztec Texcoco*, s. 47-86, 241-242.

¹⁸ Historia de los mexicanos por sus pinturas. In *Las literaturas indígenas*. México : Promexa 1985, s. 713-716.

dobí riešili. Podstatné je to, že ani pri jednom prípade neuvádza, že by sa riešil na základe právnych regulácií vydaných prvými troma tlatoque. Z toho možno usúdiť, že prípady sa riešili podľa obyčajového práva. Tu však treba zdôrazniť, že obyčajové právo *stricto sensu* nebolo aztécke, ale vzniklo ešte v predaztéckom období, pričom Aztékovia ho po príchode do Mexického údolia prevzali (podobne ako iné prvky jeho kultúry). Svedčí o tom napr. skutočnosť, že prví traja tlatoque Tenochtitlanu riešili spomenuté prípady v spolupráci s vládcami miest *Azcapotzalco* a *Coatlinchan*,¹⁹ t.j. podľa práva týchto miest, ktoré muselo pochádzať ešte z predaztéckych čias, keďže obe mestá existovali dávno pred založením Tenochtitlanu okolo r. 1325. Z toho tiež vyplýva, že prví traja tlatoque Tenochtitlanu nemohli samostatne vykonávať súdnu právomoc (aspoň pokiaľ išlo o závažné – trestné prípady), čo plne korešponduje s ich vtedajšou pozíciou nesuverénnych vládcov (od svojho založenia až do záveru 20. rokov 15. stor. bol Tenochtitlan pod nadvládou *Tepanekov*, významného centrálnomexického etnika, ktorých mocenské stredisko – altepetl *Azcapotzalco* po r. 1370 postupne ovládlo prakticky celé Mexické údolie).

Na druhej strane, je pravdepodobné, že existovali aj pôvodné aztécke právne obyčaje, ktoré sa mohli uplatňovať aj po predpokladanej recepcii predaztéckeho práva. Prameňom aztéckeho práva mohli byť už v prvom období právnych dejín Tenochtitlanu aj výsledky zákonodarnej činnosti jeho tlatoque, aj keď pramene o nich neposkytujú prakticky žiadne údaje; vlastne iba Durán uvádza, že tlatoani *Huitzilihuitl* (vládol 1397 – 1417) vydal zákony upravujúce náboženské záležitosti.²⁰

Druhé obdobie právnych dejín Tenochtitlanu sa začalo vládou *Itzcoatla* (1427 – 1440) a trvalo až do *conquisty*.²¹ Z prameňa, ktorý som začal rozoberať vyššie, je evidentné, že v tomto období sa právo Tenochtitlanu muselo výrazne rozvinúť.

Podrobné poznanie vývoja aztéckeho práva pramene neumožňujú. Vznik, príp. zmeny väčšiny právnych regulácií možno datovať iba relatívne. To platí nielen o normách obyčajového práva, ale aj o normách, ktoré majú známeho autora – niektorého z tlatoque Tenochtitlanu alebo Tezcoka. Zdá sa totiž, že legislatívna činnosť tlatoque v rozsahu, ktorý nemožno presne určiť (bol však zrejme značný), nemala charakter vytvárania nových právnych noriem. Skôr

¹⁹ Historia de los mexicanos por sus pinturas, s. 713-714.

²⁰ DURÁN, D. *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme*, I. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes 2002, s. 111.

²¹ Španielskym výrazom „conquista“ sa tu označuje dobytie Aztéckej ríše Španielmi v rokoch 1519 až 1521.

išlo o „konzervovanie“ starších právnych noriem,²² či už noriem obyčajového práva alebo noriem vydaných skôr vládnucimi tlatoque. Toto „konzervovanie“ mohlo spočívať v systematizácii, písomnej fixácii a štátnomocenskom sankcionovaní noriem obyčajového práva, na rekonfirmácii právnych regulácií vydaných predchádzajúcimi tlatoque, v zavádzaní procesných foriem, ktorými sa hmotnoprávne normy efektívne „uvádzali do života“ a pod. Povedané inými slovami, v aztéckom práve prevažovala tradícia nad inováciami, pričom od tlatoaniho sa očakávalo jej zachovanie.²³ Potvrďuje to aj Sahagún, keď uvádza,²⁴ že Aztékovia považovali svoje písané zákony, ako aj nepísané obyčaje za dielo predkov (tí sa u Aztékov vo všeobecnosti tešili veľkej úcte), ktoré je potrebné zachovať.

Aztécke právo bolo spočiatku obyčajové. Neskôr, po konsolidácii štátnej organizácie (v druhej štvrtine 15. stor.) sa tvorba práva stala úlohou štátu, t.j. tlatoaniho (v Tenochtitlane, v Tezcoku, inde). Legislatívna činnosť štátu/tlatoque však sčasti nebola vydávaním nových právnych noriem, ale inkorporáciou starších právnych noriem. Výsledky legislatívnej činnosti boli rovnako ako výsledky ich realizácie (napr. zmluvy) alebo aplikácie (napr. súdne rozhodnutia) v každodennej právnej a administratívnej praxi v určitom rozsahu zaznamenávané písomne, t.j. aztéckym piktograficko-ideografickým písmom.

Postupné zliterárňovanie právnych noriem nebolo motivované primárne politicky, ako to bolo napr. v starovekých Aténach a Ríme. Prvotné spísania práva v Aténach (*Drakontove zákony*) a Ríme (*Leges duodecim tabularum*) boli podmienené nespokojnosťou radového obyvateľstva s monopolom elity týchto mestských štátov (*eupatridai*, *patricii*) na znalosť, resp. výklad a uplatňovanie dovtedy nespísaného práva. U Aztékov bola situácia iná: znalosť práva možno predpokladať nielen u elity – *pipiltin*, ale aj u ostatného obyvateľstva – *macehualtin* (pozri nižšie). To znamená, že v aztéckom prípade neboli právne normy zaznamenávané písomne s cieľom ich sprístupniť širokej verejnosti²⁵ v jednoznačnej – písanej forme. Písomná fixácia práva (resp. jeho niektorých častí) bola potrebná skôr z praktických dôvodov: písané právo zefektívňovalo fungovanie súdnictva²⁶ a celej štátnej správy. Z toho tiež

²² Napr. LEE, J. *Reexamining Nezahualcōyotl's Texcoco: Politics, Conquests, and Law*, s. 246-250. MENDIETA Y NÚÑEZ, L. *El derecho precolonial*. México : Editorial Porrúa 1992, s. 84.

²³ Napr. LEÓN-PORTILLA, M. – SILVA GALEANA, L. *Huehuetlahtolli. Testimonios de la antigua palabra*. México 1991, s. 148-149.

²⁴ SAHAGÚN, B. de. *Historia general de las cosas de la Nueva España, I*. Madrid : Dastin 2001, s. 610.

²⁵ Napr. MENDIETA Y NÚÑEZ, L. *El derecho precolonial*, s. 84.

²⁶ Tamtiež.

možno usúdiť, že právne normy boli publikované materiálne, ústnym vyhlásením.²⁷

Základnými formálnymi prameňmi aztéckeho práva boli (nepísané) *právne obyčaje* a (písané) *právne predpisy* (zákony). Ak pre konkrétny právny prípad neexistovala právna úprava, aztécki sudcovia ho riešili tak, ako by ho riešil „rozumný muž“. „Rozumného muža“ Aztékovia označovali výrazmi *qualliyyollo* = muž dobrého srdca, úprimný, bez dvojtvárnosti (falošnosti) a *nahuatlipiani* = čestný, spravodlivý a slušný muž riadiaci sa právom.²⁸ Ako vidieť, Aztékovia mali o „rozumnom mužovi“ istú predstavu, čo dovoľuje považovať koncepciu „rozumného muža“ za ďalší formálny prameň ich práva. Na druhej strane, aztécke chápanie charakterových vlastností „rozumného muža“ je natoľko všeobecné, že rozhodovanie sudcu na základe koncepcie „rozumného muža“ *de facto* muselo byť rozhodovaním na základe jeho voľnej úvahy. S takýmto intuitívno-racionálnym nachádzaním riešení individuálnych právnych prípadov súvisí vznik štvrtého formálneho prameňa aztéckeho práva, a to súdnych *precedensov*. Podľa *Florentského kódexu* (*Codex Florentinus*) aztécky sudca právo nielen aplikoval, ale ho aj tvoril.²⁹ Je teda zrejmé, že právo u Aztékov nebolo kreované výlučne „zhora“ – štátom, t.j. tlatoaním/zákonodarcom ako subjektom štátnej moci smerom k jej objektu – obyvateľstvu, ale sčasti aj „zdola“ – spoločnosťou, t.j. od obyvateľstva smerom k tlatoanimu/zákonodarcovi. Empirické riešenia právnych prípadov, ktoré sa stali *precedensmi*, totiž neboli (ako je zrejmé) vyjadrením *ex ante* vôle zákonodarcu. Povedané inými slovami, určitá časť aztéckeho práva nebola výsledkom legislatívnej činnosti štátu, ale normatívnym efektom sociálnej dynamiky formalizovaným súdnou praxou. Predovšetkým o tejto časti aztéckeho práva potom platí, že išlo o právo „nalepené“ na sociálnu realitu, ako to vystihol A. López Austin.³⁰

Ani jednu z foriem aztéckeho práva nie je v súčasnosti možné poznávať priamo, keďže sa nezachovali. Normy aztéckeho práva sú známe zo sekundárneho zdroja – z historických (písaných) prameňov,³¹ ktoré vznikli až po conquiste, v priebehu 16. stor. (po r. 1521) a prvej polovice 17. stor. Preto nie

²⁷ Takto boli vyhlásené napr. zákony tlatoaniho Tenochtitlanu Motecuhzomu I. DURÁN, D. *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme*, I., s. 267.

²⁸ OFFNER, J. A. *Law and Politics in Aztec Texcoco*, s. 69-71.

²⁹ Porovnaj: „The magistrate [is] a judge, a pronouncer of sentences, an establisher of ordinances, of statutes...” SAHAGUN, B. de. *Florentine Codex. General History of the Things of New Spain*. Book 10 – The People. Part XI. Santa Fe : The School of American Research and The University of Utah 1974, s. 15.

³⁰ LÓPEZ AUSTIN, A. *La Constitución Real de México-Tenochtitlan*, s. 14-15.

³¹ Pre poznanie aztéckeho práva majú však istý význam aj nepísané – ikonografické, archeologické, etnografické a lingvistické pramene.

je možné stanoviť, akú formu (obyčajovú, zákonnú a pod.) mala tá-ktorá norma v predšpanielskych časoch.

V súvislosti s pôsobením práva v aztéckej spoločnosti treba najskôr spomenúť, že zakotvovalo výraznú nerovnoprávnosť jej príslušníkov.³² V náboženskom ponímaní si boli všetci Aztékovia rovní: všetci boli *macehualtin*, t.j. ľuďmi stvorenými zásluhou určitého sebaobetovania sa bohov.³³ V reálnom dejinnom vývoji sa však vytvorila privilegovaná elita – *pipiltin*. Tento stav bol potrebné legitimizovať, na čo poslúžila doktrína božského pôvodu *pipiltin*: *pipiltin* boli – spolu s *tlatoque* – vyhlásení za potomkov legendárneho vládcu toltéckeho strediska *Tollan*, ktorý bol zasa považovaný za pozemského predstaviteľa boha *Quetzalcoatl*,³⁴ čo zvyšovalo ich prestíž a ospravedlňovalo ich nadradené postavenie v spoločnosti. Súčasťou tejto doktríny bolo aj presvedčenie, že *pipiltin* sú v podstatne väčšom rozsahu ako *macehualtin* obdarení nadprirodzenými silami, ktoré im dávajú právo vládnuť nad *macehualtin*, ale súčasne aj schopnosť správať sa v súlade s náročnými pravidlami správania a prekonávať pokušenie páchať zlé skutky. Preto ak sa *pilli* dopustil nejakého prehrešku, bolo to chápané ako mrhanie týmito vzácnymi silami, zasluhujúce si čo najprisnejšie potrestanie.³⁵ Praktickým dôsledkom tejto koncepcie bolo sprísnené trestanie páchatel'ov (niektorých) trestných činov patriacich k *pipiltin*.³⁶

Nerovnoprávnosť *macehualtin* a *pipiltin* zmierňoval zásluhový princíp nadobúdania prestížnych titulov, vojenských a civilných funkcií i niektorých osobných, majetkových a politických práv. Žiadny príslušník elity (*pilli*) nemohol zastávať vojenské či civilné funkcie bez toho, že by sa skôr nebol vyznamenal počas bojových výprav organizovaných aztéckym štátom.³⁷ Pritom možnosť určitého vzostupu v sociálnej hierarchii na základe osobných, najmä vojenských zásluh bola daná nielen *pipiltin* (pri ktorých je však obtiažné rozlíšiť práva, ktoré im patrili bez ďalšieho, a práva, ktoré mohli nadobudnúť, len ak mali zásluhy³⁸), ale aj *macehualtin*. Pravda, *macehualtin*, ktorým sa

³² Napr. VYŠNÝ, P. Rozvrstvenie aztéckej spoločnosti a jeho právne dimenzie. In *Historia et theoria iuris* 1, 2009, s. 63-79.

³³ LEÓN-PORTILLA, M. La filosofía náhuatl, s. 186.

³⁴ TRIGGER, B. G. *Understanding Early Civilizations. A Comparative Study*. Cambridge : Cambridge University Press 2003, s. 145.

³⁵ TRIGGER, B. G. *Understanding Early Civilizations*, s. 235.

³⁶ MARGADANT, G. F. *Introducción a la historia del derecho en México*. México: Editorial Esfinge 2006, s. 33.

³⁷ ZORITA, A. de. *Breve y Sumaria Relación de los Señores de la Nueva España*. México : UNAM 1963, s. 28.

³⁸ LÓPEZ AUSTIN, A. La Constitución Real de México Tenochtitlan, s. 57.

takto podarilo „vyšvihnúť“ na spoločenskom rebríčku, nikdy nedosiahli postavenie, ktoré by bolo v plnom rozsahu zodpovedalo postaveniu pipiltin.³⁹

Z prameňov poznania aztéckeho práva možno dedukovať, že právo sa u Aztékov vo všeobecnosti vyznačovalo vysokou efektivitou. Nepochybne tomu pomáhal strach z prísnych sankcií hroziacich za porušenie práva. V tejto súvislosti je napr. zaujímavé, ako Aztékovia zdôvodnili skutočnosť, že sa medzi nimi po conquiste značne rozšírilo klamanie: keď sa španielski kňazi pýtali aztéckych starcov, prečo ich súkmeňovci toľko klamú, starci odpovedali, že je to dôsledok zániku trestu za klamstvo, ktorý sa vraj v predšpanielskych časoch bežne ukladal.⁴⁰

Zabezpečenie dodržiavania práva istým zastrašovaním adresátov jeho noriem bolo súčasťou štátnej politiky, ako vidieť napr. z príhovoru, ktorý mal novozvolený tlatoani k obyvateľom Tenochtitlanu. V tejto reči tlatoani svojich poslucháčov dôrazne vystríha, že ak porušia právo, dosiahne ich trestajúca justícia, ktorú metaforicky prirovnáva k šelme nemilosrdne požierajúcej všetkých delikventov bez rozdielu, a zdôrazňuje, že kto sa raz tejto „šelme“ dostane do rúk, tomu už nikto nebude môcť pomôcť, ani sám tlatoani.⁴¹

Efektivite aztéckeho práva pomáhala tiež povinná výchova detí oboch pohlaví vo verejných školách, ktorej súčasťou bolo oboznamovanie vychovávaných s normami aztéckej spoločnosti.⁴²

Efektívnou bola aj aplikácia práva aztéckymi súdmi.⁴³ V Tezcoku sa (zrejme vo väčšej miere ako v Tenochtitlane) uplatňoval fenomén, ktorý J. A. Offner nazýva *legalizmom*.⁴⁴ V podstate išlo o to, že právne prípady sa riešili mechanickým a rigoróznym použitím príslušných noriem pozitívneho práva, čo teoreticky minimalizovalo arbitrárnosť rozhodnutí súdov.

Aztékovia nerozvinuli vlastnú právnu vedu (v zmysle systematickej teórie pozitívneho práva), z ich komplexného religiózno-filozofického systému, literatúry, osobitne rétorických foriem *huehuetlahtolli*, slovnej zásoby *nahuatli* a pod. však môžeme abstrahovať určité právne termíny i etické právno-filozofické tézy a koncepcie.

Objektívne právo ako celok sa označovalo výrazom *tenahuatilli*, jeho jednotlivé regulácie výrazom *nahuatilli*. Oba výrazy znamenajú pravidlo, pred-

³⁹ LÓPEZ AUSTIN, A. La Constitución Real de México Tenochtitlan, s. 56.

⁴⁰ ZORITA, A. de. Breve y Sumaria Relación de los señores de la Nueva España, s. 65.

⁴¹ SAHAGÚN, B. de. Historia general de las cosas de la Nueva España, I., s. 476.

⁴² HINZ, E. Das Aztekenreich: Soziale Gliederung und institutioneller Aufbau. In KÖHLER, U. (Hrsg.) *Altamerikanistik. Eine Einführung in die Hochkulturen Mittel- und Südamerikas*. Berlin : Dietrich Reimer Verlag 1990, s. 191-192.

⁴³ LÓPEZ AUSTIN, A. La Constitución Real de México-Tenochtitlan, s. 97-105.

⁴⁴ OFFNER, J. A. Law and Politics in Aztec Texcoco, s. 66-86.

pis, ústavu či zákon, ale aj nariadenie, príkaz či povinnosť.⁴⁵ Spravodlivosť sa označovala ako *tlamelahuacachiualiztli*. Toto slovo možno nie je autentické, je však zaujímavé tým, že zahŕňa výraz *tlamelahua* = ísť rovno/priamo,⁴⁶ z čoho možno usúdiť, že to, čo bolo spravodlivé (v súlade s právom), sa u Aztékov ponímalo ako niečo, čo je priame/rovné, resp. ako niečo, čo je opakom krivého. S rovnakým ponímaním spravodlivosti sa stretávame aj v iných jazykoch, resp. kultúrach sveta.

Je možné predpokladať, že tak ako bol pre Aztékov posvätným bohmi stvorený svet/ svetový poriadok,⁴⁷ tak boli v ich očiach posvätné aj nástroje slúžiace na jeho zachovanie, ku ktorým patrilo aj právo. Hypotézu sakrálneho charakteru aztéckeho práva podporuje napr. Durán, keď uvádza, že zákony tlatoaniho Motecuhzomu I. (vládol 1440 – 1469) mali na celú aztécku spoločnosť natoľko pozitívny efekt, že boli všeobecne považované skôr za dielo božské ako ľudské.⁴⁸ Sakralita práva bola daná aj osobou zákonodarcu: tlatoani síce nebol považovaný za boha,⁴⁹ avšak podľa presvedčenia Aztékov sídlili v jeho osobe vo výnimočnej miere božské sily,⁵⁰ ktoré viedli jeho konanie a posväcovali (t.j. legitimizovali) jeho diela, v tomto prípade zákony. Tlatoani bol považovaný aj za akéhosi hovorcu bohov, takže keď pri rôznych príležitostiach oboznamoval pipiltin a/alebo macehualtin s právom a vysvetľoval im ho,⁵¹ bolo to jeho poslucháčmi (teoreticky) chápané tak, že im oznamuje a vysvetľuje božiu vôľu.

⁴⁵ SIMÉON, R. *Diccionario de la lengua nahuatl o mexicana*. México : siglo xxi editores 1984, s. 305, s. 475.

⁴⁶ OFFNER, J. A. *Law and Politics in Aztec Texcoco*, s. 244.

⁴⁷ Ľudský svet a (prirodzené) zákonitosti, podľa ktorých fungoval, boli v očiach Aztékov posvätným svetovým poriadkom stvoreným bohmi. O jeho existencii sa hlásalo, že ho bohovia musia trvale udržiavať, pri čom im ľudia majú pomáhať, keďže pretrvanie svetového poriadku (t.j. zachovanie existencie sveta) je v ich záujme. Ľudia bohom „pomáhali“ najmä dodávaním nadprirodzených síl ako akejsi „výživy“ či „energie“. Tieto sily sa pre bohov získavali z telesných schránok ľudí, kde podľa presvedčenia Aztékov sídlili, ich rituálnou popravou. Obetovanie ľudí (zväčša išlo o vojnových zajatcov) bolo preto integrálnou súčasťou aztéckeho náboženského ceremonializmu.

⁴⁸ DURÁN, D. *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme*, I., s. 267.

⁴⁹ Napr. GRAULICH, M. *La royauté sacrée chez les aztèques de México*. In *Revista Española de Antropología Americana* 28, 1998, s. 99-117.

⁵⁰ Napr. BRUMFIEL, E. M. *The politics of high culture: issues of worth and rank*. In RICHARDS, J. – BUREN, M. van (eds.). *Order, legitimacy and wealth in ancient states*. Cambridge : Cambridge University Press 2000, s. 134.

⁵¹ Napr. HINZ, E. *Das Aztekenreich: Soziale Gliederung und institutioneller Aufbau*, s. 199-200.

Aztécke právo prispievalo k zachovaniu svetového poriadku = všeobecného Dobra⁵², a preto samo muselo byť „dobré“. „Dobrym“ typom ľudského správania tak mohlo byť iba správanie v úplnom súlade s právom. Jedine také správanie človeku umožňovalo prežiť relatívne spokojný a šťastný život, ako vidieť napr. z huehuetlahtolli koncipovaného ako výchovná reč otca k synovi. Otec v nej synovi farbisto vykresľuje tristný osud človeka, ktorý z vlastnej vôle prestal rešpektovať právo (t.j. božiu vôľu): takéhoto človeka nemôže minúť formálny trest, závažne potrestaný je však aj neformálne – vyčlenením zo spoločenstva: každý sa od neho odvracia, nikto sa oňho nestará a nikto mu nepomáha; prestáva byť plnohodnotnou osobou, jeho život stráca zmysel.⁵³

Právo teda v očiach Aztékov zásadne prispievalo k *bonum commune*. Na druhej strane, Aztékovia ho vnímali aj ako neúprosnú a nebezpečnú silu.⁵⁴ Žiadny delikvent jej (t.j. svojmu potrestaniu) nemohol uniknúť.⁵⁵ V aztéckom chápaní však táto sila znamenala isté riziko aj pre osoby, ktoré s ňou z vlastnej iniciatívy prišli do kontaktu (chceli sa právnou cestou niečoho domôcť, príp. z iného dôvodu), t.j. ktoré sa ocitli v spoločnosti tlatoaniho či pred súdom. Tieto osoby sa totiž z pohľadu Aztékov dostali do tesnej blízkosti „pasce“, ktorú tam na potenciálnych delikventov nastražila justícia. Veľmi ľahko (a nenávratne) do nej mohli spadnúť, ak si nedali pozor a dopustili sa nejakého prehrešku.⁵⁶ Táto predstava dokladá, že autorita štátnej moci a práva bola u Aztékov budovaná aj šírením určitého strachu z orgánov štátnej moci, resp. z elit spoločnosti a zo styku s nimi.

Aztécke nazeranie na právo je možné predstaviť aj priblížením všeobecných vzorov (ideálov) správania. Išlo vlastne o bazálne prirodzenoprávne či etické princípy, ktoré sa Aztékom odporúčalo dodržiavať ako predpoklad správneho života a ktoré sa premietali aj do sankcionovaných noriem pozitívneho práva. Z týchto abstraktných vzorov správania súčasne vyplýva, aké základné hodnoty právo presadzovalo a chránilo.

Hlavným princípom správania bol pozoruhodný imperatív aztéckej etiky *in qualli, in yectli* (in qualli = to, čo je [pre človeka] vhodné alebo to, čo [človeku] vyhovuje; in yectli = to, čo je správne). Tento imperatív dával každému jednotlivcovi možnosť konať to, čo subjektívne chcel, avšak súčasne mu pri-

⁵² Svet/svetový poriadok bol v aztéckom chápaní dielom bohov a protikladom, resp. prekonaním primordiálneho chaosu = všeobecného Zla. Ide o predstavu, s ktorou sa v tej či onej podobe možno stretnúť v mnohých archaických spoločnostiach. Pozri napr.: VÍTEK, T. – STARÝ, J. – ANTALÍK, D. (eds.). *Řád a chaos v archaických kulturách*. Praha : Herrmann & synové 2010.

⁵³ LEÓN-PORTILLA, M. – SILVA GALEANA, L. Huehuetlahtolli, s. 55-59, 83-85.

⁵⁴ OFFNER, J. A. Law and Politics in Aztec Texcoco, s. 243-244, 245.

⁵⁵ Napr. SAHAGÚN, B. de. Historia general de las cosas de la Nueva España, I, s. 599, 607.

⁵⁶ SAHAGÚN, B. de. Historia general de las cosas de la Nueva España, I, s. 600.

kazoval, aby jeho konanie bolo vždy aj objektívne správne, t.j. aby rešpektovalo rovnakú možnosť slobodného konania ostatných jednotlivcov, ako aj aztécky spoločenský poriadok.⁵⁷ Povedané inými slovami, každý človek mohol robiť to, čo mu prinášalo určitý prospech, ale iba v rozsahu, v ktorom to ešte nebolo na ujmu iných ľudí či spoločnosti. Iba takéto správanie bolo v aztéckej optike dobré, morálne či správne. Naproti tomu to, čo človeku neprinášalo žiadny prospech alebo mu prinášalo prospech na úkor iných ľudí či spoločnosti, bolo vnímané ako správanie zlé, nemorálne či nesprávne.

Ďalšie všeobecné vzory správania, ktoré sa konkretizovali v normách pozitívneho práva, sú obsiahnuté najmä v rôznych huehuetlahtolli. Na ilustráciu uvediem vzory správania odporúčané otcom synovi vo vyššie spomenutom huehuetlahtolli.⁵⁸ Otec v tejto reči svojmu synovi odporúča: byť skromným a zdržanlivým (ovládať svoje emócie), nevystatovať sa majetkom; obstarávať si živobytie poctivou prácou; byť poslušným k obom rodičom i k verejným autoritám; radiť sa s rodičmi o ženbe; starať sa o manželku a deti; rešpektovať všetkých ľudí (a preto sa napr. nevysmievať zo starých a chorých); nehovoriť neuvážene a bez dostatočnej znalosti veci; nemiešať sa do cudzích vecí, neohovárať, nešíriť klebety, nehádať sa a neštváť ľudí proti sebe; mať rešpekt k cudziemu vlastníctvu, nekradnúť; nedopúšťať sa cudzoložstva, nevyhľadávať prostitútky, nevenovať sa hazardným hrám a pod.

Záver

O aztéckom práve je v teoretickej rovine možné hovoriť ako o práve vo vlastnom zmysle (ako o „skutočnom práve“). Normy aztéckeho práva do značnej miery neboli zreteľne oddelené od noriem iných normatívnych systémov aztéckej spoločnosti, predovšetkým od morálnych a náboženských noriem. Územnú ani časovú pôsobnosť mnohých noriem aztéckeho práva nie je možné presne vymedziť.

Právotvorba bola u Aztékov (zrejme z väčšej časti) skôr inkorporáciou právnej tradície ako vytváraním vyslovene nových právnych úprav. Prameňmi aztéckeho práva vo formálnom zmysle boli: právna obyčaj, právny predpis, koncepcia „rozumného muža“ a súdny precedens.

Aztécke právo nepoznalo rovnosť osôb v právach a povinnostiach. Príslušníkom oboch hlavných spoločenských vrstiev (pipiltin a macehualtin) však umožňovalo istý vzostup v sociálnej hierarchii na základe ich (najmä vojenských) zásluh, čo pre osoby so zásluhami súčasne znamenalo zväčšenie okruhu nimi požívaných práv.

⁵⁷ LEÓN-PORTILLA, M. Toltecáyotl, s. 318-319.

⁵⁸ LEÓN-PORTILLA, M. – SILVA GALEANA, L. Huehuetlahtolli, s. 47-86.

Efektivita pôsobenia práva v aztéckej spoločnosti bola vysoká. Právo malo v očiach Aztékov sakrálny charakter, prispievalo k všeobecnému dobru, no bolo považované aj za neúprosnú a nebezpečnú silu. Obyvateľstvo právo dobre poznalo a značne rešpektovalo.

Do sankcionovaných noriem aztéckeho pozitívneho práva sa premietali určité ideové (filozofické) koncepcie i všeobecné vzory (ideály) správania (etické normy).

Recenzent: JUDr. Ján Puchovský, PhD., prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

VYŠNÝ, Peter.: Law among Aztecs. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*. Vol. 3, 2011, No. 6, p. 58-72.

Aztec law should be considered to be law in the proper sense of this word. The norms of Aztec law were not separated from those of other normative systems of the Aztec society (mainly from moral and religious norms) in a large extent. It is not possible to define the territorial and the temporal spheres of action of many Aztec legal norms exactly.

Among the Aztecs, the law-making was rather an incorporation of legal tradition than a creation of new legal norms. The formal sources of Aztec law were: legal custom, act legislative, concept of "reasonable man", and judicial precedent.

The equality of individual persons' rights and duties was unknown. On the other hand, Aztecs with merits (mainly military merits), belonging to both elite (pipiltin) and ordinary people (macehualtin), had possibility to ascend within the social hierarchy and to obtain certain rights.

The efficiency of Aztec law was great. Aztecs viewed their law as a sacral law, as an inexorable and dangerous force and as a set of useful prescripts that benefit society as a whole. All Aztecs were well acquainted with law and they strictly observed legal rules. The basis of Aztec positive law represented certain ideas (philosophical conceptions) as well as numerous general (ideal) models of behaviour (etical norms).

SYSTÉM ŠTÁTNYCH ORGÁNOV ŠPANIELSKA PODĽA ÚSTAVY Z CÁDIZU (1812)

JUDR. JÁN PUCHOVSKÝ, PhD.
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

Článok je venovaný problematike úpravy systému štátnych orgánov Španielska v španielskej liberálnej ústave z roku 1812, známej ako Ústava z Cádiz. Úvodná časť článku približuje proces vzniku tejto ústavy a princípy, na ktorých bola vybudovaná. Jadro článku tvoria časti venované úprave postavenia a právomoci štátnych orgánov Španielska v tejto ústave. Uvedená problematika je v článku rozdelená v súlade s členením Ústavy z Cádiz na charakteristiku postavenia a právomoci parlamentu (Kortesov), kráľa a jeho výkonného aparátu, orgánov súdnej moci a inštitúcií miestnej správy.

PUCHOVSKÝ, Ján. Systém štátnych orgánov Španielska podľa Ústavy z Cádiz (1812). In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 73-88.

Úvod

V marci budúceho roku si svetová a osobitne španielska právna veda pripomenie 200 rokov od prijatia asi najslávnejšej španielskej ústavy 19. storočia – tzv. Ústavy z Cádiz. Toto označenie dostala z toho dôvodu, že ju 19. marca 1812 promulgovali všeobecné a mimoriadne Kortesy Španielska na svojom zasadnutí v andalúzskom meste Cádiz, ktoré sa ako jediná časť európskeho teritória Španielska ubránilo okupácii vojskami francúzskeho cisára Napoleona. V Cádize sa vtedy zrodila jedna z najliberálnejších, najrozsiahljších a najvýznamnejších ústav Španielska. Bola to prvá španielska ústava prijatá v riadnom ústavodarnom procese poslancami reprezentujúcimi ľud Španielska, ktorý ich zvolil vo voľbách. Preto táto ústava na rozdiel od svojho predchodcu – Napoleonom oktrojovaného Štatútu z Bayonne (*Estatuto de Bayona*) odvodzuje ako prvá v španielskych dejinách svoj pôvod priamo od občanov. Ústava z Cádiz bola popri francúzskej ústave z roku 1791 a Ústave Spojených štátov amerických z roku 1787 jednou z prvých významných liberálnych ústav západného sveta a jej vplyv sa odrazil v ústavných textoch viacerých krajín, osobitne v iberoamerickej kultúrnej sfére (Portugalsko, Latinská Amerika). Liberálny charakter tejto španielskej ústavy dokladajú tak princípy, na ktorých bola vybudovaná a ktoré zakotvila, ako aj úprava postavenia, právomoci a vzájomných vzťahov štátnych orgánov Španielska. A práve na túto stránku ústavy z Cádiz – jej úpravu systému španielskych

štátnych orgánov sa zameriame v tomto článku. Článok tak priblíži čitateľom úpravu sústavy orgánov zákonodarnej, výkonnej aj súdnej moci, ako aj orgánov miestnej správy v tejto Magne Charte španielskeho liberalizmu začiatku 19. storočia.¹

1. Proces vzniku Ústavy z Cádiz a princípy, na ktorých bola vybudovaná

Ústava z Cádiz vznikla v búrlivom období napoleonských vojen, a to v priamej súvislosti s týmito udalosťami európskych dejín. Ich spúšťacím momentom sa stalo vypuknutie revolúcie vo Francúzsku v roku 1789. Španielsko, ktorého politiku v tomto období do značnej miery určoval obľúbenec kráľa Carlosa IV. (1788 – 1808) Manuel Godoy, sa spočiatku pridalo k protifrancúzskej koalícii a spolu s Veľkou Britániou a Rakúskom vyhlásilo revolučnému Francúzsku vojnu. Už v roku 1795 však nastal obrat v politike Španielska, keď uzavrelo s Francúzskom bazilejský mier a z oboch krajín sa stali spojenci. Toto spojenectvo pretrvalo aj po nástupe Napoleona Bonaparteho k moci vo Francúzsku a prejavilo sa okrem iného v známej námornej bitke pri Trafalgare, kde na strane francúzskeho cisára bojovalo aj Španielsko.² Spojenectvo oboch štátov sa čoskoro obrátilo proti menšiemu susedovi Španielska – Portugalsku, ktoré bolo od 17. storočia verným spojencom Anglicka. Španielska vláda (Godoy) a francúzska vláda (Napoleon) sa zmluvou z Fontaineblau (27. októbra 1807) dohodli na rozdelení Portugalska. V dôsledku toho vstúpila napoleonská armáda na Iberský polostrov, aby v spolupráci so španielskymi vojskami okupovala Portugalsko. Napoleonov „portugalský plán“ sa však čoskoro zmenil na „polostrovný“ plán.³ Napoleonove

¹ Pokiaľ ide o vedecké spracovanie problematiky Ústavy z Cádiz na Slovensku, nie je mi známe, že by jej bola dosiaľ venovaná pozornosť v slovenskej právnej vede. V oblasti historickej vedy sa téme uvedenej ústavy venovala interná doktorandka Katedry všeobecných dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave Mgr. Eva Beňová vo svojej štúdii *Španielska liberálna ústava z roku 1812*, ktorá vyšla v roku 2010 v zborníku *Konštitucionalizmus na prahu moderných dejín* (BENOVÁ, Eva. Španielska liberálna ústava z roku 1812. In BOBOKOVÁ, Jarmila et al. *Konštitucionalizmus na prahu moderných dejín*. Bratislava : Stimul, 2010. ISBN 978-80-8127-007-9, s. 49-64.). Autorka sa však v uvedenej štúdii zamerala viac na historické okolnosti vzniku a ďalších osudov Ústavy z Cádiz ako na právnohistorické aspekty uvedenej problematiky. Okrem toho autorka v uvedenom zborníku v sekcii Dokumenty (na s. 151-163) publikovala vlastný preklad vybraných ustanovení Ústavy z Cádiz.

² Porovnaj CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Druhé aktualizované vyd. Praha : Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-478-4, s. 104.

³ Porovnaj UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-117-4, s. 385.

vojská čoskoro obsadili rozsiahle časti Španielska.⁴ Udalosti potom nabrali dramatický spád. Aranjuezská vzbura zo 17. marca 1808 donútila kráľa Carlosa IV. abdikovať v prospech jeho syna Fernanda.⁵ Spolu s ním prišiel o moc i Godoy. Na trón nastúpil dvadsaťtriročný Fernando VII.⁶ Toho však ako panovníka neuznal Napoleon a Carlos IV. preto odvolal svoju abdikáciu.⁷ Napoleon potom pozval španielsku kráľovskú rodinu do Bayonne⁸, kde sa Carlos IV. aj Fernando VII. vzdali trónu a odovzdali sa pod „ochranu“ Napoleona, pričom sa usadili vo Francúzsku. Napoleon ponúkol španielsku korunu svojmu bratovi Louisovi, vládnucemu v Holandsku, ktorý ju odmietol, a potom ďalšiemu svojmu bratovi Josephovi, vládnucemu v Neapole a na Sicílii, ktorý ju akceptoval.⁹ Francúzsky cisár zvolal do Bayonne zhromaždenie 150 zástupcov španielskych stavov (šľachta, duchovenstvo a tretí stav¹⁰), provincií, univerzít a iných subjektov, ktorému prezentoval svoj návrh ústavy pre Španielsko. Zhromaždenie návrh upravilo a schválilo. Jeho text bol promulgovaný 6. júna 1808 a o dva dni neskôr naň prisahal Joseph Bonaparte.¹¹ Tento ústavný text vošiel do španielskych dejín pod názvom Štatút z Bayonne (*Estatuto de Bayona*), pričom viacerí španielski právni historici¹² mu nepriznávajú charakter ústavy, ale len udelenej (poskytnutej) listiny, resp. charty (*carta otorgada*), ktorý sa blíži nášmu pojmu oktrojovaná ústava s tým rozdielom, že spomínaní španielski autori nepoužívajú v tejto súvislosti pojem ústava. Uvedená tendencia súvisí s tým, že španielska právna veda považuje Štatút z Bayonne za text vnútený cudzou zahraničnou mocou.

Francúzska okupácia a vnútenie nového kráľa vyvolali v Španielsku vlnu odporu. Ľudové povstanie proti Napoleonovým vojskám, ktoré vypuklo ešte 2. mája 1808 v Madride, sa rýchlo rozšírilo na celú krajinu. V rôznych regiónoch, provinciách a okresoch sa spontánnym spôsobom vytvárali junty s cie-

⁴ TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*. Sexta edición. Madrid : Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid, 2009. ISBN 978-84-8481-104-6, s. 39.

⁵ TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 39.

⁶ Porovnaj UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*, s. 386.

⁷ TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 39.

⁸ Bayonne je mesto na juhu Francúzska v regióne Akvitánsko.

⁹ TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 40.

¹⁰ Slovné spojenie tretí stav som tu použil ako preklad španielskeho termínu *estado llano* (doslova „prostý stav“), označujúceho príslušníkov tretieho, neprivilegovaného stavu popri šľachte a duchovenstve.

¹¹ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 40.

¹² Napr. TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 70-73., TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*. 4.a edición. Madrid : Editorial Tecnos, 2010. ISBN 978-84-309-1006-9, s. 436.

lom riadiť odpor proti okupantom. Tieto junty pocitovali potrebu koordinovať svoje aktivity na centrálnej úrovni, a tak 25. septembra 1808 vznikla Najvyššia ústredná vládna junta (*Junta Suprema Central Gubernativa*), ktorá sídlila spočiatku v Aranjueze.¹³ Neskôr sa pred postupujúcimi inváznyimi vojskami stiahla do Sevilly a po jej páde do Cádizu.¹⁴ Hlavným cieľom Ústrednej junty bolo vedenie vojny s okupantmi, ale uvedomovala si aj potrebu reformy štátu.¹⁵ Ústredná junta iniciovala zvolanie Korteso¹⁶, ktoré by preskúmali vážnu situáciu krajiny, spôsobenú inváziou, a poskytli hlavným autoritám štátu návrh najpotrebnejších reforiem.¹⁷ Junta, ktorá bola neefektívna pre veľký počet členov, rozdelená osobnými rivalitami a rozštiepená z politických dôvodov, rezignovala na začiatku roku 1810 a odovzdala moc Regentskej rade (*Regencia*). Regentská rada tvorená piatimi členmi potom efektívnym spôsobom zvolala stretnutie Korteso¹⁸. Tieto všeobecné a mimoriadne Kortesy (*Cortes generales y extraordinarias*) boli zvolané na rokovanie do Cádizu. Pri ich zvolaní sa predpokladalo, že budú zložené z dvoch stavov – jedného ľudového a druhého „hodnotárskeho“ (preláti a šľachta).¹⁹ V lete 1810 sa konali voľby do Korteso²⁰ v provinciách neokupovaných Francúzmi. Prvý raz obyvateľstvo Španielska vyslalo na Kortesy svojich zástupcov, zvolených prostredníctvom hlasovania, na ktorom sa mohli zúčastniť všetci (muži – pozn. autora), ktorí mali viac ako 25 rokov s bydliskom a domom vo volebnom obvode. Keď voľba nebola možná, použilo sa losovanie na určenie poslancov náhradníkov. Napriek pôvodnej predstave sa Kortesy zišli v septembri 1810 organizované nie podľa stavov, ale ako jednokomorové ústavodarné zhromaždenie.²⁰

¹³ Porovnaj TOMÁS VILLARROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*. Duodécima edición. Madrid : Centro de Estudios Constitucionales, 1997. ISBN 84-259-0787-X, s. 11.

¹⁴ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 46.

¹⁵ TOMÁS VILLARROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 11.

¹⁶ Pojem Kortesy (*Cortes*) označoval v Španielsku od stredoveku stavovské zhromaždenie (snem).

¹⁷ GONZÁLEZ-ARES, José Agustín. *Las Constituciones de la España contemporánea*. Santiago de Compostela : Andavira Editora S.L., 2010. ISBN 978-84-8408-556-0, s. 33-34.

¹⁸ Porovnaj TOMÁS VILLARROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 12.

¹⁹ Porovnaj TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*, s. 437.

²⁰ Porovnaj TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*, s. 437.

Regentská rada sa 24. septembra 1810 vzdala svojich právomocí pred Kortesmi a tie sa ako prvý španielsky parlament v modernom zmysle tohto slova vyhlásili za reprezentantov suverenity národa²¹. Dekrét, prijatý Kortesmi v ten deň, bol veľmi dôležitý, pokiaľ ide o vymedzenie politicko-právneho postavenia Kortesov a niektorých princípov budúcej ústavy. Konštatuje sa v ňom: 1) legitímne ustanovenie všeobecných a mimoriadnych Kortesov, 2) že suverenita národa spočíva v Kortesoch, 3) že poslanci reprezentujú národ, 4) nulita abdikácie Fernanda VII. zo španielskeho trónu, pretože sa uskutočnila násilím a bez súhlasu španielskeho národa, 5) princíp del'by moci, pričom Kortesom patrí zákonodarná moc a Regentskej rade je dočasne zverená výkonná moc, 6) garantovanie poslaneckej imunity.²² V decembri 1810 Kortesy vymenovali komisiu pre redakciu návrhu ústavy.²³ Táto poslanecká komisia, poverená pripraviť návrh ústavy bez toho, že by dostala konkrétne inštrukcie, predložila prvé dve časti návrhu 18. augusta 1811 a o sedem dní neskôr sa začala diskusia o návrhu v pléne Kortesov. Tretia časť návrhu bola predložená 24. decembra 1811 a diskusia o ňom sa skončila 28. februára 1812. Napokon bola ústava promulgovaná na slávnostnom zasadnutí Kortesov 19. marca 1812.²⁴

Pokiaľ ide o charakter španielskej ústavy z roku 1812, viacerí španielski autori uvádzajú jej tri základné typické črty:

- 1) ide o ústavu, ktorá má svoj pôvod v ľude (*constitución de origen popular*), keďže bola prijatá ústavodarným zhromaždením zvoleným občanmi,
- 2) je to rozsiahla ústava – člení sa na 384 článkov a podrobne upravuje aj otázky, ktoré sú zvyčajne upravené v bežných zákonoch (napr. podrobná úprava volebného systému),

- 3) ide o rigidnú ústavu s veľmi náročným procesom jej novelizácie.²⁵

Ústava z Cádizu zakotvila niekoľko základných princípov, ktoré sú pre ňu charakteristické. Z hľadiska systému štátnych orgánov sú najvýznamnejšie z nich tri:

²¹ Španielska právnická literatúra nepoužíva v tomto kontexte pojem suverenita ľudu, ale termín národná suverenita (*soberanía nacional*), ktorý prekladám výrazom suverenita národa.

²² TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 46-47.

²³ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 47.

²⁴ Porovnaj TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*, s. 438.

²⁵ Porovnaj TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 12-13, CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*. Madrid : Editorial Universitas S.A., 1995. ISBN 84-7991-020-8, s. 66-68.

1) Princíp suverenity národa. Zakotvuje ho článok 3 Ústavy z Cádizu: „*Suverenita spočíva vo svojej podstate v národe, a preto tomu patrí právo ustanoviť svoje základné zákony.*“²⁶ To predstavuje prevratnú zmenu v porovnaní s dovtedajšou koncepciou, keď suverenita ako plná a najvyššia štátna moc bola atribútom fyzickej osoby – panovníka.²⁷

2) Princíp del'by moci. Jasne ho vymedzujú články 15, 16 a 17. Subjekty zákonodarnej moci charakterizuje čl. 15: „*Moc tvoriť zákony spočíva v Kortesoch s kráľom.*“²⁸ Výkonnú moc zveruje čl. 16 kráľovi: „*Moc vykonávať zákony spočíva v kráľovi.*“²⁹ Subjektov súdnej moci sa týka čl. 17: „*Moc aplikovať zákony v občianskoprávných a trestných veciach spočíva v súdoch ustanovených zákonom.*“³⁰ Podrobnejšie systém del'by moci vymedzujú ustanovenia ústavy upravujúce postavenie a právomoci jednotlivých orgánov zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, ktorých charakteristike sa budeme venovať v ďalších častiach tohto príspevku.

3) Nová koncepcia reprezentácie – reprezentatívny mandát. V starom režime³¹ poslanci reprezentovali stavy, ku ktorým patrili – duchovenstvo, šľachtu a meštianstvo. Boli dezinovani týmito stavmi, pričom boli viazaní inštrukciami, ktoré od nich dostali, teda boli podriadení imperatívne mu mandátu, ktorý ich zmenil len na hovorcov svojich voličov.³² Na rozdiel od toho, podľa Ústavy z Cádizu poslanci reprezentovali národ a nie časti, ktoré ho tvoria, ani obvody, za ktoré boli zvolení.³³ Vyjadrenie tohto princípu možno nájsť napr. v článku 27: „*Kortesy sú zhromaždením všetkých poslancov, ktorí reprezentujú národ, vymenovaných občanmi formou, ktorá sa uvedie.*“³⁴

²⁶ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 3. (Všetky citáty Ústavy z Cádizu v tomto článku sú zo zdroja: Constitución de Cádiz de 1812. In *Constituciones hispanoamericanas* [online]. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2000 [cit. 28.7.2011]. Dostupné na internete: <http://bib.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02438387547132507754491/p0000001.htm#I_1_>.)

²⁷ Porovnaj TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 14.

²⁸ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 15.

²⁹ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 16.

³⁰ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 17.

³¹ Termínom starý režim (*Antiguo Régimen*) označuje španielska právnohistorická literatúra obdobie španielskych dejín od konca stredoveku až do napoleonských vojen, teda obdobie ranonovovekého feudálneho štátu.

³² TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 15.

³³ Porovnaj TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 16.

³⁴ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 27.

2. Kortesy

Postavenie a právomoci Kortesosv – jediného zákonodarného zboru Španielska – upravuje Ústava z Cádizu vo svojom treťom titule nazvanom *O Kortesocho* (*De las Cortes*). Tento najrozsiahlejší titul ústavy zahŕňa články 27 až 167.

Definíciu Kortesosv obsahuje už citovaný článok 27, podľa ktorého sa považovali za zhromaždenie poslancov, reprezentujúcich národ. Spôsob voľby poslancov Kortesosv, ktorá je základným predpokladom na túto reprezentáciu, podrobne upravujú články 34 až 103. Ústava tak vlastne plnila aj funkciu volebného zákona. Základné zásady pre rovnomernú reprezentáciu obyvateľstva Španielska a jeho zámorských teritórií obsahujú články 28 až 33. Podľa článku 31 na každých 70 000 obyvateľov pripadá jeden poslanec, pričom v zmysle článku 28 sa to týka španielskeho obyvateľstva na oboch pologuliach.³⁵ Samotný volebný systém upravený v článkoch 34 až 103 bol pomerne komplikovaný, pričom bol rozdelený do štyroch fáz, ktoré sa mali postupne realizovať na úrovni farností, okresov a provincií. Zaujímavým faktom pri tom je, že aktívne volebné právo bolo v prvej fáze takmer všeobecné, keďže v nej volili všetci občania usadení a bývajúci v danej farnosti.³⁶ Tí volili voliteľov za svoju farnosť (*electores parroquiales*), nie však priamo, ale prostredníctvom osobitných voliteľov (*compromisarios*). Volitelia za farnosť zhromaždení v sídle okresu v druhej fáze volili voliteľov za okres (*electores de partido*). Napokon volitelia za okresy, zhromaždení v hlavnom meste provincie, volili poslancov.³⁷ Voľby všetkých poslancov Kortesosv sa mali konať každé dva roky.³⁸

Kortesy boli jednokomorovým parlamentom. Tvorcovia Ústavy z Cádizu sa rozhodli pre toto riešenie z obáv, že ak by šľachta a duchovenstvo prevládli v samostatnej komore Kortesosv, mohli by sa prostredníctvom nej postaviť proti liberálnej legislatíve buržoáznej dolnej komory.³⁹ Kortesy sa podľa článku 104 ústavy mali schádzať každoročne.⁴⁰ Zasadania Kortesosv každý rok mali trvať tri za sebou nasledujúce mesiace, počínajúc prvým marcovým

³⁵ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 28, čl. 31. Oboma pologulami sa tu myslí územie Španielska a územie jeho zámorských teritórií, najmä na americkom kontinente.

³⁶ Porovnaj TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. Manual de Historia del Derecho Español, s. 441.

³⁷ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 72-73.

³⁸ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 108.

³⁹ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. Constitucionalismo histórico español, s. 57.

⁴⁰ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 104.

dňom.⁴¹ Kortesy mohli predĺžiť svoje zasadanie o mesiac v dvoch prípadoch: na žiadosť kráľa alebo ak to uznali za potrebné rezolúciou prijatou dvojtretinovou väčšinou.⁴² Automatické zhromaždenie poslancov Kortesov na zasadania (teda bez zvolania týchto zasadnutí zo strany iného štátneho orgánu) a ich pevne stanovená dĺžka sa zdôvodňovali historickou skúsenosťou, keď panovníci zneužívali svoje právo zvolávať Kortesy na zasadanie, čo viedlo až k praxi vôbec ich nezvolávať. Ročná periodicita zasadnutí Kortesov sa považovala za účinný prostriedok na zabezpečenie dodržiavania ústavy a brzdenie vládných právomocí, ktoré patrili ku kráľovskej moci.⁴³ Kráľ nemohol Kortesy rozpustiť ani blokovat' ich činnosť. Priame kontakty medzi nimi ostali zredukované na minimum, keď kráľ otváral a uzatváral zasadnutia Kortesov, pričom vystúpil s prejavom.⁴⁴ V období medzi zasadaniami Kortesov fungoval osobitný orgán – Stály výbor Kortesov (*Diputación Permanente de Cortes*). Jeho siedmich členov vymenovali Kortesy pred ukončením svojho zasadania, pričom malo ísť o troch poslancov za európsku časť Španielska, troch zo zámoria a siedmy mal byť vylosovaný, pričom mohlo ísť o poslanca z Európy aj zo zámoria.⁴⁵ Hlavnou úlohou Stáleho výboru Kortesov bolo bdieť nad dodržiavaním ústavy a zákonov, pripraviť nasledujúce zasadanie Kortesov a zvolať mimoriadne Kortesy v prípadoch predpísaných ústavou.⁴⁶ Mimoriadne Kortesy pozostávali z tých istých poslancov ako riadne Kortesy, ktorých funkčné obdobie práve plynulo.⁴⁷ Stály výbor Kortesov ich mal zvolať v troch prípadoch:

- 1) Keby sa uvoľnila koruna,
 - 2) Keby kráľ nebol schopný vládnuť alebo by chcel abdikovať v prospech následníka,
 - 3) Keby ich za kritických okolností kráľ považoval za vhodné zvolať.⁴⁸
- Mimoriadne Kortesy mohli rokovať len o záležitostiach, pre ktoré boli zvolané.⁴⁹

Právomoci Kortesov boli podrobne upravené v článku 131. Pre sprehl'adenie výkladu ich možno rozdeliť na päť druhov:

⁴¹ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 106.

⁴² Constitución de Cádiz de 1812, čl. 107.

⁴³ Porovnaj TOMÁS VILLARROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 20.

⁴⁴ Porovnaj TOMÁS VILLARROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 20.

⁴⁵ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 157.

⁴⁶ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 160, TORRES DEL MORAL, Antonio. Constitucionalismo histórico español, s. 58.

⁴⁷ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 161.

⁴⁸ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 162.

⁴⁹ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 163.

1) Legislatívne právomoci. Kortesy patrilo právo zákonodarnej iniciatívy, schvaľovanie, interpretácia a derogácia zákonov.⁵⁰ Zákonodarná iniciatíva patrila poslancom Kortesov a kráľovi.⁵¹ Návrhy zákonov sa prerokúvali v troch čítaniach a na ich schválenie sa vyžadovala absolútna väčšina hlasov, pričom na hlasovaní sa musela zúčastniť nadpolovičná väčšina poslancov.⁵² Schválenie (sankcia) a promulgácia zákonov boli v kompetencii kráľa.⁵³ Jeho veto však nebolo absolútne, ale len suspenzívne. Ak Kortesy schválili v stanovenej lehote vetovaný návrh zákona po druhý aj tretí raz, jeho tretie schválenie malo rovnaké účinky ako kráľovská sankcia.⁵⁴

2) Protokolárne, interpretačné a volebné právomoci vo vzťahu ku korune. Medzi protokolárne patrilo, že Kortesy prijímali prísahu kráľa, princa Astúrie⁵⁵, Regentskej rady a verejné uznanie princa Astúrie. Ako interpretačná právomoc prislúchalo Kortesom právo rozriešiť akúkoľvek faktickú alebo právnu pochybnosť, týkajúcu sa následníctva na trón. K volebným právomociam patrilo právo voliť Regentskú radu alebo regenta a vymenovať poručníka maloletému kráľovi.⁵⁶

3) Rozpočtové (a menové) právomoci. Kortesy stanovovali výdavky verejnej správy, určovali každoročne dane a poplatky, schvaľovali rozdelenie príspevkov medzi provincie a určovali hodnotu, hmotnosť, obsah kovu, typ a názov mincí.⁵⁷

4) Právomoci v oblasti vzdelávania. Kortesy upravovali prostredníctvom plánov a štatútov predmet (obsah) verejného vzdelávania.⁵⁸

5) Právomoci vo sfére občianskych slobôd. Kortesy mali podľa ústavy povinnosť chrániť slobodu tlače.⁵⁹

⁵⁰ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 131.

⁵¹ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 75.

⁵² Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 133-139.

⁵³ CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 75.

⁵⁴ Porovnaj TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. Breve historia del constitucionalismo español, s. 23.

⁵⁵ Astúria je jeden z regiónov Španielska. Termín princ Astúrie (*Príncipe de Asturias*) bol (a dodnes je) titulom španielskeho následníka trónu (korunného princa).

⁵⁶ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 76.

⁵⁷ CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 76.

⁵⁸ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 370.

⁵⁹ CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. Constitucionalismo Histórico de España, s. 76.

3. Kráľ a ďalšie ústredné orgány výkonnej moci

Status hlavy štátu – španielskeho kráľa je upravený v štvrtom titule Ústavy z Cádiz z názvom O kráľovi (*Del Rey*), tvorenom článkami 168 až 241.

Ústava z Cádiz zachovala v španielsku dedičnú monarchiu. Úrad španielskeho kráľa sa mal podľa nej dediť na základe princípu primogenitúry, pričom trón mohli zdediť len legitímni potomkovia mužského aj ženského pohlavia.⁶⁰ Prednosť pri následníctve na trón mali muži pred ženami a starší pred mladšími.⁶¹ Ústava z Cádiz riešila aj otázku aktuálneho monarchu. Článok 179 výslovne stanovoval, že španielskym kráľom je Fernando VII. Bourbonský.⁶²

Postavenie panovníka charakterizoval článok 168 slovami: „*Osoba kráľa je posvätná a nedotknuteľná a nie je podriadená zodpovednosti*“.⁶³ Kráľ je v článku 169 označený ako katolícke veličenstvo (*Majestad Católica*).⁶⁴ Článok 170 zveroval kráľovi výkonnú moc: „*Moc vykonávať zákony spočíva výlučne v kráľovi a jeho autorita sa rozširuje na všetko, čo vedie k zachovaniu verejného poriadku vnútri a bezpečnosti štátu vonku v súlade s ústavou a zákonmi*“.⁶⁵ Ako nositeľovi výkonnej moci mali kráľovi pomáhať ministri označení termínmi štátni tajomníci (*Secretarios de Estado*) a výkonní tajomníci (*Secretarios del Despacho*), vymenovávaní a odvolávaní monarchom podľa jeho voľnej úvahy.⁶⁶ Všetky rozhodnutia kráľa museli byť podľa článku 225 podpísané výkonným tajomníkom, do ktorého kompetencie patrila daná záležitosť, pričom žiadny súd ani verejný činiteľ nemal dať splniť rozhodnutie panovníka, ktoré by nespĺňalo túto náležitosť.⁶⁷ Výkonných tajomníkov bolo sedem, pričom spravovali sedem rezortov vymenovaných v článku 222 ústavy a boli zodpovední pred Kortesmi za rozhodnutia, ktoré schválili v rozpore s ústavou.⁶⁸ Nešlo však o politickú, ale o trestnoprávnú zodpovednosť.⁶⁹ Štátni tajomníci netvorili vládu ako kolegiálny orgán.⁷⁰ Po-

⁶⁰ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 174.

⁶¹ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 176.

⁶² Constitución de Cádiz de 1812, čl. 179.

⁶³ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 168.

⁶⁴ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 169.

⁶⁵ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 170.

⁶⁶ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 77, TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 25.

⁶⁷ TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 24.

⁶⁸ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 77.

⁶⁹ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 61.

radným orgánom kráľa bola Štátna rada (*Consejo de Estado*), zložená zo štyridsiatich členov, ktorú panovník vymenoval na návrh Kortesov.⁷¹

Právomoci kráľa sú podrobne vymenované v článku 171 ústavy. Môžeme ich rozdeliť na niekoľko skupín:

1) Legislatívne právomoci. Patria k nim už spomenuté právo zákonodarnej iniciatívy a právo kráľa schváliť (sankcionovať) a promulgovat' zákony.⁷²

2) Právo vydávať vykonávacie predpisy. Kráľ mal právo vydávať dekréty, nariadenia, inštrukcie, ktoré považoval za vhodné na vykonanie zákonov.⁷³

3) Politicko-administratívne právomoci. Kráľ udeľoval civilné a vojenské úrady, mal právo prezentácie biskupov a cirkevných benefícií, udeľoval počty a vyznamenania, mal právo udeľovať milosť a slobodne vymenúval a odvolával štátnych tajomníkov a výkonných tajomníkov (ministrov).⁷⁴

4) Právomoci v oblasti súdnictva. Podľa článku 171 ústavy mal kráľ „*dbať, aby sa v celom kráľovstve vykonávala rýchlo a úplne spravodlivosť*“ a patrilo mu tiež právo vymenúvať na návrh Štátnej rady úradníkov všetkých civilných aj trestných súdov.⁷⁵

5) Právomoci v oblasti vojenstva a zahraničných vecí. Panovník mal právo veliť vojskám, vymenúvať generálov, disponovať ozbrojenými silami, vyhlasovať vojnu, uzatvárať a ratifikovať mier, pričom bol následne povinný poskytnúť Kortesom zdokumentovanú správu. K jeho právomociam v tejto sfére tiež patrilo riadiť diplomatické a obchodné styky s inými krajinami, vymenúvať vyslancov, ministrov⁷⁶ a konzulov.⁷⁷

Protiváhu právomocí panovníka tvorili ich obmedzenia, ktoré boli ustanovené v článku 172 ústavy. K najdôležitejším z nich možno zaradiť nasledujúce limitácie právomocí hlavy štátu:

1) Nemohol zabrániť zasadaniu Kortesov, pozastaviť ich činnosť ani ich rozpustiť.

2) Nemohol sa vzdialiť z kráľovstva bez súhlasu Kortesov.

⁷⁰ TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 61.

⁷¹ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 77.

⁷² Constitución de Cádiz de 1812, čl. 171.

⁷³ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 171.

⁷⁴ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 77.

⁷⁵ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 171.

⁷⁶ V tomto prípade ide pravdepodobne o označenie kategórie diplomatov. Ministrov v našom slova zmysle označovala Ústava z Cádizu už spomenutými termínmi štátni tajomníci (*Secretarios de Estado*) a výkonní tajomníci (*Secretarios del Despacho*).

⁷⁷ Porovnaj CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 78.

3) Nemohol scudziť kráľovský úrad ani žiadnu zo svojich prerogatív bez súhlasu Kortosov.

4) Nemohol scudziť, postúpiť ani vymeniť žiadnu časť teritória štátu.

5) Nemohol uzavrieť žiadne ofenzívne spojenectvo ani žiadnu osobitnú obchodnú zmluvu s nijakou zahraničnou mocnosťou bez súhlasu Kortosov.

6) Nemohol sa zaviazat' žiadnou zmluvou poskytnúť pomoc zahraničnej mocnosti bez súhlasu Kortosov.

7) Nemohol postúpiť ani scudziť národný majetok bez súhlasu Kortosov.

8) Nemohol určovať dane.

9) Nemohol svojvoľne zasahovať do súkromného vlastníctva svojich poddaných.

10) Nemohol žiadneho občana zbaviť slobody ani mu sám udeľovať tresty.⁷⁸

Určitú ústavnú limitáciu moci panovníka predstavovala aj prísaha, ktorú musel podľa článku 173 zložiť pred Kortesmi pri nástupe na trón, a ak by bol neplnoletý, tak keď začal vládnuť kráľovstvu. Ako „kráľ Španielska z milosti Božej a Ústavy španielskej monarchie“ sa v nej mal zaviazat' chrániť a zachovať katolícke náboženstvo, chrániť ústavu a zákony, nescudziť, nepostúpiť ani nerozdeliť žiadnu časť kráľovstva, nepožadovať žiadne dávky, ktoré by nestanovili Kortesy, rešpektovať súkromné vlastníctvo, politickú slobodu národa, ako aj osobnú slobodu každého jednotlivca s tým, že ak by svojimi rozhodnutiami túto prísahu porušil, nemali byť uposlúchnuté a mali sa považovať za za nultné.⁷⁹

Vidíme teda, že postavenie panovníka podľa Ústavy z Cádizu sa výrazne odlišovalo od jeho pozície absolutistického monarchu v starom režime a obdobie platnosti cádzskej ústavy môžeme napriek krátkodobému dočasnemu návratu absolutizmu považovať za začiatok obdobia konštitučnej monarchie v Španielsku.

4. Súdna moc

Problematicu súdnej moci upravili tvorcovia Ústavy z Cádizu v jej piatom titule nazvanom O súdoch a výkone súdnictva v občianskoprávných a trestných veciach (*De los tribunales y de la Administración de Justicia en lo civil y criminal*), pozostávajúcom z článkov 242 až 308.

Výkon súdnictva sa podľa cádzskej ústavy riadil nasledujúcimi princípmi:

⁷⁸ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 172; CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*, s. 78.

⁷⁹ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 173.

1) Princíp výlučnosti súdnej funkcie. Moc aplikovať zákony v občianskoprávných a trestných veciach patrila podľa článku 242 ústavy výlučne súdom.⁸⁰ Kortesy ani kráľ nesmeli vykonávať v žiadnom prípade súdne funkcie.⁸¹ Súdny nemohli vykonávať inú činnosť ako súdiť a zabezpečovať výkon súdnych rozhodnutí.⁸² Súdiť mohli len súdy ustanovené zákonom, v žiadnom prípade nie komisie.⁸³

2) Princíp jednoty práva. V občianskoprávných aj trestnoprávných záležitostiach mala pre všetky vrstvy obyvateľstva platiť jednotná legislatíva (*fuero*).⁸⁴ Výnimku mala tvoriť osobitná legislatíva pre cirkevné⁸⁵ a vojenské osoby⁸⁶.

3) Neodvolateľnosť sudcov a súdnych úradníkov. Tí nemohli byť odvolaní zo svojich postov, iba ak na základe právne preskúmaného a rozsúdeného dôvodu. Nesmeli byť ani suspendovaní s výnimkou prípadu legálne podaného obvinenia voči nim.⁸⁷

4) Zodpovednosť sudcov a súdnych úradníkov. Každé nedodržanie zákonov upravujúcich proces v občianskoprávných alebo trestných veciach malo mať za následok osobnú zodpovednosť sudcov, ktorí sa ho dopustili.⁸⁸

Súdny systém sa mal skladať z troch inštancií: prvoinstančných súdov, audiencií a Najvyššieho súdu (*Supremo Tribunal de Justicia*).⁸⁹ Ich postavenie a právomoci upravovala ústava v ustanoveniach svojho piateho titulu.

Ústavné súdnictvo zverovala ústava Kortosom. Podľa článku 372 mali Kortesy posúdiť porušenia ústavy, ktoré im boli oznámené, a prijať zodpovedajúce opatrenia, ako aj uplatniť zodpovednosť voči tým, čo ústavu porušili.⁹⁰

5. Miestna správa

Úpravu organizácie miestnej správy obsahuje šiesty titul Ústavy z Cádizu nazvaný O vnútornej vláde provincií a obcí (*Del Gobierno interior de las*

⁸⁰ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 242.

⁸¹ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 243.

⁸² Constitución de Cádiz de 1812, čl. 245.

⁸³ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 247.

⁸⁴ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 248.

⁸⁵ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 249.

⁸⁶ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 250.

⁸⁷ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 252.

⁸⁸ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 254.

⁸⁹ Porovnaj GONZÁLEZ-ARES, José Agustín. Las Constituciones de la España contemporánea, s. 42.

⁹⁰ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. Constitucionalismo histórico español, s. 62.

Provincias y de los Pueblos), pozostávajúci z článkov 309 až 337. Samospráva obcí bola zverená mestským/obecným úradom (*ayuntamientos*), zloženým zo starostu (*alcalde*), niekoľkých regidorov⁹¹ (*regidores*) a prokurátora syndika (*procurador síndico*).⁹² Všetky spomenuté funkcie sa mali obsadzovať voľbami⁹³, pričom ich funkčné obdobie bolo jednoročné.⁹⁴ Do uvedených funkcií nebolo možné zvoliť tie isté osoby skôr, než uplynuli dva roky od konca ich funkčného obdobia.⁹⁵ Provincie mali mať na rozdiel od obcí dva druhy správy. Jedným bola politická správa, ktorú mal vykonávať najvyšší predstaviteľ (*jefe superior*), vymenovaný kráľom, a druhým ekonomická správa, zverená volenému provinčnému výboru (*diputación provincial*).⁹⁶

Záver

Ústava z Cádizu platila v Španielsku po svojom prijatí počas troch pomerne krátkych období. Prvým z nich bolo obdobie od jej promulgovania 19. marca 1812 do 4. mája 1814, keď kráľ Fernando VII. po svojom návrate do Španielska vydal dekrét, prostredníctvom ktorého sa rozhodol obnoviť v krajine stav pred francúzskej invázie, teda absolutizmus. Kráľ v dekréte vyhlásil cádziskú ústavu aj dekréty Kortosov za „nulitné, bez hodnoty a účinku, teraz aj v akomkoľvek čase ako keby nikdy k takým aktom nedošlo“.⁹⁷ V rokoch 1814 – 1820 zaviedol Fernando VII. v Španielsku tvrdý absolutistický režim. K obnoveniu platnosti liberálnej cádziskej ústavy došlo 10. marca 1820 manifestom Fernanda VII., ktorý prijal v dôsledku zmenených vnútropolitických okolností po víťazstve povstania liberálov pod vedením plukovníka Rafaela del Riego. Začalo sa tak tzv. liberálne trojročie (*trienio liberal*), ktoré ukončila v roku 1823 invázia francúzskych vojsk, vyslaných na pomoc Fernandovi VII. Platnosť Ústavy z Cádizu sa skončila 1. októbra 1823. Fernando VII. ju už po druhý raz vyhlásil za nulitnú a obnovil absolutizmus.⁹⁸ Po tretí a posledný raz bola obnovená platnosť cádziskej ústavy 13. augusta 1836 za vlády regentky Marie Cristiny Bourbonskej – vdovy po Fernandovi VII., ktorá

⁹¹ Regidor je španielske označenie člena zastupiteľstva mesta alebo obce. Ide o pojem zaužívaný v hispanistickej a iberoamerikanistickej literatúre.

⁹² Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 309.

⁹³ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 312.

⁹⁴ Constitución de Cádiz de 1812, čl. 313.

⁹⁵ Porovnaj Constitución de Cádiz de 1812, čl. 316.

⁹⁶ Porovnaj GONZÁLEZ-ARES, José Agustín. *Las Constituciones de la España contemporánea*, s. 42.

⁹⁷ TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*, s. 27.

⁹⁸ Porovnaj TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*, s. 68.

vládla za svoju nedospelú dcéru – kráľovnú Isabel II. Ústava platila necelý rok – do 18. júna 1837, keď bola promulgovaná nová španielska ústava.⁹⁹

Napriek krátkosti obdobia, keď bola cádziská ústava základným zákonom Španielska, má v právnych dejinách tejto krajiny významné, by možno povedať čestné miesto. Bola to prvá španielska ústava prijatá volenými zástupcami občanov a napriek krátkodobému obnoveniu absolutizmu možno skonštatovať, že skoncovala s obdobím tzv. starého režimu (*Antiguo Régimen*) v Španielsku. Čo nového priniesla táto ústava do systému štátnych orgánov španielskeho kráľovstva? Popri celkom novej koncepcii suverenity (suverenita národa namiesto suverenity panovníka) to bolo konštruovanie vzťahov najvyšších štátnych orgánov na základe zásady del'by moci, garancie nezávislosti Kortosov od panovníka a výkonnej moci, podriadenie kráľa ústave, ako aj zakotvenie nezávislosti súdov, ktoré sa stali výlučnými nositeľmi súdnej moci (s výnimkou ústavného súdnictva zvereného Kortosom). Tieto na vtedajšie španielske pomery prevratné demokratizačné zmeny spolu so zakotvením základných práv a slobôd v cádziskej ústave sú spolu so spôsobom jej prijatia základným dôvodom, pre ktorý má tento ústavný dokument také významné miesto v dejinách španielskeho konštitucionalizmu. A vzhľadom na to, že Ústava z Cádizú bola modelom pri tvorbe portugalskej ústavy z roku 1822, ako aj vzhľadom na jej vplyv na niektoré ústavné dokumenty nezávislých štátov Latinskej Ameriky¹⁰⁰ možno povedať, že sa táto – na budúci rok jubilujúca – španielska ústava zaradila k dôležitým dokumentom ústavných dejín celého iberoamerického kultúrneho priestoru.

Zoznam bibliografických odkazov

CAVERO LATAILLADE, Iñigo – ZAMORA RODRÍGUEZ, Tomás. *Constitucionalismo Histórico de España*. Madrid : Editorial Universitas S.A., 1995. ISBN 84-7991-020-8.

Constitución de Cádiz de 1812. In *Constituciones hispanoamericanas* [online]. Alicante : Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2000 [cit. 28.7.2011]. Dostupné na internete: http://bib.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02438387547132507754491/p0000001.htm#I_1_>.

⁹⁹ Porovnaj TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*, s. 442.

¹⁰⁰ Okrem toho treba v tejto súvislosti upozorniť aj na skutočnosť, že Ústava z Cádizú platila nielen v samotnom Španielsku, ale aj na územiach tých latinskoamerických a ďalších zámorských kolónií, ktoré boli v troch obdobiach jej platnosti pod španielskou nadvládou.

- GONZÁLEZ-ARES, José Agustín. *Las Constituciones de la España contemporánea*. Santiago de Compostela : Andavira Editora S.L., 2010. ISBN 978-84-8408-556-0.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Druhé, aktualizované vyd. Praha : Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-478-4.
- TOMÁS VILLAROYA, Joaquín. *Breve historia del constitucionalismo español*. Duodécima edición. Madrid : Centro de Estudios Constitucionales, 1997. ISBN 84-259-0787-X.
- TOMÁS Y VALIENTE, Francisco. *Manual de Historia del Derecho Español*. 4.a edición. Madrid : Editorial Tecnos, 2010. ISBN 978-84-309-1006-9.
- TORRES DEL MORAL, Antonio. *Constitucionalismo histórico español*. Sexta edición. Madrid : Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid, 2009. ISBN 978-84-8481-104-6.
- UBIETO ARTETA, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-117-4.

Recenzent: doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD., prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

PUCHOVSKÝ, Ján. System of state institutions of Spain according to Constitution of Cádiz (1812). In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 73-88.

Spanish liberal constitution of 1812, which is called according to the place of its creation as Constitution of Cádiz was promulgated by General and Extraordinary Cortes of Spain on its session in Andalusian city Cádiz. It has been the first Spanish constitution adopted in ordinary constituent process by deputies representing Spanish nation, which elected them in elections. This constitution derived therefore its origin as first one in Spanish history directly from citizens. Constitution of Cádiz was based on the principles of sovereignty of nation and separation of powers. The principle of separation of powers was consistently applied in it by regulation of status and powers of state institutions of Spain. The unicameral Cortes were the legislative body. The Constitution gave to the Cortes important guarantees of their independence from monarch and other institutions of executive power. The executive power was given by Constitution to the King, who executed it with help of ministers and State Council. The judicial power was given exclusively to tribunals with exception of constitutional justice, which belonged among the powers of Cortes. The Constitution guaranteed the existence of elected self-governing institutions on the level of municipal and partially also of provincial administration. The Constitution of Cádiz can be ranked among the important documents of constitutional history of Ibero-American cultural region.

K PROBLEMATIKE DEFINOVANIA VLASTNÍCKEHO PRÁVA

MGR. MATEJ MLKVÝ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na problémy tradičnej koncepcie vlastného práva ako absolútneho subjektívneho práva, ktoré sa najviac prejavujú pri snahe o jeho vymedzenie. Na podklade historického vývoja v českých a slovenských podmienkach príspevok mapuje dva základné metodologické prístupy k vymedzeniu vlastníctva ako abstraktného a ako typového pojmu. Pozornosť je venovaná aj dvom prevládajúcim právnym konštrukciám vlastného práva, ktoré v klasifikácii právnej vedy predstavujú mocenskú a sociologickú teóriu.

MLKVÝ, MATEJ. K problematike definovania vlastného práva. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 89-100.

Úvod

Máloktorý právny inštitút civilného práva sa tak vzpiera definícii ako inštitút vlastného práva. Pravdepodobne prvotná myšlienková asociácia právnika z kontinentálnej jurisdikcie pri pojme „vlastnícke právo“ je jeho znak absolútosti, teda že ide o subjektívne právo vynútiteľné proti komukoľvek. Niektorí ho môžu dokonca považovať za prototyp absolútneho subjektívneho práva. Takéto chápanie pojmu je však len fiktívnou právnou konštrukciou vlastnou pre kontinentálne právne systémy. V nasledujúcom texte načrtujeme niektoré problémy s touto konštrukciou, ktoré sa naplno prejavujú pri snahe o vymedzenie pojmu.

Koncepciu vlastného práva ako absolútneho subjektívneho práva spochybňuje na filozofickej báze už Immanuel Kant. V Kantovej filozofii subjektívne práva nie sú hmotné empirické entity (*possessio phenomenon*), ale len veci samy osebe (*possessio noumenon*). Práva ako noumenon nie sú na rozdiel od fenomenonu zmyslovo poznateľné, ale len rozumovo. Keďže sa však práva viažu na fenomenony vonkajšieho sveta, nastoľuje sa nám otázka, akým mechanizmom môžeme internalizovať niečo, čo je svojou povahou externé. Kant na túto otázku odpovedá tým, že je nutné prijať koncepciu vlastníctva, t.j. že určitá vec niekomu patrí. Aké podmienky však treba splniť na to, aby sme mohli tvrdiť, že vec niekomu patrí? Jednotlivec môže jednostranne vyhlásiť, že vec patrí jemu, no toto vyhlásenie internalizuje vec len vo vzťahu k nemu. Vo vzťahu k ostatným členom spoločenstva, ktorých práva k danej veci sú týmto vyhlásením negované, ostáva vzťah jednotlivca

k tejto veci len jednoduchou fyzickou detenciou, pokiaľ takéto vyhlásenie nie je spoločensky autorizované. Autorizáciou nadobudne vyhlásenie kvalitatívne odlišný charakter, keďže všetci ostatní členovia sú povinní takéto vyhlásenie akceptovať.¹ Vlastníctvo k veci je teda v Kantovej filozofii odvodené od spoločenskej autorizácie a závisí len od spoločnosti, ako vlastnícke právo upraví, aké budú jeho subjekty, objekt, obsah, a teda aj obmedzenia. Absolútne či dokonca zvrchované právo vo význame nezávislého práva od práv iných osôb teda vlastnícke právo v skutočnosti nie je, lebo je závislé minimálne od sankcionovania spoločenstvom, do ktorého vlastník patrí.

Stále možno argumentovať, že vlastnícke právo napriek tomu, že nie je absolútne vo vzťahu k spoločenstvu, resp. k štátu, je potrebné vymedziť ako absolútne vo vzťahu vlastníka k iným súkromnoprávnym subjektom. Takáto koncepcia je nesporne odvodená z rímskoprávneho základu moderného súkromného práva. Dostatočne ilustrujúcim príkladom je najsilnejší a najúčinnnejší prostriedok ochrany vlastníckeho práva (kviritského vlastníctva) známy rímskemu právu – reivindikačná žaloba. Podľa tejto žaloby sa tvrdilo vlastnícke právo podľa civilného práva žalobcu (aktívne legitimovaný bol kviritský vlastník), pričom žalovaný, ktorý sa v intencii žaloby nespomína (uvedený je len v žalobnej kondemnácii), takúto povinnosť nemá.² Absencia žalovaného v intencii žaloby dokazuje, že vlastník tvrdil svoje vlastnícke právo *erga omnes*.

Ochranu vlastníctva k veci však nemusíme nevyhnutne zabezpečiť pomocou vlastníckeho práva ako absolútneho práva, ktoré sa môže dokonca javiť ako problematické.³ Jurisdikcie common law aplikujú model relatívnych vecnoprávných oprávnení, v ktorom nie je predmetom dokazovania vlastníctvo, ale len oprávnená držba. Tento systém je podobne ako naša forma posesórnej ochrany držby založený na žalobách z lepšieho práva (*maius ius*). Držiteľ veci v common law nemôže tvrdiť, že má výlučné právne panstvo nad vecou, môže len tvrdiť, že jeho právo k držbe (*right to possession*), ktoré common

¹ BROMLEY, D. Property rights: Locke, Kant, Pierce and the Logic of Volitional Pragmatism. In JACOBS, H. *Private Property in the 21st Century. The Future of an American Ideal*. Northampton : Edward Elgar Publishing, 2004, s. 21.

² Žalobná formula reivindikačnej žaloby znela: *Ak sa ukáže, že vec (presne označenie), o ktorú je spor, je kviritským vlastníctvom Aula Ageria, a ak nebude vrátená, akú bude mať cenu, na takúto sumu peňazí, sudca, odsúd' Numeria Negidia v prospech Aula Ageria; ak sa to nepreukáže, oslobod' ho!* [Si paret rem (označenie veci) qua de agitur ex iure Quiritium Auli Agerii esse neque ea res restituetur, quanti ea res erit, tantam pecuniam iudex Numerium Negidium Aulo Agerio condemna; si non paret, absolve!]. REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo*. Tretie doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 135-136.

³ Petitórna forma ochrany v reivindikačnej žalobe kladie na vlastníka veci dôkazné bremeno preukázania vlastníckeho práva k žalovanej veci.

law označuje ako titul (*title*), je silnejšie ako právo iných osôb. Toto právo môže vzniknúť aj jednoduchým uchopením sa držby či detenciou veci. Logickým dôsledkom systému viacerých relatívnych práv k držbe konkrétnej veci je gradácia držobných titulov, pri ktorej rozhodujúcim kritériom je prednosť v čase a nie oprávnenosť držby, ako je to v našich podmienkach.⁴ Nikto teda nemusí preukázať v súdnom spore vlastníctvo voči všetkým, postačí, ak prostredníctvom vecnej žaloby preukáže právo staršie, ako je právo odporcu.⁵ Keďže pojmy vlastník a vlastníctvo nie sú v jurisdikciách common law nutné na zabezpečenie vecnoprávneho oprávnenia k veci voči tretej osobe, možno vyvodiť záver, že samotná koncepcia vlastníctva (*ownership*) je vo vecnom, resp. majetkovom práve (*law of property*) common law nepotrebná a nadbytočná.⁶

Z uvedeného je zrejmé, že koncepcia vlastníckeho práva je právna konštrukcia, ktorá nie je nevyhnutná na zabezpečenie ochrany vecnoprávneho vzťahu subjektu k svojej veci. V dôsledku rímskoprávneho dedičstva bol však v kontinentálnych jurisdikciách tento vzťah zabezpečený primárne prostredníctvom reivindikačnej žaloby (v Slovenskej republike § 126 ods. 1 OZ), ktorá používa pojmy „vlastník“ a/alebo „vlastnícke právo“. Následne sa však pred zákonodarcom, no najmä pred jurisprudenciou vytvára potreba tieto pojmy vymedziť, aby bolo možné pod ne subsumovať tie skutkové podstaty, ktoré zákonodarcu zamýšľal. Pokusy a konečné zlyhanie jurisprudencie v tomto smere dobre ilustruje vývoj v českých a slovenských podmienkach.

⁴ V Anglicku je precedenčným prípadom v tomto smere spor *Armory v. Delamirie* z roku 1772. Kominársky učeň pri čistení komína objavil náhodne zlatý prsteň, ktorý následne odniesol k zlatníkovi s cieľom oceniť predmet. Jeden z pracovníkov v zlatníctve odstránil z prsteňa drahokamy pod zámenkou váženia, následne oznámil cenu svojmu pánovi, ktorý ju ponúkol kominárskemu učňovi. Ten ponúknutú cenu odmietol a požadoval vrátenie prsteňa, pracovník mu však odovzdal len samotný prsteň bez drahokamov. V následnom súdnom spore bol kominársky učeň úspešný, keďže predmetom súdneho skúmania bolo len zistenie, kto má lepšie právo držať vec. Držba kominárskeho učňa bola skoršia ako držba zlatníka (resp. jeho pracovníka), a preto bola aj silnejšia, čo by však neplatilo v prípade, ak by stranou sporu bola osoba, ktorá prsteň v komíne stratila alebo skryla. Držba učňa bola preto relatívna – bola silnejšia ako držba zlatníka, no slabšia ako držba osoby, ktorá prsteň skryla či stratila (táto osoba však nebola stranou sporu). V súdnom spore nebola tradične prípustná námietka tvrdenia, že iná osoba, ktorá nie je stranou sporu pred súdom, má lepšie právo k veci ako protistrana (námietka *ius tertii*).

⁵ *No one is ever called on to demonstrate an ownership good against all men; he does enough even in a proprietary action if he proves an older right than that of the person whom he attacks.* BUCKLAND, W.W. – McNAIR, A.D. *Roman Law and Common Law*. New York : Cambridge University Press, 2008, s. 67.

⁶ Porovnaj napr. BIRKS, P. *English Private Law*. Zv. 1. New York : Oxford University Press, 2000, s. 218-219.

Konstrukcia vlastníckeho práva ako abstraktného pojmu a typového pojmu

Modernú konštrukciu vlastníctva na našom území významne ovplyvnil právny vývoj v nemeckom jazykovom priestore v priebehu 19. a 20. storočia. Ide predovšetkým o pôsobenie pandektistickej právnej školy, ktorá systematizovala rímske právo do podoby známej dnes a ktorá následne významne ovplyvnila kodifikáciu nemeckého občianskeho práva. Nemecká kodifikácia mala významný vplyv na väčšinu novších civilných kodifikácií v kontinentálnych jurisdikciách.

Pandektistická škola ako základný výstavbový prvok svojho systému použila abstraktný právny pojem. V prvej fáze sa z určitého spoločenského vzťahu objektívne existujúcom v reálnom (vonkajšom) svete abstrahovali a zovšeobecňovali jednotlivé, navzájom izolované znaky ako pojmovo nutné („*begrifflich notwendige*“).⁷ Súbor týchto znakov vytváral právny pojem, pričom ich prítomnosť alebo absencia boli určujúce pre možnosť subsumpcie určitej skutkovej podstaty pod daný pojem. V druhej fáze sa vynechaním určitých znakov vytvárali právne pojmy vyššej abstraktnej úrovne. V súlade s hegelianskou logikou bol abstraktný pojem najvyššieho stupňa vytváraný vždy len dvojicou nižších pojmov v dialektickom protiklade (napr. právne významné „niečo“ je buď subjekt práv, alebo objekt práv, subjektívne práva sú buď absolútne, alebo relatívne, veci sú buď hnutelné, alebo nehnuteľné atď.). Takáto klasifikácia bola vždy vo forme „buď-alebo“, teda charakterizovaná myslením v alternatívach, ktoré vylučovalo existenciu pojmu mimo dialektickej dvojice. Pre systém celkovo platilo, že čím väčší bol stupeň abstrakcie pojmu (a tým väčší počet skutkových podstát subsumovateľných pod daný pojem), tým bol obsahovo prázdnejší (mal čoraz zmenšujúci sa počet pojmových znakov).⁸

Konečným cieľom takéhoto systému bol ideál subsumovateľnosti akejkoľvek skutkovej podstaty pod určitý abstraktný pojem. Výhodou takéhoto systému bola jeho prehľadnosť a schopnosť dať veľkému počtu spoločenských vzťahov rozličného druhu spoločného menovateľa a tým zabezpečiť ich jednotnú právnu reguláciu. Kritika systému vybudovanému na abstraktných pojmoch však vyčítala, že je budovaný na úkor prehľadnosti tých významových súvislostí, ktoré vyplývajú zo zásadných hodnotových meradiel a právnych princípov, ktoré sú nevyhnutné pre pochopenie právnej úpravy

⁷ LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlin : Springer-Verlag, 1991, s. 454.

⁸ LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlin: Springer-Verlag, 1991, s. 455.

ako takej.⁹ Na odstránenie týchto nedostatkov nie je možné právny systém budovať len na abstraktno-pojmovom základe, ale je ho potrebné doplniť o tzv. právne typy (*Rechtstypus*) a tzv. funkcionalistické pojmy (*funktionsbestimmte Rechtsbegriffe*).¹⁰

Právny typ je viacvýznamová myšlienková forma a podobá sa „pomerne názornému všeobecnému obrazu“ (*komparativ anschauliches Allgemeinbild*).¹¹ Typy vznikajú podobne ako abstraktné pojmy zovšeobecnením určitých vlastností, no na rozdiel od abstraktných pojmov vytvárajú tzv. pohyblivý systém (*bewegliches System*) v zmysle, že nie všetky typové znaky musia byť súčasne prítomné, aby sme mohli podradiť určitú skutkovú podstatu pod typ.¹² Navyše existuje medzi týmito znakmi funkčná významová väzba. V konkrétnom prípade môže jeden prvok právneho typu vystúpiť do popredia a druhý byť zatlačený do úzadia, pričom hranica medzi typmi je pohyblivá, t.j. typy môžu na rozdiel od abstraktných pojmov prechádzať z jedného do druhého. Na rozdiel od abstraktných pojmov nám umožňujú aj vytváranie prechodných a zmiešaných typov (osobitne významných v záväzkovom práve).

Moderný právny systém (v Larenzovej metodológii tzv. vonkajší systém práva) je charakteristický vzájomnou kombináciou abstraktných pojmov a typov. Klasifikácia vecných práv ako absolútnych subjektívnych práv je abstraktno-pojmová tak isto ako dialektický protiklad vlastníctva ako plného vecného práva a súboru práv k cudzím veciam ako obmedzených vecných práv. Samotný pojem vlastníctvo sa však dá charakterizovať tak pojmovo abstraktné, ako aj typovo, čo ilustruje vývoj pojmu v česko-slovenských podmienkach.

⁹ LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlín : Springer-Verlag, 1991, s. 456.

¹⁰ LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlín : Springer-Verlag, 1991, s. 461 a nasl.

¹¹ KRETSCHMAR, P. *Über die Methode der Privatrechtswissenschaft*. Leipzig: Veit, 1914, s. 400.

¹² Larenz rozoznáva mimo iného empirický typ (*empirische Typus*), ktorý predstavuje zovšeobecnenie určitých v reálnom svete sa nachádzajúcich vecí alebo procesov (napr. hospodárske zvieratá), logický ideálny typ (*logische Idealtypus*), ktorý je odvodený z empirického typu, ale nemusí sa kvôli svojej požiadavke na obsahovú čistotu vyskytovať v reálnom svete (napr. slobodné trhovú hospodárstvo) a normatívny ideálny typ (*normative Idealtypus*), ktorý nemá za cieľ byť odrazom reality ako predchádzajúce typy, ale predobrazom (napr. Platónov štát). Ak k budovaniu posledne zmieneného typu pristúpia okrem normatívnych prvkov aj empirické, stáva sa z neho normatívny reálny typ (*normative Realtypus*). LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlín : Springer-Verlag, 1991, s. 463 a nasl.

Právne vymedzenie a jeho kritika v našom právnom prostredí

Prvý a jediný občianskoprávny kódex platný na území bývalej ČSR obsahujúci legálnu definíciu vlastníctva bol Rakúsky všeobecný občiansky zákonník z roku 1811 (ABGB). Vychádzajúc ešte z prirodzenoprávnej koncepcie, ABGB prijal typovú definíciu, čo sa stalo predmetom neskoršej kritiky civilistiky ovplyvnenej nemeckou pandektistikou.

ABGB rozlišoval vlastníctvo v subjektívnom a objektívnom význame slova. Vlastníctvo v objektívnom význame slova vymedzoval § 353 ABGB, podľa ktorého „*Vše, co někomu náleží, všechny jeho hmotné a nehmotné věci, služí jeho vlastnictví.*“ Nasledujúci § 354 ABGB obsahoval definíciu vlastníctva v subjektívnom zmysle: „*Vlastnictví, jako právo posuzováno, jest oprávněním, s podstatou a užitky věci podle své vůle nakládati a každého jiného z toho vyloučiti.*“ Oprávnenia vlastníka staršia právna veda rozdeľuje na pozitívne (vlastník je oprávnený nakladať s vecou ľubovoľným spôsobom vrátane zničenia veci – *ius abutendi*) a negatívne (vlastník je oprávnený kohokoľvek iného vylúčiť z pôsobenia na vec – *ius exclusionis*),¹³ príp. na práva požívacie (*ius usus et ususfructus*) a práva vlastnícke (právo nakladať s podstatou veci, *ius alienandi, tuendi et vindicandi*).

Na subjektívnu definíciu vlastníctva sa zamerala kritika z dôvodu, že pristupuje k definícii z údajne metodologicky nesprávnej pozície, keď sa snaží definovať vlastníctvo prostredníctvom výpočtu jednotlivých oprávnení vlastníka, resp. vystihnúť podstaty vlastníckeho práva. Takejto kritike však nebol podrobený len rakúsky občiansky zákonník. Popredný predstaviteľ predvojnovvej česko-rakúskej civilistiky Antonín rytier Randa napríklad tvrdil, že aj definície obsiahnuté v pruskom zemskom práve a francúzskom občianskom zákonníku sú nesprávne, keďže môžu nastať prípady, že ani právo k podstate (substancii) v zmysle § 354 ABGB neprináleží vlastníkovi (napr. služobnosť kameňolomu – *s. lapidis eximendi*).¹⁴ Z uvedeného je zrejmé, že typová definícia nevyžadujúca si nevyhnutnú prítomnosť všetkých jej prvkov nenašla u Randu pochopenie.

Samotný Randa predostrel právnú definíciu vlastníctva ako bezprostrednej, teda najzvrchovanejšej právnej moci nad hmotnou vecou alebo správnejšie povedané pojmovej právnej možnosti priameho a neobmedzeného nakladania s hmotnou vecou.¹⁵ Randa vo svojej úvahe tvrdí, že ak je teda vlastníctvo právnou mocou vládnuť veci ľubovoľným a nanajvýš zvrchova-

¹³ Napr. ARNDTS, C.L. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl.* Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 213.

¹⁴ RANDA, A. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém.* 7. vydanie. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 2.

¹⁵ RANDA, A. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém.* 7. vydanie. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 1-2.

ným spôsobom, nemožno povedať, že vlastníctvo je sumou alebo jednotou všetkých jednotlivých oprávnení, ktoré si možno k veci domyslieť.¹⁶ Podstata vlastníctva ako všeobecného právneho panstva je chápaná ako niečo, čo prekračuje jednoduchý súčet typických oprávnení vlastníckeho vzťahu. To oprávňuje Randu urobiť záver, že rozoznávanie práv k podstate a k pôžitkom je nielen zbytočné, ale aj nebezpečné, keďže pripúšťa interpretáciu, že absencia jediného čiastkového oprávnenia má za následok neexistenciu vlastníckeho práva.¹⁷ S Randovou koncepciou sa môžeme stotožniť, len ak prijmeme vymedzenie vlastníctva ako abstraktného pojmu so všetkým, čo k tomu náleží. Takáto definícia nám nehovorí nič o právnom zmysle inštitútu ani o jeho funkčných väzbách na ostatné inštitúty právneho systému. Výraz, že vlastníctvo je najzvrchovanejšia právna moc nad vecou, slúži len na ohraničenie pojmu od svojho dialektického protikladu – súboru obmedzených vecných práv (práv k cudzím veciam).¹⁸

V medzivojnovom období bola aj Randova definícia podrobená kritike normativistickou školou, ktorá tvrdila, že Randa vystihol len právne následky vlastníctva a nie samotnú skutkovú podstatu, t.j. abstraktný pojem nebol vymedzený správne. Normativistická škola berie ustanovenia § 353 a 354 ABGB len ako programatické (úvodné) vety a pri systematickom výklade zákonníka dospieva k záveru, že vlastníctvo je „niečo“, čo je dané, len čo sa dovŕši splnenie tzv. podmienok vzniku vlastníctva, a čo trvá, dokiaľ sa nedovŕšia podmienky zániku vlastníctva.¹⁹ Čo sme uviedli o problematickej výpovednej hodnote Randovej definície, platí o to viac v tomto prípade. Ostatne si toho pravdepodobne boli vedomí aj samotní autori *Komentára k československému obecnému zákoníku občanskému*, ktorí sa snažili o diferenciáciu vlastníctva ako sociálnej a ako právnej kategórie. Vlastníctvo ako sociálna kategória (*dominium commercii*) je podľa Roučka tisícročný sociálny inštitút, ktorý umožňuje určitému subjektu (vlastníkovi) podľa svojej ľubovôle užívať veci na svoje účely.²⁰ Naopak, vlastníctvo ako právna kategória (*dominium iuris*

¹⁶ RANDA, A. *Právo vlastnícké dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 7. vydanie. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 3.

¹⁷ RANDA, A. *Právo vlastnícké dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 7. vydanie. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 3-4.

¹⁸ Porovnaj napr. Larenzovu analýzu ustanovenia § 903 nemeckého Občianskeho zákonníka (BGB). LARENZ, K.: *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlín : Springer-Verlag, 1991, s. 459-460.

¹⁹ ROUČEK, F – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Zv. 2. Praha : V. Linhart, 1935, s. 198-199.

²⁰ ROUČEK, F – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Zv. 2. Praha : V. Linhart, 1935, s. 198.

constituti) je právny stav, ktorý so skutkovou podstatou vlastníctva (*causus-positio dominii*) spája určité právne následky (*norma dominii*) a v tomto prípade záleží len na autoritatívnom právnom vymedzení, ktoré skutočnosti musia byť dané, aby existoval právny stav vlastníctva.²¹ Sedláček vlastníctvo pokladá len za sociálnu kategóriu (stav, podľa ktorého určitý človek môže ľubovoľne používať určité predmety vonkajšieho sveta na svoje účely), ktorá nepredpokladá žiadne právne normy, dokonca explicitne tvrdí, že „*vlastnictví není žádným právem, že nemá s právem co dělati*“.²² V tejto súvislosti je preto namieste rozlišovanie pojmov vlastníctva a vlastníckeho práva, pričom vlastnícke právo predstavuje v koncepcii Sedláčka právu, zatiaľ čo vlastníctvo sociálnu dimenziu stavu vlastníctva.²³ Logický záver, že vlastníctvo nie je stav vytvorený právom, preto právo nemôže ani kategóriu vlastníctva zrušiť, je čiastočne dobovo politicky motivovaný a naráža na vývoj v sovietskom Rusku.

Sedláčekovo a čiastočne Roučekovo delenie, ktoré sa na jednej strane pokúša uniknúť obsahovej prázdnote vlastnej právnej abstraktno-pojmovej definície a na druhej strane sa pokúša vytvoriť okolo vlastníctva ako sociálnej kategórie určité materiálne jadro, ktoré nie je možné zasiahnuť právnou úpravou, ostáva sporné.²⁴ Ako sme už v úvode uviedli, Kant presvedčivo identifikuje potrebu uznania oprávnení spoločnosťou na to, aby sme mohli hovoriť o subjektívnom práve. Právo totiž musí spĺňať podmienku všeobecnej akceptovanosti a tým aj vymáhateľnosti, čo je nutne nadviazané na spoločenskú autorizáciu. Nezodpovedanou otázkou Sedláčkovej koncepcie ostáva, čo vlastníctvo spoločensky autorizuje, ak nie práve právny systém.

²¹ ROUČEK, F – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Zv. 2. Praha : V. Linhart, 1935, s. 198.

²² SEDLÁČEK, J. *Vlastnictví a vlastnícke právo*. Brno : Barvič & Novotný, 1919, s. 38. Z tohto vyvodzuje

²³ Delenie vlastníctva a vlastníckeho práva nie je v právnej literatúre všeobecne akceptované a oba pojmy sa často používajú zameniteľne. Ak sa vôbec pojmy vlastníctvo a vlastnícke právo dnes rozlišujú, tak vlastníctvo je považované za predmet vlastníckeho práva. HORÁK, O. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. Praha : Libri, 2010, s. 18.

²⁴ Tým, samozrejme, netvrdíme, že vlastníctvo nemôže byť vymedzené pre potreby iných vedných odborov ako sociologická, ekonomická či iná kategória.

Vývoj po roku 1948

Opustenie snahy definovať vlastníctvo a vlastnícke právo prostredníctvom abstraktného pojmu je zreteľne vidieť až po druhej svetovej vojne. Zmenené spoločenské a právne podmienky po roku 1948 ovplyvnili aj koncepciu vlastníckeho práva. Bolo upustené od mocenského prístupu k vlastníctvu, ktorý vychádzal z koncepcie vlastníctva ako najzvrchovanejšej právnej moci, ako práva výlučnej dispozície historicky odvodeného z chápania tohto inštitútu v rímskom klasickom práve v prospech sociologického prístupu. V marxistickom práve bolo vlastníctvo prevládajúco vymedzené ako právo jednotlivca alebo kolektívu privlastňovať si výrobné prostriedky a výrobky svojou mocou a vo svojom záujme na základe sústavy triednych vzťahov existujúcich v danej spoločnosti a v súlade s touto sústavou.²⁵ Na základe tohto akademik Viktor Knapp vymedzil u nás vlastnícke právo pre potreby právneho systému ako právo si v daných spoločenských podmienkach prísvojovať vec svojou mocou, t.j. mocou nezávislou od súčasnej moci kohokoľvek iného k tejto veci.²⁶ Aj keď by sa dala Knappova definícia pokladať za typovú definíciu obsahujúcu funkčné vymedzenie pojmu, je napriek tomu na právne účely len obmedzene použiteľná. Knappovo vymedzenie totiž len v obmedzenej miere umožňuje subsumovanie skutkových podstat pod daný pojem, čo je napokon jedným zo základných účelov definícií pojmov v práve vôbec.

Nový prístup, ktorý nabúral dovtedy platný abstraktno-pojmový systém súkromného práva, je však významný aj z iného hľadiska. Abstraktno-pojmový systém zdôrazňoval konštrukciu vlastníckeho práva ako jednotného práva na rozdiel od súboru nezávislých práv.

V súkromnom práve pred rokom 1948 existoval len jeden druh vlastníctva, ktorý bol jednotný a vzťahoval sa na hnutelné, ako aj nehnuteľné veci bez ohľadu na subjekt vlastníckeho práva. Takáto koncepcia vlastníckeho práva ako jednotného absolútneho a pojmovo neobmedzeného práva však bola (a je) prevažne právnou fikciou. Vlastník bol a je vo svojich dispozičných oprávneniach s predmetom vlastníckeho práva obmedzený objektívnym právom, subjektívnymi právami tretích osôb alebo inými právnymi skutočnosťami uznanými na základe zákona. Staršia civilistika sa snažila teoreticky túto realitu preklenúť zdôrazňovaním len pojmovej, t.j. teoretickej neobmedzenosti vlastníckeho práva a dočasnosti obmedzenia vlastníckeho práva, ktoré keď odpadne, spôsobí, že vlastnícke právo sa stane nezaťaženým a do-

²⁵ VENEDIKTOV, A. V. *Státní socialistické vlastnictví*. Praha : Orbis, 1950, zv. 1, s. 31.

²⁶ LAZAR, J. – ŠVESTKA, J. *Občanské právo hmotné*. Praha : Panorama, 1987, zv. 1, s. 183 a nasl.

siahne svoj pôvodný objem bez toho, aby sa na to vyžadoval nejaký úkon vlastníka alebo iného subjektu (elasticita vlastníckeho práva).²⁷

Sociologický model umožňoval od tejto fikcie upustiť. V sociologickom prístupe vlastníctvo tvorilo súbor oprávnení, ktoré logicky môžu byť jednotlivito obmedzované, prípadne úplne odňaté. Keďže táto koncepcia bola oslobodená od dialektického protikladu abstraktno-pojmového systému, nebolo nutné zotrvať na fikcii trvalej neobmedziteľnosti vlastníckeho práva.

Medzi mocenskou koncepciou vychádzajúcou z abstraktno-pojmového systému a sociologickou koncepciou vychádzajúcou z typovo-pojmového systému prebieha v kontinentálnych jurisdikciách dodnes „boj“. Väčšina štátov zotrváva pri tradičnejšom mocenskom prístupe, ktorý je prehľadnejší a súčasne vhodnejší pre riešenie sporov, keďže umožňuje ľahšiu subsumpciu skutkových podstát pod pojem. Realite však zodpovedá len minimálne a je daný len pojmovo.²⁸

Záver

Po spoločenských zmenách po roku 1989 sa česko-slovenská a neskôr slovenská a česká civilistika snažili nadviazať jednak na tradíciu buržoázneho práva spred roku 1948 a jednak na právne koncepcie tých kontinentálnych jurisdikcií, v ktorých nebola prerušená kontinuita tradičného civilného práva. V oblasti vecných práv to znamenalo mimo iného aj návrat k mocenskej teórii vlastníckeho práva.

Napriek tomu, že vlastnícke právo vo svojej mocenskej podobe bolo opätovne včlenené do rámca civilného práva, zákonodarca očividne riadiac sa klasickou rímskou maximou *omnis definitio in iure civili periculosa* nedefinoval pojmy vlastník, vlastníctvo alebo vlastnícke právo napriek tomu, že ich používa v právnych predpisoch rozličnej normatívnej sily vrátane ústavy. Tento postoj zákonodarcu je sčasti ospravedlniteľný, keďže nie jemu, ale tradične jurisprudencii prináleží úloha systematizovať súbor právnych noriem. Naša civilistická jurisprudencia však v tomto smere doposiaľ zlyháva. Napriek zrejмым definičným ťažkostiam (abstraktno-pojmová definícia prehliada funkčné systémové väzby v rámci právneho systému a typová zase kvôli premenlivosti jednotlivých znakov tvoriacich pojem kladie zvýšené ná-

²⁷ RANDA, A. *Právo vlastnícké dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 7. vydanie. Praha : Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 2-3, a LAZAR, J. *Občianske právo hmotné*. Tretie vydanie. Zv. 1. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 404.

²⁸ HORÁK, O. *Tzv. dělené vlastnictví v 19. a 20. století (K proměnám chápání tradičního pojmu v domácí právní vědě)*. Dostupné na internete: http://dvp.sehnalek.cz/files/prispevky/08_promeny/Horak_Ondrej.pdf [cit. 28-06-2011].

roky na logickú operáciu subsumpcie skutkových podstat pod právnu normu), rezignácia aspoň z doktrínálneho vymedzenia nie je vhodným riešením. V takomto prípade totiž rezignujeme z objektívneho štandardu právnej normy a nechávame do veľkej miery riešenie otázky, či určitý spoločenský vzťah môžeme považovať z hľadiska práva za vlastnícky, na subjektívne ad hoc posúdenie súdu či iného adjudikačného orgánu v spore.²⁹ Takýto postoj už môže v niektorých prípadoch hraničiť s porušením princípu právnej istoty.

Práve z hľadiska právnej istoty by bolo ideálnym riešením jednotné definovanie vlastníckeho práva pre celý právny systém.³⁰ Základom takejto definície by mohlo byť vymedzenie minimálneho reziduálneho práva k veci, ktoré ostáva vlastníkovi, aj keď všetky ostatné vlastnícke práva sú postúpené tretej osobe.³¹ Inými slovami, základom definície by bolo vymedzenie rigidného jadra vlastníckeho práva, ktoré už nepodlieha elasticite a dáva vlastníkovi aspoň tzv. holý vlastnícky titul (*dominium nudum*), doplnené o typové znaky vlastníckeho práva, ktoré sú spravidla prítomné, no nie sú pojmovo nevyhnutné. Zmenu v tomto smere však nemožno v dohľadnom čase očakávať, lebo v našej civilistike zrejme panuje konsenzus o vhodnosti status quo najlepšie vyjadrený v komentári k súčasnemu českému Občianskemu zákoníku, v ktorom stojí, že „na pokusy o podání stručné, exaktní a přitom výstižné definice vlastnictví je třeba patrně rezignovat a zůstat u vysvětlování podstaty vlastnictví bez snahy o definici“³².

Recenzent: JUDr. Marek Števček, PhD., prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

MLKVÝ, MATEJ. Selected Problems in Defining the Right of Ownership. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 89-100.

The aim of the article is to outline some of the problems of the traditional approach to regard the right of ownership as an absolute subjective right. The problems are most notable when it comes to attempts to define the ownership right. On the basis of historical development in the Czech and Slovak legal environ-

²⁹ Ide predovšetkým o určenie vlastníckeho práva k hnutelným veciam, keďže tieto nie sú spravidla na rozdiel od nehnuteľností registrované vo verejnom registri, na ktorý sa aplikuje princíp materiálnej publicity.

³⁰ Vyvarovali by sme sa problémom existujúcim v Spolkovej republike Nemecko, kde abstraktno-pojmová definícia obsiahnutá v Občianskom zákonníku (§ 903 BGB) nie je použiteľná pre vymedzenie garancie vlastníctva v zmysle ústavy (Čl. 14 GG). K tomu pozri LARENZ, K. *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6. prepracované vydanie. Berlin : Springer-Verlag, 1991, s. 459-460.

³¹ Porovnaj BUCKLAND, W. W. *Elementary Principles of Roman Private Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1912, s. 64.

³² ŠVESTKA, J. – SPÁČIL, J. – ŠKÁROVÁ, M. – HULMÁK, M. *Občanský zákoník. Komentář*. Zv. 1. Praha : C.H. Beck, 2008, s. 620.

ment the article analyzes two basic methodological approaches to its definition, first of which is to regard the ownership right as an abstract legal term and second of which is to regard it as a typical legal term. Attention is also given to the two dominant legal constructions of the ownership right, which the legal science labels as the “power” and “sociological” theories.

VPLYV PIETIZMU A PURITANIZMU NA NOVOVEKÚ A SÚČASNÚ SPOLOČNOSŤ

JUDR. MARTIN TURČAN, PhD.
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH VIED

Abstrakt

V tomto príspevku sa autor pokúša o charakteristiku a komparáciu dvoch paralelne existujúcich novovekých náboženských hnutí – pietizmu a puritanizmu, a to s ohľadom na vplyv, ktorý mali na spoločnosť vo svojej dobe, a tiež stopy, ktoré zanechali v súčasnom svete.¹ Autor poukazuje na rozdielny prístup oboch smerov v oblasti spoločensko-politickej angažovanosti. V tomto zmysle sa príspevok dotýka puritánskych rysov americkej zahraničnej politiky, ktoré možno badať v priebehu histórie až po dnes.

TURČAN, Martin. Vplyv pietizmu a puritanizmu na novovekú a súčasnú spoločnosť. In HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 3, 2011, č. 6, s. 101-112.

Úvod

Pietizmus a puritanizmus predstavujú dve podoby novovekej zbožnosti, ktoré mali relevantný vplyv na spôsob uvažovania v 17. storočí, čím nezanebateľne poznačili historický vývoj myslenia.

Pietizmus

V čase, keď tridsaťročnou vojnou vyčerpaná Európa potrebuje duchovnú a morálnu obnovu, prichádza na scénu kontinentálneho myslenia náboženské hnutie zvané „pietizmus“. Ide o luteránsku formu zbožnosti, ktorej podstatou je zdôrazňovanie autentického duchovného života. Pietizmus odmieta formálne teologizovanie a vyzdvihuje význam náboženskej skúsenosti a praktického kresťanstva. Korene tohto hnutia patria do Nemecka², kde úzko súvisí so stavom, ku ktorému dospela reformácia po storočí svojho účinkovania.

Teologicko-politická vyhranenosť, ktorá je jednou z príčin tridsaťročnej vojny, je všeobecným javom prvej polovice 17. storočia. Luteránska ortodoxia sa vyhráňa voči katolicizmu, jednak voči kalvinizmu a anabap-

¹ Autorov prístup v tomto príspevku je zovšeobecňujúci a makroštrukturálny.

² Táto skutočnosť je diskutovaná, môžeme sa stretnúť aj s tvrdením, že korene pietizmu je potrebné hľadať v Holandsku ešte pred vznikom nemeckého pietizmu (pozri napr. HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 324, ISBN 80-88945-01-1, <http://sk.wikipedia.org/wiki/Pietizmus>).

tizmu (ako alternatívnym formám protestantizmu) a jednak tiež voči odchýlkam v rámci samotného luteranizmu.³ Toto vyhraňovanie sa vrcholí v „žehlení“ doktrín a špekulatívnom intelektualizovaní. Ortodoxia zdôrazňuje potrebu vyjadrovať pravdu všeobecne prijatými výrokmi a o viere sa usudzuje, že spočíva len v rozumovom súhlase s týmito výrokmi. Kresťanstvo je teda chápané predovšetkým ako séria doktrín.⁴ Kázne v kostoloch sa stávajú príliš technickými, zložitými a bežnému človeku vzdialenými. To vyvoláva reakciu, ktorou je práve pietizmus.⁵ „Fides“ sa teda v tomto čase ubera „vlastnými cestami a je charakterizovaná jednak racionalistickou ortodoxiou, jednak pietistickou zvnútornenosťou.“⁶

Pre pietizmus je charakteristický dištanc od politického života. Pietizmus ako hnutie nemá politické ambície a ostáva výsostne religióznou záležitosťou (možno povedať, že predstavuje aj protest proti zásahom svetskej moci do

³ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 321, ISBN 80-88945-01-1.

⁴ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 322, ISBN 80-88945-01-1.

⁵ Medzi najvýznamnejších predstaviteľov tohto hnutia patrili: Arndt, Spener, Francke a Zinzendorf. „Podľa historika Stoefflera ocom luteránskeho pietizmu je práve Johannes Arndt. Ritschl ho charakterizoval ako „prvého medzi luteránmi, ktorý prezentuje špecifický prvok stredovekej zbožnosti ako hlavný prameň živej viery“. Arndt transformoval Lutherovo učenie o Slove na etické učenie, a tak zmenil skúsenosť ospravedlnenia na skúsenosť posvätenia (...). Snažil sa ukázať, že „pravé kresťanstvo spočíva v preukazovaní pravej živej a činnej viery, ktorá sa prejavuje v skutočnej zbožnosti a ovocí spravodlivosti“. (Citované podľa: HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 323, ISBN 80-88945-01-1.) Za otca pietizmu je niekedy označovaný aj Philipp Jakob Spener. Už spomínaný významný nemecký teológ Albrecht Ritschl však tvrdil, že Spener sám nebol pietistom, pretože nezastával tichostné, legalistické, poloseparatistické praktiky pietizmu, hoci viac či menej vyplývajú z jeho postojov a vyjadrení (pozri http://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Jakob_Spener, dostupné dňa 17. 5. 2011). Vo svojej knihe Pia desideria stanovil konkrétne zásady praktického duchovného života. „Po Spenerovi sa ďalšou vedúcou osobnosťou pietizmu stal August Herman Francke (1663 – 1727), profesor Univerzity v Lipsku. Vo svojom počiatočnom nadšení pre nové hnutie zachádzal až príliš ďaleko a tvrdil, že teologické školy by mali uprednostňovať cvičenie farárov v zbožnosti na úkor akademického vzdelania. Neskôr tento svoj prístup prehodnotil (...).“ (NORTH, James. B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha : Návrat domů, 2001, s. 183, ISBN 80-7255-029-2.) Zinzendorf, ktorý je známy svojou spoluprácou s moravskými bratmi, zas tvrdil, že osobné náboženstvo je „záležitosťou citenia a nie logického uvažovania“. (HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 332, ISBN 80-88945-01-1.)

⁶ HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 365, ISBN 80-7179-056-7.

vecí viery⁷, tento protest však neprekračuje hranicu zásadnej politickej neangažovanosti). Preto s ohľadom na dosah pietizmu na spoločnosť možno hovoriť len o vplyve prebudenecko-náboženskom. Svojou rezervovanosťou voči politickému životu sa pietizmus odlišuje od britskej obdoby tohto hnutia, ktorou je „puritanizmus“.

Puritanizmus

Puritanizmus sa objavuje na Britských ostrovoch už o niekoľko desaťročí skôr než v Nemecku pietizmus. Jeho teologické pozadie nie je luteránske, ale kalvínske (puritanizmus vzniká v rámci anglikánskej cirkvi, ktorá za vlády Eduarda VI. prijala kalvínsku teológiu). Puritáni, rovnako ako pietisti, kladú dôraz na potrebu osobnej zbožnosti, sú však iniciatívni aj v politických záležitostiach. Možno teda povedať, že práve táto politická aktivita je znakom, ktorý odlišuje puritánske hnutie od pietistického.

Puritánske krídlo anglikánskej cirkvi sa v druhej polovici 16. storočia triesť na niekoľko smerov. Jednou z príčin tohto rozdelenia je nejednotný postoj v otázke povinného nosenia rúch anglikánskymi kňazmi, ktoré zavádza kráľovná Alžbeta I., resp. jej arcibiskup Mathew Parker. Mnoho puritánskych kňazov odmieta nosiť predpísané rúcha, pretože v nich vidí symbol rímskeho katolicizmu. Sú preto sankcionovaní a zbavení svojich miest. Keďže sa však niektorí rozhodnú podriaďiť, puritánstvo sa rozdeľuje na dva tábory – na ústupčivých „konformistov“ a separatistických „non-konformistov“. Prví spomínaní chcú ostať súčasťou štátnej cirkvi, druhí sa od nej oddeľujú.

Ani jedno z krídel nie je celkom jednotné. Konformistické sa skladá z niekoľkých skupín, ktoré majú odlišné predstavy o cirkevnej organizácii. Ide o episkopálov, presbyteriánov a kongregacionalistov.

Episkopáli sú zástancami biskupského riadenia cirkvi. Cirkevný obvod združujúci niekoľko zborov má byť podľa ich názoru riadený monokratickým orgánom – biskupom. S tým nesúhlasia presbyteriáni, ktorí tvrdia, že monokratická administratíva cirkevného obvodu nemá biblický podklad. Úrady episkopa a presbytera sú podľa ich názoru v Písme totožné. Keďže o presbyterstve sa v súvislosti so spravovaním „prvej cirkvi“ hovorí v Novej zmluve vždy v plurále, znamená to, že cirkevný obvod má byť spravovaný kolegiátnym orgánom – „staršovstvom“ („presbyteroi“ – po grécky „starší“). Fragmentáciu cirkevnej správy doťahujú do dôsledkov kongregacionalisti (nazývaní tiež „independenti“). Títo tvrdia, že každý zbor má byť spravovaný samostatne. Odmietajú existenciu cirkevných obvodov riadených jedným orgánom (či už monokratickým alebo kolegiátnym). Zbory v určitej lokalite majú podľa ich názoru udržiavať bratský kontakt a disponovať poradným

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pietismus>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

hlasom, nijakým spôsobom však nemajú navzájom zasahovať do svojej správy.

Časť kongregacionalistov zaujíma non-konformistický postoj a oddeľuje sa od oficiálnej štátnej cirkvi. Inou osobitnou skupinou v rámci non-konformizmu sú baptisti, ktorí zas prekračujú teologický prah anglikánstva v otázke krstu. Situácia je teda pestro zložitá. Anglikánska väčšina sa pozerá na všetkých disentérov – baptistov, Quakerov a puritánskych kongregacionalistov – ako na „podivné a kultúrne podružné skupiny, ktoré separovanie sa od anglikánskej cirkvi robí nie celkom »anglickými«“.⁸

Non-konformistické tendencie celkom pochopiteľne nevyhovujú hlave anglikánskej cirkvi – kráľovnej Alžbete I., ktorá s nimi zvädza niekoľkoročný boj. Zakazuje ich prebudenecké zhromaždenia a do funkcie canterburského arcibiskupa vymenúva Johna Whitgifta a neskôr Richarda Bancrofta – razantných odporcov tohto hnutia. Za popieranie zvrchovanosti kráľovnej v cirkevných záležitostiach zomierajú v r. 1587 dvaja non-konformistickí vodcovia Barrow a Greenwood a v tom istom roku parlament vydáva nariadenie, ktoré sankcionuje otvorený non-konformizmus vyhnanstvom.⁹ Ideálne nie sú ani vzťahy s konformistickými presbyteriánmi a kongregacionalistami. Napätie medzi korunou a časťou puritanizmu na Britských ostrovoch napokon ústi do dvoch revolúcií, ktoré výrazne otrasú britskou históriou.¹⁰

⁸ KELLY, R. Ideology and Political Culture from Jefferson to Nixon. In *The American Historical Review*. vol. 83, no. 3, 1977, s. 534.

⁹ HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 301, ISBN 80-88945-01-1.

¹⁰ Kráľ Karol I. sa snaží vnútiť liturgiu anglikánskej cirkvi škótskym presbyteriánom a tiež ustanoviť v Škótsku episkopálny systém. To má za následok reakciu v podobe zosadenia anglikánskych biskupov v Škótsku škótskym generálnym zhromaždením v r. 1638. Karol chce situáciu riešiť vojensky, no nemá dostatok financií na zaplatenie armády. Zvoláva preto parlament, „krátky parlament“, a žiada ho o podporu. Parlament mu však financie neposkytuje a požaduje presbyteriánsku reformu anglikánskej cirkvi. Karol ho preto rozpúšťa. V krátkej vojne, ktorá nasleduje, Škóti úspešne napádajú Anglicko a žiadajú vydržiavanie svojej armády až do uzatvorenia mierovej zmluvy, čo si vyžaduje nové zvolanie parlamentu – tzv. „dlhého parlamentu“. Ten v r. 1643 ruší episkopálny systém, uzatvára so škótskym parlamentom zmluvu, ktorá umožňuje maximálnu možnú zľadu presbyterianizmu v Anglicku, Škótsku a Írsku a v r. 1648 schvaľuje tzv. Westminsterské vyznanie viery a „dlhší“ a „kratší“ katechizmus. Medzitým zúri občianska vojna, v ktorej proti sebe stoja episkopál Karol I. a prevažne kongregacionalista Oliver Cromwell. V Anglicku ešte stále nie je zavedený presbyterianizmus, čo využíva Karol a uzatvára so Škótmami dohodu, podľa ktorej ho v prípade ich podpory zavedie. Cromwell však v boji víťazí a presbyteriánsku väčšinu z parlamentu vylučuje. Do konca života vládne vojenskou mocou. Po jeho smrti sa rojalisti aj presbyteriáni spájajú, aby obnovili monarchiu. Na trón je povolaný Karolov syn Karol II. Ten však ne-

Mnohí puritáni počas 16. a 17. storočia opúšťajú svoju krajinu. Časť z nich odchádza do Nizozemska a odtiaľ do Ameriky. Puritánsky spôsob myslenia sa tak prenáša na nový kontinent, kde zohráva kľúčovú úlohu. Roger Scruton vo svojom Slovníku politického myslenia uvádza, že „vplyv puritanizmu na anglickú a americkú politiku v sedemnástom, osemnástom a do určitej miery aj v devätnástom storočí bol taký veľký, že o ňom nemožno povedať nič stručného“¹¹.

Americkí osadníci zakladajú spoločenské zriadenie so snahou postaviť ho na kresťanských základoch a táto skutočnosť sa viditeľne odráža v ich normotvorbe. Keďže pre puritánov je základnou autoritou biblia, právne akty, ktoré vydávajú, sú výrazne poznačené najmä jej prvými piatimi knihami – mojžišovským právom. Keby sme teda chceli hovoriť o právno-spoločenských dosahoch puritánstva v Amerike, bolo by vhodné poukázať na niekoľko nasledovných právnych dokumentov:

Puritánsky kresťansko-sociálny prístup možno vidieť napríklad v tzv. Kompaktátoch z Mayflower z roku 1620. Ide o dohovor o spoločenskom zriadení jednej z najstarších amerických osád (New Plymouth), ktorý sa začína slovami: „V mene Pána, Amen. My, ktorých mená sú podpísané, verní poddaní nášho vznešeného zvrchovaného pána kráľa Jakuba, z Božej milosti kráľa Veľkej Británie, Francúzska a Írska, obrancu viery atď., podniknúc pre slávu Božiu a na prospech kresťanskej viery a krajiny cestu, aby sme založili prvú osadu v severných krajoch Virginie, uzatvárame týmto listom slávnostne a navzájom pred Bohom a jeden pred druhým dohovor (...).“¹² Kompaktáty explicitne spájajú spoločenské zriadenie so „slávou Božou“ a „prospechom kresťanskej viery a krajiny“. Založenie novej osady má teda v očiach otcov pútnikov určitý religiózny význam.

spĺňa svoj sľub zaviesť presbyterianizmus a na smrteľnej posteli sa dokonca kloní k rímskemu katolicizmu. V jeho stopách pokračuje jeho syn Jakub II., ktorého snaha „suspendovať právo v prospech jeho katolíckych priateľov“ (McCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. Londýn a New York : Routledge, 1996, s. 414, ISBN 0-415-11961-8) vyvoláva odpor episkopálov, presbyteriánov aj kongregacionalistov, ktorí v tzv. Slávnej revolúcii napokon víťazia pod vedením Viliama II. Oranžského a zavádzajú náboženskú slobodu pre každého, „kto odmieta právomoci pápeža, transsubstanciáciu, omšu a vzývanie Panny Márie a súhlasí s učením Tridsiatich deviatich článkov (oficiálna vierouka anglikánskej cirkvi z r. 1563, pozn. autora)“ (HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, s. 301-305, ISBN 80-88945-01-1.)

¹¹ SCRUTON, Roger. *Dictionary of Political Thought*. New York : The Palmgrave Macmillan, 2007, s. 572, ISBN 978-1-4039-8952-9.

¹² BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 49, ISBN 978-80-7160-251-4.

Rovnakého ducha vykazujú tzv. Základné poriadky Connecticutu z roku 1639, ktoré sú uvedené slovami: „Pretože sa Všemohúcemu Bohu páčilo múdрым počínaním Jeho božskej Prozreteľnosti veci tak zariadiť a usporiadať, že my, obyvatelia a usadlíci z Windsoru, Hartfordu a Wethersfieldu teraz spolu žijeme pri rieke Connecticute a obývame tam patriace pozemky, a dobre vediac, že kde ľudia sú zhromaždení pospolu, slovo Božie vyžaduje, aby tam bola v záujme zachovania pokoja a jednoty takýchto ľudí ustanovená riadna a mravná vláda podľa Božej vôle (...) vstupujeme navzájom do zväzu a spolku na zachovanie a udržanie slobody a čistoty evanjelia nášho Pána Ježiša, ktoré vyznávame, ako aj na zachovanie a udržanie poriadku cirkví, ktorý je podľa pravdy evanjelia medzi nami uplatňovaný (...).“¹³ Podľa Základných poriadkov Connecticutu majú ďalej šiesti úradníci „vykonávať súdnicstvo podľa tu ustanovených zákonov a – pokiaľ by chýbalo – podľa zásady Slova Božieho.“¹⁴ Je to celkom jednoznačná odkazovacia právna norma. Mieri buď na mojžišovské právo, ktoré je možné v prípade absencie právnej úpravy aplikovať (či už priamo alebo na základe analógie), alebo ide o odkaz na niektoré novozmluvné usmernenia (napr. na Pavlove listy), prípadne môže ísť o odkaz na všeobecné biblické princípy, ktoré majú byť aplikované na základe úradného uváženia. Nie je vylúčená ani kumulácia uvedených možností.

Vzťah k mojžišovskému právu vyказuje aj tzv. Zákoník slobôd z Massachusetts z roku 1641, ktorý (zdá sa) obsahuje normy prevzaté priamo z Tóry. Uvádza sa tu napríklad: „Ak nejaký človek bude po (účinnosti) zákona usvedčený, že má alebo uctieva iného boha ako Pána Boha, bude popravený“¹⁵ (porovnaj Deuteronomium 17:2-7)¹⁶. „Ak nejaký muž alebo žena budú

¹³ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 52, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁴ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 53, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁵ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁶ Deuteronomium 17:2 Keby sa našiel niekto v tvojom strede, v niektorej z tvojich brán, ktoré ti dá Hospodin, tvoj Boh, muž alebo žena, kto by činil to zlo v očiach Hospodina, tvojho Boha, že by prestúpil jeho smluvu
3 a odiduc slúžil by iným bohom a klaňal by sa im, a to buď slnku buď mesiacu buď už ktorémukoľvek vojsku nebeskému, čoho som neprikázal,
4 a keby ti to bolo oznámené, a počul by si o tom, vtedy sa dobre vypýtaš na to. A keď sa presvedčíš, že hľ'a, je to istotná pravda, že vykonala sa tá ohavnosť v Izraelovi,
5 vtedy vyvedieš toho muža alebo tú ženu, ktorí spáchali takú zlú vec, ku svojim bránam, toho muža alebo tú ženu, a ukameňuješ ich, a zomrú.
6 Na ústa dvoch svedkov alebo troch svedkov zomrie ten, kto má zomrieť; nezomrie na ústa jedného svedka.

čarodejníkmi (to jest, budú mať nejakého škriatka alebo sa s ním radiť), budú popravení“¹⁷ (porovnaj Leviticus 20:27)¹⁸. „Ak sa niekto dopustí cudzoložstva s vydatou alebo zaslúbenou ženou, cudzoložník aj cudzoložnica budú popravení“¹⁹ (porovnaj Leviticus 20:10)²⁰.

Keď sa presunieme o storočie neskôr a pozrieme sa na Vyhlásenie nezávislosti z r. 1776, všimneme si, že sa odvoláva na „zákony prírody“ a „zákony Boha“ a konštatuje: „Pokladáme za samozrejmé tie pravdy, že všetci ľudia sú stворení ako sebe rovní, že Stvoriteľ ich obdaril istými nescudziteľnými právami, že medzi tými sú život, sloboda a právo na hľadanie šťastia.“²¹ Zdá sa teda, že vyhlásenie tiež pojednáva o akejsi nadľudskej autorite, kresťanstvo však explicitne nespomína. Preto je existencia kresťanských (puritánskych) črt Vyhlásenia nezávislosti dnes diskutovaná.²²

Postupom času sa puritánsky spôsob myslenia modifikuje – značne sa racionalizuje a liberalizuje. Tento proces je možné jasne vidieť vo Virgínskom zákone o náboženskej slobode z roku 1786, ktorý vychádza zo základnej premisy, že „Všemohúci Boh stvoril myseľ slobodnú“²³. V zákone sa konštatuje, že „všetky pokusy ovplyvniť ju svetskými trestami alebo bremenami či nespôsobilosťou na občianske práva vedú iba ku vzniku pokrytectva a zloby a sú opustením plánu Svätého tvorcu (...)“²⁴. Je teda zrejmé, že v porovnaní s o stoštyridsať rokov starším Zákonníkom slobôd z Massachusetts tu dochádza k odmietnutiu aplikácie noriem mojžišovského práva, ktoré som spomenul. Výslovne sa tu hovorí, že „naše občianske práva nezávisia od našich náboženských názorov o nič viac ako od názorov na fyziku a geomet-

7 Ruka svedkov bude prvá na ňom zabiť ho a ruka všetkého ľudu potom, a odpraceš také zlo zo svojho streda.

¹⁷ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

¹⁸ Leviticus 20:27 A muž alebo žena, v ktorých by bol veštiaci duch, vyvolávajúci duchov, alebo duch vedomca, istotne zomrú, ukameňujú ich; ich krv bude na nich.

¹⁹ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 58, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁰ Leviticus 20:10 A človek, ktorý by sa dopustil cudzoložstva s niečou ženou, ktorý by zcudzoložil so ženou svojho blížneho, istotne zomrie i cudzoložník i cudzoložnica.

²¹ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 62, ISBN 978-80-7160-251-4.

²² Pozri napr.: <http://atheism.about.com/od/churchstatemyths/a/doi.htm>, dostupné dňa 17. 5. 2011; <http://www.thegreenpapers.com/Vox/?20070215-0>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

²³ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 403, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁴ Tamtiež.

riu“.²⁵ Zákon dokonca uvádza, že každý má „prirodzené právo“ na svoje náboženské vyznanie a že „práva týmto zákonom potvrdené sú jednými z prirodzených práv ľudstva a – ak bude vydaný nejaký zákon na odstránenie tohto zákona alebo obmedzenie jeho účinnosti – že takýto zákon bude porušením prirodzeného práva“.²⁶

V americkej novovekej legislatíve teda možno pozorovať postupnú cestu od „pravoverného“ puritanizmu k liberalizmu. Čo mám na mysli pod „pravoverným“ puritanizmom? Význam tohto označenia súvisí s rozdielom medzi puritanizmom a pietizmom ako takým. O oboch možno povedať, že boli skôr náboženskými tendenciami než systémom doktrín, že boli zamerané na zmenu života, oba boli nábožensky entuziastické, asketické, legalistické, svedomito morálne, oba zdôrazňovali viac vôľu než rozum a oba sa sústredili na praktizovanie zbožnosti.²⁷ Rozdiel medzi nimi však spočíva v odlišnom nazeraní na svet a v aplikácii tohto nazerania. Zatiaľ čo pietisti chápali svet pesimisticky, ako miesto vlády diavla, miesto nespravodlivosti a zla, ktoré nie je možné v pozemskom živote prekonať, puritáni boli optimistickí a verili, že ich poslaním je urobiť zlý svet lepším. Pietisti sa teda radšej od sveta utáhujú, vyhýbajú sa politickým zhromaždeniam, zábavám, stretávkam v krčmách a iným spoločenským udalostiam, snažia sa prežiť svoj život v čistote a pobožnosti. Puritáni sa, naopak, snažia dosiahnuť zmenu sveta prostredníctvom politických opatrení – chcú ustanoviť akúsi Božiu vládu na zemi, vládu, ktorá bude spravovaná Božími prikázaniami a princípmi.

Táto skutočnosť svojím spôsobom pretrváva v americkej zahraničnej politike dodnes. Snaha „urobiť zlý svet lepším“, uchrániť „kresťanské“ hodnoty je tu stále prítomná. Opakované intervencie na ochranu ľudských práv a „amerických hodnôt“ môžu byť toho príkladom. „Splývanie normatívneho a pragmatického uvažovania v deklarovanom úmysle šíriť slobodu vo svete – teda tvrdenie, že „(Spojené štáty) musia brániť slobodu a spravodlivosť, lebo to sú princípy, ktoré sú pravdivé a správne pre všetkých ľudí“ (Národná bezpečnostná stratégia, 2002) a že „demokratická vec môže byť najúčinnnejšou americkou zahraničnou politikou“ (Muravchik, 1991) – má za následok pre-

²⁵ Tamtiež.

²⁶ BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, s. 404, ISBN 978-80-7160-251-4.

²⁷ BRILL, E. J. *The rise of evangelical pietism*. Leiden, 1965, s. 29. Dostupné na internete dňa 13. 5. 2011:
http://books.google.sk/books?id=loseAAAAIAAJ&pg=PA27&lpg=PA27&dq=pietism+and+puritanism&source=bl&ots=rqKWWtrg8p&sig=ZsgAzZsi_Eh61-A0zA70yiP5I5g&hl=sk&ei=5CfNTYezK87FtAb2geG4Cw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CE8Q6AEwBQ#v=onepage&q=pietism%20and%20puritanism&f=false

sadzovanie ideálneho svetového poriadku.“²⁸ Michael P. Federici uvádza, že George McKenna vo svojej knihe s názvom *Puritánsky pôvod amerického patriotizmu*²⁹ tvrdí, že americké vlastenectvo je zakorenené v puritánskej skúsenosti raných amerických dejín a že Američania ostali verní puritánskej tradícii počas celej svojej histórie, obzvlášť v časoch, keď išlo o ich životné záujmy a bezpečnosť. Kľúčovou charakteristikou tejto tradície je podľa neho viera v Božie poverenie, aby Američania ukázali svetu, ako vyzerá ideálna judeo-kresťanská spoločnosť.³⁰ „Túto značku americkej výlučnosti možno vidieť v politike americkej revolúcie, občianskej vojny, dvoch svetových vojen a každého významnejšieho ozbrojeného konfliktu, do ktorého USA vstupujú.“³¹

Počiatky takéhoto vnímania Ameriky bývajú niekedy pripisované Johnovi Winthropovi, puritánskemu právnikovi žijúcemu na prelome 16. a 17. storočia, ktorý bol aktívny pri zakladaní prvých osád na novom kontinente a ktorý vo svojich spisoch použil slávne označenie formujúceho sa spoločenského zriadenia za „mesto na vrchu“ (porovnaj Evanjelium podľa Matúša 5:14).³² Winthrop však zrejme nemal intervenčné predstavy. Išlo mu len o to, zmeniť americký kúsok sveta a pre ostatné štáty ísť príkladom. História v každom prípade ukazuje, že za určitých okolností už nemusí byť od tejto idey ďaleko k myšlienke aktívneho pôsobenia v celom svete. „Väčšina Američanov vždy verila, že USA sú pre svet svetlom. Ich úlohou je šíriť, konajúc na základe Božej vôle, svoju demokraciu a slobodu do všetkých národov sveta a poslať svetlo do každého kúta zeme. (...) Spojené štáty teda začali šíriť svoju kultúru a svoje hodnoty do mnohých krajín, a to prostredníctvom politických zásahov, hospodárskej pomoci alebo ozbrojeného nátlaku.“³³ Keď Spojené štáty začali vojnu, aby upevnili svoju kontrolu nad Filipínami, Woodrow Wilson

²⁸ <http://glosy.info/texty/puritanske-koreny-zahranicni-politiky-usa/>, dostupné dňa 17. 5. 2011.

²⁹ Pozri McKENNA, George. *The Puritan Origins of American Patriotism*. Boston : Yale University Press, 2007, 448 s., ISBN 978-0300100990.

³⁰ Pozri <http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1084&theme=home&loc=b>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

³¹ Tamtiež.

³² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/645737/John-Winthrop>, dostupné dňa 23. 5. 2011.

³³ KANG, Ning. Puritanism and Its Impact upon American Values. In *Review of European Studies*, vol. 1, no. 2, 2009; dostupné dňa 23. 5. 2011 na internete: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/download/4585/3924>.

definoval ich okupáciu ako pedagogickú povinnosť: „Oni (Filipínci) sú deti a my dospeli v týchto veľkých otázkach vlády a spravodlivosti.“³⁴

Ducha potreby šíriť demokraciu vo svete možno nájsť aj v slovách bývalého amerického prezidenta Georgea W. Busha. Ten v svojej druhej inauguračnej reči vyjadril svoju predstavu o hlavnej úlohe americkej zahraničnej politiky takto: „Je stratégiou Spojených štátov hľadať a podporovať demokratické hnutia a inštitúcie v každom národe a každej kultúre, so základným cieľom ukončiť tyranii vo svete.“³⁵

Súčasný americký prezident nastúpil do funkcie s pomerne vysokými očakávaniami. Známy americký žurnalista Jakob Heilbrunn o ňom napísal, že „podobne ako George W. Bush, nastúpil Obama do úradu so sľubom, že odmietne aroganciu svojho predchodcu, ale to len na to, aby sa nechal zvieť lákadlom militantnej demokracie...“³⁶ V danom kontexte sa ako príklad núka kontroverzná invázia do Líbye.

Medzi súčasných zástancov úlohy USA ako svetového vodcu a garanta „univerzálnej demokracie“ patrí aj známy americký historik a komentátor zahraničnej politiky Robert Kagan, podľa ktorého je aktívna úloha USA vo svete súčasťou dedičstva amerického národa.³⁷

Záver

Ďalšie formovanie americkej sebaidentifikácie je otvorené, doterajší vývoj určite naznačuje, že čosi ako americký excecionalizmus, historický pozostatok puritánskeho spôsobu myslenia, existuje.

Z uvedeného vyplýva, že puritanizmus zanechal v súčasnom svete svoje stopy. Pokiaľ ide o súčasný vplyv pietistických myšlienok, možno ich, rovnako ako v 17. storočí, pozorovať vo sfére vnútrocirkevnej, teda nepolitickej, a to vo forme rôznych náboženských prebudeneckých hnutí, ktoré nemajú výraznejšie politické ambície.

³⁴ SCHMIDT, Ronald, J. American Exceptionalism in New Contexts. In *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2006, s. 293, ISBN 0-19-927003-1.

³⁵ http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/15/AR2006031502297_pf.html, dostupné dňa 26. 5. 2011.

³⁶ http://ecfr.eu/content/entry/commentary_obamas_new_found_idealism, dostupné dňa 26. 5. 2011.

³⁷ Pozri napr.: KAGAN, Robert. *Dangerous Nation.: America's Place in the World, from it's Earliest Days to the Dawn of the 20th Century*. New York : Vintage Books, 2006, 544 s., ISBN 978-0-375-72491-6; alebo http://fora.tv/2006/10/18/Robert_Kagan_and_Thomas_Friedman, dostupné dňa 27. 5. 2011.

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

TURČAN, Martin. Influence of pietism a puritanism on modern and contemporary society. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, no. 6, p. 101-112.

In this paper the author tries to characterise and compare two concurrently existing religious movements of the modern period – pietism and puritanism. He does so with regard on impact they left on society in their time and with regard on their footprints which are still visible in today's world. The author points out at different attitudes of both movements in the area of sociopolitical involvement. In this regard the article touches the issue of puritan features of american foreign policy that might be visible throughout the history until today.

Použitá literatúra:

- BEŇA, Jozef. *Pramene k dejinám práva – Novovek*. Bratislava : PraF UK VO, 2009, 420 s., ISBN 978-80-7160-251-4.
- HANES, Pavel. *Dejiny kresťanstva*. Banská Bystrica : TRIAN, 1998, 429 s., ISBN 80-88945-01-1.
- HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 1998, ISBN 80-7179-056-7.
- NORTH, James, B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha : Návrat domů, 2001, 303 s., ISBN 80-7255-029-2.
- KANG, Ning: Puritanism and Its Impact upon American Values. In *Review of European Studies*, vol. 1, no. 2, 2009; dostupné dňa 23. 5. 2011 na internete:
<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/download/4585/3924>
- BRILL, E. J. *The rise of evangelical pietism*. Leiden, 1965; dostupné na internete dňa 13. 5. 2011: <http://books.google.sk>
- KELLY, R. Ideology and Political Culture from Jefferson to Nixon. In *The American Historical Review*. vol. 83, no. 3, 1977 (článok z elektronickej databázy JSTOR).
- McCLELLAND, J. S. *A History of Western Political Thought*. Londýn a New York : Routledge, 1996, 810 s., ISBN 0-415-11961-8.
- SCRUTON, Roger. *Dictionary of Political Thought*. New York : The Palgrave Macmillan, 2007, 744 s., ISBN 978-1-4039-8952-9.
- SCHMIDT, Ronald, J. *American Exceptionalism in New Contexts*. In: *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2006, s. 281-296, ISBN 0-19-927003-1.
- Svätá Biblia*. Praha, 1964, 1219 s.
<http://sk.wikipedia.org/wiki/Pietizmus>, dostupné dňa 16. 5. 2011.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pietismus>, dostupné dňa 17. 5. 2011.
http://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Jakob_Spener, dostupné dňa 17. 5. 2011.

<http://atheism.about.com/od/churchstatemyths/a/doi.htm>, dostupné dňa 17. 5. 2011.
<http://www.thegreenpapers.com/Vox/?20070215-0>, dostupné dňa 17. 5. 2011.
<http://glosy.info/texty/puritanske-koreny-zahranicni-politiky-usa/>, dostupné dňa 17. 5. 2011.
<http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=1084&theme=home&loc=b>, dostupné dňa 23. 5. 2011.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/645737/John-Winthrop>, dostupné dňa 23. 5. 2011.
http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/03/15/AR2006031502297_pf.html, dostupné dňa 26. 5. 2011.
http://ecfr.eu/content/entry/commentary_obamas_new_found_idealism, dostupné dňa 26. 5. 2011.

VÝZNAM TELEOLOGICKÉHO VÝKLADU

MGR. MÁRIA DORKOVÁ

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

Abstrakt

Článok poukazuje na význam doktrín existujúcich a uplatňujúcich sa v našom právnom poriadku, ako aj na existenciu a význam materiálnych prameňov práva. Právna doktrína má zásadný vplyv na tvorbu práva a na rozhodovanie súdov napriek tomu, že v súčasnosti nepatrí k oficiálnym právnym prameňom. Článok opisuje doktrinálny výklad ako právne nezáväzný a zároveň vyzdvihuje jeho dôležitosť. Doktrína má význam aj pri aplikácii práva, pretože interpretuje vágne, teda neurčité, nejasné pojmy objektívneho práva. Význam doktrinálneho výkladu z hľadiska materiálnych prameňov práva je predovšetkým v tom, že právo musí rešpektovať existujúce zásady v práve bez ohľadu na to, či sú vyjadrené ako formálny prameň práva, teda v písanom texte, alebo existujú len ako materiálny prameň práva.

Dorková, Mária. Význam teleologického výkladu. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 113-125.

Úvod

Doktríny, ktoré existujú v rámci slovenského a českého právneho prostredia (doktríny ústavných súdov), sa týkajú predovšetkým materiálneho právneho štátu, ako aj legality, trojdelenia štátnej moci, princípu právnej istoty a proporcionality, úpravy základných práv a slobôd (úprava vzťahov medzi občanom a štátom), zrozumiteľnosti práva, komplexnosti jeho interpretácie a generality (všeobecnosti) právnych noriem. Doktríny ústavného súdu sú obsiahnuté predovšetkým v odôvodneniach rozhodnutí. Musíme konštatovať, že odôvodnenie, ktoré je nevyhnutnou súčasťou rozhodnutia, má nezastupiteľný význam, pretože obsahuje východiská, analýzy a závery. Problémom, pokiaľ ide o rozhodnutia ústavného súdu, je ich vynútiteľnosť. Teda ako vymôcť núteným spôsobom výrok, resp. jeho obsah. Ústava SR ani zákon o ústavnom súde výslovne neobsahujú vynútiteľnosť rozhodnutí ústavného súdu. „Ústavný súd nemá žiadnu možnosť dosiahnuť núteným spôsobom akceptovanie výrokov svojich rozhodnutí, preto zostáva za platnej ústavnej úpravy na adresátoch (účastníkoch) verdiktov ústavného súdu, ako sa vyrovnajú s výrokmi, ktorými ústavný súd konštatuje porušenie ústavnosti... Nútený výkon svojich

rozhodnutí nemůže ústavný soud dosiahnuť ani prostredníctvom iných štátnych orgánov.“¹

Pramene práva v materiálnom zmysle

Pojem prameň práva môžeme chápať vo viacerých významoch. Vyjadruje vonkajšiu formu právnych noriem (pramene práva vo formálnom zmysle slova), v materiálnom zmysle ako zdroje obsahu práva, zdroje, odkiaľ sa právo berie, materiálne podmienky reprodukcie spoločnosti ovplyvňujúce tvorbu práva a z ktorých tvorba práva vychádza, a nakoniec ako zdroj poznania (pramene práva v gnozeologickom zmysle).² V. Knapp uvádza, že otázka prameňov práva sa chápe ako otázka *quid iuris*, resp. čo spôsobuje, že platia určité oprávnenia a im zodpovedajúce povinnosti. Ide o heteronómne pramene práva, povedané inak, formálne pramene práva. Materiálne pramene práva zasa v jeho ponímaní odpovedajú na otázku, odkiaľ sa právo v spoločnosti zobralo.³

P. Holländer definuje pramene práva ako vedecké pojmy teórie práva, ktoré zákonite musia odrážať objektívnu realitu a reflektovať na stav existujúci v praxi. „**Spoločenská prax, a nie želanie alebo proklamácia subjektu štátnej moci je východiskom i verifikátom nášho poznania v teórii práva. Preto za pramene práva považujeme v praxi existujúce vonkajšie formy vyjadrenia práva (bud' štátom výslovne proklamované, alebo štátom výslovne neproklamované, ale existujúce).**“⁴ J. Prusák na druhej strane hovorí o sociologických školách hľadajúcich prameň práva v spoločnosti a vo vzťahoch vznikajúcich medzi ľuďmi, ako aj o jusnaturalistoch, ktorí vidia pramene práva v absolútnych právach človeka, Božej prozreteľnosti a ľudskej prirodzenosti, analytické smery zas v ústave a zákonoch.⁵ R. Alexy člení pramene práva na formálne – zakladajúce validitu normy na základe jej pôvodu, teda na základe vytvorenia povolaným orgánom a materiálno-legitímne dôvody na sudcovské rozhodovanie.⁶

V tomto článku sa budeme **venovať len prameňom práva v materiálnom zmysle**. Máme na mysli zdroje obsahu práva, podmienky determinujúce

¹ BRÖSTL, A., KEUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 83-84.

² GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. Upravené vydání. Praha : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 132.

³ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha : C.H.BECK., 1995, s. 129.

⁴ HOLLÄNDER, P. K pojmu prameňov práva. *Právny obzor*, 1985, č. 12, s. 1074.

⁵ PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PraF UK, 1995, s. 187-188.

⁶ ALEXY, R. Precedent in Federal Republic in Germany. In KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 123.

obsah právnych noriem, napríklad stav danej spoločnosti, politického režimu, štátu, zvyklosti a tradície, ale taktiež technologická, kultúrna a predovšetkým ekonomická úroveň. Nesmieme zabudnúť ani na to, že obsah právnych noriem ovplyvňujú aj medzinárodné spoločenstvá, respektíve jednotlivé štáty so svojimi právnymi systémami, vývojový stupeň ľudskej civilizácie. **Môžeme povedať, že pod pojmom materiálne pramene práva rozumieme spoločensko-historický kontext, v ktorom právo vzniká, sú to predovšetkým záujmy, ktoré sa do obsahu práva premietajú.**⁷ Jednou z podôb, kde sú uvedené potreby a záujmy prezentované, sú doktrínálne diela a relevantná judikatúra. V tomto prípade pozitivistická koncepcia, ktorá tvrdí, že právo je identické so súhrnom písaných zákonov, je spochybňovaná. Nemecký Spolkový Ústavný súd v súvislosti s dotváraním práva a účelnosťou v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol: „Tradičná viazanosť sudcu zákonom, táto nosná súčasť zásady deľby moci a tým i právneho štátu, je však v základnom zákone modifikovaná formuláciou, podľa ktorej je aplikácia práva viazaná »zákonom i právom«. Tým je podľa všeobecnej mienky odmietnutý úzky a zákonný pozitivizmus. Táto formulácia udržiava vedomie toho, že zákon a právo sa síce fakticky a vo všeobecnosti kryjú, no nie nevyhnutne a vždy. Právo nie je identické so súhrnom písaných zákonov. Oproti pozitívnym ustanoveniam štátnej moci môže podľa okolností **existovať prírastok na práve**, ktorý má svoje pramene v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku a voči písanému zákonu je spôsobilý pôsobiť ako korektív. Nájsť ho a realizovať v rozhodnutiach je úlohou súdnej aplikácie práva.“⁸

Na dané rozhodnutie nadväzuje aj nález Ústavného súdu Českej republiky, ktorý okrem zdôraznenia významu teleologickej argumentácie hovorí podľa nášho názoru aj o **existencii materiálnych prameňov práva a o ich využití, keď konštatuje:** „... nie je možné stotožňovať text právneho predpisu a právnu normu, ktorá je významom tohto textu. Je potrebné vziať do úvahy, že právna norma sa nie vždy musí kryť s tým, ako bola vyjadrená v texte zákona, a to ani v tom prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý.“⁹ Nemecký Spolkový Ústavný súd zároveň hovorí aj o existencii situácií, ktoré prezumujú, že súdy sa môžu na základe zásad a ideálov **obsiahnu-**

⁷ RÖSTL, A., KEUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 105.

⁸ BVerfGE 34, 269 (286 a nasl.) In ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 72.

⁹ Nález Ústavného súdu Českej republiky, PL. ÚS 261/06, č. 13.

tých v zákone hoci aj nepriamo odkloniť od doslovného textu zákona a rozhodovať contra legem.¹⁰

Doktrínálny výklad vo všeobecnosti

Samotný **doktrínálny výklad** sa nazýva aj vedeckým výkladom, predstavuje vedecké skúmanie platného práva. Môže ho podávať ktokoľvek, podmienkou však je odborná stránka výkladu. Vo väčšine prípadov sú to odborníci z právnej vedy a právnej praxe. Doktrínálny výklad je obsiahnutý v učebniciach, odborných článkoch, rôznych komentároch k zákonu a v neposlednom rade aj v monografiách. Výrazne ovplyvňuje právnu prax.¹¹ Pojem „doktrína“ je výstižný pre jeho spoločný základ slova s vedeckým výkladom označovaným synonymicky „doktrínálny výklad“. Doktrínálny výklad **nie je právne záväzný**, používajú sa však vedecké metódy pri poznávaní práva, ktoré **priznávajú danému výkladu väčšiu dôveryhodnosť**.¹² Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil právny názor, v ktorom tvrdí, že doktrínálny výklad nie je právne záväzný a nemá hodnotu dôkazu.¹³ **Sme toho názoru, že jeho význam z hľadiska materiálnych prameňov práva je predovšetkým v tom, že právo musí rešpektovať existujúce zásady v práve, bez ohľadu na to, či sú vyjadrené ako formálny prameň práva, teda v písanom texte, alebo existujú len ako materiálny prameň práva.** Právne systémy jednotlivých štátov totiž právo nemajú limitované len tým, čo je obsiahnuté v právnych textoch. Aj to je dôvod spochybňovania pozitivistckej doktríny formálnych prameňov práva odmietajúcej priznanie existencie prírastku na práve, ako už bolo uvedené vyššie. Musíme tiež konštatovať, že vedecký výklad zastáva dôležité miesto pri tvorbe právnych názorov a doktrín nielen všeobecných súdov, ale aj Ústavného súdu Slovenskej republiky. L. Morawski tvrdí, že súčasné ústavy sú postavené na abstraktných zásadách, čo vytvára široký priestor pre rozvoj práva prostredníctvom výkladu, najmä v prípade potreby racionálneho a spravodlivého rozhodnutia. Ústavné súdy a najvyššie súdy jednotlivých štátov rozhodujú na základe zásad, ktoré nemajú priamu oporu v písaných zákonných textoch, nie sú teda explicitne sformulované. Zároveň tvrdí, že racionálne rozhodovanie je dôležitejšie a zá-

¹⁰ ALEX, R.: Precedent in Federal Republic in Germany. Darmouth 1997. In KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 123.

¹¹ Bližšie pozri: DOLEŽAL, T. Právní hermeneutika a problematika tzv. předporozumění. In *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Sborník příspěvků z vědeckého kolokvia kateder teorie práva. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 213.

¹² BRÖSTL, A. *Politické a právne teórie 19. a 20. storočia*. Košice : Vysokoškolské učebné texty, Právnická fakulta, 1993, s. 60.

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 31/99.

roveň čoraz častejšie ako potreba rozhodovania na základe litery zákona a v jej súlade.¹⁴ **V danom prípade je však namieste otázka, či cieľom tvorby práva nie je vydať spravodlivú a racionálnu právnu normu. Odpoveď bude bezpochyby kladná, avšak prax býva často rozdielna.** Podľa nášho názoru je nemysliteľné, aby legislatíva reagovala pružne na všetky zmeny, ktoré sa v spoločnosti udejú, no rešpektujúc princíp zákazu denegatio iustitiae súdy majú možnosť, aj keď istým spôsobom obmedzenú, rozhodnúť na základe právnych princípov, ktoré sú všeobecne uznávané bez ohľadu na to, či sa nachádzajú v písanej podobe, alebo predstavujú materiálny prameň práva.

Vplyv doktrín na tvorbu práva a rozhodovanie súdov

Z jednotlivých konštatovaní vyplýva, že kontinentálny typ právnej kultúry pod pramene práva subsumuje nielen pramene, ktoré sú formálne vytvárané štátom, prípadne tie, ktoré štát uznáva, teda právne obyčaje, ale patrí sem aj sudcovská judikatúra, právne princípy, materiály vyhotovované prípravou legislatívnu komisiou, **právna doktrína**, ale aj mimoprávne pravidlá. **Práve právna doktrína má obrovský vplyv na tvorbu práva a rozhodovanie súdov napriek tomu, že v súčasnej dobe nepatrí k oficiálnym právnym prameňom.** Napriek tomu, vo Veľkej Británii v 19. storočí takzvané books of authority boli považované za dôležitý prameň práva a ich obsah tvorili diela významných právnych autorít. V zmysle striktnnej precedentnej doktríny v práve common law môžu byť záväzné len rozhodnutia vyšších súdov v rámci existujúcej súdnej hierarchie. Vo Veľkej Británii má striktná precedentná doktrína tradične najsilnejšie postavenie. Vychádza sa z nasledovného stavu: rozhodnutia House of Lords sú záväzné pre všetky ostatné súdy vrátane samotnej Snemovne lordov. Rozhodnutia Court of Appeal sú záväzné pre všetky nižšie súdy a tiež pre Court of Appeal. Rozhodnutia High Court of Justice nasledujú všetky nižšie súdy, hoci to nie je obligatórne. Majú však veľkú presvedčovaciu silu a sú všeobecne nasledované aj inými oddeleniami High Court of Justice a Crown Court.¹⁵ **Doktrína má význam aj pri aplikácii práva, pretože interpretuje vágne, teda neurčité, nejasné pojmy objektívneho práva.** Z. Kühn uvádza, že vzťah doktríny a sudcovskej moci je vo vzájomnej korelácii, je teda obojsmerný. Doktrína komentuje rozhodnutia súdov, reflektuje judikatúru, systematizuje ju, sama sa necháva inšpirovať ju-

¹⁴ Bližšie pozri: MORAWSKI, L. Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo k toku przemian. Warszawa, 2000, s. 205. In KANÁRIK, I. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice : Edičné stredisko UPJŠ Košice, 2004, s. 13.

¹⁵ BRÖSTL, A, DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. *Teória práva*. Košice : Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, 2007, s. 60.

dikaturou. Zároveň doktrína ovplyvňuje súdne rozhodnutia komentármi a inými výstupmi.¹⁶ Na porovnanie, ústavný princíp, ktorý nemusí byť explicitne formulovaný v ústave, sa vyznačuje vyšším stupňom zovšeobecnenia ako samotná doktrína ústavného súdu. Doktrína totiž vzniká v procese rozhodovacej činnosti ústavného súdu, je rozpracovaním a potvrdením ústavného princípu pri posudzovaní spoločenských vzťahov (právných) a rozhodovaní o nich.¹⁷ P. Holländer rozumie pod termínom „doktrína právneho myslenia“ modalitu, čiže „všeobecne akceptované interpretačné a argumentačné postupy“.¹⁸

Právne princípy priamo nezakotvené v právnych normách môžeme považovať za materiálne pramene práva, ktoré pomocou doktrinálneho výkladu napomáhajú tvoriť právo. J. Prusák uvádza, že právne princípy nám umožňujú prekonávať obchádzanie práva, zneužívanie právnych noriem. „Aplikáciu právnych princípov treba uskutočniť na základe právneho textu, v ktorom je princíp zakotvený, z ktorého je interpretáciou zákona alebo zmluvy odvodený, a to na základe racionálnych právnych argumentov.“¹⁹ J. Boguszak definuje právne princípy ako isté pravidlá vytvorené v právnej kultúre, ktoré sú imanentnou súčasťou právneho štátu, či už sú, alebo nie sú výslovne vyjadrené v platných právnych normách.²⁰ Je dôležité poznamenať, že právne princípy sú historicky podmienené, majú objektívnu povahu, z čoho vyplýva, že nie sú nemenné. Neexistuje súpis právnych princípov existujúcich v právnom štáte. Aplikujú sa teda princípy, ktoré vieme vyvodiť z ústavy, a tiež princípy formulované judikaturou Ústavného súdu SR. Ústavný súd ústavne princípy sám nevytvára, ale len potvrdzuje svojou rozhodovacou činnosťou a uvádza ich do právnej praxe. „Výsledkom procesu foriem uvádzania ústavných princípov do ústavnoprávnej praxe je vznik a pôsobenie doktrín ústavného súdu.“²¹ Doktrína je výsledkom rozhodovacej činnosti ústavného súdu, je rozpracovaním, ale zároveň aj potvrdením ústavného princípu v prípade posudzovania právnych vzťahov a rozhodovania o nich. Dok-

¹⁶ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 114-115.

¹⁷ KANÁRIK, I. *Zvrchovanosť zákona (Aktuálne otázky v Slovenskom právnom poriadku)*. Košice : Právnická fakulta UPJŠ, 2003, s. 79.

¹⁸ HOLLÄNDER, P. Hlavní doktríny Ústavního soudu České republiky. In *Zjednocovanie a vývoj judikatury ústavných súdov, zborník konferencie, 25.-27. októbra 2000 Levoča*. Košice : Ústavný súd SR, 2001, s. 63.

¹⁹ PRUSÁK, J. Princípy v práve. In *Právny obzor*, 1997, č. 3, s. 221.

²⁰ BOGUSZAK, J. Právní principy, hodnoty, finalita. In.: *Právní principy. Sborník z kolokvia Právnické fakulty Univerzity Karlovy*. Praha, 1999, s. 26-27.

²¹ DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. Vzťah právneho (ústavného) princípu a doktríny Ústavného súdu. Teoretické a legislatívne otázky práva II. In *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika*, Košice 2003, s. 43.

trínu ústavného súdu môžeme označiť ako istý medzičlánok alebo stupeň medzi samotným ústavným princípom a právnou úpravou, ktorá je naplnením ústavného princípu. Podľa A. Bröstla: „Pod doktrínou Ústavného súdu Slovenskej republiky rozumieme súhrn princípov, ktoré Ústavný súd Slovenskej republiky akceptuje, uplatňuje a ochraňuje vo svojej činnosti, to znamená pri uskutočňovaní svojich právomocí. Je zrejme, že doktrínu nemožno presadzovať bez zodpovedajúcej škály technických prostriedkov, na základe ktorých sa hľadajú riešenia konkrétnych problémov.“²²

Doktrína ústavného súdu sa formálne nachádza v stanoviskách, právnych názoroch (odôvodneniach) ústavného súdu. Najčastejšie ju nájdeme v rozhodnutiach týkajúcich sa interpretácie ústavy a ústavných zákonov alebo v nálezoch o súlade právnych predpisov. Podľa čl. 31 ods. 1 Spravovacieho a rokovacieho poriadku Ústavného súdu SR č. 114/1993 Z. z. sa v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu uverejňujú nálezy a rozhodnutia, ktoré sa týkajú výkladu podľa čl. 128 ústavy a iné uznesenia, o ktorých uverejnení rozhodne plénum ústavného súdu. Zbierka nálezov a uznesení teda z pohľadu právnej teórie a právnej praxe obsahuje najvýznamnejšie a z právneho hľadiska najpodstatnejšie časti rozhodnutí. Všetky ostatné uznesenia, nachádzajúce sa mimo zbierky, ostávajú bez významu pre vývoj doktrín ústavného súdu. J. Mazák zdôrazňuje význam právnych viet v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR v dokumente vydanom pre potreby právnej teórie, legislatívnej tvorby práva, ale aj realizácie práva, keď konštatuje: „Z formálneho, ale aj praktického hľadiska obsahového je vhodným základom pre tvorbu doktríny ústavného súdu pri ochrane ústavnosti, najmä pri ochrane ľudských práv a základných slobôd spracovanie/tvorba právnych viet. Funkčnosť a praktickosť tvorby právnych viet je významná v tom, že vytváranie zoskupení právnych viet (podľa obsahu, formy, rokov, procesných alebo hmotnoprávnych kritérií) napomáha komplexnejšie skúmanie doktrinálnych otázok spojených s ochranou ústavnosti.“²³ Je potrebné ešte upozorniť na význam právnych viet, ktorý spočíva v upriamení pozornosti na riešenia, ktoré už boli prijaté a sú obohatené o nové argumentačné prístupy vychádzajúce z interpretačných metód a právnej argumentácie. Cieľom právnych viet je tiež upozorniť na reakcie súvisiace so zmenou ústavných noriem, prípadne medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná Slovenská republika, ako aj poukázať na nové riešenia, ktoré ešte neboli predmetom konania o ochrane ústavnosti. Doktríny ústavného súdu sú obsiahnuté najmä v odôvodneniach jeho rozhodnutí. Aj keď záväzná je len výroková časť rozhodnutia, **odôvodnenie má ne-**

²² BRÖSTL, A., KLUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 134.

²³ MAZÁK, J. *Právne vety v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR 1993-2000*. Publikácia vydaná Ústavným súdom SR, s. 11 a nasl.

zastupiteľný význam z dôvodu východísk, analýz a právnych rozborov, ktoré sú jeho obsahom. Je potvrdené praxou ústavného súdu, že aj tie jeho rozhodnutia, ktoré nemajú všeobecnú záväznosť z dôvodu riešenia vzťahov v individuálnych prípadoch (inter partes), **majú faktický význam preceden-tov.** Právna prax sleduje jednotlivé rozhodnutia ústavného súdu a hodnotí ich. Z toho vyplýva aj narastajúci význam doktrín ústavného súdu. Môžeme rozlišovať tri roviny vplyvu doktrín ústavného súdu:

1) Pri výklade ústavy a ústavného zákona (čl. 128 ústavy) – význam doktríny ústavného súdu nachádzajúcej sa v odôvodnení rozhodnutia podávajúceho výklad ústavy a ústavného zákona (legálny výklad) je odvodený od všeobecnej záväznosti uvedeného výkladu. Legálny výklad má praktický dosah pozitívnej tvorby práva ústavným súdom. **Doktrína ústavného súdu, o ktorú sa legálny výklad opiera a od ktorej sa odvodzuje, sa tak stáva jedným z materiálnych prameňov tvorby práva,** ale zároveň aj formálnej tvorby práva.²⁴

2) Pri rozhodovaní o sťažnostiach (čl. 127 ústavy) ide o ústavnú doktrínu sformulovanú v procese rozhodovania o sťažnostiach fyzických a právnických osôb.

3) Pri rozhodovaní o súlade právnych predpisov (čl. 125, čl. 125a, čl. 125b ústavy) – všeobecne záväzný je výrok ústavného súdu v konaní o súlade právnych predpisov. Odôvodnenia rozhodnutí o súlade právnych predpisov však majú nesporný faktický význam. To platí, samozrejme, aj o ústavných doktrínach, ktoré sú obsahom odôvodnení nálezov ovplyvňujúcich tvorbu práva orgánmi, ktoré nesúladné predpisy vydali pri plnení ústavnej povinnosti (vyplývajúcej z čl. 125 ods. 3 ústavy) uviesť ich do súladu s predpismi označenými v čl. 125 ods. 1 ústavy.

Medzi ďalšie materiálne pramene práva patria aj mimoprávne pravidlá správania, ktoré tvoria dôležitý nástroj pri tvorbe právnych textov. Sú nevyhnutným prostriedkom na dosiahnutie fungujúceho systému práva. Medzi tieto mimoprávne pravidlá správania patria najmä obyčaje, morálne normy, pravidlá spravodlivosti a slušnosti. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať aj právnym princípom. Právna teória a právna prax nemajú jednotný názor na ich pôsobenie v našom type právnej kultúry. R. Dworkin za právne princípy považuje aj tie, ktoré nemajú oporu v právnych normách, teda nie sú

²⁴ DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Vzťah právneho (ústavného) princípu a doktríny Ústavného súdu. Teoretické a legislatívne otázky práva II., Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice 2003, s. 48.

zakotvené ani v ústave, v zákonoch alebo v doktríne, no uplatňujú sa v spoločnosti a sú morálnymi princípmi, platia v dôsledku svojho obsahu.²⁵

Ústavný súd Českej republiky sa v jednom zo svojich náleзов vyjadril nielen k procesnej stránke zmeny judikatúry vyšších súdov, ale zároveň vyslovil isté materiálne predpoklady tejto zmeny: „Dokonca i keby tieto procedúry (zmena nazerania spoločnosti na právo, ekonomické zmeny, zvýšenie kultúrnej úrovne, zmena politického režimu... – pozn. autora) neboli pre uvedené prípady zakotvené v pozitívnom práve, nič by to nemenilo na povinnosti súdov pristupovať k zmene judikatúry nielen opatrne a zdržanlivo (to znamená výlučne v nevyhnutných prípadoch opodstatňujúcich prekročenie princípu predvídateľnosti), ale tiež s dôkladným odôvodnením takého postupu, samozrejme, jeho súčasťou by malo nevyhnutne byť aj presvedčivé vysvetlenie toho, prečo napriek očakávanému rešpektu k doterajšej rozhodovacej praxi bolo rozhodnuté inak.“²⁶ V podstate ide o opustenie zásady *stare decisis*. Podobné vyjadrenie Ústavného súdu Českej republiky sa nachádza aj v ďalšom jeho náleze, v ktorom uviedol: **„Materiálny právny štát je vybudovaný okrem iného aj na dôvere občanov v právo a právny poriadok.** Podmienkou dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov. Stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu (tvorbou práva), ale tiež činnosťou štátnych orgánov aplikujúcich právo, pretože až aplikácia a interpretácia právnych noriem vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. Stabilita práva, právna istota jednotlivca a v konečnom dôsledku tiež miera dôvery občanov v právo a v inštitúcie právneho štátu ako také ovplyvňujú preto aj to, akým spôsobom orgány aplikujúce právo, predovšetkým súdy, ktorých základnou úlohou je poskytovať ochranu právam, pristupujú k výkladu právnych noriem.“²⁷

V konečnom dôsledku, na uvedenom význame judikatúry súdov je založená aj doterajšia judikatúra ústavných súdov a tiež Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré považujú za zákon v materiálnom zmysle práve judikatúru súdov. Rozhodujúce teda je, či je výklad právnych noriem v čase ustálený, čo však na druhej strane neznamená, že výklad právnej normy, ktorý už bol raz dosiahnutý, je nezmeniteľný. „Princíp právnej istoty a princíp rovnosti pred zákonom totiž vyžadujú, aby sa judikatúra súdov za určitých podmienok menila (zmena hodnotového nazerania na právo, zmena kultúrnych predstáv spoločnosti o práve, zmeny v štruktúre právneho poriadku, ktoré ležia nad

²⁵ DWORKIN, R. Když se práva berou vážně. OIKOYMENH, Praha 2001. In HOLLÄNDER, P. *Nástin filosofie práva. Úvahy strukturální*. Praha 2002, s. 49.

²⁶ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 18. 4. 2007*, sp. zn. IV. ÚS 613/06, bod č. 25.

²⁷ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 20. 9. 2006*, sp. zn. II. ÚS 566/05.

interpretovanou normou...), a to určitým vopred stanoveným postupom.²⁸ Ústavný súd Českej republiky taktiež judikoval, že vo všeobecnej rovine vo vzťahu k záväznosti súdnej judikatúry by sa mal už raz použitý výklad stať viac konformnejším s právnym poriadkom ako významovým celkom, svedčiacim tak pre zmenu práva. Mal by byť zároveň východiskom pre rozhodovanie nasledujúcich prípadov rovnakého druhu tak z pohľadu princípu právnej istoty, predvídateľnosti práva, ochrany oprávnenej dôvery v právo (oprávnených legitímnych očakávaní), ako aj z pohľadu princípu formálnej spravodlivosti (rovnosti), pokiaľ nedôjde k následnému nájdeniu dostatočne relevantných dôvodov, ktoré sú racionálne podložené a odôvodňujú teda zmenu výkladu určitých ustálených ustanovení.²⁹ Z toho vyplýva, že princíp právnej istoty má v adresátovi práva vyvolávať aspoň rámcovú predstavu o tom, či jeho konanie je v súlade s právom alebo je s ním v rozpore. Rovnako potom princíp rovnosti pred zákonom znamená, že zákon má byť interpretovaný pre všetky prípady, ktoré spĺňajú rovnaké podmienky rovnako.

Musíme však konštatovať, že to nebude platiť bez výnimiek, pretože ak existujú dostatočne legitímne dôvody (stačí aj jeden legitímny dôvod) na zmenu výkladu právnej normy a zároveň sú splnené aj všetky procedurálne postupy, nič nebráni použitiu inej ako obvyklej interpretácie právnej normy (týmto spôsobom je možné ospravedlniť zásah do právnej istoty a rovnosti pred zákonom). Každá zmena ustálenej judikatúry súdov z hľadiska materiálneho právneho štátu okrem dodržania formálneho procesného postupu potrebuje aj dostatočne legitímny dôvod, ktorý je potrebné odôvodniť. Zmena ustálenej judikatúry tak kladie zvýšené nároky na odôvodnenie nových rozhodnutí. Pokiaľ zmena výkladu ustálenej judikatúry nie je dostatočne odôvodnená, nie je možné ju považovať za konformnú s požiadavkou materiálneho právneho štátu.³⁰ Ústavný súd Slovenskej republiky sa v rámci svojich právomocí zaoberá prípadmi, ktorých počet a zložitosť rastie. Je to dôsledok toho, že štát a spoločnosť čoraz viac a častejšie prechádzajú k tomu, že všetky svoje problémy definujú ako právne problémy a očakávajú ich riešenie od výkladu práva a od toho, kto tento výklad podáva v poslednej inštancii.³¹

Doktrínálny výklad je obsiahnutý a používaný aj v komentári Ústavy Slovenskej republiky. Niektoré otázky, ktoré by mali byť v ústave upravené, pretože sú závažné, v nej upravené nie sú. Napriek tomu môžeme konštato-

²⁸ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 20. 9. 2006*, sp. zn. II. ÚS 566/05.

²⁹ *Nález Ústavného súdu Českej republiky* sp. zn. III. ÚS 252/04.

³⁰ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva (Úvod do právní argumentace)*. Praha : C.H.BECK, 2010, s. 31.

³¹ BRÖSTL, A., KLUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001 s. 152.

vať, že **ústava vykazuje znaky moderného štátu a práva**. Sú v nej obsiahnuté základné princípy, pravidlá organizácie a realizácie verejnej moci v štáte, vzťah jednotlivca a štátu. **Uplatnenie práva súvisiaceho s ústavou má dve podoby. Tou prvou je výklad ústavy, priama aplikácia noriem ústavy je skôr v rozhodovacej činnosti ústavného súdu než všeobecných súdov a ďalších orgánov verejnej moci. Druhou je výklad a aplikácia právnej normy obsiahnutej v zákonoch a iných všeobecne záväzných právnych predpisoch.**

Ústava SR obsahuje viac ustanovení, ktoré nie sú jednoznačné, v tomto prípade prichádza do úvahy použitie doktrínálneho výkladu. Ústava SR nepoužíva dôsledne rozlišovanie medzi ústavou a ústavnými zákonmi. Nie je jednoznačná úprava napríklad čl. 87 ústavy, v ktorom sa používa raz slovo zákon ako legislatívna skratka, ktorá zahŕňa aj ústavné zákony (čl. 87 ods. 1, 3 a 4), inokedy je potrebné toto slovo vykladať doslovne (čl. 87 ods. 2 ústavy), lebo pri zachovaní jedného interpretačného postupu by sa zvrátil zmysel ústavnej úpravy. Neurčitý je aj pojem „štátny zväzok“ uvedený v čl. 7 ods. 1 ústavy. Ústava v čl. 125 ods. 1 nerozlišuje nariadenia vlády podľa čl. 120 ods. 1 („obyčajné nariadenia“) a aproximačné nariadenia uvedené v čl. 120 ods. 2 ústavy. „Výkladom ústavnej normy nemožno doplniť ústavnú úpravu nad rámec skutočnej úpravy o neexistujúce pravidlá správania. Výkladom ústavnej normy nemožno ani nahradiť alebo poprieť skutočný účel úpravy, zameniť oprávnené subjekty a podobne. Iba vtedy, keď ústavná norma je nejasná (neurčitá) a nedáva zreteľnú odpoveď na otázku, aká je právomoc orgánu verejnej moci, aké je základné právo alebo sloboda, možno prikročiť k výkladu ústavnej úpravy.“³² Pomocou výkladu zisťujeme subjekty, objekty, alebo obsah ústavnej úpravy. Musíme pritom brať do úvahy skutočnosť, že Ústavný súd Slovenskej republiky ani iný súdny orgán nemôžu tvoriť právo. **Môžeme konštatovať, že súdne orgány ustávajú obsah právnej úpravy prijatej zákonodarnou mocou – nachádzajú právo.** Judikatúra Ústavného súdu SR o pojme právny štát sa venuje E. Bárány. Možno len súhlasiť s jeho názorom, že čl. 1 ods. 1 ústavy deklarujúci, že Slovenská republika je právny štát, **pôsobí východiskovo**. Práve od neho sa odvíja logika ústavy a rozhodnutí ústavného súdu.³³ Zisťuje sa, či bola priznaná ochrana konkrétnemu záujmu. Výklad ústavy je obmedzený formuláciou, teda účelom a obsahom právnej normy. „K prvkom implikovaným v ústavnom princípe právneho štátu sa radí taká interpretácia a aplikácia práva, pri ktorej sa okrem formálnych znakov právnej úpravy rešpektuje aj obsah právnej úpravy. Iden-

³² Bližšie pozri: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky, Komentár*, 2. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 15.

³³ BÁRÁNY, E. Právny štát v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Ústavnosť a politika*, roč. 2, 2002, č. 2, s. 15-21.

tifikácia obsahu právnej úpravy by sa mala začať určením účelu právnej normy.³⁴ Politické aspekty, rovnako ako aj nežiaduce ekonomické vplyvy by pri výklade ústavy mali ostať bokom (dominujú pri tvorbe práva, ale pri jej realizácii by mali ostať bokom). Na druhej strane by sa však mali zohľadňovať princípy hoci aj nepriamo určiteľné z ústavy. Pri každej právnej norme je potrebné v prvom rade zistiť jej účel. Pri zisťovaní účelu ústavnej normy zásadnú úlohu zohráva práve Ústavný súd SR, ktorý vysvetľuje a uplatňuje ústavné normy. Názory, ktoré vyslovil Ústavný súd SR v rozsahu názorov povahy ratio decidendi, sa môžu týkať len jednotlivých ustanovení, prípadne majú význam pre výklad a uplatnenie viacerých noriem alebo pre výklad ústavy ako celku. Zároveň je potrebné povedať, že Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojich úvahách smerujúcich k výkladu a uplatneniu ústavných noriem prihliada na právne názory Ústavného súdu Českej republiky.³⁵

Záver

Zastávame názor, že doktríny ústavných súdov jednotlivých štátov a ich vývoj nebudú priamočiare a aj naďalej sa budú vyskytovať omyly pri riešení novovzniknutých prípadov, pretože pre doktríny neexistujú žiadne návody ani vzory. Sudca rozhodujúci konkrétny prípad ho odôvodňuje predovšetkým právom samotným, rovnako právna argumentácia hľadá dôvody na svoju legitimitu najprv v práve. Máme na mysli hlavne základy práva. Pod základmi rozumieme právne idey existujúce v spoločnosti. Len systém, ktorý tieto idey zahŕňa, môže byť nazvaný právom. Samotná idea práva (podľa V. Knappa teoreticky od platného práva nezávislá a od neho odlišná predstava o tom, čo je podľa práva)³⁶, právo je síce skôr filozofickou a sociologickou rovinou (má materiálnu povahu), ale je východiskom pre pozitívne právo. Idea práva nie je ustálená, mení sa podľa jednotlivých spoločenských období. Význam doktrinálneho výkladu z hľadiska materiálnych prameňov práva teda tkvie v tom, že pri interpretácii vždy vychádzame z určitej skúsenosti, z hodnôt uplatňujúcich sa v spoločnosti, zo zvyklostí a tradícií, z politickej, kultúrnej, ekonomickej a technologickej úrovne a z mnohých ďalších hodnôt... To všetko patrí k materiálnym prameňom práva a cez doktrinálny výklad obsiahnutý najmä v komentároch, monografiách, učebniciach a iných publikáciách významných, najmä právnických autorít, sa dostávajú tieto hodnoty do pozitívneho práva, ktoré je doktrinálnym výkladom do značnej miery ovplyvňované.

³⁴ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 16.

³⁵ Bližšie pozri: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 19.

³⁶ KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha, 1995, s. 82.

Recenzent: doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

DORKOVÁ, Mária. The importance of doctrinal interpretation from the view of the law sources. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 113-125.

The article refers to the importance of existing doctrines and their applying to our legal system, as well as to the existence and importance of material sources of law. The legal doctrine has a significant influence on the law making and court decisions in spite of the legal doctrine doesn't rank among the official legal sources. From the view of material law sources the importance of doctrinal interpretation resides in respecting of existed principles which are expressed as a formal source of law or they only exist as a substantive source of law.

PRÁVNÝ VÝZNAM ODÔVODNENIA NÁLEZU ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONANÍ O SÚLADE PRÁVNÝCH PREDPISOV A ODÔVODNENÍ ROZHODNUTÍ VYŠŠÍCH SÚDOV

JUDR. JAROSLAV JAKUBČO

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

Abstrakt

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie so sebou priniesol zmeny v mnohých oblastiach spoločenského a hospodárskeho života. Jednou z výrazne dotknutých sfér bol aj právny poriadok SR spolu s doktrínalným aparátom nadviazaným na tvorbu a súdnu aplikáciu právnych noriem. Európsky súdny dvor, ktorého rozhodnutia majú precedenčnú povahu a sú záväzné aj na území SR, postupne núti právnu teóriu, ale aj právnu prax, aby prispôsobila svoje dogmatické závery o formálnej nezáväznosti judikatúry. Cieľom príspevku je poukázať na záväznosť odôvodnenia nálezu Ústavného súdu SR vydaného v konaní o súlade právnych predpisov. Príspevok naznačuje aj existujúce prelínanie angloamerickej a kontinentálnej právnej kultúry so zámerom poskytnúť podnety na ďalšiu diskusiu o judikatúre ako prameni práva.

JAKUBČO, Jaroslav. Právny význam odôvodnenia nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky v konaní o súlade právnych predpisov a odôvodnení rozhodnutí vyšších súdov. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 126-136.

Úvod

Ústavne konformný výklad je produktom procesu kontroly ústavnosti, ktorý sa realizuje v hierarchicky usporiadanom systéme právnych noriem. Štáty, v ktorých boli prijaté písané ústavy, si osvojili základnú premisu ústavnosti, t.j. že zákon odporujúci ústave nemôže byť platný.¹ Ústavu a ústavné zákony sú povolané vykladať všetky orgány aplikujúce právo, avšak najvyššou autoritou je v tejto oblasti Ústavný súd SR. Zásadné myšlienky z rozhodovania Ústavného súdu SR sa formujú do podoby **právnych viet, ktoré predstavujú zovšeobecnené závery získané pri nachádzaní právnych noriem s potenciálnym nárokom na ich generálnu právnu záväznosť**.

¹ ONDROVÁ, Júlia. *Konanie o kontrole právnych predpisov pred Ústavnými súdmi Slovenskej a Českej republiky*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2009, s. 10.

So vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie došlo k významným zmenám ekonomickým a rovnako významné zmeny nastali v oblasti aplikácie práva. Do slovenského právneho poriadku bolo prevzaté množstvo právnych noriem a s nimi nevyhnutne nastúpili aj zvýšené nároky na všetky orgány aplikujúce právo.

V spojení s judikatúrou Európskeho súdneho dvora (ďalej aj ESD) sa nevyhnutne objavila otázka hraníc jej záväznosti, ako aj problémy pri jej vyhľadávaní a oboznamovaní sa s jej obsahom, súčasne sa tiež znovu otvorila otázka záväznosti vnútroštátnej judikatúry.

Doktríny platné pre kontinentálnu právnu kultúru už nie je možné akceptovať v pôvodne platnej podobe, ale je potrebné ich prehodnotiť a zohľadniť pritom právny vývoj, ktorý nastal v dôsledku rozhodovacej činnosti Európskeho súdneho dvora v rámci právnych poriadkov všetkých členských štátov Európskej únie.

Judikatúra ESD nevyhnutne smeruje k pretváraní nauky o prameňoch práva a priamo mení dosiaľ zdanlivo nemenný rozsah formálnych prameňov vnútroštátneho práva. Pokiaľ totiž bez výhrady akceptujeme všeobecnú precedenčnú záväznosť judikatúry ESD, prečo by sme nemali rovnako nazerať aspoň na judikatúru Ústavného súdu SR, ktorý má v súdnom systéme postavenie najvyššej autority.

Konanie o súlade právnych predpisov patrí medzi osobitné druhy konania pred Ústavným súdom SR. Rozhodnutie Ústavného súdu SR vydané v takomto type konania je v súlade s čl. 125 ods. 6 Ústavy SR všeobecne záväzné. Jednoduchým gramatickým výkladom uvedeného článku Ústavy SR môžeme dospieť k záveru, že všeobecne záväzné je rozhodnutie Ústavného súdu SR ako celok, teda nielen výrok, ale aj jeho odôvodnenie. Vyriešenie otázky právneho významu odôvodnenia rozhodnutia Ústavného súdu SR si však vyžaduje širší pohľad na danú problematiku s cieľom hľadať všeobecné závery platné pre všetky odôvodnenia rozhodnutí „vyšších súdov“, ktoré za pomoci argumentu *a minore ad maius* budú platiť aj pre odôvodnenie rozhodnutia Ústavného súdu SR v konaní o súlade právnych predpisov.

Judikatúra a precedens

Na úvod tohto príspevku je vhodné ustáliť pojmy judikatúra a precedens, ktoré sú bežne v praxi používané, napriek tomu ich obsah nie je všeobecne známy a ustálený.

Judikát v širšom slova zmysle je akékoľvek rozhodnutie súdu, a to bez ohľadu na to, či sa stalo právoplatným, alebo bolo v procesnom postupe zmenené či zrušené. Pojem judikatúra je potom možné všeobecne definovať ako súbor judikátov vydaných súdmi určitého štátu v rámci civilného procesu.²

² Pozn.: vlastná definícia autora.

Judikát v užšom slova zmysle je súdnym precedensom, teda rozhodnutím súdu, ktoré po prvýkrát rieši právny prípad, ktorý dovtedy nebol predmetom rozhodovania súdov.³

Pojem precedens je vlastný angloamerickej právnej kultúre a v právnej praxi na Slovensku je zaužívaný pojem judikát a s tým súvisiaci pojem judikatúra.

Postavenie judikatúry v kontinentálnom type právnej kultúry

Precedens je uznávaný ako formálne záväzný prameň práva v angloamerickom type právnej kultúry a v medzinárodnom práve. V kontinentálnom type právnej kultúry nie sú rozhodnutia vyšších súdov formálne všeobecne záväzné a vymáhateľné, avšak **kľúčové judikáty, vytvorené podľa zákonov a normatívnych právnych zmlúv, majú kváziprecedenčný význam.**⁴

V prísnom náhľade na judikát ho nie je možné v zmysle platných právnych noriem SR považovať za prameň práva. Naopak, v praxi niet žiadnych pochyb o precedenčnej povahe a všeobecnej právnej záväznosti rozhodnutí Európskeho súdneho dvora, ako aj Súdu prvého stupňa.

Pre pochopenie **historickej pozície judikatúry v kontinentálnom type právnej kultúry** je vhodné citovať čl. 5 francúzskeho Code civil z roku 1804, ktorý stanovil, že „sudcom je zakázané rozhodovať spôsobom všeobecným a nariaďujúcim o prípadoch, ktoré sú im predložené“. Rovnako rakúsky všeobecný občiansky zákonník (ABGB) z roku 1811 v § 12 výslovne zakázal normatívne pôsobenie sudcovských rozhodnutí, ktoré „nikdy nemajú moc zákona“. Na tomto vzťahu bola dlho postavená celá kontinentálna právna kultúra a uvedené doktríny sú stále prítomné aj v myslení slovenských sudcov, ktorých navyše ovplyvnil aj silný právny pozitivizmus presadzovaný v našich podmienkach v období do roku 1989. **Znakmi zákonného pozitivizmu sú vylúčenie normatívnej funkcie judikatúry, ako aj vysoký stupeň formalizmu pri výklade zákona.**⁵

Zákonný pozitivizmus ako prístup k aplikácii práva sa tak javí ako neudržateľný v podmienkach vytvorených vstupom SR do Európskej únie. Na základe čl. 220 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva súdny dvor zabezpečuje nielen jednotný výklad a používanie zakladajúcich zmlúv ako prameňov komunitárneho práva, ale odvodzuje z nich aj nové pravidlá prostredníctvom výkladu existujúcich prameňov práva a v rámci svojej kon-

³ Pozn.: vlastná definícia autora.

⁴ VEČEŘA, Miloš a kol. *Teória práva*. Žilina : Poradca podnikateľa, 2008, s. 77.

⁵ KÜHN, Zdeněk. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace, *Analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 4.

krétnej rozhodovacej činnosti.⁶ Prostredníctvom judikatúry ESD tak nevyhnutne dochádza k skrytej normotvorbe prostredníctvom súdneho orgánu navonok prezentovanej ako výklad prameňov práva a vyplňanie medzier v práve. Úloha ESD ako neformálneho normotvorcu je všeobecne akceptovaná, a to aj napriek tomu, že tento súdny orgán nebol v zmysle citovaného čl. Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva splnomocnený na tvorbu, prípadne „odkrývanie“ nových pravidiel komunitárneho práva.⁷ Právna povaha a všeobecná záväznosť judikatúry ESD spolu s celoeurópskymi zmenami právnej kultúry majú značný vplyv aj na postupnú zmenu vnútroštátnych doктrin v oblasti prameňov práva a aplikácie práva. Tento zmenený náhľad bol prezentovaný vo viacerých rozhodnutiach Ústavného súdu SR, ktoré budú predmetom analýzy v ďalšom texte.

Judikatúra a medzery v zákone

Judikatúra sa v našom právnom poriadku môže stať prameňom práva, a to predovšetkým v pozícii nástroja na „vyplňanie“ medzier v zákone (práve). Problematika medzier v zákone (práve) je predmetom rozsiahlych polemík v právnej teórii.

Podľa názorov jednej skupiny právnych teoretikov **právne medzery existujú**. Pojem úplnosti právneho poriadku je „racionalistický ideál“, ktorý však nesmie byť zamieňaný s realitou. Normatívne medzery sú preto nevyhnutným znakom každého právneho poriadku existujúceho v sociálnej realite.⁸

Podľa názorov zástancov druhej koncepcie je právny systém úplný a **existujú len medzery v zákone, ale nie v práve**. Dôkazom toho je aplikácia zákazu odmietnutia spravodlivosti v súdnej praxi. Sudca totiž musí rozhodnúť aj vtedy, keď mu zákon nehovorí, ako má rozhodnúť (mlčanie, nejasnosť, nedostatočnosť zákona). Musí si pomôcť interpretáciou alebo analógiou, rozhodnúť však môže len podľa práva. Ak rozhodol podľa práva, nemôže ísť o medzeru v práve.⁹

Každá z uvedených koncepcií tak uznáva minimálne existenciu medzier v zákone, čo vytvára nevyhnutný priestor pre tvorivú činnosť sudcov, ktorí môžu právo nachádzať a prezentovať ho spoločnosti v podobe judikatúry. Tvrdenia druhej skupiny právnych teoretikov sú ľahšie udržateľné z dôvodu, že pokiaľ by sme akceptovali existenciu medzier v práve a zá-

⁶ KEUČKA, Ján – MAZÁK, Ján a kol. *Základy európskeho práva*. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 132.

⁷ KEUČKA, Ján – MAZÁK, Ján a kol. *Základy európskeho práva*. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 132.

⁸ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva vo zložitých případech, k úloze právních principů v judikatuře*. Praha : Karolinum, 2002, s. 4.

⁹ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 66.

roveň trvali na zákaze odmietnutia spravodlivosti, potom by sudca bol nútený rozhodnúť aj prípad, o ktorom právo mlčí. To znamená, že by právo vytvoril, a takýto záver je neprijateľný v právnom štáte založenom na princípe trojdelenia štátnej moci.

Je možné prijať záver, že judikatúra nemusí zasahovať do zákonodarnej moci, ale môže byť prínosom pri nachádzaní právnej normy, ktorá v danej situácii neexistovala v jednoduchej písanej forme, ale bola skrytá v texte celého právneho predpisu, prípadne skrytá aj v mimoprávnych normatívnych systémoch.

Závaznosť judikatúry

Z vyššie uvedených záverov vyplýva, že judikatúra ako prameň práva si nevyhnutne nachádza svoje miesto v právnom myslení orgánov aplikujúcich právo na vnútroštátnej úrovni. V danej súvislosti je potrebné poukázať na rámec pôsobenia, ktorý jej dávajú v súčasnosti platné právne predpisy.

Na jednej strane je tu ust. § 2 ods. 3 zák. č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa ktorého je sudca pri výkone svojej funkcie nezávislý a pri rozhodovaní viazaný len Ústavou SR, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 Ústavy SR a zákonom. Právny názor Ústavného súdu Slovenskej republiky obsiahnutý v jeho rozhodnutí vydanom v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy SR na základe návrhu súdu je pre súd rovnako záväzný.¹⁰

Vychádzajúc len z tohto zákonného výpočtu prameňov práva, bolo by možné prijať predčasný záver o tom, že vnútroštátna judikatúra je pre aplikáciu prax irelevantná a nemôže byť všeobecne záväzná.

Na strane druhej podľa § 22 ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov na zabezpečenie jednotného výkladu a jednotného používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov Najvyšší súd SR zverejňuje súdne rozhodnutia zásadného významu a prijíma stanoviská k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov.

Rovnako podľa § 6 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov odchyľne právne názory jednotlivých senátov sa zjednocujú uznesením pléna Ústavného súdu SR. Senát Ústavného súdu SR je v ďalšom konaní viazaný uznesením pléna.

Z posledne citovaných ustanovení jasne vyplýva, že judikatúra si nárokuje pozíciu všeobecnej záväznosti podopretej autoritou Ústavného súdu SR a Naj-

¹⁰ čl. 144 ods. 2 Ústavy SR.

vyššieho súdu SR. Tieto orgány súdnej moci majú vzhľadom na svoje postavenie v súdnom systéme k dispozícii aj zákonné prostriedky na zaistenie rešpektovania judikatúry súdmi nižšieho stupňa. Zjednocovanie a zverejňovanie judikatúry cestou Ústavného súdu SR a Najvyššieho súdu nepochybne pôsobí na celú právnickú obec a takáto judikatúra nemôže byť ponechaná bez povšimnutia, a to ani s poukazom na ust. § 2 ods. 3 zák. č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príslodiach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

V daných súvislostiach je potrebné upriamiť pozornosť na nález III. ÚS 192/06 z 3. novembra 2006, v ktorom Ústavný súd SR konštatoval: „Podľa názoru Ústavného súdu, ak súd rieši právnu otázku (tú istú alebo analogickú), **ktorá už bola právoplatne vyriešená podstatne odlišným spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná v súlade s princípom právnej istoty** v zmysle čl. 1 ods. 1 ústavy a môže tým porušiť aj právo účastníka súdneho konania na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy.“

Pre odôvodnenia rozhodnutí Ústavného súdu SR sa postupom času stalo typickým, že odkazujú na svoju konštantnú judikatúru tohto orgánu a závery obsiahnuté v tejto judikatúre potom patria medzi **nosné dôvody** rozhodnutia v prípadoch, ktoré sú v podstatných znakoch podobné veciam už rozhodnutým. Na ilustráciu je možné uviesť uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 210/09 – 30 zo dňa 17. augusta 2009, kde je obsiahnutý nielen odkaz na konštantnú judikatúru Ústavného súdu SR, ale aj priamy pokyn Najvyššiemu súdu SR, aby v prejednávanej veci analyzoval, vyhodnotil a zohľadnil aktuálnu judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva.

Právny poriadok Slovenskej republiky je svojimi právnymi, ale aj myšlienkovými základmi veľmi blízky právnemu poriadku Českej republiky, preto je namieste uviesť aj názory českej súdnej praxe na danú problematiku.

Ústavný súd ČR pod sp. zn. III. ÚS 470/97 vo svojom náleze uviedol, že bezdôvodné opomenutie rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR môže nadobudnúť rysy jurisdikčnej ľubovôle, teda môže byť protiústavné, pokiaľ sa všeobecný súd odchýli od ustálenej rozhodovacej praxe bez tohto, aby dostatočným spôsobom vyložil dôvody, pre ktoré túto prax odmietol.¹¹ Ústavný súd tak zdôraznil význam judikatúry a **poukázal tým na prekonanie tézy o normatívnej irelevancii judikatúry vyšších súdov**, čím urobil ďalší krok na ceste k priblíženiu sa tradícii krajín common law. Obdobne v tejto súvislosti rozhodol aj Najvyšší súd ČR, keď v uznesení sp. zn. 29 Odo 551/2006 zo dňa 27. apríla 2006 uviedol, že **pokiaľ súd bez vysvetlenia opomenie pre účastníka priaznivú judikatúru uverejnenú v zbierke súdnych rozhodnu-**

¹¹ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk – POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace, teoretické aspekty práce s judikaturou*. Praha : Auditorium, 2006, s. 41.

tí a stanovisk, pričom na túto judikatúru bol navyše účastníkom výslovne upozornený, táto skutočnosť sama osebe významne oslabuje presvedčivosť jeho rozhodnutia. Ide tiež o jav, ktorý oslabuje predvídateľnosť súdneho rozhodnutia, čo nie je možné najmä v praxi odvolacích súdov tolerovať.

Nad rámec príspevku je problematika nemennosti rozhodnutí v druhovo rovnakých veciach z pohľadu odklonu od zásady *stare decisis*.

Rozpor vo vnútroštátnej judikatúre, teda situácie, keď súd v dvoch obdobných veciach rozhodne odlišne predstavuje navyše aj porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv, čo konštatoval Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku vo veci Beian v. Rumunsko (č. 1) zo dňa 6. decembra 2007.¹²

Na takto predložených argumentoch sa ako dôvodný javí záver, že vnútroštátna judikatúra súdov vyššieho stupňa (Ústavný súd, Najvyšší súd, prípadne aj krajské súdy) síce nie je prameňom práva vo formálnom zmysle, má však *kváziprecedenčnú povahu*, teda zaväzuje súdy ako orgány aplikujúce právo, aby pri riešení podobných právnych otázok postupovali rovnako a aby pri svojej činnosti neprodukovali zásadné opozitné rozhodnutia. Pokiaľ sa napriek tomu objavia pri riešení obdobnej právnej otázky navzájom protichodné rozhodnutia, je úlohou pléna Najvyššieho súdu alebo pléna Ústavného súdu, aby sa tento rozpor odstránil v záujme právnej istoty a predvídateľnosti rozhodovania súdov.

Zároveň však platí, že **nie každé rozhodnutie súdu sa môže nazývať judikátom.** Preto aby si rozhodnutie mohlo nárokovať povahu judikátu, musí byť vydané súdom vyššieho stupňa, ktorého odôvodnenie zachováva všetky základné zásady právnej logiky a racionálnej argumentácie tak, aby boli myšlienkové postupy súdu preskúmateľné a verifikovateľné. Žiaden súdny orgán totiž nemôže implicitne používať takú autoritu, aby právne vety jeho odôvodnení mali silu zákona. Právne vety musia byť dôkladne konštruované tak, aby svoju legitimitu čerpali priamo z právneho poriadku a boli postavené na niektorej z jeho právnych noriem a boli podopreté presvedčivosťou celého odôvodnenia. Preto aby bolo možné súdne rozhodnutie považovať za judikát, musí byť navyše publikované, teda všeobecne dostupné a poznateľné, a to buď vo forme elektronickej, alebo tlačenej. **V právnej argumentácii totiž nie je možné použiť ani citovať judikatúru, ktorá nebola nikde publikovaná.**¹³

¹² WILFLING, P. Vzájomne si odporujúca judikatúra je porušením Dohovoru : Beian v. Rumunsko. In *Otvorené právo* [cit. 2009-10-28], Dostupné na internete : <http://www.otvorenepravo.sk/m/clanok/13/vzajomne-si-odporujuca-judikatura>.

¹³ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk – POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace, teoretické aspekty práce s judikaturou*. Praha : Auditorium, 2006, s. 42.

Záver

Normatívna sila judikatúry nemá v kontinentálnej právnej kultúre povahu absolútnej záväznosti, orgány aplikujúce práva sa majú možnosť od judikatúry odchýliť, takýto postup však musia presvedčivo odôvodniť.

Odôvodnenie rozhodnutia nie je záväzné v celom rozsahu, tu je potrebné uplatniť prístup obdobný prístupom vlastným pre precedenčný systém práva. Zďaleka nie každá úvaha súdu obsiahnutá v odôvodnení môže slúžiť ako záväzné pravidlo pre všetky neskoršie kauzy.¹⁴ Len časť rozhodnutia nazývaná *ratio decidendi* sa považuje v angloamerickej právnej kultúre za záväznú, preto je potrebné aj v rámci odôvodnenia rozhodnutia kontinentálneho súdneho orgánu abstrahovať túto časť, pre ktorej označenie sa zaužíval pojem právna veta. Ostatné časti rozhodnutia je potrebné považovať za časti bez všeobecnej normatívnej záväznosti, v precedenčnom systéme označované ako *obiter dictum*. Nájst' právnu vetu v odôvodnení rozhodnutia je pomerne ťažké, preto je potrebné pomôcť si pravidlami platnými pre hľadanie *ratio decidendi*. **Právna veta musí byť normatívnou právnou vetou vyjadrenou s určitým stupňom všeobecnosti, ktorá je zároveň podstatnou pre rozhodnutie v konkrétnej kauze.**

Argumentom hovoriacim v prospech všeobecnej záväznosti právnych viet je aj rovnosť účastníkov právnych vzťahov, čo predstavuje jeden zo základných ústavných princípov. Nie je prípustné, aby výsledkom posudzovania rovnakého alebo obdobného skutkového stavu boli diametrálne odlišné rozhodnutia. Ústavu a ostatné právne predpisy je potrebné vykladať rovnako, pričom jedným z mála legitímnych zdrojov ústavne súladného výkladu sú odôvodnenia rozhodnutí ústavného súdu v konaní o súlade právnych predpisov.

Pokiaľ by sme akceptovali ako jedinú všeobecne záväznú časť rozhodnutia len jeho výrok, potom by sme aj samotný význam tohto výroku sterilizovali a v zásade mu priznali len význam v konkrétnej kauze. Výrok súdneho rozhodnutia totiž vždy musí byť svojou určitosťou vymedzený ku konkrétnemu prípadu a nemôže tak získať atribúty normatívnosti potrebné pre jeho všeobecnú aplikovateľnosť. V prospech záväznosti právnych viet sa navyše pridáva posledný argument, ktorým je pôsobenie judikatúry ESD. Pokiaľ sme ochotní priznať bez akýchkoľvek výhrad všeobecnú precedentnú záväznosť rozhodnutí ESD, potom musíme byť pripravení postaviť na rovnakú úroveň prinajmenšom rozhodnutia Ústavného súdu. Tento justičný orgán má totiž na vnútroštátnej úrovni rovnaké postavenie a je vybavený obdobnými kompetenciami, akými je vybavený ESD na

¹⁴ BOBEK, Michal – KÜHN, Zdeněk – POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace, teoretické aspekty práce s judikaturou*. Praha : Auditorium, 2006, s. 19.

úrovni medzištátnej (európskej). **Precedentná povaha rozhodnutí ESD nie je striktnie formulovaná v žiadnom zo zakladajúcich zmluvných dokumentov Európskej únie a napriek tomu ju všetci rešpektujú.** Preto je namieste požadovať, aby boli v rovnakej miere všeobecne rešpektované právne vety z rozhodnutí ústavného súdu obsahujúce ústavne konformný výklad. **Takýto prístup by nemal byť ani v rozpore s princípom trojdelenia štátnej moci, pretože ústavný súd právo netvorí, ale ho len prostredníctvom výkladu ústavy nachádza.** Nie všetky právne normy sú totiž zreteľné a uchopiteľné len pomocou jednoduchého gramatického výkladu textu právneho predpisu. Niektoré z nich je potrebné nájsť len pomocou komplikovaného vyvažovania právnych princípov a kombináciou viacerých metód výkladu a na takýto prístup je povolaný práve ústavný súd.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti sa ako veľmi dôležitá javí úloha vytvárať a ďalej zdokonaľovať existujúce **informačné systémy**, ktoré by umožňovali dôsledne katalogizovať právne vety a súdne rozhodnutia majúce povahu judikátov, a následne umožniť, aby tieto rozhodnutia boli jednoducho dostupné širokej odbornej aj laickej verejnosti. Judikáty by tak boli podrobené nielen vnútornej súdnej kontrole, ale aj kontrole celospoločenskej, čo by umožnilo o nich diskutovať a pre budúcnosť formovať právne myslenie sudcov s následnou spätnou väzbou do vnútra justičného systému, ktorý by bol nevyhnutne nasmerovaný na cestu zdokonaľovania a hľadania skutočnej a celospoločensky akceptovateľnej spravodlivosti v každom jednotlivom prípade prejednávanom pred súdmi. Nie je však možné ostať len pri sumarizovaní vnútroštátnej judikatúry, pretože medzinárodné záväzky Slovenskej republiky kladú požiadavky na to, aby boli pred súdmi SR aplikované aj právne závery obsiahnuté v rozhodnutiach Európskeho súdneho dvora, Súdu prvej inštancie, ako aj Európskeho súdu pre ľudské práva, preto zrejme dozrel čas na to, aby bola jednota judikatúry dôsledne monitorovaná Ústavným alebo Najvyšším súdom SR, rozpory odstraňované zákonnými prostriedkami a výsledky tejto činnosti navonok prezentované v podobe univerzálneho informačného systému.

Recenzent: doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

JAKUBČO, Jaroslav: Legal consequence of the substantiation in decisions of the Constitutional court. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 126-136.

Membership of Slovak Republic in the European Union brings with changes in many social and economical domains. One of the most touched element is legal system of the Slovak Republic together with his doctrinal structure and judicial application of law rules. European court of justice with his legally binding decisions, which has precedental character, changes doctrinal summaries about

formal not binding character of judicature. The main goal of the article is to point at particular aspects and consequences of interfusion between common law and continental law principles and provide suggestions to continue discussion about precedent like source of law. Object of this article is also the summary of relevant precedences combined with opinions of the law theory authorities.

Literatúra

Monografie a skriptá:

- Bárány, E. *Pojmy dobrého práva*. Žilina : Poradca podnikateľa, 2007. 176 s. ISBN 978-80-88931-75-1.
- Beran, K. – Gerloch, A. – Rudenko, S. – Schlosser, H. – Večeřa, M. *Teória práva*. Žilina : Poradca podnikateľa, 2008. 344 s. ISBN 978-80-89363-21-6.
- Bobek, M. – Kühn, Z. – Polčák, R. *Judikatura a právní argumentace, teoretické aspekty práce s judikaturou*. Praha : Auditorium, 2006. 234 s. ISBN 80-903786-0-9.
- Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A. *Teorie práva*. Praha : ASPI publishing, 2003. 323 s. ISBN 80-86395-74-X.
- Čorba, J. *Európske právo na Slovensku, právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii*. Bratislava : Kalligram, 2003. 566 s. ISBN 80-968886-1-7.
- Hanuš, L. *Právní argumentace nebo svévole, úvahy o právu spravedlnosti a etice*. Praha : C. H. Beck, 2008. 221 s. ISBN 978-806-7400-035-5.
- Křůčka, J. – Mazák, J. a kol. *Základy európskeho práva*. Bratislava : Iura Edition, 2004. 536 s. ISBN 80-8078-005-6.
- Knapp, V. *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- Král, R. *Nařízení ES z pohledu jejich vnitrostátní aplikace a implementace*. Praha : C. H. Beck, 2006. 128 s. ISBN 80-7179-548-8.
- Kühn, Z. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize*. Praha : C. H. Beck, 2005. 201 s. ISBN 80-7179-429-5.
- Kühn, Z. *Aplikace práva vo zložitých prípadech, k úloze právnických princípů v judikatuře*. Praha : Karolinum, 2002. 419 s. ISBN 80-246-0483-3.
- Mazák, J. – Jánošíková, M. *Výber rozhodnutí súdneho dvora ES*. Bratislava : Iura Edition, 2007. 805 s. ISBN 978-80-8078-169-9.
- Ondrová, J. *Konanie o kontrole právnych predpisov pred Ústavnými súdmi Slovenskej a Českej republiky*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2009. 136 s. ISBN 978-80-8083-730-3

Internetové zdroje:

Wilfling, P.: Vzájomne si odporujúca judikatúra je porušením Dohovoru : Beian v. Rumunsko. In *Otvorené právo* [cit. 2009-10-28], Dostupné na internete : <http://www.otvorenepravo.sk/m/clanok/13/vzajomne-si-odporujuca-judikatura>

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Odo 551/2006 zo dňa 27. apríla 2006. [cit. 2009-10-28], Dostupné na internete:

<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=29747&searchstr=29+Odo+551%2F2006>

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 192/06 z 3. novembra 2006. [cit. 2009-10-28], Dostupné na internete:

http://www.concourt.sk/result.do?rsap=I.+%DAS+192%2F06&navrhovatel=*&time_od=1.1.1993&time_do=28.10.2009®ister_rvp=*&roz_podla_cl=*&dokument=*&cl=&ods=&pism=&slovo=&ok=vyh%BEada%9D

Uznesenie Ústavného súdu SR č. k. I. ÚS 210/09 – 30 zo dňa 17. augusta 2009. [cit. 2009-10-28], Dostupné na internete:

http://www.concourt.sk/result.do?rsap=I.+%DAS+210%2F09&navrhovatel=*&time_od=1.1.1993&time_do=28.10.2009®ister_rvp=*&roz_podla_cl=*&dokument=*&cl=&ods=&pism=&slovo=&ok=vyh%BEada%9D

MOŽNO ROZHODNUTIE O AMNESTII ZMENIŤ ALEBO ZRUŠIŤ?¹

MGR. EVA VRANKOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH VIED

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na inštitút amnestie, ktorý patrí k tradičným prerogatívam hlavy štátu, a objasniť sporné otázky súvisiace so zmenou/zrušením rozhodnutia o amnestii. Príspevok mapuje spektrum názorov na túto problematiku, ktoré sa značne líšia. Pozornosť je venovaná najmä právnemu rozboru uznesenia Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28. júna 1999, sp. zn. I. ÚS 30/99. Záver príspevku sa zameriava na odpoveď o (ne)zrušiteľnosti rozhodnutia o amnestii a zároveň ponúka možné riešenia *de constitutione ferenda*.

VRANKOVÁ, Eva. Možno rozhodnutie o amnestii zmeniť alebo zrušiť? In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 137-148.

Úvod

„Moc odpúšťať, ak sa používa múdro, môže mať neobyčajne blahodarný vplyv.“

(Ch. Montesquieu)

Podľa čl. 102 ods. 1 písm. j) Ústavy Slovenskej republiky: „Prezident odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahŕdza odsúdenie formou individuálnej milosti alebo amnestie.“

„Amnestia (z lat. *amnēstia*² = zhovievavosť, prepáčenie) je normatívny právny akt³, ktorým hlava štátu alebo iný najvyšší štátny orgán odpúšťa právoplatne uložený trest (agraciácia), nariaďuje nezačínať alebo zastaviť trestné stíhanie páchatel'ov trestných činov (abolícia) alebo odstraňuje následky trestu (rehabilitácia).“⁴ „Amnestia je právny inštitút, ktorý oprávňuje hlavu štátu rozhodovať o odpustení či zmiernení trestu alebo jeho následkov u vše-

¹ Tento príspevok vznikol s podporou grantu Univerzity Komenského č. UK/330/2011 na tému Inštitút amnestie v právnom poriadku Slovenskej republiky.

² Z gr. *amnēstia* = zabudnutie.

³ Na rozdiel od zákonov však neupravuje budúce konanie subjektov, ale zrušuje zákonom predvídané dôsledky už vykonaných skutkov.

⁴ CHO VANEC, J. – PALÚŠ, I. *Lexikón ústavného práva*. Bratislava : Procom, 2004, s. 14.

obecne určeného okruhu osôb vyhovujúcich podmienkam stanoveným v amnestijnom rozhodnutí.“⁵

Právo udeľovať amnestiu oddávna patrí k tradičným prerogatívam hlavy štátu a je zrejme také staré ako právny poriadok samotný. Jeho historické prežívanie má filozofické korene v uznávaní skutočnosti, že tak ako nie je dokonalý človek, nie je dokonalý ani právny poriadok, ktorý tvorí.

Na opodstatnenosť existencie amnestie v právnom poriadku štátu sú rôzne a často protikladné názory a hodnotenia. Krajnými mantinelmi širokého spektra názorov sú zatracovanie, prísne odmietanie tohto inštitútu a na druhej strane vyzdvihovanie amnestie ako vyrovnávajúcej brzdy moci výkonnej voči súdnej.

V ústavnom poriadku Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu sa amnestia akceptuje ako nevyhnutný nástroj na vyrovnanie napätí, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou každého právneho štátu. Rešpektuje sa, že ich zdrojom je vzájomný vzťah medzi jeho dvomi súčasťami – **princípom rovnosti** (ktorý kladie dôraz na rovnaké uplatňovanie právnych noriem voči všetkým) a **princípom spravodlivosti** (ktorý za určitých podmienok pripúšťa určitú mieru individualizovaného prístupu).

V súčasnosti sa na Slovensku stalo veľmi aktuálnou témou zrušenie tzv. Mečiarových amnestií z roku 1998 (rozhodnutia predsedu vlády Slovenskej republiky o amnestii č. 55/1998 Z. z. a č. 214/1998 Z. z. – ide predovšetkým o články V a VI), ktoré vyvolali negatívne ohlasy doma i v zahraničí. A práve uvedená situácia ma inšpirovala k napísaniu tohto príspevku, ktorého cieľom je objasnenie aspoň niektorých sporných otázok súvisiacich s inštitútom amnestie a jej zrušením v podmienkach Slovenskej republiky.

Spektrum názorov na zrušiteľnosť amnestií

Názory slovenských právnikov na túto problematiku sa značne líšia. Vysokoškolský pedagóg J. Cuper konštatuje: „Amnestia – milosť, či už v podobe agraciácie, abolície alebo rehabilitácie, je v podstate právo štátu vzdať sa trestu, úplne alebo čiastočne. Z uvedeného vyplýva, že amnestia na prvý pohľad síce budí dojem, že ide o inštitút práva, v skutočnosti je to inštitút spoločenskej etiky, ktorý sa iba prostriedkami práva vykonáva... Amnestie nikdy nie sú a nemôžu byť amorálne, lebo sú práve naopak vysoko morálnym prostriedkom váženým vo všetkých civilizáciách, nie sú ani právnym suterénom, lebo ich pozná aj naše trestné právo a právo všetkých demokratických aj nedemokratických krajín. Naopak, amnestie sú vysoko morálnym inštitútom, sú prejavom recipročného altruizmu. Vďaka nim sa nemusí žiadať v spoločnosti iný amnestiálny prostriedok, t.j. rehabilitácia nespravodlivo stíhaných.“ Ďalej J. Cuper dodáva, že podľa neho sa amnestia zrušiť nedá, a to ani ústavným

⁵ KLÍMA, K. a kol. *Encyklopédie ústavného práva*. Praha : ASPI, 2007, s. 10.

zákonem. „Ak sa prijme takýto zákon, možno to bude formálne zodpovedať, ale obsahovo môže takýto zákon celkom dobre Ústavný súd SR zrušiť ako odporujúci princípom právneho štátu a právnej istoty.“⁶

„Ak by parlament ústavnou väčšinou zrušil Mečiarove amnestie, súdne konania, pri ktorých sa sudy odvolávali na amnestie, by sa mohli obnoviť“, tvrdí ústavný právnik P. Kresák. „Nebolo by možné ani napadnúť ústavnosť zrušenia amnestií na Ústavnom súde SR. Ústavný zákon totiž nemôže byť napadnutý na Ústavnom súde SR, zaviedla to novela ústavy z roku 2001,“ pripomína Kresák.

Na Ústavný súd SR by sa však podľa ústavného právnika D. Nikodýma z Ústavu štátu a práva SAV mohol teoreticky obrátiť V. Mečiar s tým, že zrušením amnestií boli porušené jeho práva ako vtedajšieho zastupujúceho prezidenta, ktorý amnestie udelil. „Tu je veľký rozpor medzi morálkou a právom,“ upozorňuje Nikodým.⁷

Na otázku, či je možné prelomiť amnestie ústavným zákonom, právnik E. Valko odpovedal, že sa to už v praxi stalo. „Argentínsky najvyšší súd zrušil amnestie z rokov sedemdesiatych, ktoré udelila vojenská junta.“ Podľa Valka nemusí byť pri snahe potrestať vinníkov neprekonateľnou prekážkou ani premlčacia lehota. „Ak by sa argumentovalo premlčaním, je otázne, či bežala premlčacia lehota vzhľadom na to, že nebolo možné uplatniť trestné stíhanie vzhľadom na amnestie, ktoré boli v rozpore s dobrými mravmi.“⁸

Učebnice práva, či už slovenské alebo zahraničné, sa jednoznačne zhodujú na tom, že rozhodnutie o amnestii je nezrušiteľné: „Amnestijné rozhodnutie nie je možné zákonným postupom zrušiť.“⁹ Pre úplnosť treba uviesť, že pokiaľ ide o miesto právnej náuky a jej záväznosť pri uplatňovaní ustanovení ústavy, Ústavný súd SR vyslovil názor: „Výklad práva podaný v právnej ve-

⁶ CUPER, J. Zabudnúť, odpustiť. In *Hospodárske noviny* [online], 29. 9. 2006, [cit. 20. 9. 2011], dostupné na internete: <http://hn.hnonline.sk/2-19407870-k10000_detail-1c>.

⁷ VAVROVÁ, V. Zrušenie amnestií tentoraz možno prejde. In *Pravda* [online], 17. 6. 2011, [cit. 20. 9. 2011], dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/zrusenie-amnestii-tentoraz-mozno-prejde-fpl-sk_domace.asp?c=A110616_200117_sk_domace_p29>.

⁸ Vláda chce prelomiť Mečiarove amnestie ústavným zákonom. In *SME* [online], 29. 7. 2010, [cit. 20. 9. 2011], dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5484718/vlada-chce-prelomit-meciarove-amnestie-ustavnym-zakonom.html>>.

⁹ KLÍMA, K. a kol. *Encyklopedie ústavního práva*. Praha : ASPI, 2007, s. 10.; pozri tiež ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 1997, s. 376, HENDRYCH, D. a kol. *Právnícký slovník*. 2. rozš. vyd., Praha : C. H. Beck, 2003, s. 15, PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda: 2. díl: Ústavní právo České republiky: Část 1*. Praha : Linde, 2008, s. 520.

de nemá záväzný význam pre uplatnenie práva a nemožno mu priznať povahu dôkazu.¹⁰

Ani medzi slovenskými politikmi neexistuje na otázku (ne)zrušiteľnosti rozhodnutia o amnestii jednoznačný názor. Riaditeľ odboru verejnej mienky ĽS-HZDS S. Háber vyhlásil: „Amnestie sú v demokratických, ale aj totalitných systémoch v tisícročných dejinách ľudstva rešpektovanou súčasťou právneho systému. Ich spätné rušenie posúva slovenskú spoločnosť vo vnímaní právneho vedomia na perifériu demokracie.“¹¹ „Rozhodnutia súdov od Ústavného súdu SR po Európsky súd pre ľudské práva dali jednoznačne za pravdu tomu právnenému postoju, že amnestie v demokratickom právnom systéme rušiť nemožno a nerobili tak v histórii ani fašistické či komunistické diktatúry.“¹²

Podpredseda Smeru-SD M. Maďarič hovorí: „Amnestie nepovažujem za morálne, ale tiež vnímam, že ich zrušenie by mnohí právnici vnímali ako oslabenie právneho štátu.“¹³ Podľa poslanca Smeru-SD R. Madeja ak amnestiou zanikla trestnosť amnestovaných skutkov, nemožno ju zákonom, hoci ústavným, znovu obnoviť. Predstavitelia Smeru-SD sa už skôr vyjadrili, že Mečiarove amnestie síce boli morálnym suterénom, ale ich zrušenie by bolo suterénom právnym. Sociálni demokrati si však vedia predstaviť deklaratórne odmietnutie Mečiarových amnestií ústavným zákonom. „Bola by to veľká vec, keby Národná rada SR prijala naprieč celým politickým spektrom ústavný zákon, ktorým by sa odsúdili amnestie. Museli by byť odtiaľ ale odstránené ustanovenia s právnymi dôsledkami“¹⁴, vyhlásil predseda Smeru-SD a právnik R. Fico, ktorý si nevie predstaviť, ako by z hľadiska práva obstálo, keby boli amnestie zrušené.¹⁵

¹⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR zo 17. 3. 1999, sp. zn. II. ÚS 31/99, s. 6.

¹¹ HÁBER, S. *Stanovisko ĽS-HZDS k zrušeniu amnestií prerokovanými vládou SR*. [online], 22. 6. 2011, [cit. 23. 9. 2011], dostupné na internete: <<http://www.hzds.sk/print.php?mod=zpravy&par=stanovisko-ls-hzds-k-zruseniu-amnestii-prerokovanymi-vladou-sr>>.

¹² HZDS: Zrušenie amnestií je v rozpore s princípmi právneho štátu. In *SME* [online], 30. 7. 2010, [cit. 23. 9. 2011], dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5486000/hzds-zrusenie-amnestii-je-v-rozpore-s-principmi-pravneho-statu.html>>.

¹³ VAVROVÁ, V. *Zrušenie amnestií tentoraz možno prejde*. In *Pravda* [online], 17. 6. 2011, [cit. 20. 9. 2011], dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/zrusenie-amnestii-tentoraz-mozno-prejde-fpl-sk_domace.asp?c=A110616_200117_sk_domace_p29>.

¹⁴ Tu sa vynára otázka: Má nejaký význam ústavný zákon, ktorý má len deklaratórny charakter a ktorý odmieta amnestie v morálnej rovine?

¹⁵ KDH je kvôli zrušeniu amnestií ochotné podporiť aj opozičný návrh. In *Pravda* [online], 3. 7. 2011, [cit. 23. 9. 2011], dostupné na internete:

Minister vnútra D. Lipšic však oponuje, že amnestie rušili v mnohých krajinách, kde boli buď diktátorské režimy¹⁶, alebo tam, kde boli amnestie vydané na základe podivuhodných okolností.¹⁷

V rozsiahlych diskusiách na internete sa možno stretnúť aj s takýmito názormi: „Amnestia je AMNESTIA! A nikto nemá právo ju meniť. Je na svedomí prezidenta, či sa rozhodne tak, alebo tak.“ „Amnestie sa neudeľujú preto, aby sa rušili.“ „Snaha zrušiť prezidentské amnestie je krok vo svete nevídaný, ba myslím si, že za posledných 100 rokov by sme boli vo svete jediní. K tomuto nezmyslu by bola potrebná zmena ústavy a ja si myslím, že k zmene ústavy by sa nejakým spôsobom mali vyjadriť aj občania tohto štátu. Najlepší spôsob, ako zistiť, čo si občania o takomto kroku myslia, je referendum.“

Kde je teda pravda z hľadiska práva? Možno rozhodnutie o amnestii zmeniť alebo zrušiť?

Rozhodnutie o amnestii by mohlo byť zmenené alebo zrušené najmä vtedy, ak k udeleniu amnestie došlo v rozpore s jej účelom. V takom prípade možno uvažovať o zneužití právomoci priznanej ústavou.

K odpovedi na otázku o účele amnestie sa možno priblížiť cez otázku, či má amnestia slúžiť na neobmedzenú ochranu páchatel'a trestného činu pred trestnou zodpovednosťou, alebo či tento právny inštitút súvisí s kategóriou spravodlivosti. Má slúžiť na odstránenie nespravodlivosti, ak sa v trestnom konaní stala, alebo má slúžiť na prevenciu konfliktov v spoločnosti, ktoré hrozia v prípade vyšetrovania trestného činu?

V našej ústavnoprávnej histórii sa nevytvorila väzba medzi amnestiou a spravodlivosťou. Možno konštatovať, že amnestia sa udeľovala pri príležitosti štátnych sviatkov, ktoré samy niekedy nemali veľa spoločného s ideálom spravodlivosti. Napriek nedostatku historickej skúsenosti s hodnotovým obmedzovaním amnestie v právnom štáte by amnestia mala slúžiť iba na všeobecne rešpektovaný účel.

<http://spravy.pravda.sk/kdh-je-kvoli-zruseniu-amnestii-ochotne-podporit-aj-opozicny-navrh-10w-/sk_domace.asp?c=A110703_095958_sk_domace_p58>.

¹⁶ Napr. senát v Uruguaji v apríli tohto roku zrušil amnestiu vojakom, ktorí spáchali zločiny proti ľudskosti v období junty v rokoch 1973 až 1985. Z hľadiska závažnosti však nemožno zločiny proti ľudskosti porovnávať s trestnými činmi, na ktoré udelil amnestie V. Mečiar (zavlečenie do cudziny a marenie referenda).

¹⁷ Vláda podporila zrušenie Mečiarových amnestií, Smer však nie. In *Pravda* [online], 22. 6. 2011, [cit. 23. 9. 2011], dostupné na internete:

<http://spravy.pravda.sk/vlada-podporila-zrusenie-meciarovych-amnestii-flv-/sk_domace.asp?c=A110622_111629_sk_domace_p58>.

Účel amnestie nemožno identifikovať len s právnymi účinkami amnestie, ale ani s historickými tradíciami¹⁸, za akých sa amnestia spravidla udeľuje. Účelom amnestie by malo byť oslobodenie od trestnej zodpovednosti alebo zmiernenie trestnej zodpovednosti zo spoločnosťou uznaných príčin – predovšetkým sociálnych a humánnych.¹⁹

Rozhodnutia predsedu vlády Slovenskej republiky o amnestii č. 55/1998 Z. z., č. 214/1998 Z. z. a č. 375/1998 Z. z. boli už v minulosti príčinou sporu, ktorého predmetom sa stala možnosť zrušenia už raz udelenej amnestie. Ústavný súd SR podal v tomto spore nasledovný výklad čl. 102 ods. 1 písm. i) (písm. j) podľa platného právneho stavu) Ústavy SR:

„Právom prezidenta Slovenskej republiky upraveným článkom 102 ods. 1 písm. i) Ústavy SR je udeliť amnestiu niektorou z foriem, ktoré sú v tomto článku uvedené.

Súčasťou tohto práva však nie je aj oprávnenie prezidenta Slovenskej republiky akýmkoľvek spôsobom meniť rozhodnutie o amnestii už uverejnené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.“²⁰

Ústavný súd pri výklade predmetného ustanovenia použil najmä metódu jazykového a systematického výkladu.

Z gramatického výkladu pojmu „udelit“ vyplýva, že termín „udelit“²¹ znamená poskytnúť bez náhrady, ako dar, odovzdať do vlastníctva, poskytnúť právo, oprávnenie na používanie, a preto je neprijateľný názor, že by v samotnom tomto pojme mohlo byť implikované právo vziať udelené späť. Tento význam posilňuje slovné spojenie „udeľuje amnestiu“.²²

V súhrne táto interpretačná metóda vyústila do záveru Ústavného súdu SR, že čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy priznáva prezidentovi Slovenskej republiky právo amnestiu vo všetkých jej formách udeliť, z jeho gramatického obsahu naopak nevyplýva právo udelenú amnestiu vziať späť (zrušiť ju). Tento záver sa celkom prirodzene týka nielen prezidenta, ktorý amnestiu sám udelil, ale i každého ďalšieho vykonávateľa tejto funkcie.²³

Z hľadiska systematického výkladu je čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy potrebné zaradiť do dvoch systémov.

¹⁸ Amnestia sa spravidla udeľuje pri významných štátnych príležitostiach (napr. nástup novej hlavy štátu do funkcie) alebo môže slúžiť na upokojenie pomerov obyvateľstva po mimoriadnych udalostiach (napr. v prípade vojny či hospodárskej krízy).

¹⁹ DRGONEC, J. – KVASNIČKOVÁ, J. *Mutácie ústavnosti: Vybrané ústavné inštitúty na Slovensku a vo svete*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2000, s. 86-87.

²⁰ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 500.

²¹ ANETTOVÁ, A. *Synonymický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 1995.

²² *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 518.

²³ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 519.

V prvom rade je to systém, ktorý tvorí samotná ústava. Právo udeľovať amnestiu patrilo medzi autonómne právomoci hlavy štátu (od prijatia ústavného zákona č. 9/1999 Z. z. ide o právomoc viazanú²⁴).

V druhom rade, avšak z hľadiska podávania výkladu jednoznačne významnejšom, patrí čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy svojimi právnymi účinkami do systému trestného zákonodarstva. Toto zaradenie zásadným a rozhodujúcim spôsobom ohraničuje priestor, v ktorom o pojme amnestia možno uvažovať. Je potvrdením toho, že čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy nemôže mať samostatnú, izolovanú existenciu a že by pri jeho interpretácii bolo možné nevziať do úvahy postupy – pre trestné právo príznačne presne formulované –, ktoré s jej udelením priamo súvisia.

Právnym účinkom (dôsledkom, následkom) udelenia amnestie je objektívny vznik subjektívnej právnej situácie u všetkých osôb, ktorých sa udelená amnestia dotýka. Na druhej strane znamená konkrétne povinnosti pre všetky orgány činné v trestnom konaní vrátane inštitúcií penitenciárnej starostlivosti a inej trestnej agendy.²⁵

Podľa výsledkov systematického výkladu je potrebné čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy vykladať tak, že právne účinky amnestie udelené prezidentom republiky podľa čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy sa prejavujú v tých ustanoveniach Trestného poriadku²⁶, ktoré upravujú postup všetkých orgánov, pre ktoré je rozhodnutie prezidenta republiky záväzné. Trestný poriadok však neobsahuje ustanovenia, ktoré by upravovali postup týchto orgánov po rozhodnutí prezidenta, ktorým by sa právne účinky predtým udelené amnestie negovali.²⁷

Právomoc prezidenta Slovenskej republiky podľa čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy môže byť predmetom úvah z hľadiska zrušiteľnosti rozhodnutia prezidenta o udelení amnestie v troch typoch situácií:

a) hlava štátu mení vlastné rozhodnutie o udelení amnestie,

²⁴ Vzhľadom na značný dosah rozhodnutí o amnestii na právny poriadok a právne vedomie bol čl. 102 ústavy doplnený o ods. 2, z ktorého vyplýva, že rozhodnutie prezidenta, ktorým udeľuje amnestiu, „je platné, ak ho podpíše predseda vlády Slovenskej republiky alebo ním poverený minister; v týchto prípadoch za rozhodnutie prezidenta zodpovedá vláda Slovenskej republiky“. Ide o tzv. **inštitút kontraskignácie**, ktorý možno vnímať ako záruku proti zneužitiu právomoci prezidenta udeliť amnestiu.

²⁵ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 520-521.

²⁶ Udelenie milosti a použitie amnestie je upravené v piatej hlave štvrtej časti zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov (§ 472 – 476). Pre naše účely treba spomenúť aj § 395 písm. b) Trestného poriadku: „*Obnova konania v neprospech obvineného je vylúčená, ak sa na trest vzťahuje amnestia prezidenta Slovenskej republiky.*”

²⁷ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 524.

- b) hlava štátu mení rozhodnutie predchádzajúceho prezidenta o udelení amnestie,
- c) hlava štátu mení rozhodnutie parlamentu (vlády) o udelení amnestie, ktorý pred jej zvolením zastupoval hlavu štátu.

Ak *a priori* neodmietneme možnosť, že rozhodnutie o amnestii je zrušiteľné, potom sa nevyhnutne treba zaoberať otázkou kritérií, ktoré by zmenu, resp. zrušenie rozhodnutia o udelení amnestie odôvodnili.

Argumentáciu v prospech akceptácie verejného záujmu priniesol do ústavného práva Slovenskej republiky predseda vlády v odôvodnení predloženom Ústavnému súdu SR v konaní vo veci I. ÚS 30/99: „Verejný záujem na zrušení rozhodnutia o amnestii predstavuje prvé a nevyhnutné kritérium, ktoré sa musí preukázať ako predpoklad zrušenia amnestie. Požiadavku verejného záujmu možno odvodiť od princípu právneho štátu ustanoveného v čl. 1 ústavy... Konkrétne okolnosti, ktoré objektívne možno identifikovať s verejným záujmom v právnom štáte, odôvodňujú, aby každý štátny orgán, ktorý pri uplatnení svojej právomoci vydal rozhodnutie, mohol toto rozhodnutie prehodnotiť, vráťane prípadnej zmeny alebo zrušenia rozhodnutia, či už vlastného, alebo rozhodnutia osoby (osôb) vykonávajúcej túto právomoc v predchádzajúcom období...

Vo verejnom záujme uplatnenie právomoci zmeniť alebo zrušiť rozhodnutie o udelení amnestie podľa čl. 102 ods. 1 písm. i) ústavy prichádza do úvahy vtedy, ak zmenená spoločenská a politická situácia dovoľuje hodnotiť pôvodné rozhodnutie ako protiústavné, prípadne protizákonné a zmenou alebo zrušením rozhodnutia sa má nastoliť ústavný stav.“²⁸

Pokiaľ ide o problém týkajúci sa namietanej rektroaktivity návrhu ústavného zákona, ktorým sa majú zrušiť tzv. Mečiarove amnestie, v rámci rozpravy o tomto návrhu D. Lipšic ešte v októbri 2006 uviedol: „Jedným z princípov právneho štátu je nepochybne zákaz retroaktivity právnych noriem, ktorý vyjadruje požiadavku právnej istoty. V oblasti trestnoprávnej je vyjadrený v čl. 50 ods. 6 ústavy, v zmysle ktorého sa trestnosť činu posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Táto zásada je akceptovaná všetkými demokratickými štátmi. Základným účelom zákazu retroaktivity je chrániť dôveru občanov v právo. Retroaktivita je totiž v protiklade so zásadou oprávnenej dôvery v právo, podľa ktorej ten, kto koná podľa práva v danej dobe účinného, sa môže spoliehať, že nebude spätne postihnutý sankciou za protiprávnosť svojho konania. Princíp zákazu retroaktivity v trestnom práve je teda naplnený, ak má každý možnosť vopred vedieť, aké konanie môže byť predmetom jeho trestnej zodpovednosti, inými slovami, nie je prípustné trestať bez existencie primeranej právnej výstrahy...

²⁸ Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 505-506.

Je celkom zjavné, že v prípade kauzy zavlečenia M. Kováča ml. do cudziny, ako aj kauzy zmareného referenda tento základný zmysel zákazu retroaktivity úplne absentuje. Obidva skutky boli totiž aj v čase ich spáchania trestnými činmi. Páchatelia skutkov teda boli adekvátne varovaní v tom čase platným a účinným trestným zákonom a prelomenie princípu retroaktivity preto nemôže sklamať ich dôveru v právo. Trestnosť ich činu síce udelením amnestie zanikla, ale to zároveň znamená, že ich skutok v čase spáchania trestným činom nepochybne bol. A tu sa dostávame k základnej otázke: Je za týchto okolností možné porušiť princíp retroaktivity? Podľa nemeckého spolkového ústavného súdu je neprípustnosť retroaktivity výsledkom rešpektovania občanovej dôvery v právo. Ide však o ochranu oprávnenej dôvery. Takže ochranu dôvery si nezaslúži neoprávnené spoliehanie sa na právo, najmä také, keď občan podľa právnej situácie v čase, na ktorý sa retroaktívna norma vzťahuje, si musel byť vedomý jej morálnej závadnosti, a teda musel počítat s možnosťou jej retroaktívnej zmeny. Retroaktívna norma, ústavný zákon v tomto prípade, sa vzťahuje na právnu situáciu v čase udelenia dvoch amnestií. Táto právna situácia bola pritom celkom zjavne morálne neprijateľná. Z uvedeného dôvodu je retroaktivita, ktorá však neohrozuje dôveru občanov v platné právo, prípustná.²⁹

Predseda vlády v odôvodnení vo veci I. ÚS 30/99 argumentoval podobne: „V okolnostiach prerokúvaného prípadu rozhodnutie o zmene amnestie nemá povahu retroaktívneho zásahu do právneho postavenia oprávnenej osoby, pretože obnovenie trestnej zodpovednosti nepoškodilo právne postavenie žiadnej osoby spravajúcej sa podľa práva. Zavlečenie do cudziny aj zmarenie referenda v čase, keď k nim došlo, boli trestnými činmi podľa Trestného zákona (zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov) platného v právne významnom období. Účel právneho inštitútu zákazu retroaktivity slúži na ochranu pred zodpovednosťou za správanie, ktoré bolo v súlade s platným právnym poriadkom v čase konania alebo opomenutia. Inštitútom zákazu retroaktivity sa však nezabezpečuje ochrana pred správaním, ktoré bolo protiprávne v okamihu, keď sa stalo.“³⁰

Ústavný súd sa k argumentácii predsedu vlády vyjadril takto: „Odporca postavil do vzájomnej kontrapozície niektoré princípy a atribúty právneho štátu, výsledkom čoho je podľa jeho názoru nutnosť v konkrétnom prípade potlačiť požiadavku, resp. princíp právnej istoty vrátane zákazu retroaktívneho pôsobenia právnych noriem v prospech ... právnych zásad, ktoré sú silnej-

²⁹ D. KROŠLÁK: *Naši poslanci – odborníci na Radbrucha, retroaktivitu a amnestie*. [online], 22. 11. 2009, [cit. 23. 9. 2011], dostupné na internete: <<http://teorieprava.blogspot.com/2009/11/nasi-poslanci-odbornici-na-radbrucha.html>>.

³⁰ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999*, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 511-512.

šie ako nedostatok konkrétnej procesnej úpravy.“ Podľa jeho názoru nemôže byť inštitúcia amnestie určená na to, „... aby slúžila bezpráviu“. Ako uvádza ďalej, právny poriadok sa opiera o hodnoty obsiahnuté v pojmoch ekvita a verejný záujem. Zrušenie amnestie by podľa jeho ďalšieho názoru mohlo byť akceptované pod podmienkou, že je toto opatrenie nevyhnutné prijať v demokratickej spoločnosti. Verejný záujem preferuje napokon ako nevyhnutné kritérium, ktoré sa musí preukázať ako predpoklad zrušenia amnestie. Poukázal pritom na princípy právneho štátu ustanovené v čl. 1 ústavy, ktoré musia umožniť nápravu rozhodnutí prijatých v období vyznačujúcim sa odklonom od demokratického spôsobu uplatňovania verejnej moci. Je ďalej toho názoru, že s uvedeným verejným záujmom v právnom štáte je v súlade možnosť prehodnotiť rozhodnutie každého štátneho orgánu, ktoré pri uplatnení svojej právomoci vydal, vrátane jeho prípadnej zmeny alebo zrušenia bez ohľadu na to, či ide o rozhodnutie vlastné alebo rozhodnutie jeho predchodcu vo funkcii.

S týmito závermi a názormi odporcu nemožno podľa Ústavného súdu SR súhlasiť najmä z týchto dôvodov: Jedným zo základných princípov právneho štátu je princíp právnej istoty a z neho vyplývajúca ochrana nadobudnutých práv. Nadobúdať práva možno nielen v civilnoprávnej oblasti, ale aj v oblasti trestnoprávnej. Už skôr bolo spomenuté, že nadobudnutými právami treba v konkrétnom prípade rozumieť subjektívnu právnu situáciu osôb, ktorých sa amnestia dotýka. Význam tejto právnej zásady v tomto zmysle chápe – podľa obsahu vyjadrenia – i odporca. Je však toho názoru, že tento princíp je možné prelomiť v prípade, ak k nadobudnutiu práv došlo za situácie, v ktorej muselo byť jeho nadobúdateľovi zrejmé, že morálna závadnosť ich nadobudnutia môže v budúcnosti viesť k ich odňatiu. **Pre prípady amnestie treba považovať tento argument za neopodstatnený.**³¹

Možnosť zmeny amnestie in fraudem popiera jej zmysel. Argumenty spočívajúce v tvrdení, že i pri zrušení amnestie ostáva stíhaným osobám zachované právo prezumpcie neviny, právo na to, aby o ich vine alebo nevine rozhodoval nezávislý súd, nie sú náležité. Tieto práva patria k základným právam a slobodám podľa II. hlavy Ústavy SR a **s udeľovaním amnestie nemajú žiaden súvis.**

Ústavný súd SR prostredníctvom výkladu čl. 102 ods. 1 písm. i) Ústavy SR zaujal stanovisko, že *„žiadne rozhodnutie, ktorým prezident Slovenskej republiky podľa trestnoprávnych hľadísk zhoršuje postavenie osôb, ktoré nadobudli udelením amnestie, sa nemôže opierať o oprávnenie vyplývajúce z uvedeného článku Ústavy SR“*.³² Týmto svojím výkladom dal Ústavný súd

³¹ *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 524-525.*

³² *Uznesenie Ústavného súdu SR z 28. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 30/99, s. 527.*

SR právne významnú odpoveď na otázku, či udelenú amnestiu možno zmeniť alebo zrušiť.³³

Záver

Rozhodnutie o udelení amnestie je teda v súlade s platnou ústavnou úpravou **nezrušiteľné**, t.j. že dňom jeho úradnej publikácie v Zbierke zákonov Slovenskej republiky sa stáva záväzným a nemožno ho zužovať, rozširovať či akýmkoľvek iným spôsobom zmeniť či zrušiť.

Ak by sme však pripustili možnosť, že amnestie sú zrušiteľné, jednou z kľúčových otázok by bolo, **ktorý štátny orgán by bol oprávnený zrušiť** rozhodnutie o udelení amnestie. Touto právomocou nedisponuje ani prezident, Ústavný súd SR a ani Národná rada SR.

Otázny tiež zostáva **spôsob, akým by bolo možné zrušiť** rozhodnutie o amnestii. V Slovenskej republike je v súčasnosti aktuálnou témou prijatie už vyššie spomínaného ústavného zákona, ktorý by zrušil rozhodnutie o udelení amnestie. Avšak prijatím takéhoto zákona by došlo k paradoxnej situácii, pretože ústavný zákon by sa dostal do rozporu s Ústavou SR. Podľa môjho názoru by bol takýto ústavný zákon retroaktívny, v rozpore s princípom právnej istoty a závažným problémom by bolo porušenie princípu deľby moci medzi zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc. Došlo by k narušeniu rovnováhy medzi jednotlivými zložkami štátnej moci, kde zákonodarná moc by sa stala dominantnou zložkou štátnej moci.

Domnievam sa, že z hľadiska právnej úpravy amnestie *de constitutione ferenda* by bola možným riešením **priama novela Ústavy SR obsahujúca taxatívny výpočet najzávažnejších trestných činov ustanovených v Trestnom zákone** (založenie, zosnovanie a podporovanie teroristickej skupiny, trestné činy proti mieru a ľudskosti a ďalšie trestné činy, ktoré majú významný spoločenský dosah a pri ktorých existuje osobitná možnosť zneužitia práva udeliť amnestiu), **ktoré by boli vylúčené z práva prezidenta udeliť amnestiu**, aby sa tak zabránilo rozhodnutiam, ktoré sú nespravodlivé a len ťažko obhájitelné pred verejnou mienkou doma i v zahraničí. Na druhej strane však treba uviesť, že pre ústavodarcu by bolo isto veľmi zložité vymedziť okruh takýchto neamnestovateľných trestných činov, a sporným tiež zostáva, či by takouto ústavnou úpravou amnestia nestratila svoj účel ako **inštitút, ktorý má demonštrovať dobrú vôľu a zhovievavosť**.

³³ Aj podľa rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva spätné zrušenie amnestií „nie je vo všeobecnosti prípustné, pretože sú uverejnené v Zbierke zákonov. Ich zrušenie by bolo v rozpore s princípom právnej istoty a princípom, ktorý zakazuje retroaktivitu v trestnom práve.“ Bližšie pozri Case of Lexa v. Slovakia (Application No. 54334/00).

Recenzent: JUDr. Eduard Bárány, DrSc., prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

VRANKOVÁ, Eva. Is it possible to amend or revoke a decision on amnesty? In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 137-148.

In the constitutional system of the Slovak Republic amnesty is accepted as an inevitable tool to balance tension which is an inseparable part of each legal state. Recently revocation of so-called „Amnesties of Mečiar“ from 1998 has become the actual issue in Slovakia, for which my article tries to find the answer. The article is aimed at disclosing various opinions from leading lawyers, politicians and general public. It tries to find the truth from a legal point of view: Is it possible to amend or revoke a decision on amnesty? The answer can be found in interpretation of Article 102, para. 1 letter j) (previously i)) of the Constitution of the Slovak Republic. In the decision No. I. ÚS 30/99, the Constitutional Court held that a decision on amnesty is from the day of its publication in the Collection of Laws of the Slovak Republic binding and cannot be narrowed, extended or in any other way amended or revoked. The end of the article focuses on the possible solutions *de constitutione ferenda* so that amnesty can maintain its purpose as an institute demonstrating good will and forbearance.

**ŠVEC OVÁ, ADRIANA. FORMÁLNO-PRÁVNA STRÁNKA
ZRIADENIA ÚKONOV POSLEDNÉHO PORIADKU NA
SLOVENSKU DO ROKU 1950. BRATISLAVA : VEDA,
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED, 2010.
230 s. ISBN 978-80-224-1140-0.
(RECENZIA)**

JUDR. JOZEF HORŇÁČEK, PHD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

Úvod

V recenzovanom diele právna historička Adriana Švecová pôsobiaca na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave komplexne analyzuje formálnoprávne náležitosti úkonov *mortis causa* v časovom období od začiatku 18. storočia až do roku 1950, a to tak z hľadiska normatívneho, ako aj aplikačno-právneho. Autorka si stanovila cieľ zodpovedať otázky, akou formou, akým spôsobom vznikali a aké formálno-právne východisko nadobúdali úkony *mortis causa* v ňou sledovanom období, konkrétne či utváranie ich formálnych náležitostí postúpilo od stredoveku voľne používaných foriem a formalít k zreteľnej formálnosti úkonov. Svoj výklad nadviazala na náčrt nezjednotenej a nestálej novovekej právnej praxe až do prijatia prvého zákona o formálnej štruktúre šľachtických závetov.

Úkon *mortis causa*

Autorka v úvodnej kapitole definovala jednotlivé druhy úkonov *mortis causa* ako *conditio sine qua non* pre pochopenie rozdielu používaných pojmov a ich významového dosahu na korektné použitie ďalej v práci. Ustálila význam všeobecného pojmu úkon posledného poriadku ako pojmu širšieho ako závet, keďže podeň možno subsumovať okrem závetu aj ďalšie druhy úkonov ako dedičská zmluva, darovanie pre prípad smrti, kodicil. Autorka sa v práci sústreďuje predovšetkým na právnu úpravu zriaďovania závetov ako v praxi najčastejšie realizovaného **úkonu *mortis causa***.

V druhej kapitole sa autorka, ako sama uvádza, v *reštriktívnom formáte iniciálneho diela* sústredila na štúdium právnych noriem novovekého zákonodarstva 18. a prvej polovice 19. storočia určujúcich formálno-právne náležitosti úkonov *mortis causa*, pričom sledovala právno-aplikačné problémy spojené s elementárnou a čiastkovou zákonnou úpravou obsiahnutou v zá-

konnom článku XXVII/1715 a stále rozhodujúcou úpravou obyčajového práva. Poukázala na jeden z dôsledkov pretrvávajúceho právneho partikularizmu aj po prijatí uvedeného zákonného článku, ktorého reglementácia sa považovala za kogentnú pri zriaďovaní šľachtických súkromných závetov, naopak, pri zriaďovaní týchto úkonov nepriviligovanými stavmi pôsobila len dispozitívne. Výsledkom výkladu druhej kapitoly je zhrnutie, že reglementácia v zákonom článku XXVII/1715 umožnila ustáliť formálnu stránku úkonov *mortis causa*, nestanovovala oproti právnej obyčaji nové formálne požiadavky a jednotlivé stavy sa tak v praxi naďalej pridržali pôvodných obyčají.

V tretej kapitole autorka poukázala na výhody a úskalia implantácie cudzieho právneho režimu (hoci aj prepracovanejšieho) do prostredia dlhodobo utváraného na iných právnych východiskách, t.j. naoktrojovanej rakúskej právnej úpravy v rokoch 1852 – 1861 a jej odmietnutie Judexkuriálnou konferenciou. Následne skúmala dôsledky Dočasných súdnych pravidiel na dedičsko-právnu úpravu vo vzťahu k formálnym náležitostiam úkonov *mortis causa*, pričom vhodne upozornila, že Dočasné súdne pravidlá po prvýkrát všeobecne normovali obmedzenie testovacej voľnosti v prospech neopomenuteľných dedičov a, *inter alia*, rozšírili osobnú pôsobnosť zákonného článku XXVII/1715 aj na nepriviligované stavy.

Štvrtá, najrozsiahlejšia kapitola pojednáva o formálnych náležitostiach právnych úkonov *mortis causa* stanovených zákonným článkom XVI/1876, ktorý platil v slovenskej časti Československej republiky až do prijatia zákona č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník.

Oceňujem predovšetkým pedantnú prácu s príslušnou judikatúrou Kráľovskej kúrie z obdobia dualizmu, Najvyššieho súdu ČSR a Najvyššieho súdu vojnovéj Slovenskej republiky, ktorá vyčerpávajúci výklad obsiahnutý v tejto kapitole ďalej prehľbuje. Autorka tak podáva komplexný historicko-právny výklad s komentárom k úprave a realizácii zákonného článku XVI/1876 a príslušného vykonávacieho predpisu – nariadenia Ministerstva spravodlivosti č. 27564/1887. Zákonný článok XVI/1876 mal pri zriaďovaní úkonov *mortis causa* postavenie *lex generalis*. Pri zriaďovaní verejných foriem závetov sa prednostne použila úprava obsiahnutá v zákonom článku XXXV/1874 v postavení *lex specialis*. Všeobecná zákonná úprava umožňovala zriadiť súkromný závet v ústnej (ako dočasný právny úkon) alebo písomnej forme a povoľovala ich vzájomnú konvalidáciu, tiež aprobovala privilegovanú formu závetu (ako dočasného právneho úkonu), dedičské zmluvy, darovania pre prípad smrti či spoločné závety, teda úkony *mortis causa*, ktoré v súčasnosti platný Občiansky zákonník už nereglementuje. V kontexte dnešnej dynamickej normotvorby sa prinajmenšom ako zaujímavou javí poznámka autorky o kvalite úpravy ustanovenej zákonným článkom XXXV/1874, o čom svedčí jej trvale platný a neno velizovaný obsah v rokoch 1876 až 1950.

Monografia ponúka z pohľadu právneho historika zaujímavú diachrónnu komparáciu formálno-právnych náležitostí úkonov *mortis causa*. Je v prospech ucelenosti výkladu, že skúmanú problematiku nevníma oddelene, ale poukazuje na relevantné politické, spoločenské, ekonomické a iné súvislosti celospoločenského vývoja s právnym, čo dokladá aj bohatý poznámkový aparát slúžiaci na prehĺbenie orientácie čitateľa v problematike, komparáciu so závermi iných autorov zaoberajúcich sa výskumom závetnej praxe a tiež na podporu tvrdení v texte konkrétnymi príkladmi z autorkinho výskumu fondu magistrátu slobodného kráľovského mesta Trnava a v ňom uložených závetov v rokoch 1700 – 1870.

Skúmaná problematika sa javí ako aktuálna aj z pohľadu prebiehajúceho procesu rekodifikácie nášho súkromného práva. Pre budúcnosť by však v tejto súvislosti bolo užitočné spracovať komparatívnou metódou aj úpravu zriaďovania úkonov *mortis causa* normovanú v zákone č. 141/1950 Zb., ale najmä v súčasnosti platnom Občianskom zákonníku a tak nastoliť potrebu opätovného prehodnotenia odklonu od dlhodobo utváraných právnych tradícií v tejto oblasti.

Záver

Recenzované dielo vyniká v dvoch dimenziách – dopĺňa a prehĺbuje historický výskum závetnej praxe o nový historicko-právny rozmer a zároveň rozširujúco prepojuje staršie právo s novším, neprehliadajúc pritom ani vyššie načrtnutú parciálnu diskontinuitu historicko-právneho vývoja v roku 1950. Autorka v diele využila množstvo dobovej literatúry, judikatúry a archívnych prameňov a v úvode postulovaný zámer práce naplnila. Dielo možno pre jeho prepracovanosť hodnotiť vysoko pozitívne a ako také je bezpochyby prínosom pre rozvoj výskumu praxe zriaďovania úkonov *mortis causa*.

**PUCHOVSKÝ, JÁN. PRÁVNE DEJINY RÍŠE INKOV
A MIESTOKRÁĽOVSTVA PERU.
BRATISLAVA : UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA, 2010. 248 s.
ISBN 978-80-7160-288-0.
(RECENZIA)**

JUDR. VOJTECH VLADÁR, PhD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA RÍMSKEHO A CIRKEVNÉHO PRÁVA

V roku 2010 obohatila trh s právnickými knihami monografia mladého právneho historika JUDr. Jána Puchovského, PhD., pôsobiaceho na Katedre právnych dejín Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Slovo „obohatila“ možno pritom vysloviť s osobitným dôrazom, keďže práve toto dielo predstavuje prvý počin slovenského autora v oblasti skúmania práva bývalej ríše Inkov a španielskeho miestokráľovstva Peru, situovaných kedysi na území Latinskej Ameriky v chronologickom rozmedzí 13. až 19. storočia.

Samotné vedecké zameranie pritom reflektuje jeho záujem o túto problematiku, o ktorej doteraz publikoval viacero vedeckých článkov a štúdií. Najmä z dôvodu predstavenia všeobecných charakteristík tejto vedeckej oblasti je obsah monografie zameraný až učebnicovým spôsobom na všeobecné pojednanie tak o všeobecných dejinách dotknutého územia, ako i o jeho spoločenskom zriadení, štátnych orgánoch a práve ríše Inkov, španielskej koloniálnej administratívnej organizácii a právnom poriadku v miestokráľovstve Peru. Práve túto skutočnosť však možno zároveň osobitne vyzdvihnúť, keďže na jej základe má čitateľ vynikajúcu možnosť zoznámiť sa s týmto predmetom právno-historického skúmania komplexným spôsobom. Aj z toho dôvodu musel napokon autor čerpať svoje znalosti, popri autentických prameňoch práva, najmä z cudzojazyčnej literatúry a priamych kontaktov s viacerými vedeckými autoritami pôsobiacimi v súčasnom Peru.

Už v úvode autor upozorňuje, že práve andský región s centrom v Peru patrí, spolu s Egyptom a Mezopotámiou, k najstarším oblastiam vzniku štátnych útvarov, pričom v jeho prípade ide o výsledok celkom samostatného vývoja. Známe Aristotelove konštatovanie „*ubi societas, ibi ius*“ platilo aj vo vzťahu k tomuto územiu, a preto spolu so spoločenskou evolúciou možno od začiatku sledovať tiež vývoj právny, ktorý dosiahol v čase konštituovania ríše Inkov dovtedajší kontinentálny vrchol. Osobitne tiež možno vyzdvihnúť, že

tradičné „indiánske právo“ doteraz platí v určitých komunitách, nachádzajúcich sa v Peru, Bolívii a Ekvádore, ako štátom uznávaný právny systém týchto spoločenstiev. Viaceré prvky práva tzv. španielskej Ameriky, ktoré platilo počas koloniálneho obdobia a pozostávalo spočiatku z noriem kastílskeho práva, neskôr aj osobitného spoločného hispano-amerického práva nazývaného právo Indií (*derecho indiano*), zase pretrvali v právnych poriadkoch krajín Latinskej Ameriky dodnes. Aj v tomto prípade sa tak preukazuje, že právne dedičstvo formované počas stáročí vtlača nezmazateľnú pečať ducha toho-ktorého národa (*Volksgeist*), a to i napriek viacerým nacionálno-politickým postulátom pre ich potenciálne popieranie a snahy o elimináciu. Z viacerých hľadísk je pritom možné pozorovať množstvo paralel so spoločensko-právnym vývojom na európskom kontinente, čo opätovne len poukazuje na prirodzený charakter jednotlivca i ľudskej spoločnosti ako celku.

Svoju prácu autor rozdelil do desiatich kapitol, systematickým spôsobom logicky členených do viacerých ďalších podkapitol. Podľa jeho intencií pritom jadro diela tvoria kapitoly venované štátnym orgánom inkského štátu, inkskému právu, orgánom koloniálnej správy španielskeho miestokráľovstva Peru a jeho právnemu poriadku, pričom ostatné kapitoly majú mať viacmenej propedeutický charakter. Prvé dve kapitoly, ktoré predstavujú úvod do skúmanej problematiky, obsahujú geografické informácie o andskom regióne, ako aj prehľad historických prameňov k skúmanej problematike a stavu spracovania predmetnej témy vo svetovej vede. V tretej kapitole autor stručne prezentuje základný prehľad všeobecných dejín andskej oblasti v predkoloniálnom období s osobitným zameraním na štátprávny vývoj. Štvrtá kapitola je venovaná organizácii inkskej spoločnosti a bližšie vymedzuje postavenie vládnucej vrstvy, duchovenstva i ľudu. Piata kapitola prezentuje prehľad systému štátnych orgánov inkského štátu, ako aj jeho územnej štruktúry. Šiesta kapitola už poukazuje na samotné právo, pričom autor v nej používa z dnešného hľadiska všeobecne zaužívané systematické členenie jednotlivých právnych odvetví. Postupne tak prechádza vecným, záväzkovým, rodinným, dedičským a napokon i trestným právom. Od siedmej kapitoly je výklad zameraný na epochu koloniálneho Peru, pričom úvodná časť je venovaná predstaveniu všeobecných dejín koloniálneho Peru. Ôsma kapitola poskytuje prehľad komplikovanej sociálnej štruktúry peruánskej koloniálnej spoločnosti, ktorá sa popri členení na základe majetkových kritérií a stavu osobitne diferencovala aj podľa rasovej príslušnosti.

V rozsiahlej deviatej kapitole autor prezentuje komplexné pojednanie o systéme orgánov španielskej koloniálnej správy miestokráľovstva Peru. Po základnom prehľade orgánov správy španielskej koloniálnej ríše vrátane priblíženia právneho statusu španielskych kolónií (*Indias*), charakterizuje jednotlivé štátne orgány sídliace či už centrálné v Španielsku (kráľ, Rada pre Indie, Kontrakčný dom pre Indie) alebo v miestokráľovstve Peru (najmä miestok-

rál', *audiencie*, orgány provinčnej, mestskej a obecnej správy). Už prvé zásahy pápežov zainteresovaných do záležitostí európskych zámorských misií (Mikuláš V., bula *Romanus Pontifex* z roku 1455, Sixtus IV., bula *Aeterni Regis* z roku 1481 a Alexander VI., bula *Inter Caetera Divinae* z roku 1493) akcentovali popri rozdeľovaní záujmových sfér medzi koloniálne mocnosti tiež povinnosť postarať sa o obrátenie nových poddaných ku kresťanstvu, čím fakticky postavili právo nadvlády nad novými krajinami na náboženskom základe. Z toho dôvodu autor poukazuje, popri vymedzení postavenia Katolíckej cirkvi v španielskom Peru, i na dôležité misijné či cirkevnoprávne súvislosti. Posledná kapitola poskytuje pohľad na komplikovaný, vnútorne rozsiahle štruktúrovaný právny systém miestokráľovstva Peru, v ktorom vládli pomery pripomínajúce právny partikularizmus stredovekej Európy, pričom autor deklaruje viaceré s tým spojené problémy. Postupne tiež predstavuje jednotlivé odvetvia osobného, rodinného, vecného, záväzkového, dedičského a trestného práva. S cieľom lepšej orientácie dielo dopĺňajú viaceré prílohy, či už vo forme glosára, obsahujúceho odborné termíny v španielčine a indiánskych jazykoch, alebo máp.

Popri viacerých už naznačených skutočnostiach je možné na práci nájsť viacero ďalších pozitív, medzi ktorými možno osobitne vyzdvihnúť autorovo umenie podať výklad k zložitým právnym otázkam pútavým spôsobom, k čomu prispievajú tiež viaceré exkurzy vo forme legend či rôznych zaujímavostí. Nielen pre právneho historika musí byť s určitosťou veľmi príťažlivé sledovať právny i celospoločenský vývoj na kontinente, ktorý bol až do 15. storočia od európskej spoločnosti celkom izolovaný a vykazuje viacero originálnych znakov. Čitateľ tak môže sledovať vznik, rozvoj a zánik štátu Inkov, ktorého právo sa postupne vyvíjalo, spočiatku na princípoch tradičného obyčajového práva až k rozvinutým a prakticky zameraným normám formovaných osobou inku, ktorý disponoval v čase inkskej ríše absolutistickým a dominantným postavením. Autor pritom prirovnáva jej vývoj k histórii rímskeho impéria, ktoré obdobne ovládlo veľkú časť európskeho kontinentu a vyznačovalo sa rozvinutým administratívnym aparátom a účinnou stratégiou dobývania nových území. Napriek tomu, že v inkskej societe existovali viaceré odlišnosti v rámci osobného statusu jednotlivých členov, do popredia tu zároveň vystupoval sociálny charakter inkského práva, ktorý bral ohľad nielen na dobro celej spoločnosti, ale tiež jednotlivca, čo sa okrem iného prejavovalo tiež v spravodlivom prerozdeľovaní držby pôdy sociálne znevýhodneným skupinám. Skutočnosť neexistencie peňazí mala zase zaujímavé dôsledky v oblasti záväzkového práva.

Aj po dobytí inkského impéria španielskymi *conquistadores* a kolonizácii týchto území na katolíckom základe boli viaceré osobitosti inkského práva naďalej rešpektované a namiesto autoritatívneho presadzovania hispano-amerického práva bola zásadne akceptovaná právna personalita. Tri základné

právne systémy, ktoré platili v miestokráľovstve, tak predstavovali kastílske právo (*derecho castellano*), právo Indií (*derecho indiano*) a indiánske obyčajové právo (*derecho consuetudinario indígena*). Popri nich sa navyše v menšej miere aplikovali aj normy iných častí Španielska než Kastílie (napríklad baskické právo). V tejto súvislosti možno spomenúť autorom bližšie analyzované snahy o kodifikáciu práva Indií španielskym vedcom a prezidentom Rady pre Indie (*Consejo de Indias*) Juanom de Ovando († 1575), ktorý bol pôvodcom prvého projektu uceleného právneho kódexu v moderných dejinách. Popri vyššie uvedených skutočnostiach možno ako zaujímavosti, ktoré môžu osloviť skutočne každého čitateľa, spomenúť vedeckú polemiku týkajúcu sa nástupníctva inku, inkský inštitút manželstva na skúšku, charakteristické teokratické ponímanie inkského trestného práva, poukázanie na spôsob zakladania nových miest kolonizátormi, či niektoré snahy o prispôsobovanie rôznych španielskych zvykov a foriem kolonizovanému juhoamerickému kontinentu. Popri právnych otázkach tak autor neopomenul ani dôležité historické a sociologické aspekty témy a jeho dielo možno považovať za dobrý základ pre ďalšie skúmanie v predmetnej oblasti. Záverom preto možno konštatovať a vyzdvihnúť nesporné kvality vydanej monografie a odporučiť ju nielen členom právno-historickej vedeckej komunity, ale prakticky každému záujemcovi o znalosti v danej sfére vedeckého výskumu.

**ŠMIHULA, DANIEL. TEÓRIA ŠTÁTU A PRÁVA.
BRATISLAVA : EPOS, 2010. 397 s.
ISBN 978-80-8057-854-1.
(RECENZIA)**

MGR. MICHAL POVAŽAN
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Úvod

V akademickej obci existuje zhoda, že kvalitná výučba teórie práva je kľúčová pre celkovú prípravu mladých právnikov alebo iných profesionálov pre prax, a to či už v akademickom prostredí, orgánoch verejnej správy alebo v komerčnom prostredí. Aj z tohto pohľadu sa každá nová učebnica teórie štátu a práva stretáva s výraznou pozornosťou najmä právnickej obce. Táto pozornosť je zvýraznená aj skutočnosťou, že na Slovensku nevychádzajú takéto učebnice príliš často.

Skôr ako pristúpime k zhodnoteniu samotnej práce Daniela Šmihulu, niekoľko poznámok na úvod. Skúsenosti z praxe potvrdzujú, že na slovenských právnických školách (fakultách) chýba konsenzus, v ktorom semestri má byť zaradený študijný predmet teória štátu a práva. Generácia študentov v nedávnom období zažila jeho presúvanie v učebných plánoch od prvého až po štvrtý ročník. Pokiaľ nedokážeme nájsť vhodné miesto pre tento predmet, nedokážeme vhodne definovať ani cieľovú skupinu, ktorej sa má učebnica prihovárať. Právom sa dá domnievať, že je výrazný rozdiel, či sa o teórii štátu a práva prednáša v prvom alebo vo štvrtom ročníku. Vedomosti študentov v týchto ročníkoch sú diametrálne odlišné a tiež miera myšlienkového abstrakcie, v práve taká nevyhnutná, sa výrazne líši. Študent môže prijať (percipovať) podľa teórie informácií len to a toľko, na čo je pripravený, na čo si vytvoril predpoklady predchádzajúcim poznaním. Len to môže pochopiť (recipovať).

Dá sa povedať, že teória štátu a práva je jedna z najvýznamnejších subdisciplín práva (resp. študijného programu práva v bakalárskom, magisterskom i v doktorandskom stupni štúdia) a určite nepatrí medzi „úvodné predmety pri štúdiu práva...“¹. Bez teórie, abstraktného skúmania o substancii najrôznejších právnych termínov, pojmov, princípov, kategórií a inštitútov sa nedá predstaviť právo ako vedná disciplína. Propedeutickou právnou disciplínou

¹ ŠMIHULA, Daniel. *Teória štátu a práva*, Bratislava 2010, s. 11.

linou je právna dogmatika, resp. právne pojmoslovie, ktoré sú vhodné ako úvodný predmet právnického štúdia.

Samotná všeobecná teória práva je pre študentov vedomostne vhodná až po absolvovaní podstatného penza tzv. pozitívnoprávnych disciplín, ktoré umožnia študentom uchopenie abstraktného pojmu na konkrétnom príklade. Pozitívne právne disciplíny (obchodné, občianske, trestné právo...) nemajú vytvorenú vlastnú teóriu práva. Ich výučba sa obmedzuje na vysvetľovanie, komentovanie noriem vydaných zákonodarcom od prípadu k prípadu.

Niet nič praktickejšieho ako dobrá teória

V úvode autor uvádza, že „text poskytuje dostatočný prehľad o základných pojmoch teórie štátu a práva a ako taký umožňuje ďalšie pokračujúce štúdium“. Z tohto, zdá sa, vyplýva, že autorovi nešlo o napísanie učebnice teórie štátu a práva, ale o podanie akéhosi úvodu do štúdia štátu a práva pre prvkov na právnických alebo iných podobne zameraných fakultách. V súlade s tým by mal byť prispôsobený aj názov diela. Tento názor autor posilňuje v nasledujúcom texte: „Text poskytuje základné fakty a definície. (...) Nesnaží sa o špekulácie ani originálny pohľad.“² Právnické štúdium bez „špekulácií“ si možno predstaviť nanajvýš v prvom ročníku, ak vôbec. Celé štúdium by malo byť prípravou na riešenie právnych problémov praxe, a teda rozmyšľaním, analýzou právneho textu, jeho možných výkladov, aplikáciou právnych noriem a princípov, budovaním právnych analógií a podobne. Nemal by to však byť praktizmus ani právnické remeselníctvo. Výučba má viesť od kauzality k abstrakcii, od individuálneho k všeobecnému. Cieľom je pochopiť a osvojiť si múdrosť, ktorú sformuloval Johann Wolfgang Goethe: „Sedivá je každá teória, večne zelený je len strom života. Ale niet nič praktickejšieho ako dobrá teória.“ A súčasťou profilu absolventa fakulty má byť práve osvojenie si tejto pravdy na základe jej individuálneho uplatňovania vo výučbe.

Pri pohľade na osnovu celej recenzovanej práce musíme konštatovať, že ide o dobre rozvrhnutú prácu, vzťahujúcu sa na danú tému. Keď si uvedomíme, že ide o učebnicu pre študentov prvých dvoch semestrov štúdia, nezarážá nás skutočnosť, že chýba kapitola o metodológii právnych vied. Je nadbytočná.

Text práce pozostáva z veľkého množstva definícií a kategorizácií. Na malom priestore je zhromaždené veľké množstvo skratkovitých informácií, ktorých plné pochopenie musí byť pre študenta práva – začiatočníka značne náročné. Memorovanie, kvalitnú a rozsiahlu pamäť, reprodukčné vedomosti pokladá zrejme autor za prioritnú vlastnosť právnika. Učebnici chýba dôslednejšie vysvetľovanie jednotlivých inštitútov, ich zakotvenie v celkovej maté-

² ŠMIHULA, Daniel. *Teória štátu a práva*, Bratislava 2010, s. 12.

rii právnej teórie, čo by študentom zjednodušilo ich pochopenie. Nie je pravdepodobné, že učiteľ (na prednáškach či seminároch) stihne vysvetliť také veľké množstvo informácií a najmä bude mať možnosť dať ich do vzájomnej súvislosti.

Autor používa vo svojej práci veľké množstvo citácií. Nie sú to iba odkazy, ale priame prevzatie celých formulácií z iných učebníc. Na 376 stranách textu je ich celkovo 1 256. Citácie nie sú samy osebe zlé a je veľmi dobré, že aj na Slovensku ich právni vedci používajú čoraz viac. V tejto práci to však vo viacerých jej častiach vyzerá, akoby išlo o vynímanie celých viet a odsekov z iných prác. Za všetky takéto práce spomeňme aspoň učebnicu Teórie práva od Jozefa Prusáka z roku 1995, ktorá je najfrekvencovanejším predmetom citačného preberania autora. Používanie učebníc ako citačného materiálu je v práci veľmi rozšírené. Od právneho vedca by sa skôr očakávalo citovanie iných prameňov – pôvodných vedeckých prác domácich i zahraničných autorov. Tento postup však určite korešponduje s autorovým predsavzatím nebyť originálnym. Učebnica by však nemala byť výberom pojmov z iných prác ani vecným registrom z učebníc teórie práva.

Pozitívom učebnice sú otázky na konci jednotlivých kapitol, z ktorých viaceré sú veľmi podnetné a môžu pomôcť pri výučbe práva „špekulatívnou metódou“.

Názov učebnice obnovil niekdajší názov diel tohto druhu – „teória štátu a práva“. Teória štátu patrila do vedného odboru štátoveda. U nás sa zatiaľ tento vedný odbor nerekonštituoval. Problematika teórie štátu sa odčlenila od teórie práva. Z odvetvových právnych vied sa pojmami vzťahujúcimi sa k štátu zaoberá ústavné právo. Túto problematiku autor akosi opomenul, a to na škodu teórie štátu, ako aj teórie práva.

Záver

Od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia vyšlo na Slovensku niekoľko publikácií venujúcich sa teórii práva ako napríklad: PRUSÁK, Jozef. *Teória práva* (Bratislava, 1999), OTTOVÁ, Eva. *Teória práva* (Bratislava, 2004), VEČEŘA, Miloš. *Teória práva* (Bratislava, 2007) a ďalšie. Tieto práce vo svojom titule obsahujú už iba teóriu práva, hoci sa vo veľkej miere venujú teórii štátu. Daniel Šmihula používa širší názov Teória štátu a práva, čo možno vnímať ako posun k opätovnému návratu k teoretickému štúdiu štátu, ktoré akoby po roku 1989 ustúpilo do úzadia.

Na začiatku tejto krátkej recenzie zaznela úvaha, že každá učebnica teórie štátu a práva sa na Slovensku stretáva s pozornosťou, lebo takýchto počínov nie je veľa. Podľa môjho názoru naša právnická obec ešte stále aj po tomto poslednom pokuse bude musieť čakať na kvalitnú učebnicu teórie štátu a práva.

**KOLEKTÍV AUTOROV (ZOST. MILICA MAJERIKOVÁ).
NEPOKOKOJNÁ HRANICA. ZBORNÍK Z MEDZINÁRODNEJ
VEDECKEJ KONFERENCIE. KRAKOV : SPOLOK
SLOVÁKOV V POESKU, 2010, ISBN 9788374903462.
(RECENZIA)**

MGR. MIROSLAV ĽUBA
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
ABSOLVENT

Spiš, Scepusium, Scepusia, Spisz, Szepes, Szepesség, Zips – hľadanie pravdy na nepokojnej hranici.

Na sklonku uplynulého roka uzrel svetlo sveta zborník sumarizujúci vedecké výstupy prezentované ešte dňa 3. októbra 2009 na medzinárodnej vedeckej konferencii Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1937 – 1947 v Spišskej Belej, ktorá sa podľa úvodu v zborníku uskutočnila vďaka kooperácii Spišského dejepisného spolku, Spolku Slovákov v Poľsku a Ústavu pamäti národa za striktné vedeckých podmienok, bez prítomnosti verejnosti, aby sa o problematike na nej pertraktovanej vytvoril jasný a predovšetkým objektívny obraz. Faktom však zostáva, že konferencia záujemcom z radov verejnosti oficiálne prístupná bola.

Ako v úvode zborníka ďalej uvádza Ivan Chalupecký (predseda Spišského dejepisného spolku), hoci je Spiš v súčasnosti vnímaný len ako historická kategória, nebolo to tak vždy, keďže od 13. storočia až do konca roka 1922 bol samosprávnou administratívnou jednotkou, ktorá sa vyznačovala mnohými zvláštnosťami (etnickými, národnostnými i konfesionálnymi).

História spišského teritória bola veľmi pohnutá, pretože sa na základe medzinárodných rokovaní po prvej svetovej vojne niektoré obce nachádzajúce sa na ňom (spolu s ďalšími oravskými obcami) dostali do zväzku vtedajšej Poľskej republiky (1920), čo možno s odstupom času hodnotiť ako veľmi netický postup vtedajšej (česko)slovenskej diplomacie, ktorá i napriek odporu skupiny asi 25 000 slovenských obyvateľov územia uvoľnila v prospech severného suseda. Okrem toho sa Spiš stal aj predmetom ďalšej anexie v dôsledku Mníchovskej dohody, ku ktorej prijatiu došlo v roku 1938. Hoci bolo predmetné územie Slovenskej republiky počas druhej svetovej vojny vrátené, stav spredu roka 1920 sa podarilo de facto i de iure obnoviť až v roku 1945.

Pohnutosť dejín tohto územia, ktorá bola dlhé desaťročia sprevádzaná i politickým utilitarizmom, spôsobila, že historická interpretácia uvedených udalostí sa stala predmetom rozsiahlych polemík a diskusií medzi sloven-

skými a poľskými historikmi. Aj preto je ako záslužný počin hodnotiteľné, že sa skupina historikov participujúcich na vedeckej konferencii podujala vytvoriť pre širšiu odbornú, ale i laickú verejnosť základné penzum poznatkov očistených od akýchkoľvek nánosov dezinterpretácií.

Zborník pozostáva z jedenástich špecifických príspevkov spracovaných do podoby fundovaných historických štúdií obohatených o detailný poznámkový aparát, ktorý preukazuje poctivú heuristiku vykonanú jednotlivými autormi pri nie jednoduchom bádani. Príspevky sú obsahovo variabilné, čo je mimoriadne dôležité, pretože sa tak vytvára priestor na spektrálne poznávanie problematiky.

V úvode sa Martin Garek, mladý asistent Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, venuje problematike slovensko-poľských vzťahov v roku 1938 do Mníchovskej dohody. Následne doktorand Ústavu všeobecných dejín Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe Pavol Jakubec podrobne skúma postavenie a význam obce Javorina (dnes Tatranská Javorina) v (česko)slovensko-poľských vzťahoch, keďže práve v inkriminovanom období sa stala predmetom hraničného sporu. Pavol Matula zaujímavou formou reflektuje prinavrátenie severného Spiša, Oravy a Kysúc Slovensku v septembri 1939 na stránkach slovenskej tlače, najmä cez prizmu periodík Slovákov a Slovenská politika. Profesor Jozef Čongva – sám slovenského pôvodu – analyzuje krakovskú cirkev a jazykové práva slovenskej národnostnej menšiny na Spiši v rokoch 1920 – 1945. Peter Jašek – predstaviteľ novej generácie slovenských historikov, v súčasnosti etablovaný na pôde Ústavu pamäti národa – vo svojej štúdii sleduje postavenie brancov z dotknutého územia v slovenskej armáde v rokoch 1939 – 1945, pričom veľmi exaktne využíva najmä archívny fond Vojenského historického ústavu v Bratislave a naplňa tak detailne základnú zásadu historického bádania *ad fontes*. Jeho kolega z Ústavu pamäti národa Martin Lacko objasňuje doteraz detailnejšie neprebádanú oblasť vojnových obetí pochádzajúcich z obcí nachádzajúcich sa v skúmanom teritóriu vo svojej štúdii K otázke vojnových obetí a štátno-politickej spoľahlivosti vojakov z inkorporovaných obcí na Orave a Spiši v rokoch 1941 – 1945, pričom v nej naznačuje, že počet slovenských obetí pochádzajúcich zo skúmaného územia a obdobia sa minimálne vyrovná počtu slovenských obetí z povojnového obdobia v Poľsku. Obdobie po druhej svetovej vojne, keď došlo k obnoveniu územnej celistvosti česko-slovenského štátu a v rámci nej aj k začleneniu dotknutých obcí hornej Oravy a severného Spiša do materského štátu, z rôznych aspektov sledujú Marek Syrný, Michal Šmigel' (v spoluautorstve k syntetickej štúdii na str. 121 a nasl.) a Milica Majeriková, ktorá sa v poslednom období odbornej verejnosti pripomenula svojou tematicky príbuznou a minuciózne spracovanou monografiou *Vojna o Spiš* (Spolok Slovákov v Poľsku, Krakov, 2007) a ktorá je aj zostavovateľkou recenzovaného zborníka. Rozporuplnej osobe Józefa Kuraša, ktorej pôsobí

nie možno časovo i teritoriálne lokalizovať na územie Spiša, nastavuje zrkadlo Ľudomír Molitoris a Poliak Jerzy S. Łątka sa jej samostatne venuje z pohľadu etnológa. Matej Andráš v závere analyzuje problematiku obnovenia (česko)slovensko-poľských hraníc po druhej svetovej vojne s dôrazom na slovenský úsek, pričom oboznamuje verejnosť so znením verbálnej nóty ČSR poľskému veľvyslanectvu v Prahe, z ktorej sa čitateľ môže dozvedieť o nie celkom pokojnom spolužití na danom území v danom čase a rovnako tak vyabstrahovať prejavy polonizačných tlakov na slovenské obyvateľstvo v tomto prostredí. Zborník je, pochopiteľne, obohatený aj o obrazovú prílohu, ktorú tvoria reprodukcie zo slovenských i poľských archívov.

Predkladaný zborník je vskutku zaujímavým čítaním a možno tiež súhlasiť i s názorom zostavovateľky, že je potrebným príspevkom k vyplňaniu rozporuplných miest v slovenskej a poľskej historiografii. Aj preto je pozitívne hodnotiteľné, že sa zborník podarilo vydať v tlačenej podobe a v tisícuskovom náklade, čo je na súčasné slovenské pomery neobvyklé. Na škodu veci však je, že sa takéhoto vydavateľského počinu (okrem Ústavu pamäti národa, ktorého význam pre súčasnú slovenskú spoločnosť je neprávom spochybňovaný) nezmocnila oficiálna, históriu skúmajúca vedecká inštitúcia, aby sa aj takouto formou začali konečne potláčať prejavy nivočiaceho separatizmu a názorovej animozity v historickom bádani na Slovensku.

**VLADÁR, VOJTECH. PRAMENE PRÁVA KATOLÍCKEJ
CIRKVI V HISTORICKOM VÝVOJI. PLZEŇ : ALEŠ ČĚNEK,
2009, 220 s. ISBN: 978-80-7380-187-8.
(RECENZIA)**

DOC. JUDR. MIRIAM LACLAVÍKOVÁ, PhD.
DOC. JUDR. PHDR. ADRIANA ŠVECOVÁ, PhD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

V recenzovanej knihe kolegu z trnavskej právnickej fakulty sa predkladá nielen akademickému obci, ale aj širšej odbornej a laickej verejnosti vcelku kompaktná predstava a právo-historický pohľad na vývoj prameňov práva Katolíckej cirkvi. Ide o jeden z prvých syntetizujúcich pohľadov predstaviteľa mladej, nastupujúcej generácie právnych vedcov do odboru kánonického práva.

Základom predkladanej práce, slúžiacej i na učebné účely, je pojednanie o prameňoch práva Katolíckej cirkvi od začiatku jej vývoja až po obdobie Druhého vatikánskeho koncilu. Autor zvolil časový horizont podstatnej časti dejinného vývoja Katolíckej cirkvi, ktorá sa prezentuje ako inštitúcia aj ako relevantný právotvorný činiteľ. Autor sa v predkladanej práci nezaobrá v súčasnosti platným Kódexom kánonického práva (*Codex Iuris Canonici*), ktorý „v nijakom prípade nemôžeme označiť za históriu Katolíckej cirkvi a jej práva“ (s. 192).

Koncepcia a štruktúra práce vychádza z dominantného využitia historickej, resp. právo-historickej metódy. Autor tak čo v najväčšej snahe o komplexnosť a prehľadnosť výkladu prechádza jednotlivými etapami histórie Katolíckej cirkvi s osobitným dôrazom na obdobia súvisiace s konkrétnymi prameňmi práva. Pri následnom vecnom rozbere jednotlivých prameňov práva autor pracuje metódou analytickou a syntetickou s charakteristikou relevantných prameňov práva a ich miesta v systéme prameňov práva Katolíckej cirkvi. Čiastočne v rámci metodológie našla svoje využitie aj metóda komparatívna, či už vo vecnej alebo v chronologickej línii. Bližší pohľad na obsah jednotlivých kapitol nám azda najlepšie predstaví systematiku a spôsob vlastnej autorskej práce. V prvej kapitole autor považoval za potrebné (zrejme z didaktických a propedeutických dôvodov) aspoň stručne sa zmieniť o pojme a predmete kánonického práva, na čo nadviazala druhá kapitola výkladmi o prameňoch práva Katolíckej cirkvi, a to na báze systematiky teórie práva

a následne systematiky kánonického práva. Podobne zrejme propedeutické dôvody doviedli autora k pripojeniu základných a všeobecných charakteristík niektorých dôležitých pojmov, podstatných pre ďalší výklad práce (napr. tradícia, kanonizovaná obyčaj, pápežské právne akty, právne zbierky, konkordáty, penitenciále a i.). Treťou kapitolou sa začína vlastný výklad historického vývoja prameňov práva Katolíckej cirkvi podľa členenia vývoja kánonického práva; obdobie predklasické, *ius antiquum* (3. kapitola); obdobie klasické, *ius novum medii aevi* (4. kapitola); obdobie poklasické, *ius novissimum* (5. kapitola) a obdobie kodifikovaného práva, *ius codificatum* (6. kapitola). Medzníkmi v uvedených obdobiach vývoja kánonického práva boli významné diela (Graciánov dekrét, legislatíva Tridentského koncilu či Kódex kánonického práva z roku 1917), ktoré v rozhodujúcej miere predurčili nasledujúci právny vývoj. Z hľadiska vnútornej skladby obsahu jednotlivých kapitol autor zachováva z didaktických dôvodov vhodnú rovnakú štruktúru vychádzajúcu z historického náčrtu danej doby (so zdôvodnením správneho pochopenia uplatnenia miesta a významu daného prameňa práva), z charakteristiky prameňov práva Katolíckej cirkvi v danom období s osobitným zreteľom na pramene práva zásadného významu. V závere jednotlivých kapitol je venovaný priestor vývoju východných katolíckych (čiastočne tiež ortodoxných) cirkví a metodologickej poznámke napomáhajúcej pochopiť samotný proces prípravy jednotlivých prameňov práva Katolíckej cirkvi. Orientáciu v samotnej práci podstatne uľahčí menný a vecný register.

Koncept práce a aj jej samotný obsah vychádza z prioritného didaktického a propedeutického zamerania. Napriek tomu v nej možno nájsť množstvo nových a zaujímavých informácií, navyše, čo považujeme za výrazné pozitívum práce, podaných zrozumiteľným, prehľadným a zaujímavým štýlom. Bohatý poznámkový aparát uspokojí aj náročnejšieho čitateľa. Práca je svojím vecným zameraním prínosom k dejinám práva v širšom ideovom aj obsahovom kontexte nielen európskeho, ale v rozsahu univerzálnosti katolicizmu aj celosvetového vývoja najpočetnejšej a najvplyvnejšej cirkvi.

Možno s autorom súhlasiť, že táto téma bližšie prispieva k pochopeniu funkcie práva a relativity právnych pojmov vo vzťahu k istým obdobiam vývoja Katolíckej cirkvi, ale i svetskej spoločnosti. Poskytuje svojim historickým pramenným základom taký prepotrebný priestor a platformu pre právne základy medzináboženského, ako aj svetonázorového dialógu, ktorý je v dobe globalizácie a aj z nej prameniacych napätí taký dôležitý. Za hlavný cieľ si autor totiž v prezentovanej práci zvolil ambiciózny zámer podať „komplexný syntetický prierezový pohľad na vývoj prameňov práva Katolíckej cirkvi, ako aj na podstatné legislatívne zmeny, ktoré v kánonickom práve v priebehu jeho histórie nastali“ (s. 15). Podľa nášho názoru bol autorom sledovaný zámer naplnený, a to vcelku pútavým spôsobom, ktorý iste okrem odbornej a študentskej obce osloví aj širšiu laickú verejnosť.

**MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA PROTI-
ŽIDOVSKÉ ZÁKONODARSTVO NA SLOVENSKU A V EURÓPE**

MGR. ONDREJ PODOLEC, PHD.
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Pri príležitosti 70. výročia prijatia tzv. Židovského kódexu sa konala medzinárodná vedecká konferencia Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku a v Európe, ktorú zorganizovali Ústav pamäti národa a Európska sieť Pamäť a Solidarita v spolupráci s Katedrou právnych dejín Právnickej fakulty a Katedrou všeobecných dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Podujatie sa uskutočnilo 8. – 9. septembra 2011 Bratislave na pôde Právnickej fakulty UK. Cieľom podujatia bolo pripomenúť si toto tragické výročie a zároveň prezentovať výsledky historiografického výskumu v oblasti protižidovskej legislatívy vrátane jej úlohy v procese prenasledovania a likvidácie židovskej komunity.

Konferenciu otvorili príhovory predstaviteľov inštitúcií, ktoré boli organizátormi a spoluorganizátormi konferencie – dekan hostiteľskej Právnickej fakulty UK Pavol Kubíček, predseda Správnej rady ÚPN Ivan Petranský a zástupca Európskej siete Pamäť a Solidarita Burkhard Olschowsky. S prejavom vystúpil aj veľvyslanec štátu Izrael Alexander Ben-Zvi, pričom začiatok konferencie sa uskutočnil za prítomnosti diplomatov z viacerých európskych krajín.

Prvý blok otvorili príspevky zaoberajúce sa ideovými a právnymi východiskami protižidovských perzekúcií. O antisemitizme ako historickom fenoméne hovoril Ján Vyhnánek z Právnickej fakulty Univerzity Komenského, o norimberských zákonoch Daniel Krošlák z Trnavskej univerzity a príspevok Inga Looseho (Institut für Zeitgeschichte, Berlin) sa zaoberal protižidovským „legalizmom“ v tretej ríši a jeho radikalizáciou v rokoch 1935 – 1942. Christine Schoenmakers z Univerzity v Oldenburgu analyzovala dobové súdnictvo ako predchodcu finančného a ekonomického vykorisťovania židovskej menšiny. Právnymi aspektmi diskriminácie Židov v Rakúsku pripojenom nacistami k ríši a implementáciou rasových noriem sa zaoberali príspevky Hansa Safriana z viedenskej univerzity, Gregory Weeksa (Webster University, Wien) a Claudie Kuretsidis-Haiderovej (Zentrale Österreichische Forschungsstelle Nachkriegsjustiz, Wien), ktorá referovala o táboroch nútených prác pre maďarských Židov pozdĺž tzv. juhovýchodného valu neďaleko Bratislavy.

Druhý blok konferencie sa zaoberal právnymi pomermi, ktoré v oblasti protižidovského zákonodarstva platili v Protektoráte Čechy a Morava (Pavel

Suk z Univerzity Karlovej v Prahe a Jaromír Tauchen z Masarykovej univerzity v Brne) i v medzivojnovom Poľsku (Grzegorz Krzywiak z Polskej Akademii Nauk Warszawa).

Tretí blok konferencie sa zaoberal situáciou Židov vo fašistickom Taliansku. Na jeho úvod bol prednesený príspevok Frederica Trociniho (Università degli Studi di Torino), ktorý rozoberal metódy dobovej talianskej demografie a fašistickej rasovej politiky. Postavenie talianskych Židov i postoje domáceho obyvateľstva analyzovali príspevky Piotra Podemského z Varšavskej univerzity a Cinzie Villaniovovej z University degli Studi di Trento. Kilian Bartikowski (Zentrum für Antisemitismusforschung, Berlin) sa zaoberal antisemitskou legislatívou v Taliansku z pohľadu nemeckého národného socializmu.

Komparatívnu mozaiku európskych rasových zákonov a postavenia Židov dopĺňali príspevky štvrtého bloku. Pomeri v Írsku v 30. a 40. rokoch 20. storočia sa zaoberal Bryce Evans (University College Dublin), vo vichystickom Francúzsku Michael Mayer (Institut für Zeitgeschichte, Berlin) a v okupovanom Holandsku Tomáš Gábriš (Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave).

Rôznym pohľadom na slovenskú rasovú legislatívu bol venovaný rozsiahly piaty blok konferencie. Michal Malatinský z Právnickej fakulty Univerzity Komenského analyzoval právnu úpravu ľudských práv židovskej populácie Slovenska podľa tzv. Židovského kódexu a predkódexovej úpravy. Mara Dissegna (Fondazione per le Scienze Religiose Giovanni XXIII, Bologna) referovala o ohlasoch na tzv. Židovský kódex na stránkach Americkej židovskej ročenky (American Jewish Yearbook). Martin Macko (Slovenská akadémia vied) rozoberal celoštátne a miestne opatrenia smerujúce k vylúčeniu Židov zo spoločenského života. Advokát Rudolf Manik sa zaoberal antisemitskou legislatívou v oblasti advokácie na Slovensku a v susedných krajinách. Inštitucionálnemu a legislatívnemu základu arizácie pozemkového vlastníctva Židov na Slovensku sa venovala Martina Fiamová z Ústavu pamäti národa. Právny historik Ján Drgo vo svojom príspevku analyzoval právny rámec vysťahovania Židov zo Slovenskej republiky a Protektorátu Čechy a Morava, pričom priblížil jednotlivé koncepcie nemeckej protižidovskej vysťahovaleckej politiky, ako i otázky súvisiace s legislatívnou úpravou židovského vysťahovalectva. Rasové zákonodarstvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 z hľadiska filozoficko-právneho a medzinárodného verejného práva bolo témou analýzy poľského právnika a diplomata Bogdana Wrzochalského.

Šiesty a siedmy blok konferencie boli venované situácii Židov v Maďarsku a krajinách juhovýchodnej Európy. Marta Švolíková (Štátny archív v Nitre, pobočka Levice) na príklade židovskej komunity v okupovaných Leviciach analyzovala maďarské protižidovské zákonodarstvo a jeho dosahy. Ďalšie príspevky sa zaoberali situáciou v okupovanom Srbsku (Miroslav

Svircevic – Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd), Chorvátsku (Marija Vulesica – Zentrum für Antisemitismusforschung, Berlin), Rumunsku (Natalya Lazar – Clark University, Worcester a Liviu Carare – Academia Română, Cluj-Napoca) a Bulharsku (Jan Rychlík – Univerzita Karlova, Praha).

Konferencia priblížila využívanie existujúcich právnych noriem na perzekúciu židovského obyvateľstva, tvorbu nového protižidovského zákonodarstva a poukázala na vzájomný vzťah protižidovskej legislatívy, diskriminácie a likvidácie židovskej komunity v 30. a 40. rokoch 20. storočia. Vďaka širokej medzinárodnej účasti umožnila komparatívny pohľad na situáciu v jednotlivých európskych krajinách, t.j. na spoločné črty protižidovskej legislatívy, ale aj na jej národné špecifiká. Príspevky budú publikované v zborníku, ktorý vydá Ústav pamäti národa.

AKADEMICKÉ AKCENTY 2011

MGR. MAREK PIPA
UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

Po minuloročnom úvodnom štarte sa koncom septembra 2011 v priestoroch Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy (FP PEVŠ) v Bratislave uskutočnil pod záštitou jej dekana prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc., v poradí druhý ročník odborného seminára Akademické akcenty. Pri jeho otvorení prodekan pre magisterské štúdium, doktorandské štúdium a celoživotné vzdelávanie FP PEVŠ doc. JUDr. Jozef Záhora, PhD., poukázal na zvyšujúce sa renomé podujatia, o čom okrem iného svedčí razantný nárast počtu účastníkov o vyše stodvadsať percent. Táto skutočnosť podľa neho ovplyvní aj plány fakulty do budúcnosti, ktoré by mali reagovať na zvyšujúci sa záujem a viesť k organizovaniu medzinárodnej konferencie s osobitnými špecifikami.

Na odbornom seminári sa zúčastnilo vyše sedemdesiat účastníkov – doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, reprezentujúcich temer všetky slovenské (FP PEVŠ v Bratislave, PraF UK v Bratislave, PF UPJŠ v Košiciach, PF TU v Trnave a PF UMB v Banskej Bystrici) a české (PF UK v Prahe, PF MU v Brne, PF UP Olomouc) právnické fakulty.

Zvýšený počet účastníkov a snaha organizátorov o to, aby každý účastník mohol vystúpiť so svojím príspevkom, sa prejavili aj v zmene organizácie seminára, ktorá spočívala v rozdelení účastníkov do dvoch paralelne prebiehajúcich sekcií. Každá z týchto sekcií bola rozdelená do troch blokov, v ktorých príspevky a na ne nadväzujúce diskusné vystúpenia odznievali až do neskorých popoludňajších hodín.

Príspevky v sekcii Odeon boli zamerané na otázky právnych dejín, rímskeho práva, teórie práva a ústavného práva, ako aj na témy súvisiace s obchodným a finančným právom. Významnú skupinu príspevkov tvorili príspevky týkajúce sa medzinárodného a európskeho práva. Sekcia Atrium umožnila účastníkom prezentovať predovšetkým rozmanité príspevky spadajúce do okruhu trestného práva, a to tak z pohľadu národného, ako aj z pohľadu európskeho a medzinárodného. Treba veriť, že podujatia tohto druhu pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov zostanú stabilnou súčasťou ich kalendára vedeckých aktivít.

Pokyny pre autorov HTI (HISTORIA ET THEORIA IURIS)

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je recenzovaný odborný časopis pre oblasť právnej vedy. Po skončení projektu grantovej agentúry KEGA vychádza od roku 2012 dvakrát ročne v elektronickej podobe. Od 1. 2. 2012 sa nachádza na

novej webovej adrese:

<http://www.pravnedejiny.sk>

Pri posielaní rukopisov do redakcie treba dodržať tieto pokyny:

1) Rukopisy posielat' v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: ht.iuris@gmail.com. Adr. red.: HISTORIA ET THEORIA IURIS, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín, Šafárikovo nám. č. 6, P.O.BOX 313, 810 00 Bratislava 1.

2) Rozsah príspevku je stanovený na 10 – 12 rukopisných strán. Rukopisy treba písať podľa normy na úpravu rukopisov (30 riadkov po 60 znakov vrátane medzier na jednej strane, Times New Roman 12, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10). Nedeliť slová na konci riadka a nečíslovať strany.

3) Články treba prehľadne členiť podľa charakteru spracúvanej problematiky a zachovať nasledovnú štruktúru: úvod, rozbor problematiky, závery.

4) Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslavať od 1 do x, pritom číslo poznámky písať ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690 a ISO 690-2. Odporúčame prečítať si metodické usmernenia pre písanie odborných textov zverejnené v druhom čísle HTI: LICHNEROVÁ, Lucia. Problematika citovania a odkazovania na klasické dokumenty: zásady a najčastejšie problémy. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 7 – 22, v treťom čísle HTI: KUCIANOVÁ, Anna. Problematika citovania a odkazovania na klasické a elektronické zdroje podľa ISO 690 a ISO 690-2: zásady, najčastejšie problémy a príklady. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, 2010, roč. 2, č. 3, s. 10-21, ako aj v piatom čísle HTI: KUCIANOVÁ, Anna. Analýza príspevkov časopisu HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) z hľadiska citovania jednotlivými autormi na základe platných medzinárodných štandardov. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, , roč. 3, 2011, č. 5, s. 8-18. Sú k dispozícii aj na <http://www.ht-iuris.sk> a od 1.2.2011 budú na novej webovej adrese: <http://www.pravnedejiny.sk>

5) Pri článku treba na začiatok napísať abstrakt (cca 5 – 8 riadkov), ktorý musí obsahovať: meno autora, názov článku, stručnú charakteristiku obsahu a bibliografický riadok časopisu, napr. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 4, 2012, č. 7, s. (číslo strany doplní redakcia). Ku každému článku treba na záver pripojiť krátke resumé v anglickom jazyku (10 – 15 riadkov), ktoré musí obsahovať názov článku, meno autora, výstižnú charakteristiku a bibliografický riadok, ako aj zoznam použitej literatúry.

6) V zmysle potreby presnejšej identifikácie autora treba uviesť adresu bydliska, fakultu, študijné, resp. pracovné zaradenie (funkciu). Prosíme tiež o telefónický, prípadne mobilný a e-mailový kontakt.